

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KIBRIS FİGÜRİNLERİNİN DOĞUŞU VE DOĞU
YUNAN'DAKİ DAĞILIMI**

GÜNSU ÖZBOZDAĞ

**Danışman
YRD. DOÇ. DR. AHMET UHRİ**

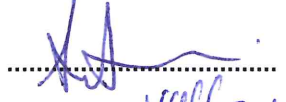
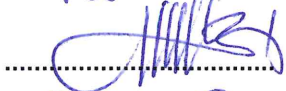
İZMİR - 2018

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Günsu Özbozdağ
Öğrenci No : 2016800294
Tez Başlığı : Kıbrıs Figürlerinin Doğuşu Ve Doğu Yunan'daki Dağılımı

Savunma Tarihi : 17.07.2018
Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi Ahmet UHRİ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Dr.Öğr.Üyesi Ahmet UHRİ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Binnur GÜRLER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç.Dr.Aylin ERDEM	EGE ÜNİVERSİTESİ	

Günsu Özbozdağ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği () / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin ARIKAN
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kıbrıs Figürinlerinin Doğuşu ve Doğu Yunan’daki Dağılımı” adlı çalışmanın, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Günsu Özbozdağ

ÖNSÖZ

Kıbrıs ve Doğu Yunan arasındaki ilişkiler, özellikle MÖ 7. ve 6. yüzyıl aralığında, belki ihracat yoluyla belki de göçler veya başka sebepler nedeniyle oldukça yoğun olmuştur. İlişkilerin varlığını gösteren malzemeler ise arkeoloji dünyasında 19. yüzyıldan beri tartışılan, Kıbrıs tipi figürinler ve kireçtaşı heykellerdir. Başta Samos ve Rodos olmak üzere Datça Emecik ve Miletos gibi Doğu Yunan kutsal alanlarından ele geçmiş olan eserler benzersiz örnekler sunmaktadır. Çalışmanın amacı da Doğu Yunan kentlerinden ele geçmiş ve Kıbrıs tipi olduğu varsayılan figürinler ile Kıbrıs mezarlarından ve kutsal alanlarından ele geçmiş malzemeleri karşılaştırmak ve söz konusu ilişkilerin dayanağını saptayabilmek olmuştur. Bu karşılaştırmalar neticesinde; ilişkilerin politik, sosyo-ekonomik, kültürel, ticari ve siyasi nedenler gibi hangi boyutlarda gerçekleşmiş olabileceği tartışılacaktır.

Kıbrıs figürinlerinin tipolojisini anlayabilmek adına, ilk olarak erken dönem ilişkilerinden ve Kıbrıs atölyelerinden ele geçmiş olan eserlerden bahsedilecektir. Çalışma kapsamında Kıbrıs üzerine; ilk yayınlardan, modern yayınlara kadar pek çok bilimsel makale, kitap ve bildiriler incelenmiştir. Tüm bunlardan yola çıkarak, Türk arkeoloji literatüründe ihmal edilmiş olan, Kıbrıs terakota ve heykellerinin önemini vurgulamak ve Yunan sanatına nasıl yansıdığını hatta katkı sağladığını göstermek çalışmanın ana hedefi olmuştur. Böylece Kıbrıs kökenli figürinlere dikkat çekilerek güncel veriler arasında yer bulması amaçlanmıştır.

Tez hazırlama sürecinde bana her türlü imkanı sunan ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet UHRİ'ye ve bana bu süreçte yardımlarını sunan, konuyla ilgili beni cesaretlendiren Doç. Dr. Aygün Ekin MERİÇ'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca beni Kıbrıslı adak eşyaları ile tanıştıran ve kaynaklarımın zenginleşmesine katkı sağlayan, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Bekir ÖZER'e teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Kıbrıs arkeolojisi, özellikle terakota figürinleri bakımından son derece zengin bir yelpaze sunar. Bununla birlikte terakota figürinlerin yayılımına ilişkin kaynaklar dağınık ve bütün halde ele alınması gerekmektedir. Buradan yola çıkarak tez kapsamında, daha önce yapılmış arkeolojik çalışmalar ele alınarak bütünlük kurulması hedeflenmiştir. Kil analizlerinden yola çıkmak yerine, daha çok Kıbrıs'ın erken dönem ilişkileri göz önüne alınarak ikonografik sanat anlayışı ele alınmıştır.

Erken Arkaik Dönemden itibaren Kıbrıs sanat anlayışının, başta Rodos, Datça, Miletos ve Samos gibi Doğu Yunan kentlerine nasıl yansıdığı karşılaştırmalar halinde incelenmiş ve listelenmiştir. Çalışmada Kıbrıs'ın konumuna dikkat çekilerek, Kıbrıslı zanaatkarların Yunan sanatında oynadığı role yer verilmiştir. Böylece arkeoloji literatüründe ihmal edilmemesi gereken Kıbrıslı sanat anlayışı, zengin verilerden yola çıkarak yeniden güncellenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs atölyeleri, Kıbrıslı figürinler, Doğu Yunan kutsal alanları, Kıbrıs tipolojisi

ABSTRACT

The archeology of Cyprus, especially in terms of terracotta figurines, presents an utter prosperous range. On the other hand, resources relating to spread of terracotta figurines, must be approached disorderly and wholly. Hence, within the thesis, the integrity is aimed by going around the old archeological studies. Instead of starting up from the analyses of clay, mostly intensified the iconographic sense of art by having regard to the early period relations of Cyprus.

Since the early archaic period, it has been studied and listed how this sense of art impressed to East Greek towns such as Rodos, Datça, Mileto and Samos. In this study, by drawing attention to location of Cyprus, the role of Cypriot craftsmen in Greek art is stated. Thus, Cypriot sense of art is updated again which shouldn't be ignored in archeology literature.

Keywords: Cypriot workshops, Cypriot figurines, East Greek sanctuaries, Cyprus typology

KISALTMALAR

AA	Archäologischer
ABSA	Annual of the British School of Archaeology at Athens
AJA	American Journal of Archaeology
CCEC	Cahier du Centre d'Études Chypriotes
IstMitt	İstanbuler Mitteilungen
JHS	The Journal of Hellenistic Studies
JRGZM	Jahrbuch des Römische-Germanischen Zentralmuseums Mainz
RDAC	Report of the Department of Antiquities, Cyprus
SCE	The Swedish Cyprus Expedition
SIMA	Studies in Mediterranean Archaeology
TAÇDAM	Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi
ThesCRA	Thesaurus Cultus et Rituum Antiquorum

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

ÖNSÖZ

ÖZET

ABSTRACT

KISALTMALAR

1.GİRİŞ	1
2.KIBRIS COĞRAFYASI ve KONUMU	2
3.KIBRIS KRONOLOJİSİ ve TARTIŞMALAR.....	4
4.KIBRIS'TA OLASI ÜRETİM VE ATÖLYELER	8
4.1.Salamis.....	11
4.2.Enkomi.....	15
4.3.Achna.....	16
4.4Patriki.....	18
4.5.Arsos.....	19
4.6.Idalion.....	21
4.7.Kazaphani	23
4.8.Ayia Irini.....	25
4.9.Amathus.....	26
4.10.Kition	29
5.KIBRIS'IN ERKEN DÖNEM İLİŞKİLERİ.....	30
5.1.Kıbrıs ve Fenikeliler	31
5.2.Asur Etkisi	34
5.3.Kıbrıs ve Naukratis.....	36
6.KIBRIS SANATI	43
6.1.Kıbrıs Sanatının Özellikleri	47
7.KIBRIS FİĞÜRİNLERİNİN DOĞU YUNAN'DAKİ DAĞILIMI.....	49
7.1. Samos.....	52
7.1.1.Samos Heraion'a Gelen Yakın Doğu, Mısır ve Kıbrıs Eserleri.....	54
7.1.2.Samos'ta Kıbrıs Kökenli Figürinler	59
7.2.Miletos	70
7.2.1.Pişmiş Toprak Figürinleri	70
7.2.2.Miletos'ta Doğal Boyutlu Figürinler	74

7.2.3.Miletos'ta Orta Boyutlu Figürinler	75
7.3.Datça Emecik Apollon Kutsal Alanı	80
7.3.1.Apollon Kutsal Alanında Ele Geçen Terakotalar	80
7.3.2.Apollon Kutsal Alanında Kireçtaşı Heykeller	82
7.4.Rodos	86
7.5.Athena Lindia Kutsal Alanı	86
7.6.Kameiros Nekropolü.....	88
8.KIBRISLI FİGÜRİNLERİN TİPOLOJİK DAĞILIMLARI	89
8.1.Kadınlar	90
8.1.1.Kolları İki Yanda Olan Kadın Tipleri	90
8.1.2.Adak Eşyası Taşıyan Kadın Figürinleri	91
8.1.3.Göğsünü Tutan Kadın Tipleri	93
8.1.4.Kadın Müzisyenler Grubu.....	94
8.1.5.Kıbrıslı Yerel Giysiler.....	95
8.1.6.Takılar ve Saç Tipleri.....	97
8.2.Erkekler	98
8.2.1.Adak Hayvanı Taşıyan Erkek Grubu	99
8.2.2.Paltolu Erkekler	102
8.2.3.Savaşçı Erkek Grupları	104
8.2.4.Aslan Terbiyecisi Grubu	105
8.2.5.Tahtta Oturan Rahip Grupları	106
8.3.Adak Hayvanları.....	107
8.3.1.Aslan Figürinleri	107
8.3.2.Şahin Figürinleri	108
9.KIBRIS-ION TİPİ	109
10.SONUÇ	112
KAYNAKÇA	
HARİTA LİSTESİ	
LEVHA LİSTESİ	
HARİTALAR	
LEVHALAR	

1.GİRİŞ

“Kıbrıs figürinlerinin doğuşu ve Doğu Yunan’daki Dağılımı” başlıklı tez çalışması, süreç olarak Erken Demir Çağı’ndan, Geç Arkaik Döneme kadar gelişen Kıbrıs ilişkilerini ve bu bağlamda Kıbrıs’ın kendine özgü eserlerinin Doğu Yunan kutsal alanlarındaki dağılımını içermektedir. Bu dağılımda konu itibariyle söz konusu bölgeler; Samos, Rodos, Miletos ve Datça Emecik Apollon Kutsal Alanı buluntuları olarak sıralanmaktadır. Esas olarak ele alınacak olan Güneydoğu Ege ve adalardaki ele geçmiş Kıbrıs kökenli malzeme olduğu varsayılan figürinlerin değerlendirilmesi olacaktır. Değerlendirme yapılırken teknikten ziyade daha çok tipolojik benzerliklerden yararlanılacak ve coğrafi dağılımları verilecektir. Böylece ilk hedef bu bölgelerde ele geçmiş olan kült ve adak eşyalarının buluntu kontektlerini listelemek ve buluntu nedenlerinin tartışılması olmuştur.

Doğu Yunan’da ele geçen Kıbrıslı nesneler, Arkaik Dönem sanatının yavaş yavaş doğmaya başladığı MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısı ile MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir. Bu eserlerin yoğun miktarda ele geçmesi bir takım soruları da beraberinde getirmiştir. Çalışma kapsamında bu sorular değerlendirilerek, kutsal alanlara adak adayanlar, ticari ilişkiler, Kıbrıslı ithalat ve göçmen ustalar gibi unsurların üzerine yoğunlaşarak yorumlar getirilecektir.

Amaçlanan hedeflere göre çalışmanın modeli ilk olarak, geçmiş ve güncel veriler ışığında gerçekleştirilecektir. Kıbrıslı sanatın Doğu Akdeniz’deki varlığını hissettirdiği ve bu sanatın dağılımını tetikleyen faktörlere dikkat çekmek gerekir. Bu nedenle Kıbrıs’ın erken dönem ilişkilerinin irdelenmesi gerekmektedir. Böylece Kıbrıs’ta bulunan atölyelerin faaliyetlerine ve Kıbrıs sanatının doğuşuna yer vermek gerekir. Bu noktada Kıbrıs’ın etkileşimde bulunduğu uygarlıklar ve bu uygarlıkların Kıbrıslı sanata olan etkisi önem kazanmaktadır. Kıbrıs merkezlerinde ele geçmiş olan başta pişmiş toprak figürinler ve kireçtaşı heykeller Suriye-Filistin ve Mısır etkileri taşımaktadır. Ancak bununla beraber özellikle MÖ 7. yüzyılda tam olarak oturmuş bir Kıbrıslı üslup söz konusudur. Bu üslubun ortaya çıkışında Kıbrıs’ın siyasi ve kültürel olarak bölünmüş krallıkları arasındaki ilişkiler de etkili olmuştur. Böylece üslubun analiz edilebilmesi adına Kıbrıs merkezlerinde gelişen sanat anlayışının tipolojik ve stilistik özellikleri ele alınacaktır. Bu tarz bir çalışmayla Kıbrıs stillerinin ayrımını yapabilmek daha mümkün olacaktır. Daha sonra Doğu Yunan’daki Kıbrıs kökenli olduğu

düşünülen malzemelerle karşılaştırmalar yapılacaktır. Karşılaştırmalar neticesinde eğer olası bir bağlantı söz konusuysa bu nesnelerin dağılım nedenlerine yer verilecektir.

Tüm bu sıralanan yöntemler, neden-sonuç ilişkilerine dayalı olarak zengin bir veri tabanı oluşturmaktadır. Listeler halinde verilecek olan Kıbrıs kökenli malzemelerin hangi kültürlerin etkisi altında kaldığı daha iyi anlaşılmış olacak ve etkileşim yolları aktarılacaktır. Son olarak “Karma Stil” veya “Kıbrıs-Ion” stili olarak adlandırılan bir sanat anlayışının ortaya çıkmasına da yer verilecektir. Bu nedenle MÖ 6. yüzyılın ortalarında değişen Kıbrıslı üretimlere değinmek yerinde olacaktır. Doğu Ege, Naukratis ve Levant kıyılarında yoğun miktarda ele geçmeye başlayan Kıbrıs-Ion tipinin özellikleri aktarılacaktır. Bu nedenle Kıbrıslı kompozisyonların oluşturduğu diziler, şemalar ve ikonografik özelliklerin iyi anlaşılması gerekmektedir. Çalışmada Kıbrıs sanatının tipolojik sınıflandırmasına da yer verilerek Doğu Yunan ve Kıbrıs sanatı karşılaştırmalı bir biçimde incelenecektir.

Doğu Yunan modellerini etkisi altına alan bu “Kıbrıs-Ion” tipi daha sonra Yunan sanatının ortaya çıkışında önemli bir rol oynamış olabilir. MÖ 6. yüzyılın neredeyse sonuna kadar yaşanan bu sanat akımı, aynı zamanda Doğu ve Yunan arasında bir sentez sunduğu için önem kazanır. Bu aşamanın ilişkileri ve ilerlemeleri dikkate alınarak değişimlerin aktarılması hedeflenmektedir. Eğer gerçekten Yunan sanatında Kıbrıs’ın oynadığı rol bu kadar büyükse, ada arkeolojik literatürde biraz ihmal edilmiş gibi durmaktadır. Öte yandan son zamanlarda yapılmış çalışmalar, adanın hem Ege hem de Doğu’daki aktif ticari faaliyetler arasında bir rota olmasına dikkat çekmiştir. Bu durum belki de adayı yaratıcı bir merkez haline getirmiştir. Böylece çalışmanın ana amaçlarından biri de Kıbrıs’ın coğrafi konumundan yola çıkarak gelişen sanat anlayışını ve bu sanat anlayışının önemini vurgulamak olmuştur.

2.KIBRIS COĞRAFYASI ve KONUMU

Kıbrıs, arkeolojik açıdan incelendiğinde fiziksel sınırları içinde kalmadığı ve sanat anlayışı bakımından komşu ülkeler ve dış dünya ile ilişkilerini ileriye taşıdığını ve genişlediğini görürüz. Küçük bir ada olmasına rağmen sürekli olarak denizasıırı temaslarıyla hayatta kalmıştır. Akdeniz bu bağlamda sınırları birleştirmesi açısından benzersiz bir örnek olmuştur. En önemlisi de konuyla ilişkili olarak, geçmiş kültürlerin inanç şekillerinin sanat ve estetik anlayışıyla buluşarak bugün bizlere bu eserleri inceleme imkanı vermesidir.

Kıbrıs kuzeyinde Anadolu, doğusunda Mezopotamya, güneyinde Mısır ve batısında Yunan Adaları ile yıllardır Doğu Akdeniz'in önemli bir merkezi olmuştur (Harita:1). Çağlar boyunca önemli bir konuma sahip olan ada, Akdeniz'in doğusunda önemli bir üs haline almıştır. Kıbrıs'ın MÖ 3. binyıldan itibaren bakır elde edilen bir bölge olmasıyla da ticari ilişkileri gelişmiş ve Doğu Akdeniz'in ticari merkezi haline gelmiştir.

Pek çok araştırmacı adanın komşularıyla kıyaslandığında sosyal karmaşıklığı nedeniyle daha yavaş bir gelişim izlediğini ortaya koymuştur¹. Bu durum adanın coğrafi konumu nedeniyle ilişkilendirilmesine neden oldu ve birçok tartışmayı da beraberinde getirdi.

Kıbrıs; Akdeniz, Anadolu ve Levant bölgesiyle çevrelenmiş olduğu için bu bölgeleri birbirinden ayıran bir ada görüntüsü çizer. Adanın *Alasia* ile ilişkilendirilmesi, adaya bir bütün olarak tek bir sosyo-politik kimlik kazandırılmasına etki etmiştir² (Harita:2). *Alasia* ile Kıbrıs'ın tamamı ya da bir kısmı arasında yaygın olarak yapılan ilişkilendirme kabul edilirse, diplomatik ve sosyo-ekonomik olarak Doğu Akdeniz ile ilişkileri konusunda daha detaylı bir bağlantı ortaya çıkabilir.

Adanın Güneydoğu toprakları doğal kaynakları nedeniyle Fenikelilerin etkisi altına girmiş ve Geç Bronz Çağı'ndan itibaren başta Kition olmak üzere şekillenmiştir. Geç Bronz Çağı'nda gerçekleşen bu değişimler Kıbrıs'ın ikincil bir devlet oluşumuna işaret etmekteydi³. Ayrıca *Alasia* ve onun diğer çağdaşları arasında geçen yazışmalar da konuyla ilgili soru işaretlerini aydınlatmaktadır. Bu yazışmalara göre Kıbrıs, erken dönemlerde orman ürünlerinin ana tedarikçisi olarak kabul edilmekteydi. Örneğin Mısır hanedanından III. Thutmose *Alasia*'dan gelen ahşapların kayıtlarını almıştır⁴. Görüldüğü üzere *Alasia*'dan Mısır'a özellikle gemi yapımı için çok sayıda malzeme ihraç edilmiştir. Hatta Wachsmann'ın görüşüne göre Mısır aynı zamanda adanın bütün gemilerini ithal etmiştir⁵. *Alasia*'dan gelen kereste sevkiyatlarının büyük bir çoğunluğu çam ya da sedir olup bunların hepsi Kıbrıs'a özgü doğal kaynaklar olarak adlandırılmıştır.

Endüstriyel uygulamalara ek olarak, ahşap evler için dekoratif ürünler de kullanılmıştır. Daha dayanıklı olan Kıbrıslı fildişi eşyalar, bize ahşap sanatları hakkında form ve üslup açısından ipuçları vermektedir⁶. Ağaçların ve geyik gibi hayvanların sıklıkla bulunduğu

¹ Held 1993.

² Knapp 2008, 137-144.

³ Brown 2012, 16.

⁴ Brown 2012, 23; Kitchen 2009.

⁵ Wachsmann 1998, 313.

⁶ Karageorghis 2002.

yerlerde ormanın önemi ve bakır endüstrisi ile yakın ilişkisi Geç Kıbrıs oymacılık sanatının bir yansıması olmuştur⁷.

Geç Bronz Çağı'nda Kıbrıs'ın en uzun ve güçlü su yolu Gialia nehriydi⁸. Bu nehir sayesinde iç bölgelerde bulunan Idalion'da "Ayios Sozomenos" yerleşim kümeleri ve doğu bölgesinin Enkomi, Salamis gibi merkezleri nehir kenarındaki Sinda kasabası üzerinden bakır-ormancılık sanayisiyle buluşmuştur⁹. Böylece nehir sisteminin doğu ucundaki kentlerden iç kısımlara kadar su yolu aracılığıyla geniş çaplı bir denizcilik ağı sağladığı öne sürülebilir. Daha sonra ilerleyen zamanlarda Kıbrıs'ın Güneydoğu kıyı kentleri daha geniş bir alana yayılarak Doğu Akdeniz'in oryantalist değişiminde çok önemli rol oynayacaktır.

3.KIBRIS KRONOLOJİSİ ve TARTIŞMALAR

Kıbrıs sanatının yoğun olarak incelenmeye başladığı zamandan bu yana pek çok görüş ortaya çıkmıştır. Daha çok kronolojik yöntem olarak sanat anlayışı üzerine stilistik açıdan incelemeler yapılmaya çalışılmıştır. Çeşitli varsayımların öne sürülmesi sınıflandırmada sorunsallara yol açmış ve farklı görüşler ortaya atılmıştır.

Kıbrıs kronolojisiyle ilgili en kapsamlı çalışmayı E. Gjerstad yapmış ve Geometrik Dönemden Klasik Döneme kadar olan Kıbrıs sanatını sınıflandırarak ele almıştır¹⁰. 1948 yılında yayımlanmış olan çalışması, 1927 yılından 1931 yılına kadar olan İsveç kazılarının başarılı bir sentezi omuştur ve uzun bir süre kabul görmüştür. Kazıların neticesinde Kıbrıs sanatında kabul gören temel kronolojik ayırım Arkaik Dönem için Ayia İrini Tapınağı'nın stratigrafisinden ve Vouni Sarayı'nın tahrip tabakasından yapılmıştır. Buna göre oluşturulan kronoloji;

Geometrik Kıbrıs I: 1050-950

Geometrik Kıbrıs II: 950-850

Geometrik Kıbrıs III: 850-700

Kıbrıs Arkaik I: 700-600

Kıbrıs Arkaik II: 600-475

⁷ Webb 1999, 272-283.

⁸ Por 2004, 7-10.

⁹ Brown 2012, 40.

¹⁰ Gjerstad 1948.

Kıbrıs Klasîği I: 475-400

Kıbrıs Klasîği II: 400-325 şeklindedir¹¹.

E. Gjerstad bu veriler ışığında stil özelliklerini temel alarak ele geçen terakotaları kendi içinde yedi farklı gruba ayırmış ve tipolojik bir ayırım sağlamıştır. E. Gjerstad gruplandırması;

Proto Kıbrıs Stili I: MÖ 650-560

Proto Kıbrıs Stili II: MÖ 600-540.

Neo Kıbrıs Stili: MÖ 560-520.

Kıbrıs Mısır Stili: MÖ 570-545

Kıbrıs Yunan Stili: MÖ 540-450 şeklindedir¹². Bu gruplandırmayı stil üzerinden ele alarak bir terakota sınıflandırması yapmıştır. Stillerin karakteristik özelliklerini ele alarak analizler yapmış ve belirli bir grup formu oluşturmuştur.

E. Gjerstad tarafından yapılan kronoloji genel olarak kabul görmesine rağmen eleştirilmiştir. Ona göre stil sanatsal bir iradeye bağlıdır. Bu nedenle Kıbrıs plastik sanatının sınıflandırmalarında her zaman kabul edilebilir değildir. Böylece ancak üç farklı bakış açısı altında stillerin ayırt edilebilir olduğu sonucu ortaya atılmıştır. Bunlar, stil kriterinin alakalı olduğu sanatsal amaçla üretilmiş heykeller, sanatsal amaç olmaksızın tamamen dini amaçla üretilmiş heykeller ve öncü olan kabaca üretilmiş figürinler olarak sıralanabilir. Bunlar kesin bir stilistik çalışmayı zorlaştıran faktörlerdir¹³. Bu nedenle ikonografik bir süreç içerisinde tarihten bağımsız olarak tipolojik sınıflandırma yapılabileceği varsayılmıştır. Örneğin küçük figürinler de çok sayıda atölyede ele geçtiği için farklı tarzları yansıtmaları ve farklı süreçleri ortaya koymaları nedeniyle tam olarak bir kronoloji vermeleri zordur. Bunun için farklı boyutlandırmalarla ilgili de bir sınıflandırma sunulabilir¹⁴. Küçük boyutlu ve çok büyük boyutlu figürinlerin varlığı bize stil kavramına ilişkin farklı bir bakış açısı vererek sanatsal olmaktan ziyade amaca yönelik bir hareketin varlığından söz ettirebilir.

Sonuç olarak, Gjerstad için üslup kronolojik anlamda önemli bir kriterdi. Stiller birbirini takip ederek her bir alt stil birbiriyle örtüşmekteydi. Ancak Neo Kıbrıs Stili sonrası stil iki farklı gruba ayrılarak “batı grubu” ve “oriental grup” olarak sınıflandırılmıştır. Bu sefer de

¹¹ Mylonas 1998, 50.

¹² Gjerstad 1948, 93.

¹³ Fourier 1999, 18.

¹⁴ Gjerstad 1948, 129.

kronoloji coğrafi bir boyut kazanmıştır. Ayrıca yüz şekillerini incelemiş ve eserlerin tarzlarıyla ilgili kısaca yorumlarda bulunmuştur¹⁵. Bu nedenle Gjerstad'ın yapmış olduğu çalışma son derece önem taşımaktadır. Onun yapmış olduğu kronoloji başka çalışmaların da önünü açmış ve bu bağlamda diğer Kıbrıs çalışmalarına da ilham vermiştir.

Kıbrıs kronolojisiyle ilgili ilk çalışma J. L. Myres tarafından yapılmış olmasına rağmen Gjerstad temel alınmış ve araştırmacılar onun kronolojisine öncelik tanımıştır. J. L. Myres ise heykel kronolojisi oluşturmuştur. Onun gruplandırmasına göre;

MÖ 750-700: Doğulu etkilerin az olduğu evre

MÖ 700-650: Asur ile Kuzey Suriye etkisinin yoğun olduğu Doğu Stili

MÖ 650-550: Mısır etkisinin olduğu Doğu Stili

MÖ 600-550: Doğu ve Batı etkisinin görüldüğü Arkaik Kıbrıs Stili

MÖ 500-450: Yunan etkili Olgun Kıbrıs Stili

MÖ 450-300: Yoksul ve yerel sanatın görüldüğü Kıbrıs stiline çöküşü olarak sıralanır¹⁶.

G. Schmidt Kıbrıslı sanat eserlerinin kronolojisi üzerinden Samos Heraion'dan ele geçen malzemeleri yorumlamış ve belirli bir tarihsel dizine oturtmuştur. Schmidt bu tarihlendirmeyi yaparken Samos'un siyasi ve politik tarihine de değinerek farklı bir bakış açısı getirmiştir. Ona göre neredeyse tüm Yunan yerleşim yerlerinde Kıbrıs ithalatı söz konusu olduğu için malzemeyi Kıbrıs üzerinden yorumlamak daha sağlam sonuçlar verecektir¹⁷. Schmidt de Doğu Yunan kontekslerinde Kıbrıslı malzemenin değerlendirilmesinde son derece değerli bir araştırmacı olmuştur. Onun yapmış olduğu çalışmayla kendisinden sonra gelen araştırmacılar Samos ve Kıbrıs arasındaki ilişkiler hakkında daha detaylı yorumlar yapma imkanı bulmuştur.

Kıbrıs kronolojisiyle ilgili en kapsamlı çalışmalardan biri de V. Karageorghis'e aittir. V. Karageorghis Kıbrıs sanatı üzerine yaptığı çalışmalarında mutlaka tarihsel süreçlere yer vermiş ve siyasi tarihin sanat üzerindeki etkisi üzerine durmuştur. Kıbrıs üzerine yapmış olduğu kronoloji de bu doğrultuda olmuştur. Onun kronolojisi;

Geometrik Kıbrıs I: MÖ 1050-950 Yunan dilinin görüldüğü en erken tarih

¹⁵ SCE II, 785-791.

¹⁶ Lewe 1975 84-92; Schmidt 1968, 93.

¹⁷ Schmidt 1968, 94.

Geometrik Kıbrıs II: MÖ 950-850 Kition’da Fenike kolonisi

Geometrik Kıbrıs III: MÖ 850-750

Arkaik Kıbrıs I: MÖ 750-600 Asur etkisi

Arkaik Kıbrıs II: MÖ 600-480 Mısır ve Doğu etkisi şeklinde sıralanmaktadır¹⁸. Gerçekten de Kıbrıslı sanat anlayışının hangi dönemde hangi kültürlerin etkisi altında olduğunu gösteren bu çalışma sayesinde Kıbrıs sanatına daha detaylı bir yorum getirilmiş ve kültürlerarası çalışmaların önü açılmıştır.

S. Fourier ise Kıbrıs kronolojisinin kesin bir ifadeyle belirtilemeyeceğini ve çok fazla hipotezlerin olduğunu aktarır. Ancak çağdaş literatürde Kıbrıs üzerine çalışan Fourier’ın detaylı çalışmaları kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Onun yapmış olduğu çalışmalar Kıbrıs ile ilgili aydınlanmamızı sağlar. Kıbrıs hakkındaki kronolojisi ise diğerlerine göre daha genel olup aşağıdaki gibidir¹⁹.

Geometrik Kıbrıs I: MÖ 1050-950

Geometrik Kıbrıs II: MÖ 950-900

Geometrik Kıbrıs III: MÖ 900-750

Arkaik Kıbrıs I: MÖ 750-600

Arkaik Kıbrıs II: MÖ 600-480

Klasik Kıbrıs I: MÖ 480-310

Klasik Kıbrıs II: MÖ 400-310

Görüldüğü üzere pek çok farklı araştırmacı tarafından çeşitli bakış açılarıyla kronolojiler oluşturulmuştur. Genel anlamda Kıbrıs stili kronolojilerin oluşturulmasında bir yöntem belirlemektedir. Örneğin P. Gaber Kıbrıs kronolojik çıkarımları için diğer pek çok araştırmacı gibi heykeller üzerinde durmuş ve veri analizleri yapmıştır²⁰. Tüm verilen tarihler arasında büyük farklar olmamakla birlikte dönemler arasında gelişen siyasi ve ticari ilişkiler gibi yabancı etkiler kronolojinin çeşitlenmesine yol açmıştır.

¹⁸ Karageorghis 1993a; Karageorghis, Mertens, Rose 2000.

¹⁹ Fourier 2007.

²⁰ Gaber 1986, 57-72.

4.KIBRIS'TA OLASI ÜRETİM VE ATÖLYELER

Kıbrıs adak eşyaları bakımından gerek mezar buluntuları gerekse kutsal alanlardan ele geçmiş eserleriyle son derece zengindir. Başta Salamis olmak üzere, Enkomi, Arsos, Kition, Idalion, Kazaphani, Amathus, Patriki, Achna gibi pek çok bölgede çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara ilk keşiflerden başlayarak yer verilmesi gerekir (Harita: 4).

Arkaik dönem Kıbrıslı heykel üretimi özellikle 19. yüzyıl kazılarında da ortaya çıkan malzemelerin Karageorghis sayesinde "*The Coroplastic Art of Ancient Cyprus*" dizisinde belgelenmesiyle sayı ve çeşitliliğinin yoğunluğu bakımından oldukça iyi bilinmektedir²¹.

Kıbrıslı nesnelerin çok dağınık olması nedeniyle ada dışında olup bu figürinleri temsil eden antropomorfik figürlerin dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmalar genel olarak Kıbrıslı nesneleri temsil eden bu figürinleri coğrafi olarak sınıflandırmaya yönelmiş ve teknik ve üsluplara göre listeleme amacı gütmüştür. Teknik ve sınıflandırma bir model olarak çoğunlukla içi boş bir figürini farklı kalıplarla dekore ederek ayrı ayrı süslendirmeyi temsil eder. Böylece figürin birkaç teknik birden içermiş olur²².

Kalıplanmış figürinler çeşitli detaylı kalıplar kullanılarak üretilmiştir. Oldukça çok sayıda model olup göze çarpan özellikleri burun, çene, saç modeli ve bazı kalıplardaki dikkat çeken mücevherlerdir. Büyük nesnelerin yüksekliği ise bazen doğal insan boyutlarını aşan düzeyde ve hacimlidir. Bunların üretimini yapan sanatçılar kesinlikle üretimde ayrı bir yere sahiptir. Yapılması uzun sürdüğü için de yüksek bir maliyet gerektiriyor olmalıydı²³.

Tüm bunlar gibi nedenler dolayısıyla belirli bir tekniğin kullanımı heykelciğin de belirli bir diziye atfedilmesine yol açmıştır. Çalışma ise teknikten ziyade heykel tarzı ile daha çok ilgilenmektedir. Heykel tipolojisi de üretim için en az kalıplama teknikleri kadar önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin tipolojik olarak bir seriye ait figürlerin coğrafi anlamda sürekli olarak aynı yerden ele geçmesi o bölge ile ilişkilendirilmesine sebebiyet verebilir. Nitekim bu eserler aynı zamanda kalıp olarak da oldukça yakındır²⁴. Böylece figürinler, stilistik benzerlikleri olduğu

²¹ Karageorghis 1993a; Karageorghis 1993b; Karageorghis 1995; Karageorghis 1996.

²² Fourrier 1999, 24-25.

²³ Fourrier 1999, 25.

²⁴ Nicholls 1952, 219-224.

zaman da aynı diziye atfedilebilirler. Bu üretimler aynı yerden hatta aynı elden bile çıkmış olabilirler.

Farklı sitelerde bulunan pek çok heykelciğin ise benzerliği tek başına yeterli olmamakla birlikte bunların yorumlanması ve iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bunların üretim yerlerini ve neden üretildiğini sorgulamak da ayrı bir problem oluşturur. Birbirinden farklı olan serilerin muhtemelen belirli bir merkezleri vardı. Bu nedenle bunlar detaylı inceleme gerektirmektedir. Bu yaklaşımı desteklemek için ise çeşitli argümanlar ortaya atılmıştır.

Birinci yaklaşıma göre bir sitede ele geçmiş olan figürinlerin, belirli bir diziyi aşmış olması beklenir²⁵. Böylece sorgulamalar neticesinde yerel bir üretim serisinin olup olmadığı hakkında daha sağlıklı bir sonuç elde edilebilir.

Diğer bir argüman ise üretim merkezlerinin tanımlanması için birkaç site içinde çıkan yapım tekniklerine dikkat çeker. Bu eserler arasında küçük nesnelerin tanımlanması büyük nesnelere oranla daha zor görülür. Her iki seri de birbirinden farklı olmasına ve farklı atölyelerde üretilmesine rağmen aynı kültürel çevrede üretilen eserler olabilir. Böylece serilerin stilistik anlamda benzerliklerine bakarak bu görüş desteklenebilir. Eğer eserler stilistik olarak tekrarlanıyorsa merkezi bir üretim şeklinin olduğu görüşü doğar. Bunlar aynı kültürel topluluğun izlerini taşıyan sanat eserleridir²⁶. Sonuç olarak tek bir merkezden yayılan ve belirli bir dizini yansıtan eserler olduğu kanısına varılabilir. Bu durum özellikle adanın coğrafi olarak birbirine yakın olan merkezlerinde görülmektedir.

Son argüman ise daha çok bir olasılığa dayalıdır. Bu olasılığa göre iyi tanımlanmış bir kültürel kimlik olduğunda bir stil de vardır. Küçük bir kırsal alanın kendine özgü bir stili olamayacağı için buraya adanan eserler yakın veya uzak büyük bir merkezin tarzını yansıtmaktadır. Edebi metinler ve arkeolojik kaynaklar büyük merkezlerin tanımlanmasına katkı sağlar ve figürinlerin üreticilerinin hangi merkeze dayandığını anlamamızı mümkün kılar. Böylece tüm figürinler belirli bir dizine atfedilir. Ancak bazı durumlarda kopya ile temsil edilen bu dizinler yanlış yöntemler de getirebilir. Bu nedenle sadece genel bir yorumlamaya dayandırmamak gerekir²⁷. Her şeye rağmen iyi belgelenmiş belirli bir üretim tanımındaki nesneler, sanat anlayışı bakımından ayırt edilir ve bir anlam bütünlüğü oluştururlar.

²⁵ Fourrier 1999, 26.

²⁶ Fourrier 1999, 27.

²⁷a.e.

Sonuç olarak her site için temsil edilen gruplar üç kategoride yer almaktadır. Bunlar; yerel tarzda üretim, büyük bir merkeze komşu olan kırsal üretim ve ithalat ile farklı bir tarza sahip, yerel olmayan yapımlar olarak sıralanır. Son iki kategoriyi ayırmak ise oldukça güç olduğu için farklı nesneler gözlemlendiğinde ithalatın olduğu en yapıcı çözümdür. Ancak seri oldukça çok sayıda ve kopya niteliğindeyse yerel üretimin olup olmadığı sorusuna gidilmelidir. Önemli olan üretim biçimleri ne olursa olsun (ithalat veya yerel üretim) bir siteyi temsil eden sanat anlayışının başka bir sitenin kültürel işaretini de taşıyor olup olmadığını anlayabilmektir. Ayrıca Arkaik Kıbrıs için farklı krallıklar arası ilişkiler ve bölgeler arası iletişim oldukça önem taşıdığından politik anlamda da bir bakış açısı geliştirilebilir.

Kıbrıslı kireçtaşı heykellerinin de stilistik benzerliklerinden dolayı üretim atölyelerini tespit etmek oldukça zordur²⁸. Idalion, Kition ve Vouni gibi merkezlerden ele geçen kireçtaşı heykelleri inceleyen Gaber, stilistik açıdan tanımlamalar yapmaya çalışmıştır²⁹. Ona göre kireçtaşı heykel pişmiş toprak figürinleri ile karşılaştırılmamalıdır. Bunu özellikle Vouni kutsal alanından ele geçmiş terakotalar ve kireçtaşı heykeller arasındaki farklı tipteki özellikleri gözlemlediğinde öne sürmüştür. Ancak bu üretim birimlerinin kronolojik olarak ele alınmasıyla mümkün olacaktır. Bunun nedeni stilin aslında kendi içinde yaşadığı toplum yapısına göre şekilleniyor olmasıdır. Aynı zamanda belirli bir medeniyete ait ama farklı stilistik türler üreten zanaatkarları da anlamlandırmak gereklidir. Genel olarak heykellerin birbiriyle benzer yönü sakal ve saç formları olup ayırtırmayı zorlaştırmaktadır³⁰. Özellikle pişmiş toprak figürinler taşınabilir olduğu için keşif yerinin veya mekanın mutlak üretim yeri olduğu her zaman söylenemeyebilir ve bu durum da stiller açısından yine birtakım ayırt etme zorlukları yaratabilir. Buna rağmen tapınaklarda bulunan terakota figürinlerin bölgedeki çeşitliği ve bolluğu ve kireçtaşı heykellere göre daha yoğun olması nedeniyle stilistik açıdan incelenebilmesi daha olanaklı olacaktır. Örneğin Hermary, Kourion Apollon kutsal alanından çıkan kireçtaşı heykeller ile Idalion'dan ele geçenler arasında bir ayırım yapılamayacağını öne sürmüştür³¹. Ancak ona göre aynı durum pişmiş toprak figürinler açısından geçerli değildir. Bu durum büyük kireçtaşı heykellerin prestij amaçlı olduğu ve farklı krallıkların birbirine gönderdikleri hediyelerle yayıldığı şeklinde açıklanabilir. Gjerstad da Kıbrıs-Mısır tarzının ayırımını büyük oranda kireçtaşı heykeller üzerinden yapmıştır³². Buradan yola çıkarak

²⁸ Senff 1993, 16-21.

²⁹ Gaber 1986, 1-11.

³⁰ Gaber 1986, 80.

³¹ Hermary 1996, 140-141.

³² Gjerstad 1948, 103-104.

zenginlik ve güç göstergelerinin ikonografik bir dil kullanılarak da aktarıldığı varsayımını yapabiliriz.

Kıbrıslı kireçtaşı heykellerinin çoğunluğu adanın doğusundan ele geçmiş olup kesin bir köken analizi vermemektedir. Muhtemelen heykeltıraşlar verilen siparişlere göre malzemeleriyle birlikte taşınma eğilimi içindeydiler. Bu durum MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğinde görülen Doğu Yunan kireçtaşı heykelleri için de geçerliydi. Buradan çağdaş Kıbrıslı kireçtaşı heykeller ve terakotalar ele geçmiştir. Aynı dönemde Naukratis gibi Doğu Yunan'ın varlık gösterdiği yerlerde Kıbrıslı atölyeler kurulmuştu ve bazı modellerini sergilemekteydiler³³. Sonuç olarak Kıbrıs için pişmiş toprak figürinlerin aynı topluma hizmet eden bir kültürü yansıttığı ancak kireçtaşı heykellerde bu durumundaha farklı olduğu söylenebilir. Kireçtaşı heykeller farklı toplumlara hizmet etme amaçlı denizaşırı bölgelerde üretim atölyeleri kurmuş olabilir. Bu nedenle de Kıbrıslı terakota figürinler için kireçtaşı örneklerine göre daha yerel bazlı bir sanatı yansıttığı söylenebilir³⁴.

4.1.Salamis

19. yüzyıldan itibaren araştırılan Salamis, ilk olarak Cesnola tarafından keşfedilmişti³⁵ (Harita: 5). Daha sonra Kıbrıs'ın 1890-1891 yılları arasında yapılan ilk keşif fonu J. A. R. Munro ve H. A. Tubbs yönetiminde olmuştur. 1896'da ise araştırmalar A. H. Smith tarafından yürütülmüştür³⁶. A. Cesnola tarafından yapılmış çalışmada, Asur tipi kabul edilen savaşçı pişmiş toprak figürinler ve Arsos ile Archna gibi kabul görmüş üretim merkezlerinden ele

³³ Fourrier 1999, 16.

³⁴ Gjerstad 1948; Schmidt 1968; Senff 1993; Fourrier 1999.

³⁵ Cesnola 1885.

³⁶ Munro, Tubbs 1890.

geçmiş kalıplı plaka figürinler dahil olmak üzere çizimleri yapılmıştır. Ohnefalsch Richter belirleyici birargüman getirmeden iddia edilmiş birçok Salamisli bulguyu, diğerlerinden farklı olarak kutsal alanlara atfetmiştir. 1890-1891 yıllarında keşifler daha gerçekçi bir misyon kazanmaya başladı. Şehir ve nekropolden daha farklı alanlarda kazılar yapan J.A.R. Munro ve H. A. Tubbs, Salamis'in güneybatısında yer alan küçük bir tepe üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Burayı kutsal alan kabul edip Toumba olarak adlandırmışlardır³⁷. Bu alanda seramiklerin yanı sıra, kireçtaşı heykeller, büyük miktarda toplanan pişmiş toprak figürinler ele geçmiştir. Hayvan ve kadından oluşan nadir figürinler de dahil olmak üzere, büyük bir çoğunluğu erkek figürinleri temsil etmektedir. Onların raporunda bu küçük modeller ve kalıplı heykelcikler yer almış, bugün çeşitli müzelere dağılmış halde olduğu bilinmektedir. Kafaları ve zırh parçaları ile ele geçen heykelcikler de bu bölgeden yoğun olarak ele geçmiştir³⁸.

1964-1974 yılları arasında Salamis'te yürütülen Fransız kazıları sırasında pişmiş topraktan yapılmış heykelciklerin sayısında artış olmuş ve T. Monloup tarafından yayımlanmıştır³⁹. Kampanopetra Bazilikası alanında, bir kutsal alan ve yerleşim alanı bulunmaktaydı ve Cypro-Geometrik Dönemden, M.Ö 6. yüzyılın ortasına kadar kullanılmıştı. Yine aynı bölgeden birkaç arkaik pişmiş toprak figürinleri ele geçmiştir. Eserlerin bir bölümü de nekropolden ele geçmiştir. Ayrıcabazı kraliyet mezarları daağırlıklı olarak arkaik figürinler olmak üzere çok sayıda zengin malzemeye sahiptir⁴⁰.

Kentin dışında yer alan St Barnabas Kilisesi bölgesinde, pek çok kireçtaşı heykeller ele geçmiş ve ne yazık ki çoğu başsız halde bulunmuştur. M. Yon sadece bu heykeller arasından iki tanesini model alarak çalışma yapmıştır⁴¹. Böylece o da diğer araştırmacılar gibi daha çok pişmiş toprak figürinlere yönelmiştir. Bu figürinlerden bazıları kadınsı özellikler göstermektedir. Örneğin Salamis'ten ele geçtiği düşünülen çift cinsiyetli bir *kentaur*, kalkan ve kaskıyla betimlenmiştir. Kırmızı ve siyah boya ile süslenmiş terakota figürin, MÖ erken 7. yüzyıla tarihlenmektedir (fig. 1)⁴². Bu örnekler genellikle Cypro Arkaik I Dönemine tarihlendirilmektedir. Aynı tiplerin benzer örnekleri, erken "süvari" tipler olarak, Kourion Apollon kutsal alanından ve Ayia Irini'den de ele geçmiştir (fig. 2). Seçkin askerleri temsil eden bu gruplar sadece kutsal alanlarda değil mezarlarda da bulunmaktadır. Yakın Doğu ve Ege'den

³⁷ Munro, Tubbs 1891, 146-166.

³⁸ Munro, Tubbs 1891.

³⁹ Monloup 1984, 10-16.

⁴⁰ Fourrier 2007, 24-25.

⁴¹ Yon 1974, 95-99.

⁴² Karageorghis 2002, 191.

de bilinen bu binici grupları, teknik ve stil açısından Kıbrıs sanatında Hellenistik Döneme kadar uzun süre görülmüştür. Salamis'te üretildiği düşünülen binici grupları, MÖ geç 7. yüzyılda Naukratis'ten de ele geçmiştir (fig. 3)⁴³. Buradaki örnekler ise Kıbrıs tipi uzun başlığıyla verilmiş bir savaşçı örneğini çağrıştırır. Bunların yanı sıra, okçular şeklinde tasvir edilmiş modellerin gövde kısmı büyük yapıdadır. Ancak kalıp yüz aynıdır ve belirli bir gruba ayırabilmek oldukça zordur.

Başta nekropol ve Toumba olmak üzere kentin pek çok yerinde kazılar yapılmıştır. Buralarda ele geçen figürinlerin büyük çoğunluğunun bir model teşkil ettiği açıktır. Gruplar çok homojen ve seçkin özellikler taşır ve bunlar belirli ve istisna bir tip ortaya çıkarır. Kullanılan teknik ve kalıp aynıdır ve bu modeller belirli özellikleriyle Fourrier tarafından raporlanmıştır⁴⁴. Hamur iyice şekillendirilir ve burun, sakal, şapka erkek tiplerinde detaylı verilir. Gözler ise dışa doğru verilir. Bu oluşturdıkları teknik Cypro Geometrik I-II Dönemlerine tarihlendirilmiş ve erken Klasik Döneme kadar devam etmiştir⁴⁵. Figürinlerin yüz özellikleri; çenenin önde duruşu, burnun pense gibi gösterilmesi ve çöküntü gözleriyle natüralist bir duruş sergiler. İkonografik çeşitliliğe rağmen eserlerde hala daha stilistik bir birlik vardır. Salamis'ten ele geçmiş figürinler genel anlamda aynı modeli yansıtır.

Salamis buluntuları arasında en iyi temsil edilen “Asur tipi” karakteridir⁴⁶. Paltosuyla ve sakalıyla verilmiş bu tipler, ikonografik anlamda bir farklılık yaratır (fig.4). Asur tipi olarak adlandırılmasının nedeni sakalın verilme tarzı ve giysi tipidir. Tapınaklarda ele geçmiş yuvarlak yüzlü, küçük bir buruna sahip ve çekik gözlü hem erkek hem de kadın figürinler, tam olarak bir modele oturtulmuş tiplerdir. Bu üretim serisi, muhtemelen MÖ 7. yüzyılın başında başlamıştı ve Klasik Döneme kadar devam etmişti. Böyle bir tarih verilmesinin nedeni, Samos'ta da aynı tip figürlerin MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmesinden kaynaklıdır (fig. 5)⁴⁷. Burada ele geçmiş atlı figürler, “Asur savaşçı” grubu olarak adlandırılmıştır. Gerçekten de Schmidt'in vermiş olduğu bilgilere dayanarak, Heraion buluntularının arasında güney kısmında toplanmış bu figürler tarihlendirmeyi doğrulamaktadır⁴⁸. Bu grubun kökeni Fenike'ye dayanmakta olup

⁴³ Winter 1991, 221.

⁴⁴ Fourrier 1999, 28.

⁴⁵ Monloup 1984, 509.

⁴⁶ Fourrier 1999, 30.

⁴⁷ Schmidt 1968, 88.

⁴⁸ Schmidt 1968, 81-84.

aynı grup Suriye-Filistin’de de ele geçmiştir⁴⁹. Salamisli grubun üslubundaki tutarlılık, yerel bir üretim olduğunu çağrıştırır.

J. Karageorghis tarafından yapılmış çalışmalara bakıldığında aynı sonucu Achna ve Kazaphani gibi merkezlerden de ele geçmiştir. Tip neredeyse aynıdır ama heykel tarzına bakıldığında yüzün özelliklerinin kurucusunun Salamis olduğu görülür⁵⁰. Yuvarlak bir yüz, küçük burun, etli ağız, keskin gözler, T. Monloup’un ifade ettiğine göre ise “Asur karakteri” olarak adlandırılır⁵¹. Böylece bu tipin tamamen Salamis’e ait olmadığı görülür. Fransız kazıları sırasında ele geçen tip figürinlerin vücudunun alt kısmının bir elbise ile tasvir edildiği gözlemlenmiştir. Bu elbise özellikle uzun bir tunik şeklinde uzanması ve kemer bölümüyle dikkat çekmektedir⁵². Salamis, sanat anlayışı bakımından heykellerin oluşturulmasında bir uzmanlık sergiler. Bu nedenle de tamamen Salamis üretimi olarak görülmemesine rağmen “Salamis tarzı” ifadesi doğmuştur. Tipler çeşitli olmakla beraber birbirine çok yakın ve özgün bir tarzdadır. Özellikle başlar, yuvarlak yüz ve yumuşak geçişlerle aynı düzende yapılmıştır. Burun kısa ve düz olup bazen yuvarlak şekilde bazen ise keskin verilir. İlk çeşitlerin boyutları daha küçük verilmiştir ve hatta bazen basitleştirilmiş daha az detaylara sahiptir.

Salamis’te heykeller detaylandırılmaya başlamış ve örneğin göz kapakları kalın verilerek vurgulanmıştır (fig. 6). Örneklerin bazılarının gözleri yarı kapalı izlenimi verilmiş ve kırmızı renk kullanılmıştır (fig. 7). Kalıplaşmış bu heykel üretimi, en erken M.Ö 7. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Bu tarih Yunan dünyası için de geçerli olmuştur⁵³. Örneğin Rodos Kameiros’tan ele geçmiş bir figürin parçasının da kaş ve gözlerinin siyah boya ile vurgulandığı görülür. Yüz ve kulak için ise yine kırmızı boya izleri vardır (fig. 8)⁵⁴. Ayrıca Salamis örneklerinde bu tipin kıvrıkcık saçlı veya dairesel motifli başlıklı verilmesi yerel bir özelliktir (fig. 9). Bu tipler, Geç Hitit sanatından tanıdığımız bukleli saçlı verilmiş tasvirlerle benzer.

Özgün ve tutarlı olduğu kesin olarak kabul edilmiş ana teknikleriyle yapılmış Salamis tarzı figürler, kalıp ve modelleriyle bir stil oluşturmuştur. Salamis’te ele geçmiş pişmiş topraktan yapılmış figürinler, sadece belirli kriterlere bağlı olarak tanımlanmamalıdır. Çünkü Salamis terakotaları, yabancı bir üretim de göstermektedir. İki kalıplı çıplak betimlenmiş kadın figürinlerinin kolları, vücut boyunca kabartma tekniğiyle gövdeden ayrılmış biçimde

⁴⁹ Fourrier 1999, 26.

⁵⁰ Karageorghis 1970, 182.

⁵¹ Monloup 1984, 173.

⁵² Fourrier 1999, 30.

⁵³ Hermary 1991, 143-145.

⁵⁴ Jacopi 1933, 298.

verilmiştir. Burnun yuvarlak verilmesi ve tombul bir yüz ise tamamen Salamis'e atfedilememiştir. Bunun nedeni benzer yüzölçümlerinin Kition'da da ele geçmiştir olmasıdır⁵⁵. Ancak Salamisli figürinlerin adanın farklı merkezlerinde ele geçmiştir olduğu daha önce açıklanmıştır. Bu nedenle muhtemelen yayılım gösteren bu tip Salamis tarzıdır. Ayrıca Kition'un da Fenike etkisinde olduğu bilinmektedir. Fenike ve Asur ilişkisi de hesaba katılırsa, "Asur tipi" olarak adlandırılan figürinlerin Kition'da ele geçmiştir olması sürpriz değildir. Sonucunda Salamis'in kendine özgü sanat anlayışı ve Asur tipi giysilerin figürinlerde gözlemlenmesiyle "Asur-Salamis tipi" denilen bir terim doğmuş ve bu tipler hem adanın çeşitli yerlerinde hem de Doğu Akdeniz'de de yayılım göstermiştir⁵⁶.

4.2. Enkomi

Enkomi, Bronz Çağında kurulmuş önemli bir site olarak bilinmektedir. Burada kazılar C. Schaeffer tarafından başlatılmıştır. Geç Bronz Çağında büyük ölçüde terk edildiği bilinmektedir. Geometrik Dönemin başından beri tekrar işgal gördüğü, Salamis ile çağdaş buluntulara sahip olmasından dolayı anlaşılmıştır. Burada bir kutsal alan olarak kabul edilen alandan seramik ve pişmiş topraktan yapılmış heykelcikler bulunmuştur⁵⁷. Site Cypro-Geometrik III Dönemine (MÖ 850-700) ya da Arkaik Dönem başına kadar yerleşim görmemiş izlenimi vermektedir.

19. yüzyılın sonunda İngilizler tarafından Arkaik mezarlar kazılmış ve kentin yakınında muhtemel bir yaşam alanının varlığı üzerine durulmuştur⁵⁸. Ele geçmiştir malzemeler arasında kireçtaşı ve pişmiş topraktan yapılmış heykeller yer almaktadır. Heykellerin kalıpları Salamis ve Arsos gruplarına benzemektedir. Bu seri üretim Salamis'ten de bilindiği için Arkaik Döneme tarihlendirilmiştir. Erkek tanrılara adanmış adakları temsil eden tapınaklar arasında en önemlilerinden biri de Arsos Tapınağı olmuştur. Bu nedenle Enkomi, Salamis ve Arsos malzemelerinin benzerliği yeni bir argüman ortaya çıkarmıştır. Muhtemelen yaygın olarak görülen bu malzemeler kraliyet topraklarına aittir. Diğer pişmiş topraktan yapılmış heykelcikler içi boş kalıplanmıştır. Daha pek çok heykel figürleri arasında bulunan iki baş

⁵⁵ Fourrier 1999, 27.

⁵⁶ Fourrier 2007, 27.

⁵⁷ Courtois 1971, 326-356; Dikaio 1969, 302-303.

⁵⁸ Murray *et al.* 1900 1-29.

büyük ve gergin gözleri ile küçük burnuyla, Salamis grubuyla karakteristik anlamda benzer özellikler gösterir⁵⁹.

Araştırmalar neticesinde Enkomi’de pek çok adak eşyasının bulunduğu saptanmıştır. Modellenmiş figürlerin birçoğu, adak eşyası olup tapınağa adanmıştır. Bu nedenle kentin batı kenarında bir kutsal alan olduğu düşünülür⁶⁰. Geometrik Döneme tarihlendirilmiş olan bu figürlerin tanrıçalara adandığı bilinmektedir. Ancak yine de burada ele geçmiş adak eşyalarının tarihlendirilmeden önce mutlaka Arkaik Döneme tarihlenen Salamis malzemeleriyle karşılaştırılması gerekmektedir. Bu karşılaştırma doğrultusunda burun ve çenenin sivri verilışı, şapkalı betimleme karakteristik olarak farklılıklar gösterse de Salamis stiline yakındır. Bunlar “süvariler” veya “atlı grupları” olarak geçer. Bu grup temsil ettiği kompozisyon bakımından diğer pişmiş topraktan yapılmış heykel buluntularından farklı ve özel bir gruptur.

4.3.Achna

Achna, 1882 yılında tesadüfen çiftçiler tarafından keşfedilmiştir. Buradaki kutsal alanda ilk çalışmalar ise O. Richter daha sonra da C. Newton tarafından yapılmıştır⁶¹. Kutsal alan *Makronisos* olarak isimlendirilir ve bu alandan ağırlıklı bir şekilde kireçtaşı ve pişmiş topraktan yapılmış heykeller ele geçmiştir. Kadınsı karakter teşkil eden figürlerin görülmesi kutsal alanının, tanrıçaya adanan bir ibadet yeri olduğunu göstermiştir. Ele geçen malzemeler ise muhtemelen MÖ 6. yüzyıl öncesine tarihlenmektedir⁶².

Yayımlanmış tüm figürinler Arkaik Döneme tarihlendirilmiştir. Bazı gruplar Salamis’te ele geçmiş Asur grubu stilini yansıtır. Aynı stilistiğe sahip bu örnekler, farklı üretim gruplarına dahil edilerek bir kez daha diğer gruplardan ayrı tutulmuş olur. Diğer figürinler de Salamis-Achna dahilinde olup kabaca farklı bir üretime ayrılır⁶³.

Kutsal alandan ele geçmiş Kıbrıslı adak eşyaların envanterleri O. Richter tarafından ele alınmış ve Achna kutsal alanında ele geçmiş aynı tip pek çok malzeme ile kıyaslanmıştır. Achna kutsal alanına yakın daha doğuda ikinci bir kutsal alan daha keşfedilmiştir. Ana kutsal alana göre daha ilkel yapıda olan kutsal alandan Artemis’i temsil eden pek çok pişmiş topraktan

⁵⁹ Tatton Brown 2000, 23.

⁶⁰ Courtois 1971, 326-327.

⁶¹ Caubet 1992a, 261.

⁶² Fourrier 1999, 36.

⁶³ Fourrier 2007, 30.

yapılmış heykelcik ele geçmiştir. 1882 yılında burada Apollon ve Artemis'e adanmış kutsal alanların kazısı yapılmıştır. Kamu anlamında bir özelliği olmayan bu malzemeler, coğrafi desende yayılmış bir kutsal alan özelliği taşır⁶⁴. Salamis-Achna grubu olarak belirlenmiş figürinler, Salamis tarzındadır. Bu figürinler, tüm kutsal kabul edilen yerlerde yer almış ve krallık topraklarında yayılmıştır. Ancak bu grup esas olarak güney Salamis alanında yapılmış çalışmalar sırasında belgelenmiştir. Bu alanda muhtemelen uzun bir tunik giymiş, saçaklı bir kuşakla betimlenmiş bu tip figürinler, yaygın olarak görülmekte olup yerel bir kültür uygulamasını yansıtır (fig. 10). Bu figürinler seri şekilde olup en iyi temsil edilenleri karakteristik olarak yuvarlak bir yüz, çekik gözler, kısa bir burun, küçük bir çene ve çukur yanaklar gibi belirli özellikler gösterir (fig. 11). Bunlar kostüm zenginliği bakımından Salamis-Asur dizisinin başka bir ikonografik gösterimi gibi durmaktadır (fig. 12). Özellikle tuniğin uzun, kemerle ve saçaklı bir biçimde verilmesi Salamis örneklerinde oldukça sık rastladığımız bir modeldir⁶⁵. Ayrıca "Salamis-Asur" dizisi sınıf bakımından üstün bir tabakaya atfedildiği için "rahip" modeli olarak da adlandırılır. Bunun yine yaşlı verilmiş kadın örnekleri de "rahibe" figürinleri olarak geçer. Belki de bu nedenle her iki grup arasında bir bağ bulunmaktadır. Kıyafet bakımından daha sade verilmiş modelleri de mevcuttur (fig. 13). Bu tiplerin sadece bel kısımları ayırt edilir. Elbisenin üst kısmı şeffaf verilirken, alt kısım tunik şeklinde ayaklara kadar iner. Bazıları ise takı bakımından zengin ancak kıyafet bakımından sade verilmiştir (fig. 14). Yüz bakımından diğerlerine göre daha küçük verilmiş kadın figürinlerinin burun ve yanak benzerlikleri dışında ayırt edilebilir özellikleri yoktur⁶⁶.

Figürinler arasında kronolojik bir ayrım söz konusudur. Örneğin elinde ayna tutarken betimlenen heykelcikte Yunan etkisi görülmektedir (fig. 13). Burada tuniğin katları belirgin verilmiş, tutulan nesne ayna görüntüsünde ve göğüsleri tutan el artık doğurganlık simgesi değil çiçek taşımaktadır. Bu nedenle de rahibe figürünü muhtemelen MÖ 6. yüzyılın sonuna tarihlenir. Öte yandan figürin, MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Asur-Salamis tipine de çok yakındır. Bu nedenle kesin bir kronolojik bilgi verilememektedir⁶⁷.

1987 yılında, Achna kentinin kuzey kısmında bir sur olduğu düşünülmüştür. Bu alandan ele geçen ve Arkaik Döneme tarihlenen çeşitli pişmiş toprak figürinleri karşılaştırmalı bir biçimde incelemiştir. Bu alan için Geometrik Dönem figürinlerini temsil eden ve kolların verilmiş biçiminden dolayı tanrıça adakları olarak adlandırılan pişmiş toprak figürinleri ele geçmiştir

⁶⁴ Yon, Caubet 1991, 266-267.

⁶⁵ Fourrier 1999, 35; Monloup 1984, 34.

⁶⁶ Fourrier 1999, 36.

⁶⁷a.e.

(fig. 15). Böylece kentin Arkaik Dönemden daha erken tarihlerde varlık bulduğundan söz edilebilir.

4.4Patriki

Patriki’de ele geçmiş buluntular, Salamis üretiminin dağılımını gösteren en önemli bulgulardır. 1970 yılında yapılmış çalışmalarda, yağmalanmış mezarlar üzerinde durulmuştur. Keşfedilen bir mezardan yaklaşık 50 m. kuzeyde kalan pişmiş toprak heykelciklerle dolu depo gibi bir alan meydana çıkarılmıştır⁶⁸. Dairesel bir *bothros* içerisinde, belirli boyutlarda bütünsel birliğe sahip pişmiş toprak figürinleri ele geçmiştir⁶⁹. Başlangıçta ilk önermeler burada bir kutsal alan olduğu yönündeydi ancak özverili bir araştırma söz konusu değildi. Toplamda 23 figürinüzerinde yayımlanmış malzeme bulunmaktadır. Ancak bunların çoğu soyguncuların eline geçmiştir. Tüm bu figürinlerin de Salamis üretiminde yapıldığı düşünülmektedir⁷⁰.

Ele geçen bir heykelcik başı, Salamis’te Asur karakteri olarak tanımlanan kadınsı bir özellik göstermektedir. Bu gövde parçası tipi diğer örneklerde belgelenen bir özelliğe sahiptir⁷¹. Yine ele geçen bir kadın yüzünün de Salamis grubu üretimine ait olduğu düşünülmüştür. Erkek tipleri arasında, adak hayvanı taşıyan grubun üstünlüğü dikkat çekmiştir (fig. 16). Bunun yerel bir Kıbrıs versiyonu olup olmadığı henüz bilinmemektedir. Yüz ve başlık özelliği bakımından Ayia Irini’den ele geçen adak taşıyan erkek grubuna benzeyen bu figürinlerin, benzer örnekleri Salamis’te de mevcuttur (fig. 17-18)⁷². Bu tip örnekler henüz kaynağı bilinmemekle birlikte belirli bir atölyeye işaret etmektedir. Salamis örneği başlık tipiyle savaşçı grubuna atfedilebilir (fig. 18).

Patriki’den ele geçen figürinlerin Salamis özelliği göstermesi, Salamis’in kuzeydeki kültürel etkisinin ne kadar geniş olduğunu göstermiştir. Burada muhtemelen ya Salamis taklidi örnekler ya da bir ithalat söz konusuydu. Ancak kesin bir yargıda bulunmak güçtür. Belki de Patriki’nin kültürel nüfusu Salamis krallığının içinde bulunmaktaydı⁷³.

⁶⁸ Karageorghis 1971.

⁶⁹ Fourrier 1999, 100.

⁷⁰ Fourrier 1999, 33.

⁷¹ Karageorghis 1971, 19.

⁷² Fourrier 1999, 100.

⁷³a.e.

Sonuç olarak Patriki, Salamis akımı grubunun baş temsilcilerinden olmuştur. Ki bu durum aslında Kıbrıs keşifleri sırasında özellikle de Salamis Toumba kutsal alanında tasdik edilmiştir.

4.5.Arsos

Arsos, Salamis ve Idalion krallıkları arasında bulunan bir sınır bölgesidir (Harita: 6). M. Markides tarafından 1917 yılında burada bir kutsal alan açığa çıkarılmıştır. İsveç kazı grubu tarafından kısmen yayımlanmış olmasına rağmen, bölgedeki heykellerin ve pişmiş toprak figürinlerin yoğunluğu dikkat çekmiştir. En çok taş heykellerin ele geçmiş olduğu merkezlerden birisi Arsos olmuştur. Bu taş heykeller iki paralel duvar yapımında da kullanılmıştır. Kendi stiline göre düzenlenmiş bu heykeller Arkaik Döneme aittir ve Roma Dönemine kadar da devam etmiştir. Ele geçen terakota figürinler ile taş heykeller farklı özellikler taşır ve ayrışır. Heykellerin tümünün Arkaik Döneme ait olduğu düşünülmektedir. Sitede oldukça fazla figürinlerin ele geçmesi, aralıksız olarak kutsal alana adak adandığına işaret etmektedir. 1974 yılında çiftçiler tarafından keşfedilmiş olan bu heykelciklere el konulmuştur⁷⁴.

Arsos'ta buluntuların zenginliği, küçük bir kutsal alan olmasına rağmen adada önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Ancak bu bölgedeki kutsal alanının tam olarak hangi dönemde bu kadar değer kazandığına henüz erişilememiştir⁷⁵. Öne sürülen bilgilerin karşılaştırılması gerekmektedir. İlk olarak G. Schmidt, pişmiş topraktan yapılmış terakotaların çoğunluğunun Kıbrıslı olduğunu ve Samos'a Arsos'tan iletilindiğini öne sürmüştür⁷⁶. Daha modern araştırmacılara değinecek olursak J. Karageorghis de Schmidt gibi Arsos kentini yaratıcı bir sanat merkezi olarak görmüştür. Ancak bu durum henüz kesinleşmemiştir. Buradaki malzemeler başka bir ada veya Enkomi, Kazaphani, Salamis gibi kentler aracılığı ile de Doğu Yunan'a iletiliyor olabilir. Salamis çalışmaları ile ilgili olarak aslında önerilen mukabatlar, Salamis'in hem sermaye hem de siyasi bakımdan krallığın baş merkezi olduğu yönündedir. Bu nedenle de Hermery ve Fourier'a göre Arsos sadece bir üretici sanat merkezi özelliği taşımaktadır⁷⁷.

Arsos'ta ele geçmiş iki figürin birbirine oldukça benzemesi nedeniyle dikkat çekmiştir (fig. 19). Bu iki figürinin de yüz tipine bakılınca burnun belirgin olduğunu ve gözlerin oyuk

⁷⁴ Fourier 2007, 35; Hadjicosti 1989, 116.

⁷⁵ Karageorghis 1995; Fourier 1999, 37.

⁷⁶ Schmidt 1968.

⁷⁷ Hermery 1991, 144-145.

şekilde verildiğini görürüz. Her ikisi de kollarını iki yana açan kadın figürinlerini temsil etmektedir. İlk örneğe bakıldığında yüksek bir *polos* ile betimlendiği görülür. Elle yapılmış silindirik bir gövdeye sahip olan bu form MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁷⁸. İkinci figüre bakıldığında kolların bükülerek ileriye doğru uzandığı görülür (fig. 20). Bu detaylar kesin bir paralellik olmamakla birlikte adanın batısında ve kuzeyinde yaygın bir üretim tarzı olarak karşımıza çıkar. Diğer bir benzer iki figür de teknik bakımından biraz farklı görünse de stilistik açıdan aynı grubu temsil eder (fig. 21-22). Her iki figürün de yüz özelliklerine bakarsak kaşların kemer gibi verildiğini, burnun ise yine belirgin ancak daha kısa olduğunu görürüz⁷⁹. Heykelcikler arasındaki farklılıklar nedeniyle Arsos'tan ele geçmiş figürinleri tam anlamıyla yerel bir atölyeye atfetmek güçleşir. Ayrıca bu alanda ele geçen figürinler oldukça çeşitlidir. Bu nedenle üretici bir sanat merkezinden ziyade önemli bir kutsal alanın varlığından söz etmek daha doğru olacaktır.

Arsos'ta muhtemelen bir tanrıça olduğu düşünülen heykelciğin neredeyse kopyası niteliğinde olan bir figürin Idalion'dan ele geçmiştir. Bu tarz tipler, kollarını iki yana açmış tanrıça figürinleri olarak adlandırılır. Örnekler MÖ geç 7. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁸⁰. Neredeyse ikonografik olarak aynı olan tiplerin saçları alına yapışmış halde verilmiş ve saçların üzerinde muhtemelen diadem vardır (fig. 23-24). Bu benzerliği S. Fourrier, Idalion'da Arsos'un kopyasının yapıldığını veya bir ithalatı olduğu şeklinde açıklamıştır⁸¹.

Kıbrıs Arsos'ta bir diğer heykelcik grubu da Salamis'e de karşılık gelen Asur tipidir. Bu figürinde saçaklı bir ceketle verilmiş sakallı erkek tipidir (fig. 25).. Bu tiplerin kemeriyle ve bir tunik giymiş şekliyle verilen kadın versiyonları da Arsos'ta mevcuttur. Çıplak verilen kadın heykelcikler ise yine Idalion, Kazaphani ve Lapithos gibi merkezlerden ele geçmiş figürinlerle benzerlik gösterir. (fig. 26). Bu figürinler süslü bir şekilde verilmiştir. Özellikle Lapithos örneği, Arsos ile duruş bakımından neredeyse aynı atölyeden çıkmış gibi durmaktadır (fig. 27). Karageorghis bu örneklerin sağ elinde tutmuş oldukları nesnenin güvercin olduğunu düşünmektedir⁸². Bu dizi şeklinde ele geçmiş olan heykelciklerin Enkomi ve Achna gibi merkezlerde de görülmesi Fourrier tarafından, üretimin Salamis'ten gerçekleşmiş olabileceği yönünde yorumlanmıştır⁸³. Buradan ilham alınarak tasarlanmış olması da mümkündür. Fakat

⁷⁸ Karageorghis *et al.* 2009, 109.

⁷⁹ Fourrier 1999, 39.

⁸⁰ Karageorghis 1998, 38.

⁸¹ Fourrier 1999, 39.

⁸² Karageorghis *et al.* 2009, 113.

⁸³ Fourrier 1999, 40.

daha sonra yer verilecek olan Doğu Yunan örnekleri, Arsos ile nerdeyse bire bir grupları temsil eder. Son olarak bu örnekler MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁸⁴.

4.6.Idalion

Adanın iç kısmında bulunan Idalion kentinin keşfi 1850 yılına dayanmaktadır. Daha sonrasında Idalion adına yapılan çalışmalar, O. Richter tarafından sürdürülmüştür. Yapılan çalışmalar, burada bir Athena kutsal alanının olabileceğine işaret etmektedir. Bunun nedeni muhtemelen buradan tanrıça ile ilişkilendirilen pek çok adak eşyasının ele geçmiş olmasıdır. Burada ele geçen ve erken döneme tarihlenen birbirine çok yakın kadın figürin modellerinin desenleri oyma tekniği kullanılarak verilmiştir (fig. 24). Yüzleri üçgen şeklinde verilmiş modellerin çeneleri ileri doğru uzanmış olup belirgindir. Burun ise düz ve diğer Kıbrıslı modellere göre daha kısadır. Figürinin gözleri daire şeklinde ve muhtemelen hamur eklenmesiyle oluşturulmuştur (fig. 24). Başka bir figürinde ise gözler kaş kemeri çizgisiyle belirtilmiştir⁸⁵ ve yüz tipi olarak diğer örnek ile benzetilmektedir. Kollarını iki yana açmış figürinin başında büyük bir *polos* görülmektedir (fig. 28).

Bazı ele geçen figürinler ise yüzlerinin sivri verilmesi ve başlıklarıyla Salamisli küçük savaşçı gruplarını anımsatmaktadır⁸⁶. Yerel stilleri yansıtan figürinler de mevcuttur (fig. 29). Başlık ve burun sonradan yapıştırılmış gibi görünen örnekteki figürinin çenesinin yine öne doğru uzanan farklı bir tasarımı olması, Idalion tiplerini yansıtmaktadır. Burun da benzer şekilde verilmiştir. Idalion'da keşfedilmiş bu figürinlerin sayısı ve üslup bütünlüğü muhtemelen ikonografik anlamda bir yerel üretimin olduğu hipotezini doğrular⁸⁷.

Idalion kalıp figürinleri ve gruplar bakımından sayısız esere sahiptir. Başlığı nedeniyle savaşçı olarak nitelendirilmiş ve lir çalarken betimlenmiş bir erkek grubu buradan ele geçmiştir (fig. 30). Bu grubun özellikle tamburin çalarken betimlenen kadın temsilcileri de vardır. Bunlar müzisyenler grubu olarak geçer. Kadın figürinlerinden bir diğer grup ise Enkomi ve Salamis gibi merkezlerde de ele geçmiş olan bir eli göğsünü tutan ve diğer elinde tamburin taşıyan tiplerdir. Idalion'da ele geçmiş kadın tiplerinde ise karakteristik olarak burun yine belirgin ve gözler iridir. Ayrıca figürinlere bir yüz ifadesi kazandırılması da amaçlanmıştır (fig. 31-32). Salamis ve Idalion'da bu tiplerin aynı ikonografiyle belirtilerek üretilmesi çoğu araştırmacı için

⁸⁴ Karageorghis *et al.* 2009, 113.

⁸⁵ Fourrier 1999, 92.

⁸⁶ Caubet 1992b, 129-130.

⁸⁷ Karageorghis 1993a, 92; Fourrier 2007, 41-42.

ilginç bulunmuştur. Tipolojik olarak devam eden bu figürinler, farklı krallıkların talepleri doğrultusunda muhtemelen yeniden üretilmişlerdir. Bu nedenle adanın doğu kısmı için “çıplak tanrıça” figürinlerinin yerel bir sunumu olabileceği fikri doğmuştur⁸⁸.

Idalion üretimi olduğu hemen hemen kesinleşmiş olan iki tip, bir erkeği ve bir kadını temsil etmektedir. Her iki figürinin de özellikle gözlerinin karakteristiği dikkat çekmektedir. Figürlerin boyun kısımları uzun, burunları birbirine benzer ve özellikle de göz çevrelerinin kalın şeritler halinde belirtilmesiyle, gözleri belirgin verilmiştir (fig. 33). Bu figürlerden görülebileceği üzere Idalion örneklerinde, kadın grupları ile uzun sakallı erkek grupları birbirine oldukça benzemektedir⁸⁹ (fig. 34). Tüm bunların dışında bazı figürinlerin de ithalat olduğu gözlemlenmiştir⁹⁰.

Idalion’da “karma” tekniğin kullanılmış olduğunu üç durumda gözlemleyebiliriz. Yabancı bir ithalatın söz konusu olduğu bir figürin, Kition ile benzerlik gösterir (fig. 35)⁹¹. İlk defa rastlanılan bu yabancı figürinlerle ilgili yeni üretim sorunsalları doğmuştur. Bu tiplerin Idalion’dan ithal edilip edilmediği sorgulanır ancak aynı tipler Kition’da da yoğun miktarda ele geçmiştir (fig. 36). Benzer tekniklere sahip figürinler, Idalion’da farklı bir stil çizerek karşımıza çıkmaya devam eder. Bunlar büyük yüzleriyle Idalion karakteristiğine daha yakındır. Idalion örneğinde betimlenen kadın figürin muhtemelen kollarını göğsüne doğru götürmektedir. Kolları aynı üslup ile verilmiş ve henüz nereden çıktığı bilinmeyen bir örnek, Karageorghis tarafından MÖ 6. yüzyıl sonuna tarihlendirilmiştir (fig. 37). Örnekteki kadın figürin muhtemelen hamur tutmaktadır⁹². Bu örnekler saç tipi bakımından benzerlik gösterir. Özellikle Idalion ve Kition örneklerinde kulaklar belirgin verilmiş ve saç kulak arkasına atılmış şekildedir.

Bununla birlikte büyük yüzlü verilmiş bazı kalıpların yüz ifadeleri Arsos’ta ele geçen figürinler ile de benzerlik taşır (fig. 38-39). Yuvarlak bir yüz, küçük ve dolgun dudaklar, saçların veriliş biçimi aynı olan bu tip esas olarak Salamis’ten ithal edilmiş de olabilir⁹³. Örneklerde saç yine geride verilmiş ve kulaklar belirgindir. Idalion’dan ele geçen örnekte kolların veriliş biçimi daha önce verilmiş örneklere benzemektedir (fig. 35-37). Muhtemelen

⁸⁸ Fourrier 1999, 94.

⁸⁹ a.e.

⁹⁰ Fourrier 1999, 92.

⁹¹ Fourrier 1999, 96; Caubet 1992, 131-132.

⁹² Karageorghis 1998, 62.

⁹³ Fourrier 1999, 96.

betimlenen kadın figürin hamur yoğurmaktadır. Bu tarz ikonografik özellikler Naukratis ve Rodos Lindos gibi merkezlerde de karşımıza çıkmaktadır.

Idalion'da kesin olarak belirlenebilen ve Idalion tipi olduğu düşünülen tipler burada belirli bir seri yaratmıştır. Böylece yerel bir üretimin varlığından söz etmek mümkündür. Bunun dışında Kition ile olan ithalatın yoğun olması, her iki krallık arasında var olan yakın ilişkinin bir göstergesidir⁹⁴. Idalion'da ele geçen figürinlerin, Salamis yapımlarıyla da bir ilişkisi olduğu muhtemeldir. Büyük ihtimalle aynı teknik ve ikonografik repertuarda iki ana merkezinde bir üretim atölyesi bulunmaktaydı. Fakat aynı zamanda her iki üretim arasında da belirli bir ayrım vardı ve bu ayrım özellikle yüzün yapısından tanımlanabilirdi. Salamis yaratıcı bir merkez olarak geçmiş ve modelleri yayılım göstermiş olmasına rağmen her yerde taklit edilmemiştir. Örneğin Idalion, Salamis'ten aldığı örnekleri kendi tarzına uyarlamış ve yaratıcı merkez statüsü kazanmıştır⁹⁵.

4.7.Kazaphani

Kazaphani'de bulunan bir tapınaktan ele geçen figürinler Karageorghis tarafından yayımlanmıştır⁹⁶. Kazaphani serileri arasında sivri ve konik şeklinde yüze bitişik verilmiş şapkalı erkek figürinleri, uzun yüzleri ve sivri çeneleriyle yerel bir Kıbrıs modeli olarak karşımıza çıkmaktadır⁹⁷ (fig. 40-41). Aynı örnekler Ayia Irini'den de ele geçtiği için eserlerin Kazaphani'ye özgü olup olmadığı tartışmalıdır (fig. 42).

Kıbrıs'ın batı kesiminde yer alan Kazaphani ve Ayia Irini konik başlıklı erkek gruplarının yoğunluğu ve birbirine olan benzerliği bakımından dikkat çekicidir (fig. 43-44)⁹⁸. Muhtemelen bu seri Kıbrıs'ın batı bölgesine özel ve ayrıcalıklı bir tekniktir. Ancak benzer özelliklerin adanın doğu kısmında bulunan Idalion ve Salamis'te de görülmesi heykelticilerin belki de bir kopya oluşturmak amaçlı üretilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Yine de bu sivri konik başlıklar daha sonra göreceğimiz üzere aslında Ayia Irini'ye özgü olmalıdır.

Kazaphani'de görülen bir başka seri de muhtemelen içi boş bir kalıp olarak yapılmış oldukça büyük başlı ve sakallı betimlenmiş yaşlı erkek figürinleridir(fig. 45). Yüzün verilisi

⁹⁴a.e.

⁹⁵a.e.

⁹⁶ Karageorghis 1978.

⁹⁷ Karageorghis *et al.* 2009, 133.

⁹⁸ Fourrier 2007, 99-100.

biçimi, iri gözleri ve altı çizilmiş kalın göz kapakları, yuvarlak burnu ve etli dudaklarıyla bu tip “Asur-Salamis” tipine benzemektedir. Hatta bu tipin, kenarları saçaklı olan bir ceket giymiş ve yine sakallı verilmiş diğer bir versiyonu da mevcuttur (fig. 46). Bu tipin yüzünün de daha küçük olması “Asur-Salamis” örneğini daha çok anımsatmaktadır. Stilistik olarak bu tipe benzeyen diğer bir figür ise detaylı incelendiğinde Salamis’ten ziyade Idalion ve Tamassos ile paralellikler göstermektedir. Bu örnekte gözler birbirine daha yakın ve burun uzun ve daha büyük şekilde verilmiştir (fig. 47)⁹⁹. Kazaphani’de ele geçen ve sakallı olarak tasvir edilmiş bu grup Karageorghis tarafından MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir¹⁰⁰. Bu tipler Kazaphani’den yoğun olarak ele geçmiştir. Tipolojik olarak “Asur” tipini yansıtan bu örnekler, seçkin kişilerin kutsal alanlara adanmış “rahip” figürinleri olarak da geçmektedir. Genellikle kıvrımlı sakallara sahiptirler ve *khiton* ile saçaklı veya püsküllü palto giyerler (fig. 48). Bu örnekler Kıbrıs’ın çeşitli merkezlerinde ele geçtiği için artık yerel Kıbrıs özelliği kazanmıştır. Daha sonra bu örnekler aynı yüzyıl içinde Doğu Yunan tapınaklarına da yayılmıştır. Örneğin Samos Heraion’dan ele geçmiş ve MÖ 7. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilen “Asur” tipi figürin, saçaklı paltosuyla Kıbrıs örneklerine benzer (fig. 49). Grubun sağ kolunun verilmiş biçimi de paralellik taşıyan özellikler arasında olup, belirli bir atölyeye işaret eder.

Kazaphani’de yüz özellikleri neredeyse aynı olan diğer bir grup seri halinde ele geçmiştir. Bu grupta da yine erkek figürinlerin başlığının benzerliği, kulaklarının belirgin verilmesi ve kaşlarının kalınlığı Kıbrıs’a özgü karakteristik bir nitelik sunmaktadır (fig. 50-51). Bu tip yüz özellikleri Arsos ve Enkomi gibi merkezlerde bulunan kadın figürlerinde de karşımıza çıkar. Bazılarının da burun büyüklüğü bakımından Idalion figürlerine benzemesi, Kazaphani’nin adanın güney ve doğusundaki modellerden etkilendiğini gösteriyor olabilir¹⁰¹.

Kazaphani’den ele geçmiş örnekler arasında kıvrıkcık saçlı ve küpesiyle betimlenmiş örnekler de mevcuttur (fig. 52). Yuvarlak yüzlü olan bu figürin diğer örneklerle kıyaslandığında iri gözleri, dolgun yanakları ve kıvrıkcık saçlarıyla daha çok Salamis örneklerine benzer. Küpesi ise Yakın Doğu özelliği taşır. Bu nedenle muhtemelen yerel olmayan figürin, Karageorghis tarafından MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilmiştir¹⁰². Kazaphani örnekleri genellikle konik başlıklı olarak karşımıza çıkar. Bunların tam olarak oturmuş modelleri MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilir. Örneğin buradan ele geçmiş olan bir konik başlıklı figürin başı sakallı verilmiş olup, kulakları büyük ve belirgindir. Kaşları ise küpeli figürinin aksine çizgiler halinde

⁹⁹a.e.

¹⁰⁰ Karageorghis 1978, 175-177.

¹⁰¹ Fourrier 1999, 88.

¹⁰² Karageorghis et al. 2009, 112.

kazılarak belirginleştirilmiştir (fig. 53). Bu konik başlıklı örneklerin sakalsız ve küpeli örnekleri de mevcuttur (fig. 54).

4.8.Ayia Irini

Adanın kuzey tarafında yer alan Ayia Irini, pişmiş toprak figürinler bakımından adanın en zengin kentlerinden biridir. Burası bir kral merkezi olmaktan ziyade kutsal bir alan niteliğindedir. Ayrıca Ayia Irini Gjerstad tarafından geliştirilen Arkaik Dönem Kıbrıs kronolojisi açısından önemli veriler sunduğu için dikkate alınması gereken bir kenttir¹⁰³. Bu nedenle kent merkezinden ele geçmiş bulguları stilistik anlamda incelerken kronolojik olarak ayırt edebilmek de daha mümkün olmuştur.

Burada da genel olarak burun ve çenenin sivri verildiği figürin grupları hakimdir. Bu grup sakallı versiyonlarından ayrı olarak ele alınır. Kazaphani örneklerinde olduğu gibi burun karakteristik olup öne doğru uzanmış ve çene hafif çıkık verilmiştir (fig. 55). Bu tip figürinler adanın çeşitli yerlerinde de ele geçmiş olup Kıbrıs stilistik özelliğini temsil etmektedir. Figürlerde sivri konik başlıklar, başla birlikte bitişik halde verilmiştir. Adanın batısında da görülen bu tipler oldukça dikkat çekicidir. Ancak Ayia Irini’de bu tipler adanın başka bir yerinde rastlanmadığı kadar büyük yapıda olduğu için kalıbın nasıl yapıldığı sorusuna cevap vermek güçtür (fig. 56). Eserlerin üretim boyutunu tahmin edebilmek zor olsa bile doğu ve güney Kıbrıs sanatı ile ilişkilendirildiğinde bunların Kıbrıs özelliği taşıdığı göze çarpar. Her boyuttan ele geçmiş olan yüzlerce terakota figürin, MÖ 7. ve 6. yüzyıl aralığına tarihlendirilir. Bunlar muhtemelen çiftçileri, insanları ve savaşa giden askerleri koruyan tanrıları yansıtır¹⁰⁴.

Ayia Irini’de yüz ifadesi olarak Salamis’i anımsatan figürinler, oldukça büyük yapıdadır. Direk Salamis’te üretilmiş olmasa bile Fourier’ın görüşüne göre büyük olasılıkla Ayia Irini Salamis’ten ilham almıştır¹⁰⁵. Bunun nedeni belki de Ayia Irini’den ele geçen figürinlerin daha yumuşak bir ifade ile verilmiş olmasıdır (fig. 44). Elmacık kemikleri belirgin ve yanaklar dolgun, dudaklar ise küçük ve etli verilmiştir. Gözleri ise büyük olan bu erkek figürinleri, Patriki ve Salamis modellerine oldukça benzer (fig. 57).

Ayia Irini’den ele geçen figürinler diğer sitelerde bulunan eserlerden biraz daha farklıdır. Tamamen hepsi orijinal gibi görünmese bile birçok modelin belirli bir üretimle

¹⁰³ Gjerstad 1948.

¹⁰⁴ Karageorghis 2002, 186.

¹⁰⁵ Fourier 1999, 80.

ilişkilendirilmesi zordur¹⁰⁶. Ayia Irini bu anlamda oldukça çok sayıda örnek sunan bir merkez olmasına rağmen stillerin bolluğu nedeniyle herhangi bir siteyle ilişkilendirilmesi zorlaşmıştır. Oldukça fazla adak eşyası ele geçmiştir. Bu anlamda kutsal alanın etkileşime açık olduğu öne sürülebilir. Farklı kültürlerin bir araya geldiği bir kutsal alan gibi de görülmektedir. Böylece stilistik çeşitlilik bakımından Ayia Irini'den ele geçen pişmiş toprak figürinler hakkında kesinlikle belirli temasların izlerini yansıttığı söylenebilir.

Karageorghis tarafından sınıflandırılan figürinlerin teknik açıdan değerlendirilmesiyle, adanın batısında aynı tekniğin çok yaygın olduğu görülmüştür¹⁰⁷. Ancak yine de bu tipler kendi aralarında yalnızca belirli bir yakınlığı barındırmaktadır. Örneğin Ayia Irini'de farklı tipte yapılmış bir figürinin yüz şeklinin üçgen değil oval olduğu görülmektedir. Elmacık kemikleri belirgin verilmiş olan figürin, gülümseme ifadesine sahiptir (fig. 57). Bazı türlerde ise sert bir ifade söz konusudur (fig. 58). Bu noktada farklı bir üretimin olduğu aşikardır. Örneğin bir figürin kare şeklinde bir yüze sahiptir (fig. 59). Örnekte görülen tipin burnu düz ve burun delikleri belirgin verilmiştir. Ağız ise çok derin bir kesik çizgiyle belirtilmiş ve küçüktür. Buna en yakın paralel örnek Limniti'den gelmektedir (fig. 60)¹⁰⁸.

4.9.Amathus

Adanın güneyinde bulunan Amathus'un nekropol ve akropol kazılarında pek çok figürin ele geçmiştir. Burada bir Aphrodite tapınağı bulunmaktadır. Buradan çıkan özellikle Arkaik Dönem heykelleri yerelden ziyade yabancı özellikler taşımaktadır¹⁰⁹.

Amathus'ta keşfedilmiş pişmiş toprak figürinlerin büyük bir çoğunluğu birbirinden farklı serilerdir. Bu seriler arasında en çok temsil edilenlerden biri kare çeneli ve başı düz bir modele sahip kalın hamurdan yapılmış terakota örneğidir (fig. 61). Özellikle profilden çok büyük görünen burun, alnın ortasından sabitlenmiş gibi görünmektedir. Kulaklar ise yüzün arka kısmında yapıştırılmış gibi bir görüntüye sahiptir. Buradan ele geçmiş figürinlerin çoğunun çene kısmının kare şeklinde yapılması, yüze dikdörtgen veya silindirik bir ifade kazandırmıştır. Bu anlamda figürinler, Salamis üretiminden ayrılarak karakteristik bir özelliğe kavuşur¹¹⁰. Bunun dışında Geometrik Döneme tarihlendiği düşünülen çanak figürinler de mevcuttur (fig.

¹⁰⁶ Fourier 1999, 81.

¹⁰⁷ Karageorghis 1995, 58.

¹⁰⁸ Fourier 1999, 79.

¹⁰⁹ Hermary 1994, 21.

¹¹⁰ Fourier 2007, 64-65.

62). Ancak adada Arkaik Döneme kadar stillerin tam olarak oluşturulmadığı gözlemlendiği için bu tip figürinler ile ilgili bir karşılaştırma yapmak zordur.

Amathus'ta süvari grubuna ait figürinler de model açısından aynı gruba dahil olsa da yüz tipleri bakımından birbirinden bağımsız görülmektedir. Karageorghis bu figürinleri Cypro-Arkaik I ve Cypro-Arkaik II dönemlerine tarihlerken, Fourrier bu figürinlerin Geometrik ve Cypro-Arkaik I dönemi arasına tarihlenebileceğini düşünmüştür¹¹¹. Amathus'tan ele geçen bu figürinler ise saç ve yüz modelleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır (fig. 63-65). Bu nedenle Amathus erken dönemde özgün sanat eserleri sunmamaktadır. Ancak yine de bu durum tartışmalıdır.

Amathus'un Fenikeliler ile olan ilişkisini sunan figürin örnekleri de mevcuttur. Bu örnekler maskeli şekilde modellenmiş ve adanın başka yerlerinde de ele geçmiş olmasına rağmen burada en iyi temsil edilen pişmiş toprak figürinler olmuştur. Örneklerde yüz oval verilmiş olup çoğu zaman sakalla üçgen şekline getirilmiştir (fig. 66). Gözler çıkıntı şeklinde görülür ve kaşlar kemer şeklinde uzatılmıştır. Burun ise bazen boya ile belirginleştirilir. Burada temsil edilen her iki figürin de maske takmış gibi karakterize edilmiştir (fig. 67). Bir rahibi temsil eden figürin, siyah ve kırmızı bantlarla dekore edilmiştir. Benzer örnekler Kourion gibi başka Kıbrıs merkezlerinden de ele geçmiş ve özellikle MÖ 6. yüzyılın ortasında yaygınlaşmıştır¹¹²(fig. 68).

Maskeli modeller Kıbrıs'ın başka yerlerinde de ele geçmiş olup sakallı ve boynuzlu tasvir edilmiş örnekleri de mevcuttur. Örneğin Meniko'da kutsal alanda ele geçmiş bir eser tahtta otururken uzun *khiton*u ile tanrı gibi simgelenmiştir. Eserin ayaklarında da bir taburesi mevcuttur (fig. 69). Bu tip örnekler Libya ve Kartaca'nın Baal Hammon tanrısı ile ilişkilendirilir¹¹³. Idalion'dan da Zeus-Ammon tipi tahtta oturan bir figürin ele geçmiştir (fig. 70). Tahtta oturan bu tipler MÖ 650-550 yılları arasına tarihlendirilir¹¹⁴. Bunların tanrıça Astarte ile ilişkilendirilen örnekleri de mevcuttur. Muhtemelen Amathus'tan ele geçtiği düşünülen iki tanrıça figürinin, gözleri boyanmış ve gövdesi kadın şeklinde tasvir edilmiştir. İçinde bulundukları minyatür kutsal alanın cephesi ise tanrıçayı simgeleyen hilal ve disk motifleri ile dekore edilmiştir (fig. 71)¹¹⁵. Yine iç kısmın detaylarına bakacak olursak altın

¹¹¹ Karageorghis 1993a, 79-81; Fourrier 1999, 50.

¹¹² Karageorghis 2002, 204-205.

¹¹³ Karageorghis 2002, 205.

¹¹⁴ Counts 2009, 105-106.

¹¹⁵ Karageorghis 2002, 206.

rengini vermek için sarı ile boyandığını görürüz. Ancak figür daha çok kırmızı ve siyah boyamayla zenginleştirilmiştir.

Amathus'ta her biri farklı kültüre işaret eden pek çok eser ele geçmiştir. Örneğin Geç Bronz Çağından beri Mısır tanrısı Bes'i temsil eden eserlerin bir kısmının burada da gözlemlendiği bilinmektedir¹¹⁶. Bu eserler saç ve üslup bakımından Kition örneklerine oldukça yakındır. Amathus'ta farklı teknikte yapılmış figürinler, yerel bir üslubun olmadığına işaret eder. Bu nedenle ithalat olduğu düşünülmektedir¹¹⁷. Ancak bu Mısır tipi heykelciklerin seri halde bulunması Amathus'ta bu seriyi üreten bir atölyeye işaret etmektedir. Ancak aynı tarzda üretim yapan bir atölye de Kition'da bulunur. Vücut hatları ve saçları oldukça benzeyen bu örnekler, iki kentin de birbiriyle bir şekilde ilişki içinde olduğunu yansıtır (fig. 72-73). Aslında bu durum her iki kentin de Fenikeliler tarafından yerleşim gördüğü yerler olmasıyla pek de sürpriz değildir. Aynı tip Naukratis'ten de ele geçmiştir (fig. 74). Gjerstad bu "hamile" kadın figürinlerinin Mısır etkili olduğunu öne sürmüştü ve "Doğu etkili Kıbrıs" tipi olarak isimlendirmiştir. Figürinlerin tarih aralığını ise MÖ 570-520 olarak yorumlamıştır¹¹⁸. Fakat bu örneklerin en erken tarihi MÖ 700'lü yıllara kadar uzanmaktadır¹¹⁹.

Duvara dekore edilmiş bir kadın terakota figürü de Amathus'tan ele geçmiş diğer kadın örneklerine benzer bir örnektir. Figür elleriyle göğsünü tutarken betimlenmiş ve Cypro-Arkaik II Dönemine tarihlendirilmiştir. Kıbrıs'ta bulunmuş küçük duvar dekor gruplarından bir tanesidir¹²⁰. Saçlar ve elbise tipi Mısır etkisini yansıtmaktadır (fig. 75).

Amathus iki eliyle göğüslerini tutan çıplak kadın figürinleri bakımından da zengindir. Bu figürinler göğüslerini tutuşuyla ve cinsel organlarının üçgen şeklinde belirtilmesiyle doğurganlığı simgelerler. Bunların vücutları orantısız, bacakları kısa ve kolları uzun verilmiştir. Saçlar ise Mısır etkisinde ve burma şeklinde omuzlara düşmektedir. Bu tip çıplak kadın figürinlerinin, kolyeler ve bilezikler ile zenginleştirilmiş örnekleri de mevcuttur. Amathus eserlerinde yüz yine dikdörtgen ve çene kare şeklinde, büyük bir burunla, göz kapakları belirgin ve gözler birbirine yakın şekliyle karşımıza çıkarlar (fig. 76-77). Bu anlamda diğer Amathus örnekleri ile benzerlik gösterirler. Kolye ve küpeleriyle verilmiş süslü örnekleri, siyah ve

¹¹⁶ Hermary 1989, 295-298.

¹¹⁷ Fourrier 1999, 51.

¹¹⁸ Gjerstad 1948, 470.

¹¹⁹ Karageorghis 1996, 14.

¹²⁰ Karageorghis 2002, 207.

kırmızıyla boyanarak detaylandırılmış verilmiştir (fig. 78-79). İki eliyle göğsünü tutan “Astarte tipi” figürinler, MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilmektedir¹²¹.

4.10.Kition

Kition kenti alanında birbirinden farklı tapınaklar bulunmaktadır. Bu nedenle burada beş ayrı seriyi de temsil eden figürin grupları vardır. Kition Kathari tapınağından ele geçen iki figürin, yerel bazlı olup gözler içe gömülü halde verilmiştir. Özellikle bu süvari figürini adanın diğer yerlerindeki örneklerden farklı bir ikonografi sunar¹²². Yüz uzun ve ince olup çenesi sakal ile belirtilmiştir. Ayrıca kulakları arkada yapışmış şekilde ve burun düzdür (fig. 80). Diğer süvari örneği ise Amathus ile paralellikler gösterir (fig. 63). Kare çenesi ve alnından başlayan büyük burnuyla tasvir edilmiş figürin Amathus üretimi gibi durmaktadır (fig. 81)¹²³. Bu binici grubunun en belirgin özelliklerinden biri de sakalla birlikte yüzün ileriye doğru uzanmasıdır¹²⁴.

Arsos ile benzerlikleri bulunan kadın figürinleri de mevcuttur. Özellikle vücut, burun ve saç modeli özellikleri bakımından yakın olan bu pişmiş toprak figürinlerin göğüsleri belirtilmiş ve saçları kalıp halde verilmiştir (fig. 82). Arsos’tan da bu tip çıplak kadın figürinleri yoğun miktarda ele geçmiştir. Bu örnekler genel olarak MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilir¹²⁵. Arsos bu kadın tiplerini en iyi temsil eden bölgedir.

Kition’da Mısır eserlerine benzeyen yerel üretimler söz konusudur. Bu eserlerin tipolojik olarak farklı ikonografik tipleri temsil eden örnekleri de bulunmaktadır. Örneğin “hamile tanrıça” olarak adlandırılan bir seride, figürin elini şişmiş karnında tutarken ve yüksek bir sandalyeye yaslanmış şekilde tasvir edilmiştir (fig. 73). Bunların genellikle bacakları bükülmüş şekilde verilmiştir. Bazı modelleri ise uzun bir tunik ve küçük bir şapka ile tef çalarken betimlenmiştir. Ancak figürinler tipolojik anlamda farklılaşsa bile yüzün küçük verilmesi, üçgen şeklinde burun ve dar ağızlarıyla karakteristik özellikler bakımından her zaman aynı kalmıştır¹²⁶. Bunun dışında Bes ve Hathor olmak üzere Mısır kökenli tanrıları temsil eden yine iki farklı figürin bulunmaktadır (fig. 84-85). Mısır prototiplerine bu kadar yakın olması muhtemelen Kition’un Fenike ile bağlantısından kaynaklıydı. Gerçekten de bu figürinlerin

¹²¹ Karageorghis *et al.* 2009, 108.

¹²² Fourrier 1999, 41.

¹²³ Fourrier 1999, 43.

¹²⁴ Karageorghis 1995, 86.

¹²⁵ Karageorghis *et al.* 2009, 110.

¹²⁶ Fourrier 1999, 43.

büyük bir çoğunluğu Suriye-Filistin kıyılarıyla aynı özelliklere sahiptir¹²⁷. Bu durum ticari ilişkiler ile de açıklanabilir.

Kition'da 1996 yılında bir mezarda “çıplak tanrıça” figürinleri bulunmuş ve bunlar Cypro-Arkaik II dönemine tarihlendirilmiştir. Bunların bir kısmı yuvarlak yüz, etli dudak ve küçük üçgen burunları ile Kition stilinin karakteristik yüz tipini sunarlar. Çıplak tanrıça figürinleri genellikle şeffaf bir elbise giyer ve elleri göğsünde verilir. Adanın farklı yerlerinde bu tip örnekler rastlanmıştır. Örneğin Kition'dan ele geçmiş bir örnek Amathus örneği ile oldukça benzerlik gösterir (fig. 86). Kition tipi bir yüz özelliğine sahip olmadığı için bu figürinin büyük olasılıkla Amathus'tan ithal edildiği düşünülmüştür¹²⁸ (fig. 76). Bu iki kadın figürinin yüzlerinin küçük olması, gözlerinin birbirine olan yakınlığı ve göz kapaklarının belirgin verilmesi gibi özellikleri Idalion örneklerinde de mevcuttur.

5.KIBRIS'IN ERKEN DÖNEM İLİŞKİLERİ

Akdeniz'in önemli bir kavşak noktası olan Kıbrıs, konumu nedeniyle sosyo-politik, ekonomik ve dini süreçlerde oldukça geniş bir kültürel yelpaze sunmaktadır. Erken Demir Çağı'nda Kıbrıs yerel anlamda dini hizmet verebilmek adına kutsal alanlarla çevrelendi (Harita:3). Tapınaklardan adak eşyası olarak ele geçmiş terakotalar, kireçtaşı heykeller, seramik kapları ve çeşitli hediyeler ikonografik ve form anlamında bize birden fazla kültürel etki sunarak belirli bir Kıbrıslı tipin oluştuğuna işaret etmektedir. Bunun nedeni formların farklı kaynaklara işaret etmesine rağmen standartlaştırılmış bir stil örneği çizmesi ve oldukça yaygın bir şekilde ele geçmiş olmasıdır¹²⁹.

Kıbrıs üzerine çalışmalar yapan arkeologlar, sanatsal, politik ve sosyo-ekonomik anlamda bölgenin karmaşıklığından kaynaklı olarak malzemelerin değerlendirilmesinde zorluklarla karşılaşır. Buna rağmen Kıbrıslı kültürel kimliğin MÖ 1. binyılın ilk yarısında gelişmiş olduğu varsayımında pek çok araştırmacı hemfikir olmuştur. Fakat bunun yanında Erken Demir Çağı'nda adanın nasıl bir politik organizasyona sahip olduğu hala tartışmalıdır.

¹²⁷a.e.

¹²⁸ Fourier 1999, 44.

¹²⁹ Counts 2009, 36-38.

Kıbrıs, MÖ 8. yüzyılda özerk şehir krallıkları etrafında toplanarak bölünmüştür. Bu siyasi ve kültürel bünyenin temelinde iki farklı ilişki anlayışının olduğundan söz edilmektedir. İlk olarak Bronz Çağı'ndan Demir Çağı'na geçerken Kıbrıs'ın Yunan dili ile tanışması bir sebep gösterilir. İkinci olarak ise MÖ 9. yüzyılda Fenikelilerin adanın güney kıyısında bulunan Kition'a yerleşmelerinin bu süreçteki önemi vurgulanmıştır¹³⁰. Kuşkusuz ki bu erken etkileşimlerin Kıbrıs yerel kültürünün ve materyallerinin gelişiminde çok büyük bir etkisi olmuştur. Bunun yanında araştırmacıların Kıbrıs şehir krallıklarını belirli etnik gruplarla eşleştirmesi de tesadüf değildir. Örneğin Kition Krallığı, Fenike'nin ada üzerinde sosyal, politik ve sanatsal anlamda genişlediğinin görüldüğü bir alan olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında Salamis, Kourion, Marion gibi diğer şehir krallıkları Yunanlılar ile ilişkilendirilmiştir¹³¹.

MÖ 9. yüzyıldan itibaren adanın şahit olduğu kültürlerarası ilişkilerin ikonografik, dil ve ritüeller anlamında adaya nasıl yansıdığı hala tartışmalıdır. Daha önce bahsedildiği gibi değişen formlar ve Kıbrıs dini ritüelleriyle ilgili yeniden oluşturulan kimlikler MÖ 1. binyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir. Bu anlamda Kıbrıs kutsal alanları bize çok sayıda veri sunmaktadır.

5.1.Kıbrıs ve Fenikeliler

Fenikeliler ekonomik anlamda Akdeniz dünyasını önemli ölçüde etkilemiş bir topluluk olmalarına rağmen uzun yıllar göz ardı edilmişlerdir¹³². Erken Demir Çağı'nı aydınlatmak için son dönemde yapılmış olan çalışmalar Fenikelilerin deniz aşırı yerleşim yerlerini aydınlatmış ve bu çerçevede özellikle Kıbrıs incelenmiştir.

Kıbrıs'ın Güneydoğu kıyısında bulunan Kition, MÖ 9. yüzyılda batıya doğru genişleyen Fenikelilerin ayak bastığı ilk yerleşim yer olmuştur¹³³. Fenikelilerin Kıbrıs ile tanışmasında bu ilk değildi daha öncesinde ticaret ilişkileri vardı ancak Sidon'dan batıya açıldıkları ilk yerleşke Kıbrıs olmuştur. Fenikelilerin Kıbrıs'a yerleşmesindeki bazı sebeplerden biri metal ve kereste gibi doğal kaynak arayışı olabilir. Aynı zamanda adanın güçlü komşularının olmasına rağmen tehdit ve baskıya karşı güvenli bir seçim olması da bir sebeptir. Ancak Fenikeliler Akdeniz'de yaptıkları gibi Kition'da gerçek bir koloni oluşturmamışlar, buraya yerleşerek ikamet etmişlerdir. Bir ticari topluluk olarak kendilerini iyi organize ettiler. Onların ilk işlerinden biri,

¹³⁰ Karageorghis 2005, 103-109.

¹³¹ Counts 2009, 38.

¹³² Vella 1996, 245.

¹³³ Reyes 1994, 18-21.

kendilerinin adak adadığı, yerel tanrıçaları Astarte için tapınak inşa etmeleri olmuştur¹³⁴. İyi korunmuş bir duvar montesinde ele geçmiş ve pişmiş topraktan yapılmış, MÖ 9. yüzyıla tarihlenen Astarte figürü bu durumu açıklamaktadır (fig. 87). Bu eser, Kıbrıs'ta bilinen en büyük duvar montesidir. Figürinin yanaklarında kırmızı noktalar bulunmaktadır. Kollarını havaya kaldırarak betimlenen kadın figürlerinin en erken örnekleri MÖ 11. yüzyılda Kıbrıs'ta görülmekteydi. Düz taçlarıyla verilmiş örnekler, silindirik gövdeye sahipti (fig. 88). Cypro Geometrik Dönemde görülen ilk örnekleri daha sonra kademeli olarak yerel bir tanrıça figürine dönüşmüştür¹³⁵. Bu örnekler daha sonra Kıbrıs mezarlarından da ele geçmeye başlamıştır¹³⁶. Diğer bir Astarte figürünü ise Paphos'tan ele geçmiş ve MÖ 800 civarına tarihlendirilmiştir. Taht üzerine monte edilmiş olan tanrıça figürünün ayakları bir tabure üzerinde verilmiş ve tacıyla betimlenmiştir. Elbisesi siyah ve kırmızı boyayla boyanmış ve lüks bir şekilde dekore edilmiştir. Yanaklarında ise kırmızı lekeler vardır ve üzerinde betimlendiği atın ayakları kısa verilmiştir (fig.89)¹³⁷.

Kition kimi araştırmacılar tarafından Amathus ile ilişkilendirilse de genel anlamda Kral Quartihadast için geçerlilik kazanmıştır. Ancak Fenike varlığının hem kültürel hem de yönetsel anlamda sürdürüldüğü bir merkez olması da kabul görmüştür. Kıbrıs'ın güney kıyısında Larnaka'nın hemen alt kısmında yer alan kentte geniş çaplı bir arkeolojik araştırma gerçekleştirilmiştir (Harita: 2). Böylece MÖ 800 yılının başlangıcından itibaren Fenikelilerin kentteki etkisi üzerine bilgilerimiz zenginleşmiştir¹³⁸. MÖ 8. yüzyılın ilk yarısında Astarte Tapınağı bir yangın sonucu tahrip olmuştur. Daha sonra Asur Kralı Tiglatpileser'a vergi ödeyen Hiram II saltanatında tekrar yapılandırılmıştır¹³⁹. Bu sırada Kition Kralı Quartihadast, Hiram II'ye vergi ödemekteydi ve kendisini onun hizmetçisi ilan etmişti¹⁴⁰. M.Ö 709-707 yıllarında Asur Kralı Sargon II, Kıbrıs'a hükmetmekteydi¹⁴¹. Bu özellikle şu anda Berlin'de bulunan, Kition'da bulunmuş bir dikili taşta görsele taşınmıştır. Bu dikili taşta Kıbrıs'ın yedi kralı, Sargon'un ayağını öpmektedir (fig.90). Kıbrıs krallarının özerklikleri vergiye bağlanmıştır. Şehir yöneticileri, Asurlular tarafından Tyre Kralı Hiram II'nin hizmetçisi ilan edilmişti¹⁴². Ancak Fenikeliler Kition'dan kontrollerini çekmemiştir. Adadaki diğer krallıkların aksine onlar

¹³⁴ Karageorghis 2002, 144.

¹³⁵ Karageorghis 2002, 138.

¹³⁶ Karageorghis 2002, 146.

¹³⁷ Karageorghis 2002, 147.

¹³⁸ Karageorghis 2000, 10.

¹³⁹ Karageorghis 2002, 153.

¹⁴⁰ Karageorghis 2002, 152.

¹⁴¹ Karageorghis 2002, 154.

¹⁴² Reyes 1994, 160.

Asurlularla daha sıkı ilişki içine girmiştir. Ayrıca ticari alanlarını da genişleterek hem doğuya hem de batıya açılmışlardır¹⁴³. Böylece dış bölgelerle olan ilişkisinin artmasıyla Kıbrıslılar ekonomik anlamda gelişim göstermiştir.

Reyes'e göre Asurlular Kıbrıs üzerinde MÖ 709'dan 669'a kadar etki kurmuştur¹⁴⁴. Daha sonrasında da Kıbrıs'ta yedi kralın da Asurlulara hediye ve vergiler göndermekten memnun olmadıklarını söylemiştir. Aslında Levant toplumunda olduğu gibi Kıbrıs'ta da Asur tarafından ekonomik payların alınması dahilinde siyasi ve ekonomik avantajlar tanınmıştır. Çünkü Kıbrıs'ta büyük bir Fenike toplumu yer alıyordu. Bu nedenle Suriye ve Filistin ile de arasını iyi tutan Kıbrıs, kendi çıkarlarını da korumayı başarmıştır. Aynı zamanda Asurlular da muhtemelen, Kıbrıs'taki Fenikeliler ile kurdukları ilişki sayesinde, adalardan gelen malların kendi topraklarını ulaşımı için Kıbrıs'ı aracı olarak kullanmışlardır¹⁴⁵. Bu durumda bir başka kayda değer kaynak olarak Boardman'ın MÖ 8. yüzyılda Asur ve Kıbrıs arasında kurulan ilişkilerine dair yorumlarından söz etmek gerekir¹⁴⁶. Boardman, Al Mina'da bulunan bir Yunan kolonisinden bahseder. Burada bulunan seramik kapları hem Kıbrıs hem de Yunan özelliklerine oldukça benzer. Bu nedenle de Yunanlıların yerleşmiş olduğu bu bölgeye Asurlular'ın, Kıbrıslıları daha fazla kaynak elde etmek için gönderdiği düşünülür¹⁴⁷. Bu durum özellikle Asurluların Kıbrıs'ta bulunan Fenikeliler aracılığıyla Suriye üzerinde güç kurma politikasıyla da açıklanabilir. Böylece Asurlular, Yunanlılarla ve Kıbrıslılarla olan ticaretini Suriye üzerinden gerçekleştirerek kendilerini güvence altına almışlardır.

Kıbrıs ve Akdeniz'de yaygın olan ve gümüşten yapılmış kaplar, kakma işi ve oymacılık sanatı bakımından Kıbrıs-Fenike Kabı olarak adlandırılır (fig. 91)¹⁴⁸. Salamis'te ele geçen örnekte, dökümlü kıyafetleriyle verilmiş üç kadın figürin bulunmaktadır. Fenike tipi derin kase, sarı ve siyah boya kullanılarak, lotus çiçekleri ve tomurcuklarla süslenmiştir. En tepesinde bulunan kapak da siyah ve kırmızı boya ile detaylandırılmıştır. Bununla beraber gelişen ve asıl konumuzu oluşturan heykel sanatı ise Kıbrıs'ta Fenikelilerin gelişiyi beraber daha büyük bir atılım göstermeye başlamıştır. Bu sanat anlayışı özellikle Astarte figürinlerinde görülmektedir. Kıbrıslı eserleri de etkisi altına alan bu Yakın Doğu sanat anlayışında Fenikelilerin rolü büyüktür. Bu eserler daha sonra Doğu Yunan'a da yayılmıştır. Örneğin Coldstream, MÖ 9.

¹⁴³ Karageorghis 1982, 128-129.

¹⁴⁴ Reyes 1994, 23-24.

¹⁴⁵ Reyes 1994, 54-55.

¹⁴⁶ Boardman 2001, 16-22.

¹⁴⁷ Karageorghis 2002, 156.

¹⁴⁸ Karageorghis 2002, 173.

yüzyılın ortalarında özel olarak yapılmış şişelerde Fenikeli parfümlü yağların ticaretinden bahseder. Bu ticaretin üssü Kition olmalıdır. Buradan muhtemelen Ege ile ticaretlerini geliştirmişlerdir¹⁴⁹.

5.2.Asur Etkisi

MÖ 9. yüzyıl sonunda Fenikelilerin Kıbrıs adasındaki varlığı adanın ekonomisini güçlendirmiş ve dış dünya ile temaslarının oluşmasına sebep olmuştur. Ancak MÖ 9. yüzyılda Kıbrıs'ın politik yapısı hakkında çok az fikrimiz vardır. MÖ 11. yüzyılda krallık sisteminin kurulmasıyla birlikte mezarlarda gözlemlenen statü ve güç göstergesini simgeleyen adaklar bize olaylar hakkında ipuçları vermektedir.

MÖ 11. yüzyılda diğer Kıbrıs kentlerinden kültürel anlamda çok da farklı bir görüntü çizmeyen Amathus, mezarlardan ele geçen Yunan içki kaplarıyla ve Kıbrıslı yerel malzemelerle bir sentez oluşturmaktadır. Ancak MÖ 8. yüzyılda mezarlardan ele geçen malzemelerin büyük bir çoğunluğu Fenike malzemesi olup Fenike toplumunun Amathus'taki varlığına işaret etmektedir¹⁵⁰. Bu durum bazı akademisyenleri Amathus'u Kition Kralı Qartihadast ile tanımlamaya itmiştir¹⁵¹. MÖ 8. yüzyılda Fenikelilerin bölgedeki varlığı durumları değiştirmiş ve birtakım kültürel ayrışmalara neden olmuştur.

Kıbrıs'ta krallar ve krallıkların varlığına dair ilk epigrafik referans 1845 yılında Kition'da ele geçmiş bir stel üzerindeki çivi yazısıdır. Stelde on beşinci Asur Kralı II. Sargon'un üçüncü yılından bahsedilmektedir. Bu nedenle tarih MÖ 707 olarak düşünülmüştür. Stel sakallı bir kral profili çizmekte, uzun saçaklı Asur elbisesi giymiş ve resmi başlık ile betimlenmiştir (fig. 90). Bu tip steller Asur İmparatorluğu boyunca yaygın olarak görülmektedir ve genellikle Asur krallarını ifade etmektedir. Bazen ise sadakat yeminini gösteren eserlerdir. Kıbrıs'ta bulunan stel de sadakat yeminiyle ilgilidir¹⁵².

Kıbrıs'ta uzun zamandır yapılan çalışmalar ve takibinde Gjerstad'ın da kabul etmesiyle Asurluların Kıbrıs'taki varlığı yaklaşık MÖ 709 yılına dayandırılmıştır. Daha sonra MÖ 669-560 yılları arasında Kıbrıs'ta yaklaşık yüz yıllık bir bağımsızlık durumu yaşanmıştır. Bu nedenle Asur'un Kıbrıs üzerindeki hakimiyetinin MÖ 709-669 yıllarına tekabül ettiğini

¹⁴⁹ Coldstream 2006, 51-52.

¹⁵⁰ Karageorghis 2002, 151.

¹⁵¹ Karageorghis 2002, 151; Hermery 1987; Reyes 1994, 14-15.

¹⁵² Karageorghis 2002, 154.

söyleyebiliriz¹⁵³. Reyes'e göre Asur İmparatorluğu gücünü ifade etmek için propaganda amaçlı veya stratejik olarak Yakın Doğu'daki bazı yerlerden vergi topladı ve bunu beyanlarına yansıttı¹⁵⁴. Reyes bu referansını Kıbrıs'ın yedi kralı tarafından Asur Kralına gönderilen hediyelere dayandırmıştır. Aslında tıpkı diğer Levant toplumları gibi Kıbrıslılar da Asurlular tarafından korunmuş olan bir ekonomik sisteme katılmanın ticari ve politik avantajlarını kabul etmişlerdir. Fenikeliler Kıbrıs'a yerleşene kadar adadaki krallar Fenike temasları aracılığıyla Suriye ve Filistin'deki organizasyonlar hakkında bilgi edinmiş olabilirler. Bunun yanında Asurlu yöneticilerin adadan Asur saraylarına malların sürekli hareketini sağlamak için Fenike temaslarını kullanmış olabilecekleri de mümkündür¹⁵⁵.

Tüm bunların yanında Boardman'ın teorisine göre de Asur ve Kıbrıs arasındaki ilişkiler MÖ 8. yüzyılın sonunda başlamıştır¹⁵⁶. Orontes Nehri ağzında bulunan Al Mina'da bir Yunan kolonisi vardı ve buradaki çanak çömlekler hem Yunan hem de Kıbrıslıydı. Boardman'a göre bu çanak çömlekler muhtemelen Kıbrıs'ta veya Suriye'de yaşayan Yunanlılar tarafından yapılmıştı. İçki kaplarının şekilleri Yunan özelliği gösterirken, süslemeleri ise Kıbrıs'ı karakterize etmektedir. Fakat kapların yerel Suriye üretimi gibi görünmesinden kaynaklı olarak Boardman, Al Mina'da Kıbrıslı ve Yunanlıların yaşamış olabileceği görüşünü ortaya koymuştur. Ona göre Kıbrıslı ve Yunanlılar MÖ 8. yüzyıl sonu ve 7. yüzyıl başında bölgeye yerleşmişler ve kendi seramiklerini üretmişlerdir. Bunun nedeni bu dönemde Al Mina'da bulunan Yunanlıların yanında, Asurluların da bazı Kıbrıslıları zorla yerinden edip Suriye'ye yerleştirme ihtimalinden kaynaklı olabilir. Bu durum Asurluların Suriye'deki kontrollerini genişletme arzusu çerçevesinde gerçekleşmiş de olabilir. Aynı zamanda Sargon'un Kition'da inşa edilen yazılı steli ve Kıbrıs'ta Fenikelilerin varlığını kullanması da bir güç göstergesi olarak nitelendirilebilir. Böylece Asurlular Suriye üzerinden devam eden Yunanlılarla ve Kıbrıslılarla olan ticaretini güvence altına almış oldu¹⁵⁷. Karageorghis ise bu görüşü tam olarak kabul etmez ve tüm bunların Orientalizan Dönem ile bağdaştırılabileceğini savunur¹⁵⁸.

Salamis'ten ele geçmiş bronz ve fildişi eserlerde, son derece yüksek bir sanat anlayışına ve teknik başarıya ulaşıldığı görülür. Burada da Yakın Doğu'da olduğu gibi elit tabaka mensupları için fildişi eserler tercih edilir. Özenle dekore edilmiş bu parçalar genellikle Asur

¹⁵³ Reyes 1994, 23-24.

¹⁵⁴ Reyes 1994, 52-53.

¹⁵⁵ Karageorghis 2002, 154; Reyes 1994, 54-55.

¹⁵⁶ Boardman 2001, 16-22.

¹⁵⁷ Boardman 2001.

¹⁵⁸ Karageorghis 2002, 156.

kabartmalarında karşımıza çıkar. Muhtemelen Nimrud ve diğer Asur kentlerinde ele geçmiş bu fildişi eserler, Fenikeliler tarafından vergi veya ganimet olarak bölgeye gönderilmiştir. Fenikeli sanatçılar Suriye saraylarında bu fildişi eserleri üretmişlerdir¹⁵⁹.

Kıbrıs Salamis'ten çıkan eserler ise stilistik özellikleri bakımından kökenlerinin tam olarak Kıbrıs'a dayanmadığını gösterir. Aynı özelliklere sahip Kıbrıs eserlerinin varlığına rağmen özgün dekorasyonlar ve sanat anlayışı Yakın Doğu'yu, muhtemelen Kuzey Suriye'yi yansıtır. Örneğin Salamis mezarlarından ele geçmiş bir bronz zırh; uçan cinlerle, erkeklerin akrep kuyruklarıyla verilmesiyle ve akbaba başlı insan motifleriyle Asur ve Urartu öğelerini yansıtır (fig. 92). Yine Salamis mezarlarından Asur tipi motifleriyle betimlenen, bronz bir kemer ele geçmiştir (fig. 93). Bu örnekler Karageorghis tarafından MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir. Salamis ve Asur'un erken dönem ilişkilerine işaret eden bu örnekler daha sonra gelişmiş olan "Asur-Salamis" tipinin öncüsü olmuştur (fig. 12). Ayrıca Urartu veya Mezopotamya sanatını da çağrıştıran bu dekoratif eserleri, yine de tam olarak belirli bir yere atfetmek güçtür. Bu Yakın Doğu etkilerini taşıyan sanat eserlerinde, muhtemelen Fenike'nin önemli bir rolü vardı. Örneğin, at için yapılmış bir bronz süsün ön cephesinde görülen Astarte tipi, çıplak ve kanatlarıyla verilmiştir (fig. 94). Hemen altında birbirine zıt şekilde oturmuş aslan motifleri vardır. Ayrıca başının hemen üst kısmında kanatlı hathor başı verilmiştir. Bu nedenle geç döneme tarihlendirilmiş örneklerinden farklı olarak "hayvanların tanrıçası" temsiliyle karşımıza çıkar. Ancak elbette ki Fenike sanatı bu çeşitli unsurları Mısır, Kuzey Suriye ve Urartu'dan almıştır¹⁶⁰. Görüldüğü üzere Fenike Kıbrıs kentlerinde sadece koloni kurmakla kalmamış aynı zamanda bölgeye Yakın Doğu'nun sanat anlayışını kazandırmıştır. Daha sonra bu sanat anlayışı Kıbrıslı sanatçılar tarafından geliştirilerek bir akım yaratacaktır. Bu akımı özellikle terakota figürinlerinde rahatlıkla görebiliriz.

5.3.Kıbrıs ve Naukratis

Naukratis, ilk olarak 19. yüzyılda Petrie, Gardner ve Hogarth tarafından incelenmiş ve ele alınmıştır¹⁶¹. Daha sonra gerçekleştirilen kazılarla birlikte bölgede Kıbrıslı malzemelerin değerlendirilmesi bakımından iki farklı zorluk ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki ele geçen objelerin tamamının henüz yayınlanmamış olmasıdır. Malzemeler çeşitli müzelere iyi

¹⁵⁹ Karageorghis 2002, 173.

¹⁶⁰ Reyes 1994, 65.

¹⁶¹ Petrie 1886; Gardner 1888; Hogarth 1899.

incelenmeden dağıtılmış ve bu nedenle de yalnızca kataloglar sayesinde yoğunlukları bilinmektedir. Bu durum daha geniş bağlamda özellikle de küçük Kıbrıs heykelciklerinin analiz edilebilmesini zorlaştırmıştır. Naukratis'ten ele geçen seramikler ise Venit tarafından incelenmiş ve özellikle MÖ 7. yüzyılın ortasından 6. yüzyıla kadar olanların Doğu Yunan vazoları ile benzerliği dikkat çekmiştir¹⁶². Bu dönemde Kıbrıslı seramikler ise görünürde sınırlı miktardadır¹⁶³.

Diğer bir zorluk ise yürütülen kazılarla ilgilidir. Bu nedenle güvenilir bir stratigrafi bulunmamaktadır. Gjerstad Apollon tapınağından yola çıkarak yeni bir kronoloji kurmayı önermiştir¹⁶⁴. Ancak onun görüşü, göreceli bir kronoloji ortaya çıkarmasından dolayı pek ikna edici olamamıştır. Herodotos'ta geçen bir bölüm *terminus post quem* sağlar. Herodotos bize Amasis'in Naukratis şehrinde Yunanlılar kendi tapınımlarını yapabilsin diye yerler ayırdığından bahseder. Burası Naukratis'e yerleşmek isteyen ve orada ticaret faaliyetleri yürütmek isteyen Yunanlılara tahsis edilmişti¹⁶⁵. Araştırmalar ise Amasis'in hükümdarlığından önce Yunan çanak çömleklerinin burada zaten çok daha erken tarihlerde mevcut olduğunu ortaya koymuştur¹⁶⁶. Her birinin gerçeğe dayanması nedeniyle farklı kaynaklardan yararlanarak belirli hipotezler üretmek daha mümkün olacaktır. En genel kabul edilen hipotez ise Amasis öncesinde de Naukratis'e yerleşen Yunanlı tüccarların olduğudur. Örneğin Herodotos Miletosluların bölgede bir Apollon Tapınağı kurmuş olduğundan da bahseder¹⁶⁷.

Arkaik Kıbrıs plastiği kronolojisi Herodotos'un verdiği tarih ile örtüşmektedir. Ele geçen birkaç heykel Neo-Kıbrıs (MÖ 560-550) stilini yansıtmaktadır. Bazıları ise Proto-Kıbrıs II (MÖ 580-560) stilini yansıtmaktadır. Bu tarihler arasında yeni bir tapınak inşa edilmiştir¹⁶⁸. Bu nedenle genelleme yapmak gerekirse, Naukratis'te MÖ 570 yılında inşa edilmiş olan bu tapınaktan ele geçmiş olan materyaller bu tarihten sonrası olarak kabul edilebilir. Araştırmacıların hemfikir olduğu konu ise Kıbrıslı heykelciklerin, bu kutsal alanın en eski seviyelerinden ele geçmiş olmasıdır. Ele geçen Kıbrıslı nesneler Apollon ve Aphrodite temenosunda bulunmuştur¹⁶⁹.

¹⁶² Venit 1988; Fourrier 2007, 218.

¹⁶³ Davis 1979, 16-17.

¹⁶⁴ Gjerstad 1959.

¹⁶⁵ Herodotos II. 178.

¹⁶⁶ Hogarth *et al.* 1905, 15-34.

¹⁶⁷ Herodotos II. 178.

¹⁶⁸ Gjerstad 1959, 163-164.

¹⁶⁹ Forrier 1999, 220.

Apollon tapınağı, keşif sırasında ele geçmiş olan tanrının adı yazılmış birçok parça ile kimlik olarak kesinlik kazanmıştır¹⁷⁰. Açıklayıcı olarak elle tutulabilecek yalnızca üç tane terakota ele geçmiştir. Her üç parça da kalıp olarak Salamis tarzı ile örtüşmektedir. Örneğin bir örnek, sivri bir şekilde verilmiş erkek başıyla Asur karakterini temsil etmektedir. Ele geçen iki kadın başı ise kalın bir taç giymiş şekilde verilmiştir ve Arsos tipini yansıtır¹⁷¹.

Aphrodite kutsal alanı da tanrıçanın adını taşıyan birçok yazıt parçasıyla Gardner tarafından belirlenmiştir¹⁷². Gardner'e göre Aphrodite kutsal alanı Apollon kutsal alanından daha erken döneme tarihlenir. Kutsal alanda ele geçen pişmiş toprak figürinler henüz yayımlanmamıştır. Bunun yanında küçük parçalar halinde kireçtaşı heykeller incelenmiş ve stil olarak analiz edilmiştir. Bu plastik eserlerin "Kıbrıs-Ion" tipi olduğu üzerinde durulmuştur.

Kıbrıs-Ion tipi heykelciklerin bölgede bulunması yalnızca sanatsal açıdan değil lokalizasyon açısından da incelenmelidir. Ele geçen buluntulara bakıldığında aralarında mutlaka bir ticari ilişki olduğu dikkat çeker. Buna göre MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs ve Mısır arasındaki ticaret yoğunlaşmış olup üretimle doğru orantılıdır. Aralarındaki ilk ilişki muhtemelen kereste ihtiyacı ile MÖ 7. yüzyılda başlamış ve MÖ 6. yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir¹⁷³. Böylece Doğu Yunan'dan gelen mallar için ithalat başlamıştır. Naukratis içinde yaşayan Yunanlılar, Mısır ve Kıbrıs arasındaki ilişki bakımından daha farklı bir ticari ilişki sunar. Bunun nedeni muhtemelen Kıbrıslı zanaatkarların Yunanlılar için çalışmış olmasıdır. Bu durum ticari ilişkinin bir parçası olmuş ve Naukratis bu açıdan iyi bir örnek sunmuştur¹⁷⁴.

Ian Jenkins ve Nota Kourou, Doğu Yunan ve Naukratis'te Kıbrıs'tan üretilmiş olan altın heykelciklerin görüldüğünü savunmuşlardır¹⁷⁵. Bu tez Gabriele Nick tarafından yetersiz görülmüştür¹⁷⁶. Jenkins ve Kourou Doğu Yunan ve Naukratis'te ele geçmiş heykelcikler üzerine kapsamlı araştırmalar yapmış ve Kıbrıs karakteristiği taşıyan giysilerin motifleriyle Yunan bileşenlerini görmüştür. Kıbrıslı bu tip eserlerin hakimiyetinden dolayı "aslan terbiyecisi" tipinin Kıbrıs'tan yayılmış olabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak yine de Höckmann

¹⁷⁰ Petrie 1886, 11.

¹⁷¹ Forrier 1999, 220.

¹⁷² Gardner 1888, 11-13.

¹⁷³ Höckmann 2007, 152.

¹⁷⁴ Höckmann 2009, 94-95.

¹⁷⁵ Jenkins 2001; Kourou 2002.

¹⁷⁶ Nick 2006, 75-80.

bu stillerin her birinin ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle Naukratis'ten ele geçen kireçtaşı heykelleri ayrı değerlendirmeyi tercih etmiştir¹⁷⁷.

Tespit edilmiş bazı heykelcikler köken olarak, Kıbrıs'ta bulunan bir kutsal alan için çalışan atölyeden çıkmış gibi görünmektedir. Kıbrıs stili belirgin olsa da özellikle erken dönem heykel örnekleri bilinen işçilik yapısıyla daha çok ayırt edilmektedir. Şimdiye kadar Salamis, Paphos ve Marion gibi pek çok alandan küçük heykeller ele geçmiş olmasına rağmen konuya ilişkin bilgiler hala yetersiz kalmaktadır¹⁷⁸.

Üslup olarak sınıflandırma yapıldığında “kouros” ve “aslan terbiyecisi” gruplarının kesin olmamakla birlikte Doğu Yunan'da bulunan en eski heykelcik grubu olduğu görülür. Bu erken dönem Kıbrıslı plastik eserler, daha sonra MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Knidos grupları içinde görülmeye başlamış ve Kıbrıs stili olarak adlandırılmıştır. Yine aynı dönemde Samos ve Arsos'tan ele geçen kadın heykelcikler de birbirine çok benzer ve bu heykelcikler Naukratis'te de görülmüştür (fig. 95). Naukratis Aphrodite kutsal alanından ele geçmiş olan Kıbrıs tipi kadın figürini, sağ eliyle sol göğsünü tutmaktadır. Figürinde kırmızı ve siyah boya izleri görülür. Saçlar ise Mısır tipi tarzında önden ortadan ikiye ayrılmıştır. Kıbrıs'ta genel olarak karşımıza çıplak çıkan figürinlerin aksine, burada boyundan kare şeklinde belirtilmiş elbiseyle karşımıza çıkmıştır. Arsos örneklerinde görüldüğü gibi kulaklar belirgin verilmiştir (fig. 96). Saç tipi modelleri Naukratis'te *kouros* başlarında da karşımıza çıkar (fig. 97). Detay bakımından Kıbrıslı figürinler ile paralellik taşıyan bu tipler, yapım ve teknik olarak Kıbrıslı ustalara atfedilmiştir.¹⁷⁹

Naukratis ve Doğu Yunan'dan ele geçen Kıbrıs stili heykelcikler yaklaşık olarak 19. yüzyıldan beri tartışılmaktadır¹⁸⁰. En önemli sorunsallardan biri de ele geçen Kıbrıslı eserlerin Kıbrıs atölyelerinden mi yoksa adanın dışında çalışan Kıbrıslı sanatçılardan mı çıkmış olduğudur. Her iki seçenek de belirli nedenler doğrultusunda değerlendirilebilir. Bu durumda eserlerin Kıbrıs'tan çıkmış olabileceği düşünüldüğünde, üretimin Yunanlı alıcılar için yetersiz olduğu kanısına varılır ve özellikle Kıbrıslı kireçtaşı heykelleri dikkate alındığında taşınması olanaksız gibi görüldüğü için Naukratis'e muhtemelen, Kıbrıslı alıcının taşınmış olabileceği düşüncesi gündeme gelir¹⁸¹.

¹⁷⁷ Höckmann 2009, 95.

¹⁷⁸ a.e.

¹⁷⁹ Jenkins 2001, 170.

¹⁸⁰ Nick 2006, 1-6; Höckmann 2007, 27-37.

¹⁸¹ Kyrieleis 2000, 272.

Naukratis ve Doğu Yunan'dan ele geçen *kouros* ve bazı kadın heykelciklerdeki kıyafetlerin ve saç stillerinin bireysel olarak incelenmesiyle birbirine benzedikleri görülür. Hemen hemen aynı dönemde benzer tarzın Kazaphani gibi Kıbrıs kutsal alanlarında da bulunduğu gözlemlenmiştir. Örneğin Naukratis *kouros*ları ile Kıbrıs figürinlerinin saç modelleri karşılaştırıldığında neredeyse aynı olduğu söylenebilir (fig. 98)¹⁸². Daha önce bahsedilmiş olan Naukratis heykel başı ile bu heykelin en karakteristik özelliği, kaşların tam olarak aynı olmasıdır. Ancak Kıbrıs örneğinde yüz çok daha canlı verilmiştir.

Kıbrıs ve Naukratis etkileşimi ile figürinlerin saç modellerinde ve motiflerinde değişimler yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu zamana kadar Kıbrıs'taki kutsal alanlarda aslan terbiyecisi ile *kouros* başı grupları çok fazla yaygın değildi. Ancak açığa çıkarılan modeller de Kıbrıs üslubunu yansıtmaktaydı. İlk zamanlarda bu grupların Kıbrıs kutsal alanları için değil, Naukratis ve Doğu Yunan'da yaşayan Yunanlıların ihtiyaçlarını karşılamak için yapıldığı biliniyordu. Bunun nedenlerinden biri de Atina'da lir çalan figürin ile Knidos'ta benzer yüz ifadesine sahip *kouros*ların bulunmasıydı (fig. 99-100). Eserler incelendiğinde ise her şeye rağmen Kıbrıslı niteliklere sahip olduğu açık bir şekilde görülür¹⁸³. Ancak Kıbrıs'ta çıplak erkek heykelleri oldukça nadir görülür. Bu nedenle örneklerin daha çok yüz ifadeleri Kıbrıs tipini çağrıştırmaktadır.

Mısır'dan ele geçmiş pek çok plastik eser Kıbrıslı üslup ifadeleriyle karşılaştırılmıştır. Doğu Akdeniz eserlerinde de görüldüğü gibi heykelciklerin tarzı genellikle Kıbrıs, Yunan ve Mısır unsurlarının karışımını karakterize eder. Etkileşimlerden hareketle farklı bir sanat anlayışı doğmuş oldu¹⁸⁴. Bunda Naukratis'in önemi büyüktü. Ele geçen formlar tipolojik olarak sınıflandırıldığında bazı özel tiplerin (*kouros* gibi) sıklıkla karşımıza çıktığı görülür.

Mısır buluntuları tipolojik olarak, kadın, erkek ve hayvan figürinleri bakımından çeşitli örneklerle sahiptir. Bunun dışında Mısırlı buluntular arasında çok ender rastlanan ve tek başına incelenmesi gereken figürinler de mevcuttur. Bunlar arasında leopar ve balık avcısı figürinleri oldukça dikkat çeker (fig. 101)¹⁸⁵. Figürinler arasında Kıbrıs tipi şapka giymiş ve kostüm bakımından Kıbrıslı örneklerle benzeyen, sakalsız ve genç verilmiş bir heykelcik de ele geçmiştir (fig. 102). Bu gruplar muhtemelen Kıbrıs'ın adak hayvanı taşıyan grubundan esinlenmiştir.

¹⁸² Hermary 2009, 245.

¹⁸³ Höckmann 2009, 101-103.

¹⁸⁴ Jenkins 2001, 163-179.

¹⁸⁵ Nick 2007, 15.

Khithon ve *himation* giymiş ayakta duran erkek figürinleri Arkaik Dönem Kıbrıs sanatında oldukça sık karşımıza çıkar¹⁸⁶. Bu tip figürinlerin genellikle sağ omzunun üzerine şal yerleştirilmiş ve bu şal diz hizasına veya daha altına kadar düşürülmüştür. Sağ kol açılı bir şekilde göğüs üzerinde durur ve sol kol aşağıda doğru bakar. Daha önce Kıbrıslı rahip figürinlerinde de görüldüğü üzere, figürinin sol omuz köşesinde arkadan öne doğru döşenmiş desenler görülür. Doğu Yunan¹⁸⁷ ve Levant’da da karşımıza çıkan bu tiplere Mısır’da da rastlanmıştır (fig. 103-104). Kıbrıs sanatı içindeki saçaklı elbise giyen ve sakallı verilmiş bu sınıf özellikle Kıbrıs terakota figürinlerinde çok popülerdi. Göğüs hizasında verilmiş sağ kol bir bez ilmiğinde sarılı şekilde tasvir edilmiştir. Bu eserler MÖ 8. ve 7. yüzyıl Kuzey Suriye Asur kabartmalarına benzediği için terminolojik olarak yanlış olsa bile genellikle “Asurlu tip” olarak adlandırılır¹⁸⁸. Naukratis Aphrodite kutsal alanında başsız ele geçmiş ancak giysi detayları belirgin örnekleri de mevcuttur. Paltolu örneğin kenarları kırmızıyla boyalı olarak verilmiştir (fig. 105). Bu figürin örnekleri muhtemelen Kıbrıs’ta üretilmiştir. Karageorghis tarafından MÖ 7. yüzyılın ortası ile MÖ geç 6. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir¹⁸⁹.

Adak hayvanı taşıyan erkek figürinleri de antik dünyada yaygın bir fenomendi. Naukratis’te de ele geçen iki adak taşıyıcı ellerinde koç tutmaktadır (fig. 106-107). Bu figürinler keçi taşıyan Kıbrıslı türleri gibi diğer benzer modellere karşılık gelir¹⁹⁰(fig. 108). Naukratis’te ele geçen birinci figürinde adağın iki omuz üzerinde taşındığı ve ayaklarından sağ elle tutulduğu görülmektedir. Sadece erkek figürinlerde görülen adak taşıyıcısı figürinler, yalnızca Mısır’da değil Yunanistan’da da oldukça yaygındı. Yakın Doğu sanatı olarak bilinen bu eserler, daha sonra Samos, Kameiros ve Lindos gibi Doğu Yunan kentlerinde de ele geçmiştir.

Naukratis, Arkaik Dönem Kıbrıslı kadın figürinleri bakımından son derece zengindir. Bu Kıbrıslı kadın figürinler, ele geçen erkek figürinlerine göre tipolojik anlamda daha homojen bir gruba sahiptir¹⁹¹. Yon, burada ele geçen tipleri belirli bir gelişime göre alt gruplarına ayırmıştır. Örneğin tıpkı erkek figürinleri gibi *khithon* giymiş kadın figürinler, uzun saçlı ve kulaklarının arkasında kalan türbanıyla tasvir edilmiş olarak karşımıza çıkar (fig. 109)¹⁹². Bunları bazen sade görürüz ancak genellikle Kıbrıs eserlerinde olduğu gibi göğüslerinde kolyeleri ve hatta küpeleri ile verilmiş modelleri mevcuttur. Bazen ön tarafta toplanmış *khithon* ile belirtilen tipler vardır.

¹⁸⁶ Hermary 1989, 43, 38; Karageorghis 1978, 164.

¹⁸⁷ Senff 1994, 66; Blinkenberg 1931, 405; Schmidt 1968.

¹⁸⁸ Myres 1914, 133 f. 217; Monloup 1984, 173; Karageorghis 1995, 19.

¹⁸⁹ Karageorghis 1995, 19-21.

¹⁹⁰ Lewe 1975, 49.

¹⁹¹ Nick 2007, 57.

¹⁹² Yon 1974; Nick 2007, 58.

Bunlar tipolojik olarak Kıbrıslı heykelticilerde olduğu gibi *khiton*u tutmazlar elleri sarkık bir şekilde betimlenirler. Diğer ellerinde ise bir kase, lamba, kuş, lotus çiçeği, tamburin veya disk gibi nesneler bulunur (fig. 110). Naukratis tapınaklarından ele geçen bu figürinlerin genellikle kireçtaşı heykel tipleri daha yüksek kalitedir. Bunlar lotus çiçeği tutma gibi bazı özellikleri bakımından kimi araştırmacılarca Mısırlı olarak adlandırılmaktadır. Saç örgüleri ve *khiton* tipleri bakımından ise Ionia etkisi olduğu da kabul edilmiştir¹⁹³. Bu nedenle Kıbrıslı stilistik özellikleri barındıran bu heykeller için kendi modellerine uyarladıkları bir sanatsal geçiş olduğu söylenebilir. Nick, kadınlar arasındaki bu dizinin kronolojik ayrımını yaparak sırasıyla; MÖ 610-575, MÖ 600-550, MÖ 550-525 olarak tarihler vermiştir¹⁹⁴. Örneğin katlanmış pileli *khiton* giyen ve Doğu Yunan özelliği gösteren terakota figürinleri MÖ 6. yüzyıl başlarına tarihlendirmiş ve bu grupla ilgili MÖ 560-550 yılları arasında bir *terminus ante quem* vermiştir. Yakın zamanda ise paralel Salamis örnekleri ve Samos kazılarında ele geçen benzer figürinler karşılaştırılmış ve bunlar MÖ 600-575 yılları arasına tarihlenmiştir¹⁹⁵(fig. 111-112).

Rahibe figürinleri olarak adlandırılan terakota örnekler de Naukratis'te mevcuttur. Bu örnekler süslü kolyelerle verilmiş ve Arsos örneklerine benzemektedir (fig. 113). Terakota figürinin sadece boyun parçası ele geçmiştir. Boynunda verilen boncuklar ve merkezi bir boyunluk Arsos üretimine işaret etmektedir (fig. 26). Bu örnekler MÖ 620-590 yılları arasına tarihlenmektedir.

Tahtta oturan kadın sahnelerini de içeren bir kadın grubu karşımıza çıkar. Bunlar Kıbrıs uyarlamaları olarak geçer. Kıbrıs'ta bunların boğa başlı insan gövdeli türleri bulunmaktadır. İlk olarak “hamur açan kadın tipleri” olarak karşımıza çıkan bu grup daha sonra “kucağında çocuk taşıyan kadın” grubuna dönüşmüştür. İkonografisini “Isis-Hathor” tanrıçasından alır ve bu anlamda Mısırlı özellikler taşır. Konu ise Tunç Çağı'ndan beri Fenikelilerce biliniyor olup Kıbrıs aracılığı ile Doğu Yunan'da da tanıtılmıştır¹⁹⁶. Arkaik Dönemde özellikle terakota ve kireçtaşı heykel olarak tüm Akdeniz'de yayılım göstermiştir. Naukratis'te ise giysi tarzlarına bakıldığında MÖ 600-550 yılları arasına tarihlendiren figürinler, Lindos ve Samos kutsal alanlarında da ele geçmiştir (fig. 114-115)¹⁹⁷. Tahtta oturan kadın figürinlerinde bir konu vardır ve bunlar daha önce Kıbrıslı sahnelerde karşımıza çıkan konulardır.

¹⁹³ Hermary 1981, 35.

¹⁹⁴ Nick 2007, 57-65.

¹⁹⁵ Henke 2011, 213, 219.

¹⁹⁶ Karageorghis 1999, 257.

¹⁹⁷ Nick 2007, 68.

6.KIBRIS SANATI

Hem kireçtaşı heykelde hem de pişmiş toprak heykelciklerde büyük ölçekli bir sanata sahip olan Kıbrıs, M.Ö 7. yüzyılda büyük bir gelişim göstermiştir. Her iki malzeme de erken dönemlerde küçük figürinler için kullanılmıştır. Fakat söz konusu dönemde büyük, doğal boyutlarda ve bazen doğal boyutun da üstünde heykeller yapılmaya başlanmıştır (fig. 56). E. Gjerstad Kıbrıs'ta ilk büyük pişmiş topraktan yapılmış heykelleri yaklaşık M.Ö 650 yılına tarihlendirmiştir. Samos Heraion'da ise açığa çıkarılmış örnekler, Schmidt tarafından M.Ö 670-660 yıllarına tarihlendirilmiştir¹⁹⁸.

Kıbrıs'ta ilk açığa çıkarılmış büyük yapıda pişmiş toprak heykellere neyin sebep olduğu bir başka sorudur. Gjerstad bu durumu, adada anıtsal heykellerden ilham alındığı şeklinde yorumlamıştır. Bu heykeller özellikleri ile soyutlaşmıştır ve Mısır'dan alınarak geliştirilmiştir¹⁹⁹. Aynı zamanda Anadolu-Suriye kültüründen de esinlenen heykel tipi, tamamen Kıbrıs eğilimine göre değişim göstermiştir. Aynı kültürler Yunanistan'a da anıtsal adak heykel olarak iletilmiştir. Gjerstad, Mısır ile Kıbrıs arasındaki deniz aşırı ilişkilerin bu dönemde hala devam ettiğini belirtmiştir. Ancak bu iletişim büyük sanatsal yenilik için yeterli bir açıklama değildir. Karageorghis'e göre bu durum Fenikelilerin aracılığıyla sağlanmış olabilir. Kıbrıs sanatı ise yaklaşık M.Ö 7. yüzyılda tam olarak belirginleşmiştir. M.Ö 7. yüzyılın ikinci çeyreğinde, anıtsal heykeller ve terakotalar Kıbrıs'ta görülmeye başlanmıştır. Fenike'nin sanatsal ve kültürel etkisi ise ada üzerinde nispeten kuvvetli olmuştur. Ayrıca Fenikeliler, Kıbrıs'ı etkileyen sanatsal stillerden de sorumludur²⁰⁰. Lewe ise ilk Kıbrıs stiline Mısır'dan etkilenecek başladığını söyler ve bunu Fenikelilerin Mısır ile yaptıkları ticaretlerle bağlar²⁰¹. Ayrıca ona göre her türlü küçük heykel büyük heykelin gelişiminde de önemli rol oynamış olmalıdır. Bazı nesneler Fenikelilerin Kıbrıs'taki ticareti sonucu geniş ölçüde yayılmıştır.

Ayia Irini Kutsal Alanında bulunan büyük ölçekli terakota heykeller en erken örnekleri verir. Anıtsal nitelikli kireçtaşı heykel ise aynı yüzyılda Arsos'ta da bulunmuştur. Ancak en iyi ayakta kalabilmiş olan ilk terakota figürinler, Ayia Irini örneklerindendir ve daha sonra

¹⁹⁸ Karageorghis 2002, 183.

¹⁹⁹ Gjerstad 1948, 355.

²⁰⁰ Karageorghis 2002, 184.

²⁰¹ Lewe 1975, 84-87.

Samos'ta da bu örneklerin benzerleri karşımıza çıkmıştır. Ayia Irini örnekleri Gjerstad'a göre stil olarak tek bir atölyeye sahip olduğu için teknik ve stilistik özelliklerini uzun süre sürdürmüştür²⁰².

Ayia Irini'den çıkan malzemeler dikkatli incelendiğinde, buradaki kutsal alandan çıkmış büyük ölçekli heykellerin erkek olduğu görülür. Bu nedenle de stilistik analizler erkek figürinleri üzerine sınırlandırılmıştır. Kadın figürinleri daha sonraki dönemlerde gelişim göstererek süslemeleri daha ayrıntılı olarak yapılmıştır.

Ayia Irini'den ele geçmiş erkek figürlerin çoğu savaşçıya benzer. Bunun nedeni muhtemelen kutsal alana daha güçlü bir hediye sunma ihtiyacıdır. Diğer bir neden ise savaşçıların toplumun en varlıklı kesimini oluşturmuş olmasıdır. Ayrıca bazı kasklar savaşçılarla özdeşleştirilirken bazı kask takanlar ise günlük eşya kullanımı olarak geçmektedir²⁰³. Ayia Irini gibi Tamassos, Salamis-Toumba, Peyia, Meniko ve Patriki gibi kutsal alanlardan çıkmış erkek figürin adak eşyaları, erkek tanrıya adanmıştır. Idalion gibi kutsal alanlardan çıkmış kadın figürinler ise tanrıçaya adanmıştır. Ancak bu ayrım mutlak değildir. Her iki cinsiyetteki heykeller de, tapınım yapanlar tarafından kutsal alanlara adanmıştır²⁰⁴. Bunlar aynı zamanda tapınım yapanları da sosyal ve siyasi yönden temsil etmiştir. Erkek ve kadın ayrımı konusunda daha kesin kanıt, ancak büyük detaylara inilmesi ile gerçekleşir. Örneğin terakota figürlerin hangi özelliği taşıdığını anlamak istiyorsak, hayvanlara ve tamburin gibi ayrıntılarına bakmak gerekebilir²⁰⁵.

Kıbrıs'ın ilk heykelleriyle ilgili özellikleri anlayabilmek için onların stilistik sınıfına yani baş ve yüz ifadelerine bakmak gerekir. Kaba ve basit yapılmış ham vücut sadece baş kısmına destek verme amaçlı görev görmektedir. Baş kısmı genellikle detaylı bir şekilde, göze çarpan yüz ayrıntılarıyla işlenmiştir. Bu durum yüze bir portre özelliği kazandırmıştır²⁰⁶. Yüzde görülen canlı ifadeler, sanatçının hayal gücünü yansıtır ve katı kurallara bağlı bir üslup yoktur. Örneğin, Ayia Irini'de görülen stildeki vurgulu anlatım, belirli bir ustanın mizacını ortaya koyar (fig.17). Pişmiş toprak figürinlerin şekil alması ve işlenmesiyle birlikte bir stil yaratılması kolaydır. Bu stil daha sonra kireçtaşı örneklerde de karşımıza çıkar. Kireçtaşı gibi daha

²⁰² Karageorghis 2002,185.

²⁰³ Karageorghis 2002,185.

²⁰⁴ Karageorghis 2002, 186.

²⁰⁵ Schmidt 1968, 100-103.

²⁰⁶ Gjerstad 1948, 95.

yumuşak kayanın kullanımıyla heykeltıraş, üslup kurallarını devam ettirir. Bu anlamda en zengin kireçtaşı heykeli örnekleri de Idalion, Arsos ve Kition'dan ele geçmiştir²⁰⁷.

Sakallı insan figürinleri genellikle konik şeklinde bir başlık giyerler. Figürinlerdeki bu özellik hem terakotalarda hem de kireçtaşından yapılmış heykellerde karşımıza çıkar (fig.116). Kıbrıs sanatında karşımıza çıkan bu tip heykeller, M.Ö 7. yüzyıl sonundan, MÖ 5. yüzyıla kadar görülür. Günlük hayatta da insanların giydiği konik şeklindeki başlıklar, figürinlerde rahipleri temsil etmektedir²⁰⁸.

MÖ 7. yüzyılın sonunda Kıbrıs heykellerinde ilk olarak karakteristik anlamda yüz ifadeleri de vurgulanmaya başlanır. Bu karakteristik ifadeler; büyük burun, büyük kulaklar ve sivri dudaklar olarak sıralanabilir. Benzer özellikler yine hem terakotalarda hem de kireçtaşı heykellerde görülür. Terakota figürinleri hem hayvanları hem de insanları temsil eder. Bu tarz figürinler, hem kutsal alanlara hem de mezarlara adanmıştır. Tanrıçaya adanan kadın figürinlerinde ise tipik özellik olarak kollarını havaya kaldırmış örnekler görülür²⁰⁹(fig. 117). Larnaka'dan ele geçmiş olan kollarını havaya kaldırmış tanrıça figürin, MÖ 8. yüzyıla tarihlendirilmiştir²¹⁰. Büyük bir taç giymiş olan figürinin vücudu silindirik verilmiştir. Siyah boyayla belirginleştirilmiş olan bileklikleri ve kolyeleri mevcuttur. Aynı zamanda gözleri de patlak verilmiş ve yine siyah boyayla etrafı boyanmıştır. Yanaklarında da Astarte figürinin erken betimlemelerinde gördüğümüz noktalar vardır. Aynı yüzyıla tarihlendirilmiş örneklerin gözleri genellikle çıkıntılı verilmiştir (fig. 118). Kıbrıs'ta bu tipteki bir görünüm MÖ 7. yüzyılda olgunlaşmaya başlamıştır (fig. 119). Tipolojik olarak bu dönemde örnekler silindirik gövdeleriyle, göğüslerin belirgin verilmesiyle, düz taçlarıyla ve yüzün de gözlerin şişkin verilmesi, burnun sivri oluşu olarak vurgulanmasıyla, birbirlerine benzerler. Bu olgunlaşan figürinler genel olarak kutsal alanlardan çıkarılmıştır²¹¹.

Elle yapılmış silindirik figürinler daha önce Ege'de görülmekteydi ve muhtemelen etkileşim yoluyla Kıbrıs'a girerek, burada canlandırılmış ve popülerlik kazanmıştır. MÖ 8. yüzyılda Samos, Lindos ve Kiklad Adalarında tekrar ortaya çıkan bu figürinler, Kıbrıs ile yakın temaslar sonucu görülmeye başlamış olmalıdır²¹².

²⁰⁷ Karageorghis 2002, 186.

²⁰⁸ Hermary 1989, 22-33.

²⁰⁹ Karageorghis 1993, 82-86.

²¹⁰ Karageorghis 2002, 188.

²¹¹ Karageorghis 2002, 187.

²¹² Kourou 2002, 11-38.

Ayia Irini'den elle yapılmış silindirik vücut, oyuk şeklinde verilmiştir ve figürün aşağısına doğru uzanarak dolanan bir yılan vardır. Ayia Irini'de bu örnek, boğalarla birlikte verilmiştir. Öbür dünyaya ait olan ve doğurganlığı simgeleyen bu figür, bu tip özellikleriyle de önem taşımaktadır²¹³.

Bir diğer önemli tip, atın üstünde verilen Astarte'dir. Genel anlamda çok ortaya çıkmayan bu figür, muhtemelen Paphos'tan ele geçmiştir (fig. 89). Bir diğer popüler olan heykel de kentaurdur. Yunan mitolojisini yansıtan kentaur, MÖ 7. yüzyılda hem Ege'de hem de Kıbrıs'ta görülmüştür. Diğer bir örnek de silah yerine ağaç dallarıyla yabani hayvanları avlayan gruptur. Kalkan ve mızraklı savaşçı örneklerde erkeklerin cinsel organları ve kadınların göğüsleri belirgindir. Yanaklarında ise Kıbrıs tipi ellerini havaya kaldıran kadınlarda olduğu gibi noktalar bulunur. Bu örnekler de MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilir²¹⁴.

MÖ 7. yüzyılda üç Geryon'u temsil eden figürinler gözlemlenmiştir. Bu dev büyüklüğünde yapılmış Geryonlar, Erythia'da Fenike yerleşiminin olduğu yerde yaşamaktadır. Muhtemelen Yunan-Fenike ilişkisi doğrultusunda Kıbrıs'ta görülmüştür. Bu örnekler, MÖ 7. yüzyılda Kıbrıs sanatında sıklıkla temsil edilmeye başlamıştır. Gerçekte Fenike mitoslarında geçen Geryon, Samos, Sicilya ve İspanya'da da karşımıza çıkmıştır. Kıbrıs'ta açığa çıkarılan terakota figürinde görülen Geryon, orta boyutlarda yapılmış ve MÖ 7. yüzyılın ortasına tarihlendirilmiştir (fig. 120)²¹⁵.

Büyük ölçekli yapılmış Kıbrıs terakota heykelleri sadece Kıbrıs'ta değil Yunan dünyasında çeşitli bölgelerde de ele geçmiştir. Bunlardan başlıcaları, Samos Heraion ve Lindos Athena kutsal alanıdır²¹⁶. Samos'ta en erken yaklaşık MÖ 670-660 yıllarında görülmüş daha sonra detaylandırılacak olan bu figürlerin kalıplı kafaları vardır ve maalesef çoğunun gövdeleri ele geçmemiştir. Bu figürinler Samos'ta MÖ 6. yüzyılda da görülmüştür²¹⁷. Bu noktada, kalıpların Kıbrıs tarafından üretildiğini ya da tam olarak Kıbrıs'tan ihraç edildiğini söylemek zordur. Yunanlı ziyaretçiler veya Kıbrıslılar tarafından adak adandığını söyleyebilmek de eşit derecede zordur. Lindos Athena'da küçük Kıbrıs terakota figürinleri görülmüştür. Yine MÖ 7. yüzyılda büyük ölçekli Kıbrıs tipi kadın terakota heykelleri Smyrna'dan da ele geçmiştir²¹⁸.

²¹³ Karageorghis 1971, 33-34.

²¹⁴ Karageorghis 2002, 188.

²¹⁵ Karageorghis 2002, 188-189.

²¹⁶ Karageorghis 2001, 58-63.

²¹⁷ Schmidt 1968, 93-98.

²¹⁸ Karageorghis 2002, 190.

MÖ 6. yüzyılda Mısır etkisi Kıbrıs heykelinde yoğun olarak hissedilmeye başlamıştır. Aynı şekilde bu güçlü etki Ionia’da da hissedilmiştir. Muhtemelen bu etki Mısır’ın politik üstünlüğü ile de bağlantılıydı²¹⁹(fig. 121). MÖ erken 6. yüzyıla tarihlendirilen bu heykeller sırasıyla Golgoi tapınağı ile Amathus mezarlarından ele geçmiştir (fig. 122). Özellikle bu dönemde talepler doğrultusunda yapıldığı düşünülen kireç taşı heykeller Kıbrıs’ta görülmeye başlamıştır. Bu örneklerde Mısır tipi giysi ve saç tipi görülmektedir.

6.1.Kıbrıs Sanatının Özellikleri

MÖ 7. yüzyılda farklı kültürlerin de etkisiyle kendi stilini yaratan Kıbrıs, hem terakotalarda hem de kireçtaşı heykellerde yüksek sanat anlayışına kavuşmuştur. Örneğin Fenike ve Suriye tanrısı olan ve kült alanlarında karşımıza çıkan tanrıça Astarte, Kıbrıs’ta da tanınmıştır. Kıbrıs’ta uzun bir geleneği temsil eden tanrıça, eski doğurganlığı simgeleyen niteliklere sahip figürinleri yansıtmaktadır. Böylece kutsal alanlarda yer alan tanrıça, yerel özelliklerini koruyarak Kıbrıs tipi sanatla buluşmuştur²²⁰.

Kıbrıs’ta kutsal alanların etrafında sayısız terakota figürleri bulunmuştur²²¹. Özel olarak Patriki’den söz edilebilir. Burada büyük ölçekli terakotalar bulunmuştur. Bunlardan biri Mısır Tanrısı Bes’i temsil etmektedir. Bes, Kıbrıs’ta Geç Bronz Çağı’ndan beri tanınıyordu. Sonrasında ise Fenikeliler aracılığıyla adada yeniden yer vermeye başlamıştır²²².

Arsos’ta kutsal alanda ele geçmiş ve tanrıçanın rahibelerini simgeleyen terakota figürinler, küpeleri ve kolyeleriyle Kıbrıs’ta sıklıkla görülen figürinler arasındadır. Böyle zengin takılar adada kadın figürinlerde oldukça sık görülmekte ve rahibelere atfedilmektedir. Ayrıca şeffaf giysi giymişlerdir. Bu tip özellik çıplak betimlenen tanrıça Astarte’nin Kıbrıs’ta nasıl bir etki sergilediğini gösterir. Figürinler arasında MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilen tamburin tutan bir kadın figür de sergilenmektedir (fig. 123). Tamburin tutan figürlere Kıbrıs’ta oldukça sık rastlanılmıştır²²³.

Göğüslerini tutarken betimlenen kadın figürinleri karakteristik olarak Astarte’yi yansıtır. Amathus ünlü Astarte tapınağı ile Astarte figürinlerinin en çok ele geçtiği merkezlerden biridir

²¹⁹ Karageorghis 2002, 196-197.

²²⁰ Karageorghis 2002, 207.

²²¹ Karageorghis 2002, 208-209.

²²² Karageorghis 2002, 207.

²²³ a.e.

(fig. 124)²²⁴. Bu figürinler, Kıbrıs'ta sürekli yenilenen stil örneklerinden biri olmuştur. Aynı tip figürinler, Larnaka'da da ele geçmiştir. Figür bir rahibe elbisesi giymiş ve yine elleriyle göğsünü tutmaktadır. Bu tip figürler bölgede Hellenistik Döneme kadar kullanılmıştır. Dökümlü giysiyle verilmiş bir başka Kıbrıs tipi rahibe terakota, Lapithos'ta ele geçmiştir. Kolyelerle süslenmiş ve özenle verilmiş kulak kapaklarında küpeleri vardır (fig. 125). Diğerlerinden farklı olarak karnına doğru götürmüş olduğu kuşu tutan örnekleri de mevcuttur (fig. 126). Aynı şekilde verilmiş figürinler, Arsos'ta da yoğundur (fig. 123). Giysili ve süslü verilmiş tipleri, tanrıçanın rahibelerini temsil etmektedir²²⁵(fig. 127). Yüz ifadesi Kıbrıs'ın tipik özellikleri gibidir. Gözleri büyük ve belirgin, alınına düşen tutam tutam perçemleriyle verilmiştir. Genellikle göğüslerini tutarken verilmiş bu tiplerin şeffaf kıyafet giymiş ve kolları sarkık şekilde verilmiş tipleri de görüldüğü üzere mevcuttur. Kıbrıs'ta açığa çıkarılan bu tipler MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilmiştir²²⁶.

Daha önce vurgulandığı gibi Kıbrıs'ta kutsal alanlarda müzisyenlere de oldukça sıklıkla yer verilmiştir. Kıbrıs Amathus'ta ele geçmiş olan ve tamburin çalan bir kadın terakotanın yüzü ve gövdesi siyah ve kırmızıyla boyanmıştır. Bu tip figürler Filistin ve Samos'ta da ele geçmiş olup MÖ 9.-8. yüzyıllara tarihlendirilmiştir (fig. 128). Tamburin çalan müzisyenler, kutsal alanlarda tanrı için müzik sağlamaktadır. Cypro Arkaik I Döneminden itibaren Kıbrıs'ta sıklıkla görülür²²⁷(fig. 129). Müzisyenler grubunda lir çalan ve kuzu gibi adak hayvanları taşıyan tipler de karşımıza çıkmaktadır (fig. 130).

Gözlerin, burnun, yanakların ve dudakların işlemi Kıbrıs'ta belirginleşmiştir. Bunlar sakallı erkek figürinlerinde de görülmektedir. Sakalla kaplı bu yüz ifadeleri, Kıbrıs'ta pek çok bölgede ele geçmiştir. Sakallı verilmiş erkek figürinleri için büyük ölçekte yapılmış heykellerin Salamis-Toumba'da önemli bir atölyede yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Ele geçen parçalardan anlaşıldığı kadarıyla heykellerin oldukça dikkatle işlendiği açıktır. Patriki ve özellikle Kazaphani örnekleri, tarz olarak Salamis-Toumba etkisi gösterir. Salamis elbette ki ada için bir kültür merkezi olma özelliği taşır ancak adada kültürel ilişki de söz konusudur. Bu tipik özellikleri taşıyan terakota figürinleri, Salamis limanından Doğu Ege'ye yayılmış olabilir. MÖ 7. yüzyıl sonunda Kıbrıs'ta gelişim gösteren terakota örnekleri, büyük boyutlu erkek figürinleriyle Tamassos, Kazaphani, Patriki ve Salamis Toumba'da üretilmiştir.

²²⁴ Karageorghis 2002, 208.

²²⁵ a.e.

²²⁶ a.e.

²²⁷ Karagerorghis 2002, 209.

Göz kapakları belirgin ve büyük yapılmış yuvarlak gözler ile kemerli kalın çizgili kaşlar Kıbrıs'ın bilinen tipik figürin özellikleri olarak iyice geliştirilmiştir. Uzun, kısa veya orta boylu elbise giymiş erkek figürinleri, genellikle sakallı verilerek hayvan taşırken betimlenmeye başlanmıştır. Bu taşıdıkları hayvanlar, tanrıya adak olarak sunulmaktadır²²⁸.

Kısaca Kıbrıs'ın gelişim gösteren sanat anlayışı ve figürinlerin tipik özellikleri aktarılmıştır. Daha sonraki aktarımlarda çalışmamızın konusu olan, Kıbrıs özelliği taşıyan Doğu Ege figürinleri ile Kıbrıs kökenli örnekler karşılaştırmalarla gösterilecektir.

7.KIBRIS FİGÜRİNLERİNİN DOĞU YUNAN'DAKİ DAĞILIMI

Arkaik Dönemde Kıbrıs ve Doğu Ege arasındaki ilişkilerin yoğun olduğu uzun zamandır bilinmektedir (Harita: 7). Bu temasların aktif olduğu alan özellikle kutsal malzemenin ihracatı olmuştur. Doğu Yunan'da ele geçmiş olan pek çok pişmiş toprak figürin ve kireçtaşı heykellerin, Kıbrıs kökenli olup olmadığı pek çok araştırmacı tarafından irdelenmiştir. Kıbrıs ile bağlantılı olan bu figürinler, Kıbrıslı stilin analizinin yapılmasına da büyük olanak sağlamıştır. Böylece Kıbrıslı malzemenin taşınırken izlediği yol da önem kazanmıştır.

Son yıllarda yapılmış olan çalışmalara dayanarak Kıbrıs dışında bulunmuş terakotaların dağılımı konu ile ilgili olarak bizlere iyi bir arka plan sunmaktadır. Bu çalışmanın aydınlanma sürecinin 1931 ve 1968 yıllarına dayandığını söyleyebiliriz. Sırasıyla Chr. Blinkenberg ve G. Schmidt, Rodos Athena Lindia ve Samos Heraion kutsal alanlarından ele geçmiş olan buluntuları yayınlamışlardır²²⁹. Bu iki kutsal alanda da ele geçmiş bir dizi terakota, özellikle diğer Yunan bölgelerinde ele geçmiş buluntular ile karşılaştırıldığında daha farklı bir karaktere sahip gibi görünmektedir. Blinkenberg'e göre en az 240 terakotanın ele geçtiği Lindos kutsal alanında, bu terakotaların 79 adeti çağdaş diğer yerel figürinler ile karşılaştırıldığında farklı bir görünüm sunmaktadır²³⁰. Samos Heraion'da ise yerel ürünlerin sayısını bile aşan Kıbrıslı pişmiş toprak figürinler oldukça çok sayıda ele geçmiştir. Her iki tapınakta da ele geçmiş olan ve MÖ geç 7. yüzyıl ile erken 6. yüzyılda artış gösteren Kıbrıslı terakotalar, yapılmış olan ilk çalışmalar doğrultusunda, tapınaklara düzenli bir hediye akışı olarak görülmüştür²³¹. Yunan yerleşimlerinden ele geçmiş terakotalar ve Kıbrıs'tan gelenler arasındaki stilistik benzerliklerin

²²⁸ Karagerorghis 2009, 157.

²²⁹ Blinkenberg 1931; Schmidt 1968.

²³⁰ Blinkenberg 1931, 476.

²³¹ Schmidt 1968, 127; Sorensen 1978, 111-121.

yüksek olması farklı bir çok öneriyi de beraberinde getirmiştir. Yerel özellik taşımamasından dolayı başka atölyeler tarafından yapıldığı varsayılan bu ürünlerin diğer yönleri üzerinde de durmak gerekmektedir. Bunlar; figürinlerin teknik özelliği, yansıttığı konular, erkek ve kadın terakotaların sıklığı ve kutsal alan ile olan ilişkileri şeklinde sıralanabilir. Kıbrıs'ta benzer figürinlerin dağılımı ile Kıbrıs dışında ele geçmiş buluntu gruplarının karşılaştırılması, çalışmanın aydınlanmasını sağlayacaktır.

Kıbrıslı malzemenin dağılımı bakımından güncel tartışmalara bakıldığında, pek çok fikir beyanının ortaya çıktığı görülmektedir. H. Kyrieleis'in bu bağlamda getirdiği çeşitli yorumlar; ticaret, askeri ve diplomatik ilişkiler, kültürlerarası ilişkiler, deniz aşırı yolculuklar, yabancı hükümdarların bağışları, göçler ve yabancı tüccarlar ile zanaatkarlar olarak sıralanmaktadır²³². Yapılmış olan güncel çalışmalar, Kıbrıs ve Yunan ilişkilerini tarih bazında geriye çekmektedir. Kyrieleis'e göre Samos Heraion'da ele geçmiş olan Kıbrıs ve Yakın Doğu kökenli adak eşyaları MÖ 8. ve 7. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Ona göre Samos'ta Kıbrıs heykelciklerinin ve terakotalarının büyük miktarda ele geçmiş olması Samos imalatının zayıf olduğunu göstermektedir. Ancak Yunan dünyasının erken kültürlerarası etkileşimlerine ışık sağlayan bu değerli nesneler, hala bilim dünyasının çalışmaları arasında yer almakta olup tartışmalıdır. Uzmanların tartışmalarının uzak ve görüşlerinin farklı olması birtakım soruların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burada sormamız gereken sorular, “Yerel üretim söz konusu muydu?”, “Kıbrıs ithalatı var mıydı?”, “Yunan kutsal alanlarına adak adayanlar kimlerdi?”, “Neden uzak bölgelerden gelip Yunan tanrılarını onurlandırmayı seçtiler?” şeklinde sıralanabilir. Bu sorular verileri zenginleştirerek, araştırmanın temelini sağlamakta önemli rol oynayacaktır.

Arkaik Dönemde Kıbrıs kökenli terakotaların varlığı Doğu Ege'de önemli bir grubu temsil etmektedir. Kıbrıslı pişmiş toprak figürinlerine açıkça görüldüğü üzere Rodos Athena-Lindia ve Samos Hera Kutsal alanlarında sıkça rastlanmıştır. Bunlar dışında Chios ve Knidos gibi pek çok büyük ve küçük doğu Ege kenti de Kıbrıslı malzeme açısından zengindir. Yine güncel kaynaklardan söz etmek gerekirse J. Henke tarafından Miletos'ta açığa çıkarılmış olan Kıbrıs kökenli olduğu düşünülen malzemeler değerlendirilmiştir²³³. Henke tarafından yapılmış olan çalışmalarda Miletos Aphrodite kutsal alanında kült aktiviteleri, MÖ 7. yüzyılın başında başladığı öne sürülmüştür. Bunun dışında Miletos kentinin dışında kalan bazı kazı alanlarında

²³² Kyrieleis 2009, 139.

²³³ Henke 2005, 49-50.

da Kıbrıslı malzeme olduğu düşünölen buluntular ele geçmiştir²³⁴. Zeytintepe'nin özellikle doğu ve kuzey-doğu yamaçlarında yapılan kazılarda buluntu yoğunluğu oldukça fazla olmuştur. Bu nedenle burada muhtemelen bir sunak olabileceğı düşünölmüştür²³⁵.

Miletos Aphrodite kutsal alanında son dönemde ele geçmiş olan son derece zengin terakota buluntuları, etkileyici bir biçimde Samos Heraion'da ele geçmiş olan Kıbrıslı malzemeye benzemektedir²³⁶. Buluntular arasındaki belirgin paralellik nedeniyle J. Henke'nin Miletos'ta ele geçmiş adak eşyası ile ilgili yapmış olduğu tarihlendirme tartışmalıdır. Tüm bu olası durumlar buluntu kontekstlerinin değeriendirilmesiyle daha da aydınlatıcı olacaktır.

Güneydoğu Ege'de Kıbrıslı adak eşyası bakımından zengin olduğu düşünölen bir diğeri kutsal alan, Datça Emecik Apollon kutsal alanıdır. Kutsal alanda gerçekleştirilmiş olan költ faaliyetleri Geometrik Döneme kadar gitmektedir. Arkaik Dönemde de denizaşırı faaliyetlerle önem kazanan kutsal alan, lokalizasyonu ve Dorların etkileriyle pek çok yabancı kökenli lüks malzeme ve adak eşyalarına sahiptir. Tapınağın özellikle güney kısmında bulunmuş pek çok etnik kökenli topluma ait karakteristik malzemelerin bulunması, çoğı araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu adak eşyalarının dağılımı önem kazanmış ve aynı zamanda genellikle Apollon'a atfedilmiştir. Türk ve Alman araştırmacılar, 1998-2001 yılları arasında kutsal alanla ilgili küçük buluntulardan yola çıkarak yorumlar getirmeye başlamıştır. Burada ele geçen kireçtaşı heykeller oldukça önem taşımaktadır. Kazı sırasında ele geçen bu buluntular arasında Kıbrıs, Mısır, Fenike, Etrüsk gibi pek çok sayıda köken olarak farklı büyük kireçtaşı heykeller vardır²³⁷. Bu nedenle bölgedeki malzeme açısından belirli sorunsallar doğmuştur. Özellikle son dönemde yapılan çalışmalarda bu zamana kadar Kıbrıs tipi olarak tanımlanan kireçtaşı figürinler, Ü. Muşkara tarafından yeniden değeriendirilmeye alınmıştır²³⁸.

Son olarak Doğı Ege kutsal alanlarında ele geçmiş olan bu eserler, Doğı-Yunan arasında Suriye-Filistin kıyıları ve Mısır temaslarıyla da coğrafi etkenlere bağılı olarak yayılım kazanmış da olabilir. Bu temasa bağılı olarak Kıbrıs, kesin olarak kesintisiz ve önemli bir rol üstlenmiş olmalıdır. Doğı Akdeniz'de yaygın olarak görölen bu modeller, Oriental Dönemde Yunan dünyasını da etkisi altına almıştır.

²³⁴ Kleiner 1966, 13; Henke 2005, 57; Graeve 1990, 39-42.

²³⁵ Henke 2009, 207.

²³⁶ Fourrier 1999, 23-37.

²³⁷ Tuna *et al.* 2009, 229-233.

²³⁸ Muşkara *et al.* 2007.

7.1. Samos

En önemli Yunan kentlerinden biri olan Samos, Yunanistan'ın güney-doğusunda, Anadolu'nun ise batı sahillerine yakın bir konumda yer almaktadır (Harita: 8).

Geç Geometrik Dönemden (MÖ 745-680) itibaren Kıbrıslı eşyalar Samos'ta görülmekteydi. Aynı zamanda doğulu eşyaların çoğu da Kıbrıs üzerinden gelmekteydi. MÖ geç 8. yüzyıldan önce Samos Heraion'da çok az ithal eşyalara veya adaklara rastlanmıştır²³⁹. Bu yüzyıl sonrasında Ionia dışında kalan denizaşırı temaslarla da bir bağlantı sağlamıştır. Özellikle Kuzey Suriye ve Mısır ile olan bu yakın temaslar dışında, Kıbrıslı malzemelerin de MÖ 7. yüzyılın ortasından itibaren sayısız şekilde kutsal alanda ele geçmiş olduğu gözlemlenmiştir. Mısır'a Levant Bölgesi üzerinden bir güzergah noktası olan Kıbrıs, Samoslular için de ticaretin önemli bir odak noktası olmuştur²⁴⁰. Kıbrıslı adak eşyaları özellikle terakotalar olarak karşımıza çıkmış olup MÖ 550'den sonra azaldığı görülmüştür. Bu nedenle ilişkilerin bu dönemden sonra azaldığı düşünülmüştür²⁴¹. Ancak Boardman'a göre Samoslu heykelerde MÖ 540'ta bile hala Kıbrıs etkisi görülmekteydi²⁴². Bu durum daha sonrasında yapılmış çalışmalarca "Kıbrıs-Ion" tipinin ortaya çıkmış olduğu dönem olarak açıklanmış ve kronolojik olarak değerlendirilmiştir.

Samos üzerine en erken çalışmalara değinecek olursak, Schmidt'in yapmış olduğu çalışmaları göz ardı etmemek gerekir. Schmidt sayesinde Kıbrıslı sanat anlayışını en iyi bildiğimiz yer Samos olmuştur²⁴³. Birkaç istisna dışında ele geçen figürinlerin büyük bir çoğunluğu Heraion'dan gelmiştir. Burada gerçekleşen Alman kazıları, Hera tapınağının gelişimini ele almış ve ele geçen malzemelerin Kıbrıs eserleri ile karşılaştırmalarını yaparak kronolojik bağlamda bir çalışma yürütmüştür. Böylece Schmidt sayesinde MÖ 8. yüzyıldan, MÖ 6. yüzyıl başına kadar yayılan farklı sınıflara atfedilmiş Kıbrıslı pişmiş toprak figürinleri gruplandırabiliyoruz. MÖ 580'de ise Kıbrıslı ithalatın aniden durulduğu görülmüştür²⁴⁴. Ancak bu bir varsayımdır. Yine de bu tarih, Samos bölgesinde kronolojik olarak figürinleri

²³⁹ Coldstream 1977, 385.

²⁴⁰ Shipley 1987, 87-88.

²⁴¹ Schmidt 1968, 96.

²⁴² Boardman 2011, 74.

²⁴³ Schmidt 1968.

²⁴⁴ Schmidt 1968, 98.

gözlemlememize olanak sağlar. Schmidt de bu nedenden dolayı Kıbrıs üretimine karşılık gelen serilerle Samos arasında bir bağlantı kurmaya çalışmıştır²⁴⁵.

Burada ele geçen figürinler farklı keşif alanlarından çıkarılmıştır. Bunlar; tapınağın kuzey bölümü, sunak bölgesi, sunağın güneyde kalan kısmı, temonosun güney kısmı, güney portiko, büyük tapınağın doğu tarafı olarak sıralanmaktadır²⁴⁶. Temonos kısmından elde edilen bulgular, MÖ 7. yüzyıl sonundan 6. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir. Sunak bölgesi ise Kıbrıslı malzemenin en fazla bulunduğu yer olmuştur²⁴⁷. Sunak etrafında bulunan adak eserleri kurban kalıntılarıyla da ilişkilendirilmiştir.

Heraion'dan çok sayıda pişmiş toprak figürin ele geçmiştir ve bunların çoğu Salamis stilini yansıtmaktadır. Gözleri iri ve kaşları bir kemer gibi verilmiş olan figürinler, sakallarının üçgen şeklinde inişiyle "Salamis-Asur" gruplarını anımsatırlar (fig. 131). Bu erkek gruplarından bazıları ayakta, bazıları ise binici grupları olarak tasvir edilmiştir. Bu figürinler MÖ 7. yüzyıl başından itibaren görülmekteydi²⁴⁸.

Ele geçen figürinler arasında Schmidt tarafından sınıflandırılmış en eski kadın başı bulunmuştur. Kıbrıs özelliklerini anımsatan bir yüz ifadesine sahiptir. Bu figürinde gözler yuvarlak ve kaşlar hamurla belirginleştirilmiş şekilde verilmiştir (fig. 132). Burun yapısının da büyük ve sivri verilmesi bakımından benzerlikler gösterse de yerel bir Kıbrıs modeli olup olmadığı tartışmalıdır²⁴⁹.

Batı ve Kuzey Kıbrıslı eserlerde sık sık karşımıza çıkan oyularak verilmiş modelleme teknikleri, Samos'ta diğer Yunan kutsal alanlarına kıyasla en fazla görülen örnekler arasındadır. En iyi belgelenmiş seri olan erkek başları, Schmidt tarafından sınıflandırılmıştır²⁵⁰. Başın hacmi bir başlık ile belirtilmiştir. Gözler şişkin ve kaşlar hamur ile kabartılmış bir çizgi şeklindedir. Bu tipler burun, sakal ve çene verilişlerine göre modelden modele farklılıklar gösterir. Elmacık kemikleri belirgin verilmiş olan modellerin başlıkları alnını kaplamıştır (fig. 133). Aynı teknik ve stilistik detaylar Kıbrıs Limniti serilerinde de karşımıza çıkar (fig. 134). Ele geçen sakalsız baş, üslup açısından Limniti örnekleriyle paralellik gösterir. Aynı stiller sakallı tiplerde de görülür. Karageorghis bu başlıklı tipleri kronolojik olarak MÖ 670-660 tarihine, Proto-Kıbrıs

²⁴⁵ Schmidt 1968, 2.

²⁴⁶ Fourrier 1999, 205.

²⁴⁷ Schmidt 1968, 70-78.

²⁴⁸ Schmidt 1968, 73.

²⁴⁹ Jarosch 1994, 58-69.

²⁵⁰ Karageorghis 1993, 18.

tarzına atfeder²⁵¹. Bunlar büyük ihtimalle adanın batı ve kuzey üretimlerdir²⁵². Proto-Kıbrıs stili daha sonra gelişim göstererek Neo-Kıbrıs sanatını doğurmuştur. Bu sanat akımı daha önce bahsedildiği üzere Asurlu savaşçıları temsil eden Salamisli figürinleri içerir.

Schmidt kadın başlarını da Kıbrıslı üretimlere göre sıralamıştır²⁵³. Ancak Fourier bu figürinlerin kesin olarak Kıbrıs'a atfedilemeyeceğini ve yerel özellikler taşıdığını aktarır²⁵⁴. Her kadın figürini için geçerli olmasa da Samoslu bu buluntu grubunun Kıbrıs üretimi figürinler ile oldukça paralellikleri vardır.

7.1.1.Samos Heraion'a Gelen Yakın Doğu, Mısır ve Kıbrıs Eserleri

Kültürlerarası ticaret ve diplomasi ile Samos Heraion kutsal alanı, Kıbrıs ve Yakın Doğu kökenli adak eşyaları bakımından zengin bir kutsal alan haline gelmiştir. Doğrusu herhangi bir Yunan kutsal alanıyla kıyaslanamaz bir çeşitlilik ve sanatsal olarak ithal edilmiş eserlerin kalitesi görülmektedir²⁵⁵.

MÖ geç 8. ve erken 7. yüzyılda sanat ve zanaatkarlar biçimsel ve dekoratif (süs) özellikleriyle ilk olarak Heraion'a ulaşmıştır. Yerel Samos veya Yunan özellikli nesnelerin yerini, hem Mısır'ın değerli eşyaları hem de Yakın Doğu'nun bronz, fildişi ve fayans nesneleri almıştır. Pişmiş topraktan yapılmış Kıbrıslı heykelciklerin yoğun miktarda açığa çıkmış olması ise Samos imalatının zayıf kaldığını göstermekteydi. Samos'tan ve diğer Yunan kutsal alanlarından açığa çıkarılmış bu buluntular son derece önem taşımaktadır. Yunanistan'ın erken kültürlerarası ilişkileri için rehberlik sağlayan buluntular bizleri Geometrik Dönem sonu ve Arkaik Dönem başı Doğu dünyası ile tanıştırmaktadır. Bu nesneler hala bilim dünyasının çalışmalarında yer almaktadır. Yunan üzerine Yakın Doğu araştırmaları özellikle nesnelerin stilistik sorunsalları üzerine olmuştur. Bu tür yabancı malzemelerin kökenini anlayabilmek için araştırmacılar ilk olarak kronolojik bir yol izlemiş ve Heraion'a ithaf edilmeden önce bu adak eşyalarının nereden gelmiş olabileceğine dair çalışmalar yapmışlardır²⁵⁶.

Bir başka önemli çalışma sahası Akdeniz Arkeolojisi olmuştur. Hem Yakın Doğu hem de Erken Yunan sanatının oluşumunda rolü büyüktür. Doğunun süslü dekoratif malzemelerini Yunan Sanatına sunarak, Yunan sanatını güçlü bir şekilde beslemiştir. Böylece Geometrik

²⁵¹a.e.

²⁵² Fourier 1999, 189.

²⁵³ Schmidt 2007, 19.

²⁵⁴ Fourier 1999, 189-190.

²⁵⁵KilianDirlmeier 1985, 249-53; Ebbinghaus 2006, 189-217.

²⁵⁶ Kyrieleis 2009, 139.

Dönemin sanat anlayışının yerini yeni bir ifade şekli almıştır. Kısacası Yunan sanatının bu aşaması, MÖ 8. yüzyılın ortasında başlayarak 7. yüzyıl sonuna dek sürmüştür ve bu dönem “Orientalizan Dönem” olarak bilinmiştir²⁵⁷.

Tüm bu görüşlerden hareketle, Heraion için yabancı ithalat ile gelişmiş bir kutsal alan olduğu söylenebilir. Bu ithalatın rolü ve sınırlaması için kültürlerarası tarihsel süreç üzerine gidilmesi gerekir. Dolayısıyla probleme kısaca ana hatlarıyla yaklaşacak olursak neden ve nasıl bu mallar Yunanistan’a ihraç edildiği sorusu gündeme gelir. Ayrıca neden Samos Heraiona’a bu kadar değer verilmiş olduğu da bir başka sorunsaldır.

Genellikle yabancı ithalat Ege ve Doğu arasındaki deniz faaliyetleriyle kabul görmüştür. Bu ticaret gelişiminde Samos gibi önemli bir limanın denizaşırı rolü önem taşıyor olmalıydı. Imma Kilian-Dirlmeier konuyla ilgili olarak karşılaştırmalı istatistiksel veriler sağlamıştır. Özellikle MÖ 8. ve 7. yüzyıllara tarihlenen bazı Yunan tapınaklarında adak eşyalarını incelemiştir. Araştırmacı bu şekilde listeler halinde liman kentlerinin kutsal alanlarını arkeolojik buluntular ışığında grafiğe taşımıştır²⁵⁸. Samos Heraion, Korinth ve Perakhora gibi yerlerde Doğu etkisi taşıyan adak eşyalarının istatistiğini yapmıştır. Çağdaş Yunan adak eşyaları karşılaştırıldığında içeride kalan (Olympia ve Thessalian Pherai) tapınaklara göre kıyıda olanlar çok daha yüksektir²⁵⁹. Bu durum bize liman kentlerinin ticari faaliyetler ile tapınaklarının da önem kazanmış olduğunu gösterir.

Yabancı nesnelerin büyük bir kısmı adak eşyası olup Yunanlıların deniz aşırı seferlerinden dönerken tüccarlar aracılığıyla kentlere kazandırılmış olabileceği büyük bir olasılıktır. Örneğin Herodotos’tan, Samos’ta ünlü Kolaïos’un Doğu ile ticaret yapan pek çok Samoslu tüccardan biri olduğunu öğreniriz²⁶⁰. Diğer bir varsayım da doğulu bazı adak eşyalarının, Mısır’da veya Yakın Doğu Krallıklarında paralı asker olarak görev yapan Yunanlılar tarafından gerçekleştirilen etkileşimler sonucu dağılmış olabileceği üzerinedir. Bu varsayım ise MÖ 7. yüzyılda Mısır Kralı Psammetikhos hizmetinde bir asker olarak görev yapan İoniali Pedon’dan iler gelmiştir. Nedeni de evine hizmetlerinden dolayı kutsal bir Mısır heykeli adanmış olmasıdır²⁶¹.

²⁵⁷Burkert 1995.

²⁵⁸ Kilian-Dirlmeier 1985.

²⁵⁹ Kyrieleis 2009, 139.

²⁶⁰ Herodotos IV. 152.

²⁶¹ Ebbinghaus 2006, 213.

Ancak deniz aşırı yolculuk tek taraflı değildir. Homeros'un *Odyseia*'sında Fenike yük gemilerinin Yunan limanlarında alışılmadık bir manzaralar sunduğunu görürüz²⁶². Diğer yandan elde edilen arkeolojik verilere dayanarak, ithal nesnelerin aynı zamanda yabancı ziyaretçiler tarafından ithaf edildiğini gösterir. Bu varsayım adak eşyaların ikonografilerine bakılarak kategorize edilebilir. Bu eşyalara bakıldığında Yunanlılar tarafından tanrıçaya kişisel adak olarak adanmış olması pek mümkün görülmemektedir. Böyle bir saptama Samos Heraion'da ele geçmiş pek çok pişmiş toprak figürinleriyle doğruluk kazanmaktadır²⁶³. Giysi ayrımı dikkate alınırca stilistik açıdan önemli bir vurgu yapılacağı düşünülür. Geleneksel toplumlarda sosyal ve etnik gruplar ulusal kostüm özellikleriyle adak eşyalarında karşımıza çıkarlar. Bu nedenle adak adayan kişilerin kimliği hakkında birkaç şey söylemek mümkün olur. Örneğin Kıbrıslı bir kap deri, yün veya kürk ile kaplandığı için ayırt edilir. Kıbrıslılar tarafından ithaf edilmiş olan bir başka tipik özellik ise sarık ile anlaşılır. Helga Bumke konuyla ilgili iyi argümanlar ortaya atmıştır. Üzerinde durduğu konu tanrılar için önemli bir adak grubu oluşturan Mısırlı bronz heykelcikleridir. Heraion'da da Mısır adak hediyeleri Yunanlı figürinlerden daha fazladır²⁶⁴.

Yunan tapınaklarına, Yunanlı olmayanlar tarafından sunulan adak eşyaları edebi metinlerle de onaylanmıştır. Herodotos Frig Kralı Midas'ın Delphi'ye taht adadığını aktarmıştır. Bunları Herodotos şu şekilde anlatmıştır: "Amasis Yunan ülkelerine armağanlar göndermiştir. Kyrene'ye altın kaplamalı bir Athena heykeli ve bir de kendi resmi, Lindos'a Athena tapınağı için iki taş heykel ve pek güzel ketenden bir zırh gömleği, Samos'a Hera tapınağı için kendisinin ağaçtan yapılma iki heykelini göndermiştir"²⁶⁵. Ayrıca Lidyalı Kroisos'un da Delphi'ye yaptığı adaklar da sıralamaya girer. Hükümdarların sunduklarından bahsetmişken, Heraion'a bu konuda dikkat etmek gerekirse, Yakın Doğu'nun lüks eşyalarının varlığı için güçlü kanıtlar mevcuttur. Yakın Doğu'dan muhtemelen kökeni Suriye'den olduğu düşünülen muazzam bir fildişi aslan kafası vardır. Başlangıçta eşyayı süsleyen bir parça olduğu düşünülmüştür. Belki de tahtın kol dayama kısmının sonunu süslediği varsayılabilir. MÖ 9. yüzyıla ait bronz bir erkek figürü Kuzey Suriye'de bulunmuştur. Kargamış, Malatya gibi bölgelerde görülen kabartma sahnelerindeki kraliyet memurları gibi çiçek tutmaktadır. Bu figürün de Heroion'dan çıkan fildişi aslan kafası gibi lüks mobilya eşyalarının bir parçası

²⁶² Kyrieleis 2009, 140.

²⁶³ Kyrieleis 1979, 44; Kilian-Dirlmeier 1985, 243.

²⁶⁴ Kyrieleis 2009, 140; Schmidt 1968, 67-68; Bumke 2007, 143.

²⁶⁵ Herodotos II. 182.

olduğu düşünülür. Asurlu bir ceylan kafası, işlenmiş bronz levhadan yapılmış arka kısmında dairesel bir açıklık bulunmaktadır. Bu durumda yine bir mobilya parçası olmalıdır²⁶⁶.

Heraion'da bulunan Yakın Doğu eserlerinden genel olarak bahsedecek olursak benzer tipte olan ve maddi değeri yüksek olan malların Nimrud gibi Yakın Doğu konutlarında da rastlandığını görürüz. Yabancı hükümdarlar bizzat kendileri bu bağışları yapmamıştır. Ama onlar zimmetine kayıtlı nakliyelerle Yunan tanrıları için değerli hediyeleri ulaştırmışlardır. Ayrıca kendi halkından yüksek rütbeli kişileri göndermişler ve uygun bir törenle adak eşyaları teslim ettirmişlerdir²⁶⁷.

Tüm bunlardan kaynaklı birtakım sorular doğar. Bu harcamanın nedeni neydi? Neden uzak ülkelerin yöneticileri Yunan tanrılarını onurlandırmalıydı? Kutsal alanlar için bütün değerli bağışları neden yapmışlardır? Kroisos ve Midas'ın Delphi'de bulunması durumu kehanet merkezine danışmadır. Anadolu hükümdarları kutsal alana, soylu hediyeler eşliğinde adak eşyaları adanmıştır. Amasis tarafından tahsis edilmiş heykeller Heraion'da yer almaktadır. Herodotos'un da aktarımlarına göre firavunun bu aktivitesi Polykrates ile iyi ilişkiler kurmak için gibi görünüyordu. Bu durumda Yunan kutsal alanına hükümdar aracılığıyla gelen hediyelerin diplomatik amaçlı olabileceği düşünülmüştür. Bu tarz nedenlerin dışında kralların adak adamasının arkasında bu tarihsel doğrular ve çok uzak mesafelere yollanan adaklar, ortak bir özellik barındırır. Uzak mesafelerden gelen ve kimin adak adadığı bilinmeyen bugün anonim denilen kimselerin ve adak adayan hükümdarların bu ortak özelliği Yunan inanç sistemini doğrulamadığıdır. Onlar tapınma yapmazlar, sadece kişisel sıfatlarıyla, tanrılara onursal hediyeler verirler. Yunan toplumunun kimliğini yansıtan figürinler, özel ilişkilerle amaçlarına ulaşarak varlığını sürdürür. Onlar iyi niyet amacıyla verilmiştir. Belirli bir amaç için koşullar sağlanmış ve başarılı bir etkileşim oluşmuştur²⁶⁸.

Görüldüğü üzere Arkaik Dönem toplumlarında hediye alma ve hediye verme olgusu önemli bir ilişki unsurudur. Hediye alışverişi aristokratik kültür anlayışında önemli bir faktördür ve bu şekilde Yakın Doğu ile diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu şekilde dostane ilişkiler kurulmuş olup hediye alışverişi saygıyı ve konukseverliği yansıtmıştır. İlişkiler karşılıklı saygıyı doğurmuş ve verilen prestij hediyeleri aynı zamanda Yunan ve Levant arasında kültürlerarası ilişkilerde önemli rol oynamıştır²⁶⁹.

²⁶⁶ Kyrieleis 2009, 141; Kyrieleis 2006, 135.

²⁶⁷ Kyrieleis 2009, 141.

²⁶⁸ Kyrieleis 2009, 140-141.

²⁶⁹ Kyrieleis 2009, 142.

MÖ geç 8. ve erken 7. yüzyılda gelişmekte olan *polis* yapısıyla bundan böyle yabancıların kabul kararını tek başına bireyler almaktaydı. Kontrol ve karar gücü aristokratik bir sınıf veya grup ile toplumu temsil etmekteydi. Hiç kimse gelen yabancı yük gemilerini kontrol etme hakkına sahip değildi²⁷⁰.

Demir Çağı'nda Yunanistan'ın sosyal yapısının değişimine paralel olarak (sosyo-politik süreçle ilişkili görülmektedir) aristokratların hediye alışverişinde değişiklikler gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere MÖ geç 9.ve erken 8. yüzyıllarda hediye vermek gelişmekte olan bir formdu. Bu durum tanrılara hediye olarak da tarif edilebilir. Yunan tapınaklarında tanrıya bireysel olarak bağışçılar tarafından sunulan adakların sayısı artmaya başlamıştır. MÖ 8. yüzyılda Olympia'da yüzlerce ele geçmiş bronz tripod, bu zamanda zengin evlerin artmış olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde ele geçmiş lüks mallar MÖ 7. yüzyılda Samos Heraion'da da oldukça miktarda açığa çıkarılmıştır. Adakların özellikle yabancı ziyaretçiler tarafından adandığı kabul edilmiştir²⁷¹.

Denizaşırı bölgelerden insanların ticarete bağlı olmadan Samos'a ziyarete geldiği pek akla yatkın görünmemektedir. Bu yabancılar Heraion'da adak adanmış kişiler olarak öncelikli olarak kabul edilebilir. Ancak bunlar doğu limanlarından gelen tüccarlardır. Bu yabancı tüccarlar kendi tanrılarına inanıyordu. Dolayısıyla onların güdülerini Samos Heraion'a kendi adaklarını adamak olmuştur ve adak hediyelerini sunmaları Yunan tapınımlarından farklıdır. Ancak bu dinden yoksun kişilerin güven belirtisi olarak aynı amaca hizmet ettikleri ve onursal hediyeler sundukları bilinir. Arkaik Dönemde bu hediyelerin resmi alıcısı bir siyasi birim olarak polis olmuştur. Ne olursa olsun iç politikanın belirli koşulları din yoluyla Yunan şehir devletinin kimliğini tanımlayandır. Bu yüzden erken polisteki ana tanrıların kutsal alanları *polis* tanımlamasının odak noktası olmuştur. Örneğin merkezi sivil kurumlarda aynı zamanda kamu hazineleri de vardı. Sonuç olarak, *polis*in kutsal olma özelliği tanrılarla var olmuştur. Bu nedenle devlet mülkiyeti uygulamalı olarak yer değiştirmiştir. Yabancı tüccarlar tarafından Samos kutsal alanına değerli onursal hediyelerin getirilmesiyle saygı kazanan Samos *polis*ine bir tür ödeme görevi yapılmış oldu. Böylece kutsal alanın faaliyeti için haraç alınmaya başlandı. Bu aynı zamanda *polis*in de güvenliğini sağlıyordu²⁷².

²⁷⁰a.e.

²⁷¹a.e.

²⁷²a.e.

7.1.2.Samos'ta Kıbrıs Kökenli Figürinler

Kıbrıs ile Doğu Ege arasında temas olduğu uzun zamandır bilinmektedir. Sırasıyla bu temas yolları, özellikle etkin olarak kutsal alana ihraç edilen mallar, heykelcikler, figürinler ve bölgedeki büyük kutsal tapınaklardır.

Araştırmayla ilgili olarak Kıbrıs kökenli figürinler ve heykeller, Lindos, Samos ve Anadolu kıyılarında bulunmuştur. Bu bölgelerdeki buluntular yaygın olan kalıp ve stilleri tanımlamak için bize imkan sunarlar. Stiller Kıbrıs kökenli veya şimdiye kadar soyutlanmış türleriyle bağlantılıdır. Samos, Lindos ve diğer Doğu Yunan'dan çıkmış materyaller Kıbrıs atölyelerindeki erkek ve kadın figürinleriyle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Köken sorunu ile ilgili olarak, sadece bilimsel analizlere dayanarak bir cevap verilebilir. Burada temel amaç veriyi zenginleştirmek ve Kıbrıs tipine benzer Samos, Lindos ve Anadolu kıyılarından açığa çıkarılmış oldukça sayıda figürü gösterebilmektedir²⁷³.

Kıbrıs kökenli kutsal malzeme ihracatı MÖ 7. yüzyılda ve 6. yüzyıl başında çoğalmaya başlamıştır. Bu dönemde Kıbrıs'ta heykel sanatında yeni bir uyanma vardı ve Kıbrıslılar muhtemelen yine bu dönemde Suriye ve Fenike aracılığıyla aldığı kalıplama tekniklerini benimsemişlerdi. Ancak Kıbrıs figürleri parlak renkleriyle ve ağırlıklı olarak kırmızı, siyah ve sarı boyalarıyla çok daha etkileyici olmuştur²⁷⁴.

Schmidt, Alman kazısı sırasında Heraion'da bulunmuş ve Kıbrıs kökenli hem kireçtaşı heykelcikler hem de terakotaları hakkında yayın yapmıştır. Daha yeni keşifler ise onun ardılı H. Kyrieleis tarafından yapılmıştır. Schmidt bütün figürinlerin Kıbrıs kökenli olduğu görüşündedir. Bunun nedenini kil kalitesinin yüksekliğine bağlamış ve burada Kıbrıslı bir atölyenin kurulmuş olabileceğini düşünmüştür. Görüşünü desteklemek için Arsos atölyesinde bulunan pişmiş toprak figürinleriyle, Samos'ta bulunan benzer kalıptaki heykelcikleri karşılaştırmıştır²⁷⁵.

Schmidt'in bu görüşüne göre Arsos'tan Samos'a ihraç edilen çok sayıda Kıbrıslı malzeme vardır. Schmidt'in bu köken analizleri, özellikle A. Hermany, tarafından dile getirilmiştir²⁷⁶. Ona göre de tıpkı Fourier gibi, bütün Kıbrıs'ta bulunmuş pişmiş toprak figürinlerini, Kıbrıs çeşidi olarak Samos ile bağdaştırmak zordur. Schmidt ise Samos, Rodos ve

²⁷³ Karageorghis 2009, 144.

²⁷⁴ a.e.

²⁷⁵ Schmidt 1968, 10-70.

²⁷⁶ Hermany 1991, 141.

Naukratis'te de ele geçmiş olan bu pişmiş topraktan yapılmış heykelciklerin, doğrudan Kıbrıs'tan ihraç edilmiş olduğunu düşünmektedir. Schmidt, Samos'ta ele geçmiş eski heykellerin kalıplarını gözlemler ve ilk Kıbrıslı kalıp parçalardan daha erken olduğunu saptar. Bu yüzden Kıbrıslı bir atölyenin Samos'ta kurulduğunu ve kalıplarda öncü bir rol oynadığını düşünmektedir. Ayrıca yaşlı Pilinius'un Samos hakkındaki sözlerini hatırlatarak *koroplastik* sanatın burada icat edildiğini söyler. Böylece Kıbrıslı malzemenin kökeni hakkındaki sorunu çok erken bir dönemde kendi yorumlamalarıyla ortadan kaldırmıştır. Merak uyandıran şey ise orta ve büyük boyutlu heykelciklerin nerede üretildiği üzerine olmuştur. Ayrıca Samos'ta bulunan Kıbrıs kökenli buluntuların tümünün Arsos atölyesinden çıkmış olabileceği konusunda Schmidt'e katılmayan pek çok araştırmacı bulunmaktadır. Örneğin Hermary, Schmidt'in bu hipotezi için küçük ve kırsal bir atölyeye çok önem atfettiğini düşünür. Samos'ta bulunan Kıbrıs kökenli malzemelerin Kıbrıs'tan daha önemli sitelerden ihraç edildiğini daha muhtemel görür. Hermany bazı heykelcikler için farklı köken izleri görür ve bu heykelcikleri Idalion ile Salamis'teki atölyelerle ilişkilendirir²⁷⁷. Aslında tipolojik olarak incelediğimizde daha doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Diğer bir önemli çalışma ise G. Ikosi tarafından yapılmıştır. İsveç kazılarında yer alan araştırmacı, Kıbrıs'ın küçük bir kasabası olan Kythrea'da çalışmıştır²⁷⁸. Ikosi burada bulunmuş dört tip figür ile Samos figürleri arasında ortak bir kalıp yaratmaya çalışmıştır. Ayrıca bu figürinler, Arsos'tan da bilinmektedir. Aynı zamanda Kıbrıs'ta çeşitli sitelerde aynı tipte kalıp heykelcikleri incelemiştir. Bu sitelerdeki heykelcikler Lindos ve Samos'ta da görülmüştür. O Arsos-Samos gibi yerlerden elde edilen bu üretimlerin üstünde durmuştur. "Antik Kıbrıs'ta *Koroplastik* Sanatı" serisinde kimlik tanımlama için daha fazla malzeme ve araştırma yer almaktadır. En fazla malzeme ve araştırma Lindos ve Samos'ta toplanmıştır ve Kıbrıslı malzeme dağılımı Hermary tarafından gösterilmiştir. V. Karageorghis, Samos malzemelerini sadece Arsos ile ilişkili tutmamış ve Hermary gibi Idalion ile Salamis'teki atölyeleri eklemiştir. S. Faurrier bilinen tüm pişmiş toprak figürinlerini ve Kıbrıs'tan çıkmış figürinleri listelemede büyük bir çalışma gerçekleştirmiştir²⁷⁹. Onları stillerine göre sınıflandırarak, kutsal alanla ilişkili olanları büyük gruplar halinde sıralamıştır. Bölgesel incelemeler yapan araştırmacı, Salamis ve Idalion Krallıkları arasındaki sınıra Arsos yerleşimini koymuştur. Arsos'un merkez olmadığını savunmuştur. Sitede bulunan figürler değerlendirildiğinde ve araştırmacıların çalışmaları incelendiğinde gerçekten de Samos'un Salamis ve Idalion'dan ilham almış olduğu

²⁷⁷ Karageorghis 2009, 145.

²⁷⁸ Ikosi 1993.

²⁷⁹ Faurrier 2007.

anlaşılır. Bu anlamda son zamanlarda başlatılan bir bilimsel projede kil analizleri ana problemi çözümlemede etkin rol oynamıştır. Son olarak Samos'ta bulunan bütün figürlerin Kıbrıs'ta yapılan ve ihraç edilen malzemeler olduğu kanısına varılmıştır. Muhtemelen bu malzemeler Kıbrıs'tan getirilen kalıplar aracılığıyla, Kıbrıslı veya Samoslu ustalar tarafından Samos'ta kurulan atölyelerde üretilmiştir. Bunun dışında bir diğer öneri de Samoslu ustaların ithal edilen Kıbrıslı figürleri kopyalamış olduğudur²⁸⁰.

Samos'un erken kalıp figürinleri arasında, aynı kalıplarda değilse de en azından benzer türleri Kıbrıs'ta da bulunmaktadır. Bu durum Kıbrıslı figürinlerin ihracatının erken dönemlerden beri başladığını ispatlar. Bu figürler kil bir zemin üzerine yapıştırılmış ve kabaca şekillendirilmiş bir gövde ve bacaklardır. Bunlar silindir şeklinde olup gözleri ya oyma tekniğiyle ya da kabartma şeklinde verilmiş tiplerdi (fig. 135). Aynı tipte kollarını iki yana açmış tipler Idalion'da da görülmekteydi. Idalion'da görülen bu tipler Cypro-Arkaik I Dönemine tarihlendirilmiştir (fig. 28). Göğüsleri hamurla kabartılarak verilmiş ve kadınsı özellikler kazanmış bu figürinlerin benzer gövde parçaları Samos'tan da ele geçmiştir (fig. 136).

Kalıplanmış figürinlerin büyük bir çoğunluğu Salamis'tendir. Salamis-Asur dizisi, hem erkek hem de kadın figürinleri kapsamaktaydı. Bunların kadın tipleri Samos'ta daha iyi korunmuştur. Buna rağmen erkek tiplerinden sakallı ve sağ eli göğsünü tutarken verilmiş olan figürin Arsos'tan ele geçmiş olan heykelcikle (fig. 25) oldukça benzer özellikler gösterir. Her ikisinde de ayakta duran erkek figürinler kasklarıyla ve paltolarıyla betimlenmiştir (fig. 137). İkonografik açıdan oldukça benzer olan bu rahip figürinlerinin dışında tamburin veya kitap tutarken betimlenen rahibe figürinleri de mevcuttur. Bu tip figürinler Kıbrıs Arsos'tan da ele geçmiştir. Rahibe figürinlerinin, boncuklu kolyelerinin tipleri, gövdenin üst kısmının şeffaf verilmesi, *khiton*un iniş şekli ve başlıkları neredeyse aynıdır (fig. 138-139). Bir elinde kitap şeklinde nesne tutan kadın figürinleri, MÖ 6. yüzyıl başına tarihlenen gruplar arasındadır²⁸¹.

Tamburin tutan kadın figürini, Arsos'ta iyi temsil edilmiştir (fig. 140). Samos'ta ise Arsos'ta olduğu gibi tamamen korunmuş halde ele geçmemiştir (fig. 141). Bu nedenle Schmidt, bu tiplerin Arsos'tan ithal edildiğini öne sürmüş ve hatta aynı kalıpta yapıldığını vurgulamıştır²⁸². Bu seri de çıplak kadın figürinleri ile aynı tipi yansıtır. Schmidt bu figürinleri daha önce ele geçmiş olan ve MÖ 670 yılına tarihlendirilen örneklerle aynı grup içinde tutar²⁸³.

²⁸⁰ Schmidt 1968, 105.

²⁸¹ Fourrier 1999, 191.

²⁸² Schmidt 1968, 39.

²⁸³ Schmidt 1968, 84.

Ancak bu üretim serisi, tarihsel açıdan değerlendirildiğinde daha kaliteli bir nitelik sunar. Bu nedenle Schmidt'in kronolojik sınıflandırması dikkate alındığında stilistik açıdan üretimde bir ilerlemenin olduğu açıklık kazanır. Fakat pişmiş toprak figürinlerin bir dizi çizmesi ve önceki serileri takip etmesi nedeniyle belirli bir kronoloji oluşturmak yine de zordur. Böylece tef veya kitap tutan kadınlar gibi tipolojik özelliklere bakılarak figürinlerin sınıflandırılması daha doğru olacaktır. Bu iki figürde de kadının bir kolunun vücut boyunca uzandığı görülür. Bu tip özellikler duruş bakımından erkek örneklerde de mevcuttur.

Samos'ta ele geçmiş parçaların benzerleri Fenikelilerin yerleştiği, Kition'da da bulunmuştur. Bu figürler elleriyle göğüslerini kavrarken verilmiştir. Figürinlerin gövdeleri çıplak bir şekilde verilmiştir. Ancak dirsekten itibaren şeffaf bir giysi görülmektedir. Boynunun veya göğsünün her iki tarafına düşen saçları vardır. Kasık kemiği ise genellikle üçgen ile ön plana çıkarılmış bir şekilde gösterilir²⁸⁴(fig. 142-143). Bu tip özellikle Suriye'de çok sık görülmektedir. Göğüslerini kavrır şekilde ve kasık kemiği özellikle belirtilmiş tipte figürinlere Kıbrıs'ta pek rastlanmamıştır. Ancak Kition ve Amathus gibi Fenike yerleşimlerinde saç şekli ve aynı üçgenimsi verilmiş kasık kemiğine sahip gövdeler ele geçmiştir²⁸⁵(fig. 76-86). Örneğin Arsos serisinde böyle bir özelliğe genellikle rastlanmaz (fig. 144). Ancak figürinler, duruş ve kolların verilmesi bakımından tipolojik anlamda benzerlik gösterir. Arsos'tan ele geçmiş olan göğüslerini tutarken betimlenen çıplak kadın figürünü, MÖ 7. yüzyılın ortasına tarihlenir²⁸⁶.

Kıbrıs serisine karşılık gelen bir diğer eser, Delos ve Rodos'ta da karşımıza çıkan bir tiptir (fig. 145). Yalnızca üst gövdesi ele geçmiş olan birinci kadın figürin, Schmidt'e göre Suriye özellikleri göstermektedir²⁸⁷. Giysi olarak ise aşağı doğru zengin pilelere sahip eserin başka bir örneği de Arsos'tan ele geçmiştir (fig. 146). Üst kısımları çıplak verilmiş olan bu figürinlerin alt kısımlarında *khiton* görülür. Bu figürinlerin baş kısımları küçük verilmiştir. Figürinler, Fourier tarafından MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁸⁸.

Samos'tan ele geçmiş olan bir sakallı figürin, sakallarının uzun ve bükülü verilmesiyle ve kalın göz kapaklarıyla Kazaphani örnekleri (fig. 47) ile benzer özellikler taşımaktadır (fig. 147). Bu serinin yaratıcı merkezinin ise Salamis olduğu düşünülmektedir. Fourier bunun nedenini daha sonrasında görülen Salamis tipi başlıklar ile de bağdaştırmıştır (fig. 9). Daha

²⁸⁴ Kyrieleis 1989, 53.

²⁸⁵ Karageorghis 2009, 146.

²⁸⁶ Karageorghis *et al.* 2009, 113.

²⁸⁷ Schmidt 1968, 15-16.

²⁸⁸ Fourier 1999, 192.

sonra bu tipler Kıbrıs'ta da yaygınlık kazanmıştır²⁸⁹. Bu kaskların tipik özelliği yüzeylelerinin daireler ile dekore edilmiş olmasıdır (fig. 148). Gözlerin uzun ve burnun küçük verilmesi de Salamis stilinin karakteristiğini yansıtır (fig. 18). Schmidt'e göre bu figürinler MÖ 6. yüzyıla tarihlenmekteydi. Bunun nedenini ise Kıbrıslı malzemelerin Samos'ta görülmeye başlamadan önce erkek figürinlerin sayısının bu denli fazla olmadığına dayandırır. Ancak daha sonraki dönemlerde de bu denli kaliteli ve büyük erkek başları çıkmaya devam etmiştir. Eski tarzın katılığı biraz daha değişmiş ve gözler çıkıntılı bir şekilde verilmemeye başlamıştır²⁹⁰. Bu kasklar esas olarak Asur modellerinde karşımıza çıkmış olup daha sonra geliştirilmiştir. Fourier ikonografik detaylandırma yaparak bunları MÖ 6. yüzyılın ortasına tarihlendirmiştir²⁹¹.

Samos, diğer Yunan yerleşimlerine göre Salamisli malzemenin en çok çıkarıldığı yer olmuştur. Bunlar özellikle birçok mücevher ile süslenmiş başlıklı kadın figürinleridir. Bunlar yuvarlak yüzleri, büyük ve çekik verilmiş gözleri ile Salamis stilinin karakteristiğini yansıtır (fig. 149). Özellikle başlık bakımından benzer örnekleri Kıbrıs'ta Idalion, Patriki gibi merkezlerden de ele geçmiştir (fig. 150). Bu figürinlerde başlıkların kulaklarını kapatır şekilde verildiği ve kakül kısımlarının alınlarını dairesel şekilde kapattığı görülür (fig. 151). Fourier bu figürinlerin yüz ifadelerini dairesel motifli kask giymiş erkek figürinlerine (fig. 148) benzetir. Bu erkek figürinlerinin daha olgun versiyonu olarak düşünür²⁹². Kadın figürinlerin Heraion'da bulunduğu alandan MÖ 7. yüzyıla ait pek çok ahşap heykelcik bulunmuştur²⁹³. Burada ele geçen Yunan seramikleri de yaklaşık olarak MÖ 600'e tarihlendirilmiş olup *terminus ante quem* vermektedir²⁹⁴. Samos'ta baş ve omuz kısmı olarak inceleyebildiğimiz bu büyük boyutlu kadın heykelcik (fig. 149), etli yüzü ve spiraller şeklinde işlendiği saç kısmıyla Idalion atölyesine atfedilmiştir²⁹⁵.

Erkek grupları ise tipolojik olarak incelendiğinde Patriki örneklerine benzediği anlaşılmıştır (fig. 16). Bunlar Samos'ta genellikle baskılı dairelerle dekore edilmiştir. Başlıklarının tipi de diğer sade örneklerle benzer. Gruplar arasında adak eşyası olarak boğa veya

²⁸⁹ Fourier 1999, 193.

²⁹⁰ Schmidt 1968, 137-138.

²⁹¹ Fourier 1999, 193.

²⁹² Fourier 1999, 196-197.

²⁹³ Barrelet 1968, 82.

²⁹⁴ Schmidt 1968, 69.

²⁹⁵ Karageorghis 2009, 161.

keçi taşıyan erkek figürinleri de bulunmaktadır. Diğer ceketleri saçaklı verilmiş rahip örneklerine göre genç bir görüntüye sahiptirler (fig. 152). Sakalsız ve genç verilmiş olan Samos figürini, bir sarıkla verilmiş olması, küpesi ve detaylandırılmış desenli giysisi ile özellikle Ayia Irini’den ele geçmiş olan örnekleri bire bir yansıtmaktadır (fig. 153)²⁹⁶. Bu örnekler Ayia Irini dışında Patriki ve Salamis gibi merkezlerde de oldukça sık ele geçmiş ve daha sonra Doğu Ege’de de yayılım göstermiştir. Bazıları da adak hayvanlarını Naukratis örneklerinde (fig. 106) olduğu gibi omuzlarında taşırken betimlenmiştir. Schmidt bu adak hayvanını kuzu olarak yorumlamıştır²⁹⁷ (fig. 154).

Farklı bilim adamları tarafından yapılan pek çok araştırma sonrasında, Kıbrıs ve Samos materyalleri arasında yaygın olan şekilleri ve kalıpları anlayabilmek artık mümkün olmuştur. Özellikler tipler yuvarlak bir yüz, şişkin gözler ve kadınlarda yüzünün her iki tarafına büyük yerleştirilmiş çıkıntılı kulaklar ile karakterize edilir. Kadınların saç örneklerinin benzerliği dikkat çekmektedir. Saçlar boyun bölgesinde kısa bir şekilde iki yana düşerken verilmiştir. Normalde MÖ 7. yüzyılda yoğun olarak rastladığımız bir eliyle göğsünü tutan kadın figürinleri, yeni bir model oluşturarak karşımıza çıkmıştır. Bu yeni tipin özelliği, giysi ve saç modelindeki değişimler olmuştur. Samos’ta ele geçen bir örnekte saçlar farklı olarak ince bükümlü ve şeritler halinde iki yandan inerek verilmiştir (fig. 155). Kıbrıs’ta da yaygın olarak verilmiş bu kalıp saçlı ve kulakları örtülerek betimlenmiş bu tipler, zengin kolyeleri ve yüz benzerlikleri bakımından dikkat çekmektedir (fig. 156). Bunlar genellikle Kıbrıslı tefli veya kitap tutan figürinlerin bir devamı niteliğindedir²⁹⁸. Bu figürinler Samos’ta giderek daha süslü verilmeye başlamıştır.

Püsküllü bir baş örtüsüyle verilmiş ve Doğu Yunan’da yayılım göstermiş kadın figürinlerinin en iyi tanınmış modelleri Arsos’tandır²⁹⁹. Bu örneklerde yine saçların omuz kısmına kıvrımlı bir şekilde uzandığı görülür. Elbiseleri transparan ve göğüsleri belirgindir (fig. 157). Boynunda yine büyük boncuklar halinde göğüslere düşen kolyeler vardır. Bu örnekler daha sonra Samos ve Rodos gibi Doğu Yunan kentlerinde kendini göstermiştir (fig. 158). Bu tiplerin özellikle yüz ifadeleri ve boyunlukları benzer şekilde verilmiştir (fig. 159).

Arsos’ta atölyede yapılmış yüzlerce ayak bileklerine kadar inen elbiselerle verilmiş genç rahibe figürleri bulunmaktadır. Bu figürlerin boynunda sıkı bir şekilde verilmiş kolyesi ile

²⁹⁶ Kyrieleis 1989, 54; Karageorghis 2009, 159.

²⁹⁷ Schmidt 1968, 23.

²⁹⁸ Schmidt 1968, 46.

²⁹⁹ Schmidt 1968, 19-20.

küpeleri mevcuttur. Diğer örneklerde olduğu gibi kalın yapılmış kolyesi ikinci bir kolye ile de süslenmiş yuvarlak bir disk şekilde inmektedir (fig. 160). Figürinlerin tarzı farklı olsa da aynı tip Idalion'da da açığa çıkarılmıştır. Figürinler genç görünümlü olmasına rağmen takılar ile zenginleştirilmesiyle, rahibelerin tipik özelliklerini kazanmıştır. Bun tipler MÖ 7. yüzyılın sonuna tarihlendirilmiştir. Kazaphani, Enkomi, Salamis, Patriki, Kythrea gibi pek çok Kıbrıs merkezinden çıkmış bu tip figürinler adada popülerdir. Samos'tan da ele geçmiş olan kadın figürinleri, Kıbrıs ile ortak bir kalıba sahiptir³⁰⁰(fig. 161). Özellikle saç ve yüz bakımından incelendiğinde Arsos ve Samos örneklerinin paralellikleri gözlemlenebilir (fig. 162). Bu örneklerde saçlar kalıp şeklinde iner ve alın hizasında çizgiler halinde inen kahkül görülür (fig. 163). Kolları vücudunun yanında gergin verilen Samos figürinin, muhtemelen alt kısmı olduğu düşünülen parçası da şeffaf elbisenin verilmesi ve vücut formu bakımından Arsos örneği ile paralellik gösterir (fig. 164). Figürin, Schmidt tarafından MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir³⁰¹. Samos'tan ele geçen figürinleri gözlemlediğimizde, Kıbrıs'ta bu tarz stilistik özelliğe karşılık gelen pek çok tip görülür. Ancak malzeme bakımından ele alındığında, Kıbrıs malzemeleriyle bağlantısı olmadan Samos'ta yapılmış örnekleri de mevcuttur. Bu nedenle kimi araştırmacılar tarafından Samos'ta Kıbrıs tipi kopyaların yapıldığı düşünülür³⁰².

Sıralanmış kadın grupları, muhtemelen Kıbrıs'tan ihraç edilerek Doğu Ege'de yaygınlık kazanmıştır. Bu görüş Doğu Yunan'da Kıbrıslı üretimin olduğu varsayımından daha muhtemel durmaktadır. Ayrıca Kıbrıs tipi üretimlerin kopyaları Doğu Yunan'da yapılıyorsa bile bunun öncüsü Kıbrıslı ithalat olmalıdır. Schmidt ve Blinkenberg'e göre kullanılan kil Kıbrıs tipidir. Bu nedenle de Kıbrıs kalıplı heykelciklerin, Samos'a aktarılmış olabileceği görüşü daha çok desteklenir. Ancak buna sadece kil analizleri cevap verebilir. Samos ve Lindos figürinlerindeki kil kalitesi incelendiğinde, orijinal kalıplardan üretilmiş olduğu görülür. Bu bölgeler Kıbrıs'ın en yoğun ihraç noktaları seçilmiştir³⁰³ (fig. 165-166). Özellikle takılar bakımından benzerlikler gösteren bu kadın figürinlerinin ne şekilde yaygınlaşmış oldukları hala yorumlara dayalıdır ve kesin bir şey söylenememektedir. Ancak bu figürinlerin ifadelerine ve süslemelerine bakıldığında Arsos ile bir bağlantı taşıyor olabileceği fikri yaygınlık kazanır (fig. 167). Ancak bu grubu Fourrier Salamis'e atfeder³⁰⁴.

³⁰⁰ Karageorghis 2009, 149.

³⁰¹ Schmidt 1968, 74-75.

³⁰² Karageorghis 2009, 146-147.

³⁰³ Karageorghis 2009, 151.

³⁰⁴ Fourrier 1999, 198.

Kıbrıs kıyılarında denizin dibinde bulunan bazı terakota parçaları, malzemenin ihracatının olduğu görüşüne daha iyi bir kanıt sunmaktadır. MÖ 7. yüzyılın sonuna gelindiğinde büyük boyutlu heykeller kırılğan olmasına rağmen belirgin bir şekilde talep görmüştür ve yaygınlaşmıştır. Salamis'te ve Karpas yarımadasının kuzeyinde denizin dibinde bulunmuş bazı kafalar, geniş oluşları ve yükseklikleriyle büyük boyutlu heykellere ait gibi görünmektedir. Samos örnekleri ise burada bulunan kafaların daha küçük örneklerini anımsatarak, türbanlı betimlenmiştir (fig. 168)³⁰⁵. Bu örneğin tiplolojik olarak farklı bir versiyonu yine Arsos'tan ele geçmiştir. Her iki örnek başlık tipleri farklı olsa da yüz ifadesi bakımından benzerlik göstermektedir (fig. 169).

Özellikle çıplak veya şeffaf elbiseleri ile verilmiş Samos'tan ele geçen kadın terakota figürinlerinin, açık bir şekilde Arsos üretimi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bunlar daha çok büyük boyutlu heykelcik gruplarından oluşur. Schmidt, Samos'ta ele geçen ve tef tutan pek çok özenle yapılmış figürini, Arsos'a atfeder³⁰⁶. Başlık gibi türbanlı figürlerin de çok sayıda görüldüğü Arsos bu durumu doğrulamaktadır (fig. 169). Özellikle tef ve kitap şeklinde nesne tutan figürinlerin burada yoğun olarak açığa çıkarılması kesin bir argüman teşkil eder. A. Hermany ise Salamis atölyeleri ile ilişkilendirmeyi tercih etmiştir. İlk olarak Salamis'in kıyıda bulunduğunu dile getirir ve ikinci olarak da büyük boyutlu terakota yapan bir atölyenin burada bulunabileceğini söyler³⁰⁷. S. Fourrier ise Arsos ve diğer sitelerde bulunan terakotaların Salamis'ten ilham alınarak, Salamis Krallığına karşılık yapılmış olabileceğini söyler. Böylece Kıbrıs tipi olduğu kesinlik kazanmasına rağmen, kolayca herhangi bir atölyeye atfedilemeyeceği söylenebilir³⁰⁸.

V. Karageorghis'in görüşlerine göre ise Arkaik Dönemde küçük ve orta boylu pişmiş topraktan yapılmış kadın heykelcikleri Arsos'ta üretilmiş olmalıdır. Salamis Toumba ve Arsos'tan ele geçen malzemenin bu kadar benzer oluşunu ise yakın konumda olmalarına bağlar. Idalion ile birlikte bu siteler kadın heykelleri bakımından en verimli yerler olmuştur. Kesin olarak söylenebilecek yargı kutsal alanlara yakın bölgelerde atölyelerin bulunmasıdır. Bu atölyeler, kutsal alanlar için adak eşyası üretiyor olmalıydı³⁰⁹.

Adanın diğer bölgelerindeki kutsal alanlar ve atölyeler ile ilişkili gibi görünen Arsos'un bağlantıları konusunda erkek figürinlerin ve heykelciklerin ihracatı net değildir. Schmidt

³⁰⁵ Schmidt 1968, 78; Karageorghis 2009, 152.

³⁰⁶ Schmidt 1968, 71-79.

³⁰⁷ Hermany 1991, 145.

³⁰⁸ Fourrier 1999, 35.

³⁰⁹ Karageorghis 2009, 153.

tarafından araştırmalara tabi tutulan Samos erkek figürleri, başlıklarıyla ve vücut formlarının verilişiyle MÖ 670/660, 640/630 yılları arasına tarihlendirilmiştir³¹⁰. Burada bulunan erkek figürinleri, saçaklı dökümlü sağ kolu katlanarak verilmiş paltolu bir tipe aittir. Genellikle “Asur” tipi olarak tarif edilebilir. Devlet adamları, kendilerine ait tapınım şekillerini figürinlere yansıtarak ve idealize ederek tapınaklarda kendilerini simgelemişlerdir. Kıbrıs ile karşılaştırıldığında Samos örneklerinin kolay bir şekilde kimlik analizleri yapılamamaktadır³¹¹.

Schmidt tarafından Samos’ta ve V. Karageorghis tarafından Arsos’ta bulunmuş olan iki erkek figürünü tip olarak muhtemelen aynıdır. Kısa saçın üzerine Kıbrıs tipi sarıklı başlık takmış olan bu figürinler, yüzün büyük bir bölümüne yayılan sakallara sahiptir. Gözleri derin ve ana hatlarla detaylandırılmıştır. Her iki figürin de Asur-Salamis tipi saçaklı palto giyer³¹²(fig. 25-137).

Sakallı erkek tiplerinde Kıbrıs ve Samos’tan ele geçen malzemeler arasında, ortak bir türün olduğunu tespit etmek mümkün olmuştur. Keskin bir şekilde gelen saçaklı bir manto giyen erkek tipi kalıplı örnekler, yuvarlak bir başlık ve kilitlenmiş şekilde yapılmış sakallara sahiptirler. Bu tipler Kıbrıs Kazaphani (fig. 47) ve Samos’tan benzer olarak ele geçmiştir³¹³ (fig. 170). Bu tiplerin imitasyonları Arsos ve Salamis Toumba atölyelerinde iyi bir şekilde üretilmiştir (fig. 12). Sakallı verilmiş tipler, Samos’ta yüksek bir kaliteye sahiptir. Böylece bunlar, iyi üretim yapan atölyelerden ihraç edilmiş olmalıdır.

MÖ 7. yüzyılın sonunda daha önce de belirtilmiş olduğu gibi Kıbrıs’ta büyük başlı yapılmış ve büyük kalıplı olan terakota erkek heykelleri geliştirilmiştir. Bu terakotaların bulunmuş olduğu merkezler, Tamassos, Kazaphani, Patriki ve Salamis Toumba olarak sıralanmaktadır. Bu tiplerin bir sonraki aşamada, yüz kalıpları da detaylı işlenmeye başlamıştır. Göz kapakları belirgin verilmiş olan bu tiplerin, büyük ve yuvarlak gözleri, kemerli ve kalın çizgili kaşları vardır. Küçük veya orta boy yapılmış olan erkek tipleri, uzun veya kısa elbiseli, sakallı veya sakalsız verilmiştir. Bunlar genel anlamda tapınım için adak hayvanı taşıyan figürinler olarak adlandırılmıştır. Bu örnekler Samos’ta da ele geçmiş ve MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilmiştir. Gözlerin, yanakların ve burnun veriliş şekli Kıbrıs ile paralellik taşır³¹⁴(fig. 153). Sonuç olarak, hem Kıbrıs hem de Samos buluntuları arasındaki adak taşıyan genç erkek grupları, MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısından MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına kadar büyük ve orta

³¹⁰ Schmidt 1968, 7-10.

³¹¹ Karageorghis 2009, 154.

³¹² Schmidt 1968, 10-11; *Coroplastic Art IV*, 19.

³¹³ Schmidt 1968, 9; Karageorghis 2009, 155.

³¹⁴ Karageorghis 2009, 157.

boyutlu olarak karşımıza çıkmıştır³¹⁵. Bu tiplerin başlık özelliklerine benzer rahibe figürinleri de aynı tarihler arasına atfedilebilir.

Gözlerin, burnun, ağzın ve sakalların verililişi, Samos sakallı erkek figür örnekleri ile Kıbrıs Salamis Toumba benzerlik gösterir³¹⁶. Salamis Toumba'dan ele geçen örnekler bölük pörçük olmasına rağmen buradaki atölye, büyük başlı sakallı erkek heykelleri için son derece önemlidir. Buradan ele geçmiş heykeller çok zarif bir tarzda yapılmıştır. Özellikle Patriki ve Kazaphani'den ele geçmiş örnekler çok yoğun bir şekilde Salamis Toumba stilini yansıtır. V. Karageorghis Salamis'in adanın kültür merkezi olduğunu ve kültürel materyallerin geçişlerinde etkisi olduğunu belirtir³¹⁷. Gerçekten de Kazaphani'den ele geçmiş sakallı erkek başları, Salamis ile karşılaştırıldığında biraz acemi kalmaktadır. Aynı zamanda doğrudan Salamis'ten ithal edilmiş olabilir. Aslında büyük boyutlu erkek figürleri düşünüldüğünde Salamis uygun bir atölye olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni ise başta Salamis'in önemli bir krallık merkezi olmasıdır. Ayrıca Kazaphani ve Salamis oldukça uzak konumlanmıştır. Bu malzemenin taşınması karadan uzun bir yolculukla sürdüğüne işaret eder. Taşıma işleminin gemi ile gerçekleşmesi daha olasıdır. Böylece terakotalar Salamis gemileriyle, kuzey kıyısında bulunan limandan Doğu Ege'ye ulaştırılmış olabilir³¹⁸.

Salamis Toumba ve Samos'ta paralel olarak iki sakallı ve kask takmış erkek başı ele geçmiştir. Salamis'te bulunan figür, geliştirilmiş stilde yapılmış olup kask kısmının yan kısımları yüksek kalitede yapılmıştır ve kaskın çevresi dekore edilmiştir. Arkaya doğru ensede saç da yuvarlak motiflerle dekore edilmiştir. Sakalları da eğik bir şekilde yapılmış olup kazıma detayları ile yüzden ayrılmıştır (fig. 171). Kaşları ise oyma tekniği ile yapılmıştır. Sağ omzunda ise saçaklı bir kostümü bulunmaktadır ve bant şeridinde aşağı doğru inmektedir. *Himation*da kırmızı bant izlerinin görülmesi, doğrusal boyalı bir dekorasyona sahip olduğunu gösterir. Salamis Toumba'da da aynı şekilde kask desenleri vardır (fig. 172). Aynı zamanda Kazaphani'de bulunmuş bir örnek Samos ile kostüm bakımından benzerlik göstermektedir. Burada bulunan erkek figür, *khiton* ve *himation* giymiştir. Ayrıca Samos örneğiyle paralel olarak buradaki örnekte de *himation*unda şeritler halinde bantlar görülmektedir. Kazaphani örneği çok iyi bir kaliteye sahip olup kesinlikle imitasyon değildir³¹⁹(fig. 173).

³¹⁵ Karageorghis 2009, 160.

³¹⁶ *Coroplastic Art III*, 32.

³¹⁷ Karageorghis 1978, 191.

³¹⁸ Karageorghis 2009, 157.

³¹⁹ Karageorghis 1978, 182.

Salamis Toumba ile Samos baş ve kostümleri karşılaştırıldığında, Samos heykelinin kaynağının Salamis olduğu anlaşılmaktadır. Bu soylu savaşçı örnekleri, Salamis atölyeleri için mükemmel eserler sunmuştur³²⁰. Böyle bir düşüncenin olmasının nedeni ise Salamis kralları veya yüksek mevkili savaşçıların temsili olarak heykellerin yapılmış olabileceğidir.

Kadın gruplarına değinmek gerekirse, erken örnekler tarihlendirilen Arsos ve Samos'ta ele geçmiş kadın heykelleri yukarıda bahsettiğimiz genel özellikleriyle birbiriyle oldukça benzemektedir. Arsos'ta görülen heykellere bakacak olursak, atölyelerinin özel olarak türbanlı kadın figürlerine yer verdiğini görürüz. Daha sonra bu durum Samos'ta da görülmeye başlanmıştır. Ayrıca Arsos'ta kadın figürlerinde görülen bir diğer tipik özellik de tamborin tutan kadınlara yer verilmesidir. Bu örnekler doğrultusunda diğer eserler de dahil olmak üzere genel üretim merkezinin burası olup olmayacağı tartışılmıştır. Fakat diğer yandan Salamis-Toumba'da daha önce de bahsedildiği gibi büyük ölçekli hem kadın hem de erkek heykel başları yer almaktadır. Bu anlamda kalıp repertuarı bakımından başların benzer oluşu nedeniyle Arsos ve Salamis arasında bulunan atölyelerden bir dağılım izlenmiş olabileceği üzerinde durulmuştur. Tamburin ve kitap tutan örnekler daha çok Arsos'ta görülürken, ağız şeklinin daha iyi verildiği örnekler Samos'tan ele geçmiştir. Bu örneklerdeki saç şekli Arsos ile oldukça yakındır. Ancak buna rağmen ele geçmiş baş örnekleri Salamis atölyelerine atfedilmektedir³²¹.

Sonuç olarak Samos'tan çıkan malzemeler Kıbrıs ile karşılık gelir. Samos türlerinin neredeyse hepsi Kıbrıs ile ilişkili olabilir. Samos'ta bu görüşü destekleyecek kadar ithal malzeme vardır. Belki birkaç yerel malzemedan yapılmış kopyalar da vardır ancak Kıbrıs kökenli malzeme görüldüğü üzere yoğundur. Samos'tan ve Doğu Ege'den elde edilen Kıbrıslı malzemenin kökeni ile ilgili çalışmalara bakıldığında özellikle kadın heykellerinin Arsos'tan ihraç edildiği görülmektedir. Arsos bu anlamda özel öneme sahip bir yer olmuştur. Erkek figürlerin ise ihraç noktasının Salamis olduğu daha muhtemel görünmektedir. Zengin ve ünlü bir krallığı olan Salamis, muhtemelen Zeus tapınağı ile yerel kutsal ihtiyaçları için heybetli heykellerin üretim yeri idi. Sadece kendi tapınağı için üretim yapmazdı aynı zamanda başka bölgelerdeki tapınaklara da ihraç ederdi. Büyük olasılıkla bazı kadın heykelleri için Idalion ihraç noktası olmuştur. Ancak yine de Arsos veya Salamis atölyeleri de üretim merkezi olabilirdi. Idalion stil olarak Arsos stiline yakın bir tarzdadır. Kıbrıs figürün ve heykelcikleri özellikle adanın doğusunda ve merkezinde dolaşmış gibi gözükmemektedir. Ancak adadan Fenikeli veya Salamisli tüccarlar tarafından Salamis limanı aracılığıyla ihraç edilmiştir. Bu

³²⁰ Karageorghis 2009, 158.

³²¹ Karageorghis 2009, 160-161; Schmidt 1968, 79, 77.

tüccarlar adanın doğu ve kuzey kıyılarında yelken açmışlardır. Figürler ya da kopyaları böylece Kazaphani, Lapithos ve Ayia Irini yakınlarındaki tapınaklara ulaşmıştır. Aynı gemiler Doğu Ege'ye de uğramıştır. Aynı kalıplarla, benzer türde hatta bazen özdeş kopyası olarak Kıbrıs'ın kuzey ve doğu kesimi ile Samos Kutsal alanında heykellere veya figürinlere rastlanmıştır. MÖ 8. yüzyıldan bu yana erken el yapımı figürler, kıyı kesimleri ve adalarda görülmeye başlamıştır. Belki de ilk olarak seyyahlar tarafından getirilen malzemeler, tapınaklar için vazgeçilmez olmuştur. Muhtemelen daha sonra kutsal malzemenin ihracatı sistematikleşmeye başlamıştır. Özellikle yaygınlık kazandığı dönemler arasında, Yunanlılar tarafından bilinmeyen tekniklere karşılık gelen Kıbrıs üretimi, çekici ve güzel eserleriyle Yunan ürünlerinden daha etkileyiciydi³²².

7.2.Miletos

Miletos'ta 1986 yılının başlarında şehrin Arkaik Dönemine ışık tutacak türden üretimler, ilk olarak Kalabaktepe'nin eteklerinden ele geçmiştir³²³. Daha sonra kent dikkat çekmeye başlamış ve 1990 yılında Zeytintepe'de Aphrodite kutsal alanı keşfedilmiştir. Bu alandan MÖ 7. ve 6. yüzyıllara ait son derece zengin buluntular görülmüştür. Kıbrıslı ve yerel olmak üzere yaklaşık 310 adet plastik eser ve parçaları bu kutsal alandan gelmiştir³²⁴. Bu eserlerin büyük bir kısmı ise karakteristik açıdan özellikle Henke tarafından değerlendirilmiştir³²⁵.

7.2.1.Pişmiş Toprak Figürinleri

Miletos'ta bulunmuş Kıbrıs kökenli buluntuların bir kısmı bugün Zeytintepe olarak adlandırılan, Aphrodite Kutsal alanından çıkarılmıştır³²⁶. Burada kült aktiviteleri MÖ 7. yüzyılın başında başlamış ve Roma Dönemine kadar sürmüştür. Ancak MÖ 6. ve 7. yüzyıllarda buluntuların etkileyiciliği daha fazla olduğu için en büyük etkinliğin Arkaik Dönemde olduğu düşünülmektedir. Miletos kentinin dışında kalan bazı kazı alanlarında sadece dört parça Kıbrıs kökenli malzeme bulunmuştur³²⁷.

³²² Karageorghis 2009, 163.

³²³ Graeve 1990.

³²⁴ Senff 1994, 63-69.

³²⁵ Henke 2005.

³²⁶ Henke 2005, 49-50.

³²⁷ Kleiner 1966, 13; Henke 2005, 57; Graeve 1990, 39-42.

Zeytintepe'nin özellikle doğu ve kuzey-doğu yamaçlarında yapılan kazılarda buluntu yoğunluğu oldukça fazla olmuştur. Burada muhtemelen bir sunak bulunmaktaydı ve MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda Kıbrıs terakota parçaları adak eşyası olarak buradan ele geçmiştir. Özellikle tepenin doğu kısmı üzerinde yapılan çalışmalar doğrultusunda genellikle birbirine çok yakın benzerlikte ve küçük yapılmış Kıbrıs terakota parçaları ile karşılaşmıştır. Kıbrıs kökenli kireçtaşı heykel parçaları ile yerel dedalik plak şekilli terakotalar ele geçmiştir³²⁸. Daha da önemlisi MÖ 7. ve 6. yüzyıllara tarihlendirilen terakotalar, tüm tepenin üzerindeki diğer yerlerde de ele geçmiştir. Ancak bunların Kıbrıs kökenli değil, yerel olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle pişmiş toprakların özgün kurulumu ve genel dağılımı tepenin doğu kısmında sunağa yakın bir alanda gibi görülmektedir³²⁹.

Genel anlamda yapılmış sistematik sınıflandırmaya göre, Miletos buluntularının esas parçalarının Kıbrıs kökenli olup, Kıbrıs stilistik özelliklerini içerdiğini görürüz. Zeytintepe'deki katman bilgisi Kıbrıslı heykellerin ayrıntılı kronolojisini izlememizi sağlayamaz. Yukarıda bahsedildiği gibi Kıbrıslı malzeme ve terakotaları özellikle MÖ 7. ve 6. yüzyıl ile bağlantılıdır. Ama aynı zamanda her iki yüzyıla da ilişkili olarak yamaçlarda izlenen malzemeler karşılaştırılabilir³³⁰.

Diğer yandan kutsal alanın batı tarafını Kıbrıs terakotaları MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren doldurmaya başlamıştır³³¹. MÖ erken 6. yüzyılda kutsal alanda görülen Kıbrıs terakotaları oldukça az sayıdadır. Yamaçlarında da çok seyrek. Bu nedenle MÖ 7. yüzyıl sonu ve 6. yüzyıl başında Kıbrıs ithalatında bir duraklama olduğu düşünülür. Andreas Stylianou, aynı durumu Samos Heraion için de düşünür³³². 1986-1987 yılları arasında Helmut Kyrieleis'in yapmış olduğu çalışmaları değerlendiren Sytlianou, MÖ 600 veya 590 yıllarında Kıbrıs kökenli figürünlerde bir azalma görür. Schmidt tarafından tarihlendirilmiş olan ve genelde de kabul gören MÖ 560 yılına kadar sürecek olan, yeni Kıbrıs stiline Samos'a yansımaları söz konusuydu. Bu nedenle Kıbrıslı ithalat bu tarihe atfedilmiştir³³³. Ama Miletos'ta daha çok sunağın çevresinde pişmiş toprak dağılımı olmuştur. Ayrıca Zeytintepe üzerinde farklı bir dağılım da gerçekleşmiş olabilirdi³³⁴.

³²⁸ Henke 2009, 207.

³²⁹ Schmidt 1968, 70-8.

³³⁰ Henke 2009, 207.

³³¹ Graeve 2005, 47-8; Henke 2005, 49-50.

³³² Stylianou 2003, 37, 40.

³³³ Schmidt 1968, 43.

³³⁴ Henke 2009, 207.

Miletos Aphrodite kutsal alanından söz edecek olursak, kazılar sırasında ele geçmiş yeni buluntular Miletos'ta Kıbrıslı terakotaların belirginleşmiş özelliklerini değiştirmemektedir. Etkileyici bir biçimde zengin olan terakotalar, Doğu Ege ve Samos Heraion'da bulunmuş Kıbrıs kökenli malzemelere benzemektedir. Figürünler az miktarda olmamakla birlikte tamamen veya kısmen aynı kalıpta veya aynı usta tarafından yapılmıştır. Bu nedenle de buluntular Kıbrıslı terakotalara veya Doğu Ege'ye çok yakındır ve belirgin bir paralellik gösterir. Birçok durumda göze çarpan Salamis veya Patriki, özellikle Arsos gibi çevrelerdeki buluntuları ile yakın bağlantı taşımaktadır³³⁵.

Genel anlamda Miletos Aphrodite kutsal alanından çıkmış kadın terakota adak eşyaları tıpkı Samos Heraion'da olduğu gibi Kıbrıs kökenlidir. Burada yaygınlık kazanmış figürler, kollarında kitap şeklinde bir nesne veya tamburin taşıyan adak eşyalarıdır. Erkek figürleri ise ibadet edenleri temsilen, adak olarak kurban taşıyan tiplerden oluşur. Samos'ta bulunmuş Kıbrıs kökenli terakota adak eşyalarının aksine Miletos'ta ele geçmiş olanlar doğal boyutlardadır. Diğer yandan Kıbrıslı plak şeklinde figürler de Miletos Aphrodite kutsal alanında temsil edilmektedir. Bunun dışında kadın terakotalarının dedalik üslupta yapılmış olanları yerel Miletos üretimi olarak görülmektedir³³⁶.

Miletos'ta ele geçmiş plak şeklinde Kıbrıs tipi terakota figürler, Heraion'da olduğu gibi oldukça yoğun olarak ele geçmiştir. Ancak Miletoslu malzemeler genellikle bir gövdenin parçasını içermektedir (fig. 174). Yapılan kil analizleri neticesinde Vassilis Kilikoglou ve Henke'nin çalışmalarıyla Samos'ta bazı figürlerin killerinin Kıbrıs kökenli olmadığı saptandığı gibi aynı durum Miletos'ta da söz konusudur. Ayrıca Kilikoglou Samos'ta ele geçirilmiş olan gövde parçalarının kil analizlerini yerel Samos olarak saptamıştır. Diğer bir sorunsal da Miletos'ta ele geçmiş adak eşyalarının ve terakota figürlerinin kil analizlerinin Samos'a karakteristik anlamda benzerliğidir. Kıbrıs'tan ithal edilmiş plak şeklindeki figürlerin sayısı yine de eksiksiz sekiz parça olarak tanımlanmıştır³³⁷.

Schmidt tarafından erken döneme atfedilen (MÖ 670/660-640/630) Samos kökenli erkek başı figürinleri, aynı şekilde Miletos Zeytintepe pişmiş toprak kadın heykelcikleriyle de tarih bakımından örtüşmektedir (fig. 175). Bu figürinde, elbisenin iniş şekline bakınca Miletos kalıplarının Samos ve Kıbrıs Arsos ile (fig. 146) aynı özelliklere sahip olduğunu görürüz³³⁸.

³³⁵ Fourrier 2007, 23-37, 114.

³³⁶ Graeve 2007; Henke 2009, 208.

³³⁷ Henke 2009, 208.

³³⁸ Schmidt 1968, 19.

Göze çarpan özellikleri arasında ise boyun kısımlarının uzun oluşuyla yatay inen saç tutamlarıdır. Ama giysinin dikey düşen saçakları sadece kenarlarında görülür. Pek çok Doğu Ege kentinde ve Kıbrıs'ta bulunduğu gibi Miletos'ta da kadın terakota parçaları açığa çıkmıştır. Elbette ki bu durum Kıbrıs aracılığıyla olmuştur³³⁹.

Samoslu figürler daha önce söylenildiği gibi kalıp olarak daha çok Kıbrıs Arsos terakotaları kalıbında yapılmıştır³⁴⁰. Miletos'ta ele geçmiş alnı eksik olarak çıkarılmış bir baş da Apollon Emecik kutsal alanından çıkarılmış kalıplara benzemektedir³⁴¹. Miletos'ta bulunmuş gövde parçaları ve bu parçalarla paralellik gösteren Samos parçaları, bir kadının alt kısmına işaret etmektedir (fig. 176). Bu parçada kadının kolları aşağı doğru inerken kemersiz şeffaf giysi giymektedir. Örnekler daha önce karşımıza çıkmış, kitap taşıyan ve Kıbrıs tipi başlığıyla verilmiş rahibe figürinleri ile benzerlik taşımaktadır. Schmidt bu parçaları üç grupta sınıflandırmış ve MÖ 7. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirmiştir³⁴².

Miletos'ta önemli ve yeni bir repertuar olan büyük kadın başları mevcuttur (fig. 177). Bunların doğrudan Samos Heraion ile ilgisi yoktur. Türü kesin olarak oradan bilinse bile özellikle bu figürinlerin ait olduğu yer Kıbrıs Arsos'tur³⁴³ (fig. 160). Figürinlere bakıldığında açık ve uzun bir saç ile uzun kulak süsleri, kısa bir kulak kapağın alt çizgileri etrafında küçük küpeler vardır³⁴⁴.

Miletos'tan ele geçmiş olan küçük parçalar genellikle bir bütün oluşturmamakla birlikte Samos parçaları ile benzerlikler taşır. Konuya ilişkin Schmidt pek bir yorum yapmamıştır. Ancak Henke, bu ürünlerin Samos'tan gelmiş olabileceğini düşünmüştür³⁴⁵. Bunlar gözlerin şişkin verilmesi ve kaşın çizgisinin benzerliğiyle form olarak neredeyse aynıdır (fig. 178-179). Miletos örneğinde alnın büyük bir kısmını kapsayan çıkıntı şeklinde desenler görülür. Figürinin kaşı ise neredeyse bu çıkıntılarla aynı hizadadır³⁴⁶.

Miletos'tan ele geçen pişmiş toprak figürinlerin çoğu Kıbrıs'ın doğu atölyelerine atfedilirken, birkaç örnek de batıdakilerle ilişkilendirilmiştir. Miletos Athena kutsal alanından ele geçen bir erkek figürin parçası, Samos'ta ele geçen iki erkek başı ile karşılaştırıldığında aynı

³³⁹ Henke 2009, 209.

³⁴⁰ Schmidt 1968, 29.

³⁴¹ Kleibl 2006, 95.

³⁴² Schmidt 1968, 28-31.

³⁴³ Karageorghis 2005, 72.

³⁴⁴ Henke 2009, 209.

³⁴⁵ Henke 2009, 76.

³⁴⁶ a.e.

atölyeden çıkmış olabileceği düşünülmüştür (fig. 180). Caubet'in Samos erkek figürinlerini, Kıbrıs batı stilinde tanımlaması sonucu Miletos için de aynı yargıya varılmıştır³⁴⁷. Zeytintepe'de ele geçen Kıbrıs kökenli buluntuların keşfine kadar bu parçalar Kıbrıslı terakota olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bu erkek başı, Athena kutsal alanı için dikkate değer bir örnek olarak temsil edilmiştir³⁴⁸. Schmidt tarafından bu örnekler, MÖ 7. yüzyılın ortasına tarihlendirilmiştir³⁴⁹. Bu nedenle Miletos'tan ele geçen bu baş parçası neredeyse en eski Kıbrıslı ithalatlardan biri olmalıdır. Kulak takıları küçük verilmiş ve etrafında ayrı ayrı şekillendirilmiş halkalar yerleştirilmiştir. Yüzünde göz kapakları ve kaşlar gibi plastik detayların belirtildiği görülür (fig. 181).

7.2.2.Miletos'ta Doğal Boyutlu Figürinler

Kıbrıs'ın etkileyici büyük boyutlu terakota figürleri, 2005 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında Miletos'tan ele geçmiştir³⁵⁰. Bunların neredeyse hepsi kadın adak heykelcik parçaları olarak sınıflandırılır. Doğal boyutlu bu heykel tipleri aynı zamanda Smyrna'dan da çıkarılmıştır³⁵¹.

Miletos Aphrodite kutsal alanında ele geçmiş parçalar arasında bulunan heykelin ayak kısımları büyük bir ihtimalle yine bir kadın heykele aittir. Bunun nedeni aynı tip terakota kadın adaklarının Samos'ta da bulunmasıdır. Bu varsayım çok olası olmakla birlikte Schmidt'in Samos'ta yaptığı büyük kadın heykeller üzerine araştırmaları sonucu böyle bir neticeye varılmıştır³⁵² (fig. 182-183). Miletos örneğinde ayak bileğine ulaşan uzun bir giysi belirgin bir şekilde görülür. Bunlar erkek figürinlere de atfedilebilir çünkü sınıflandırmada erkek figürlerinin de uzun elbise giydiği görülür³⁵³. Her iki ayak tipinde de ayak özellikle şekilleri ve tırnakları bakımından Kıbrıs Idalion örneklerine benzemektedir³⁵⁴.

Miletos'ta açık sarı hatta neredeyse beyaz olan kil parçaları, açık yapılmış kırmızımsı kahverengi pişmiş toprak parçalarından oldukça farklıdır. 2008 yılına kadar yapılmış olan kazı

³⁴⁷ Caubet 1991, 110-112.

³⁴⁸ Henke 2009, 86.

³⁴⁹ Schmidt 1968, 13.

³⁵⁰ Henke 2005, 58-62.

³⁵¹ Gjerstad 1978, 194-5.

³⁵² Schmidt 1968, 34.

³⁵³ Karageorghis 1993, 23.

³⁵⁴ Ohnefalsch, Richter 1983, 52.

çalışmalarında, bu kil rengi bir kez ortaya çıkmış olup, bir figürinin sağ gözünün dış köşesinde bulunmaktaydı (fig. 184). Bu kırık göz parçasının üslup olarak yakın bağlantısı Salamis Toumba'da doğal boyutlu erkek figürinlerde görülmekteydi (fig. 9). Miletos'ta kil analizlerindeki incelemeler sonucu böyle bir benzerlik ortaya çıkmıştır. Fakat bu konuda erkek veya kadın figürinler olarak bir sınıflandırma yapılamaz³⁵⁵.

Sonuç olarak figürlerde bir kıyaslama yapılabilirse daha etkili bir sonuç alınabilir. Örneğin hem Salamis'te hem de Miletos'ta ele geçmiş figürlerde paltonun kenarlarında püsküllerin olduğu görülür (fig. 185). Miletos'ta ele geçen doğal boyutlu heykellerde iyi ve dikkatlice kalıplanmış püsküller görülmektedir. Püsküllerin ayrı motifleri bile görülebilmektedir. Bu nedenle bunlar terakotalardan daha farklı yapılmıştır. Tipin planı olarak modellemede bir basitleştirme algısı görülür ve bu nedenle akla Miletos'ta yapılmış olabileceği gelir³⁵⁶.

Kesin bir paralellik olmasa da Miletos'ta iki figür sınıflandırması ortaya çıkmaktadır. Ayrıca figürin parçaları aynen kalmış olmasına rağmen kadın heykel üretimi burada yoktur. Kıbrıs'ta kadın kostüm kenarları her zaman renkli veya basit bir şekilde desenle süslenmiş olarak karşımıza çıkar. Gövdenin her iki tarafında da alt köşesine doğru kollar iner. Ama kadın pişmiş toprak figürinlerinin tanınmış örneklerinde elbiselerinin kenarlarında saçaklar veya püsküller bulunmamaktadır³⁵⁷.

7.2.3.Miletos'ta Orta Boyutlu Figürinler

Daha önce de belirtildiği gibi küçük ve orta boy erkek heykelcikleri kadın terakotalara göre daha az sayıdadır. Ancak korunmuşluk durumuna göre erkek ya da kadın olarak belirli sınıflandırmayı karmaşıklaştırmaktadır. Miletos Aphrodite kutsal alanında Kıbrıs tipi sakalsız verilmiş keçi tutarak adak adayan figürinler, terakota erkek figürleri arasında egemen olmuştur³⁵⁸. Bunların çoğu Kıbrıs Patriki, Samos ve özellikle daha sonra bahsedilecek olan Datça Emecik Kutsal alanındaki örnekler ile benzerlik taşır. Bunun nedenini Karageorghis, stilistik ve teknik açıdan Salamis atölyesiyle benzerliğine bağlamıştır³⁵⁹. Alt kısımda genellikle

³⁵⁵ Karageorghis 1993, 20; Henke 2009, 210.

³⁵⁶ Henke 2009, 210.

³⁵⁷ Henke 2009, 210.

³⁵⁸ Henke 2005, 63.

³⁵⁹ Karageorghis 1993, 42.

giysi kıvrımları ile belirginleştirilen vücut modellemesi daha çok kaba ve soluk görünmektedir. Elbette ki daha dikkatle ve özenle yapılmış örnekler de mevcuttur. Ancak Salamis-Toumba ile karşılaştırıldığında bunlar biraz daha kaba görünür³⁶⁰. Bunun yanında Salamis Toumba'da ele geçen buluntuların çoğu çok ayrıntılı ve dikkatli bir şekilde yapılmış olup yüzeyi damgalı ve süslü karaktere sahiptir³⁶¹. Bu siteden ele geçen bazı parçalar gibi Miletos'ta da bazı parçalar vardır. Örneğin keçinin bacaklarının detaylı verilmesi ve figürinin kemerinin altından dikkatlice verilmiş şekilli kıvrımları olarak sıralanabilir³⁶². Bu tip modeller Salamis Toumba ile yakın bir benzerlik gösterir³⁶³. Üçgen şeklinde ele geçen ve kenarları kıvrımlarla süslü örnekler ise omuz olarak tanımlanmıştır (fig. 186). Miletos'ta ele geçen bu örnekler Samos'ta da görülmektedir. Samos'ta bu örnekleri MÖ 7. yüzyıl ortasına tarihlendiren Schmidt'in tarihi, Miletos için de kabul görmüştür³⁶⁴. Zengin takılarla verilmiş rahibe örnekleri de Samos'un doğal boyutlu kadın figürinleri ile paralellik gösterir (fig. 187-188). Özellikle boncukların işlenişi bakımından benzer olan bu figürinler, MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilmiştir³⁶⁵.

Samos Heraion ve Miletos Aphrodite kutsal alanından aşına olunduğu üzere tüm figürinler arasında en çok benzerlik gösteren grup, kadın heykelcikleridir. Örneğin alnının etrafında dekore edilmiş bir çıkıntı ile gösterilen Miletos örnekleri Samos ile doğrudan bağlantı vermez. Ancak küpe ve kolye gibi kolayca ayırt edilebilen özelliklerle paralellik gösterir³⁶⁶.

Doğu Ege'de bulunan Kıbrıs kökenli pişmiş toprak figürinleri üzerine yapılmış yeni yayınlar, tamamen ya da kısmen aynı şekilde yapılan terakotaların üretimine ilişkin kimliğini tanımlar gibi görünmektedir³⁶⁷. Birçok farklı kalıbın açığa çıkarılması bu duruma yardımcı olmuştur. Örneğin figürinlerde sıklıkla görülen yüz kalıbı, takılar ya da başörtüsü gibi tipik özelliklerin hala bir usta tarafından elle şekillendirildiği düşünülür. Buna göre tekniklerini analiz edebilmek oldukça önemli bir noktadır. Farklı parçalar gövdenin inşa edilmesi veya düzenlenmesi için kullanılmıştır. Özellikle bu parçaları kapsayan yol çizilme ve damgalama yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu prosedürler sadece bir kalıp parçaların yapımını kopyalama değildir aynı zamanda döküm sonrası bireysel işlemler gördüğünü gösterir. Bu tür analizler

³⁶⁰ Karageorghis 1993, 20, 23, 25.

³⁶¹ Karageorghis 1993, 50; Fourrier 2007, 27.

³⁶² Henke 2005, 62.

³⁶³ Henke 2009, 211.

³⁶⁴ Henke 2005, 62.

³⁶⁵ Karageorghis *et al.* 2009, 98.

³⁶⁶ Henke 2005, 64; Schmidt 1968, 57.

³⁶⁷ Hermay 1991 143-145; Henke 2005, 56; Henke 2009, 210-211.

şekillendirmelerde farklı yöntemlerin ayırt edilmesine yardımcı olur. Aynı zamanda bireysel atölyelerin olduğunu da gösterir.

Hermery, Samos buluntularıyla birlikte Samoslu başlarını ve Salamis Toumba, Patriki ve Ayia Irini terakotalarını, Salamis antik kenti yakınında bulunan aynı atölye ürünleri olarak yorumlamıştır. Ama diğer terakotalarla birlikte hepsine Salamis Toumba'da, Samos Heraion'da, Emecik Apollon kutsal alanında ve Kıbrıs'ın pek çok yerinde rastlanmıştır. Söz konusu bu figürinler, kaşların yapısı gibi pek çok olguyla bir birine oldukça yakındır. Yüzün derin ve geniş kalıplı oluşu gibi pek çok detay vardır (fig. 189). Muhtemelen bunlar ya birbirine yakın çalışan ustalar grubunun ya da bir bireyin ürünüdür³⁶⁸.

Miletos figürinlerinde, boynunun sol bölümünü kapsayan uzun saç ve küpeler, sabit bir zanaatkarın bölgedeki varlığını gösterir. Bunlar Kıbrıslı pişmiş toprak başlarında görülen çok küçük dairesel boncuklu kolyelere benzer. Daha önce Samos için de aynı yorumlar yapılmıştır. Ancak çok ince farklılıklar görülen bu kolyelerde küçük oluşlarına rağmen bir ayrım söz konusudur. Yine de her durumda figürler aynı zanaatkarın sanatını yansıtır. Buna örnek olarak saç şeritleri örneği verilebilir. Saçlar genelde sabitleme şeklinde yapılmıştır. Bu nedenle omuzlarına yakın uzun saçlar, her iki tarafında da belirgindir ve Samos heykellerinde açıkça görülebilir. Usta elin mükemmel baskısı sonucu dört parmakla kili farklı parçaları bağlamak için kullanılır. Bu özellik aynı zamanda Miletos'ta da yaygındır³⁶⁹(fig. 190).

Samos ve Miletos örneklerinde sadece saçların kalıpları değil aynı zamanda saç tellerinin yapısı da çok benzer. Ayrıca heykellerde dekolteler de görülür. Bunların iç kısmı kapatmak için bir yöntem geliştirilmiş ve yayılmıştır. Daha az simetrik kolye ve yaprak şekilli inciler görülmeye başlamıştır. Bu inci şekilleri Samos ve Miletos'ta hep birbirine benziyordu. Heykellerin böyle özel bir boncuk dizisine sahip olması, aynı ustanın eseri gibi durmaktadır. Daha ilginç olan ise saçların dikey şeritleri arasında orantılı geniş mesafenin olmasıdır. İçyapısı kısa eğimler ve çapraz dikey çizgiler içerir³⁷⁰. Aynı zamanda diğer kadın figürlerinden Kıbrıslı olanlar arasında tamburin çalan figürinlerde yer almaktadır³⁷¹.

Miletos'ta bulunan Kıbrıs kökenli kireçtaşı heykel grubuna değinmek gerekirse, yine terakota figürlerde olduğu gibi hem Kıbrıs hem de Doğu Ege kutsal alanları ile arasında bir paralellik olduğu görülür. Bazı parçaları benzersiz özel işçilik gösteren örneklerdir ve bunlar

³⁶⁸ Schmidt 1968, 67; Karageorghis 1993, 25-50; Kyrieleis 1989, 63; Kleibl 2006, 92; Henke 2009, 213.

³⁶⁹ Henke 2009, 213.

³⁷⁰ Schmidt 1968, 67-71.

³⁷¹ Henke 2005, 56.

Arkaik Döneme tarihlendirilmektedir. Bu grubun Arkaik Dönemde Kıbrıs ve Doğu Ege arasındaki kültürel ve dini bağlantıya dikkat çekmesi, bu malzemenin tüm gruba katkı sağlayacağına işaret etmektedir.

Kadın kireçtaşı heykeli alanında Kıbrıs kökenli bir göstergenin olduğunu büyük kolye dizisinden anlarız (fig. 191). Ancak gerçekte bu tip boyunluk takan kadın heykellerin geliş noktası Arsos'tandır (fig. 26). Vücudun ön tarafında bulunan kolye diski ve kulak kapakları Miletos buluntuları arasında olup parçalar halinde ele geçmiştir³⁷².

Henke, Miletos'tan ele geçen buluntu grubunun olası atölyeleri hakkında gözlemler yapmıştır. Çalışmalarında Schmidt'in Samos Heraion örnekleri ve Kıbrıslı plastik eserlerin karşılaştırmalarından yola çıkmıştır. Bu ürünlerin en azından bir kısmının Arsos'tan büyük ölçekte Samos'a teslim edildiği görüşünü ortaya atmıştır³⁷³. Özellikle bunu adak hayvanı taşıyan figürinlerine bağlamış ve Samos, Delos, Emecik gibi örneklere bakıldığında hepsinin aynı üretimden geldiğini öne sürmüştür. V. Karageorghis ise bu parçaları Kıbrıs'ın Patriki, Ayia Irini gibi merkezlerden gelen parçalarıyla karşılaştırmış ve üretim merkezini bu bölgelere atfetmiştir³⁷⁴. Miletos'ta ise bu kurban taşıyan adak figürin parçalarının büyük bir kısmı 2005 yılında ele geçmiş ve sınıflandırılmıştır³⁷⁵. Miletos'ta vücudunun önünde adak taşıyan erkek heykelciklerinden bir parça ele geçmiş ve bu parçanın keçi kafası olabileceği düşünülmüştür (fig. 192).

Miletos'ta yine 2005 yılında ele geçen bir kadın başı parçası, yüz ifadesine bakıldığında Samos örnekleriyle olan benzerliği bakımından dikkat çekmiştir. Hermary, bazı parçaların yüz dolgunluğu ve dudak tipleri gibi yakın özellikler göstermesi nedeniyle bir bağlantı kurulması gerektiğine inanmıştır (fig. 193-194). Bu durumu Salamis'ten diğer Ege yörelerine dağılım olabileceği yönünde açıklamıştır³⁷⁶. Ona göre Heraion buluntularının birçoğunun kökeni büyük olasılıkla Salamis atölyelerine dayanmaktadır³⁷⁷ (fig. 7). Son zamandaki çalışmalarıyla Kıbrıslı stillere tekrar dikkat çeken Fourrier ise Kıbrıs'ın çeşitli pişmiş toprak figürinlerinden bazılarının üretimlerinin yerel tarzdan farklı olduğunu öne sürmüştür³⁷⁸. Ona göre Kıbrıs'ın dağıtım alanının yarısı Salamis, Arsos, Achna gibi doğu merkezlerinden gelmekteydi.

³⁷² Gjerstad *et al.* 1937, 586.

³⁷³ Henke 2009, 76-77.

³⁷⁴ Karageorghis 1993, 38.

³⁷⁵ Henke 2005, 53, 64.

³⁷⁶ Hermary 1991, 143.

³⁷⁷ Hermary 1991, 144.

³⁷⁸ Fourrier 2007, 23-37.

Miletos kadın başları arasında, başlıklarının üzeri gölge vermek amacıyla çizgilerle verilerek işlenmiş örnekler de mevcuttur (fig. 195). Aynı örnek tam olarak tamamlanmamış halde Samos'tan da ele geçmiştir (fig. 196). Her iki başın işlem aşamalarının farklılıklarına rağmen ayrıntıları aynıdır. Bu iki parçanın saç detaylarına bakıldığında şeritlerinin genişliğinin benzerliğine kadar aynı şekilde yapıldığı görülür. Bunların yüz tiplerinin de ilişkili olduğu açıktır³⁷⁹. Bunlar muhtemelen takılarıyla betimlenmiş rahibe figürinlerinin birer parçasıdır. Dikkatli bakıldığında Samos örneğinde süsleme çıkıntısı fark edilmektedir.

Buradan farklı şekilde yapılmış birkaç kireçtaşı eser de bulunmuştur. Bu eserlerin Kıbrıs atölyeleri tarafından yapılmış ithal malzemeler olabileceği düşünülmüştür. Aynı zamanda çıplak erkek heykelleri de mevcuttur. Bunlardan Miletos Aphrodite kutsal alanında üç örnek ele geçmiştir (fig. 197). Bu örneklerle özellikle Knidos ve Kameiros'ta oldukça sık rastlanmıştır. Bu tip MÖ geç 7. ve erken 6. yüzyıla tarihlendirilmektedir³⁸⁰.

Aphrodite kutsal alanında aynı zamanda hayvan kireçtaşı figürleri de bulunmaktadır. Son dönemlerde Berges tarafından yapılmış çalışmalarda Emecik'te bulunmuş olan heykellere benzemektedir. Burada hareket halinde verilen aslan, daha öncesinde muhtemelen pasif bir kurban izlenimi vermekteydi (fig. 198)³⁸¹.

Çeşitli boyutlarda olan ve kaliteli yapılmış şahin heykelleri de bu bağlamda farklı bir ipucu gösterir. Önemli bir oranda diğer Doğu Ege kutsal alanlarında da görülmektedir³⁸². Miletos'ta ele geçen ve iyi korunmuş olan şahin heykelinde hem göğsünde hem de sırtında tüy görülmektedir (fig. 199). Kuşlar Yunan kültüründe de bilindiği üzere adak eşyaları arasında önemli rol oynamaktadır³⁸³.

Kıbrıs kökenli olduğunu anlamakta zorlanmadığımız ve Kıbrıs'ta bulunan parçalarla doğrudan benzerlik göstermeyen heykelcikler de vardır. Uzun bir kumaşla alt kısmı görünen bir heykelcik, MÖ geç 7. yüzyıl ve erken 6. yüzyıl Kıbrıs eserleri ile kıyaslandığında zarif olmayan bir özellik sergiler. Bu heykelcik muhtemelen oldukça tek düze bir taştan yapılmıştır. Bu nedenle Kıbrıslı ustaların aksine sanatçının burada ihmal eksikliği söz konusudur³⁸⁴(fig. 200).

³⁷⁹ Henke 2009, 72-73.

³⁸⁰ Senff 2009, 221.

³⁸¹ a.e.

³⁸² Blinkenberg 1931, 455-7; Berges *et al.* 2006, 98-100.

³⁸³ Senff 2009, 222.

³⁸⁴ a.e.

Ele geçmiş son kadın heykelciği ise biraz özel bir parçadır. Ne yazık ki bu parçanın üst kısmı hasar görmüştür. Şekilde görülen kadın bir sandalye ya da taht üzerine oturmuştur. Elleri dizlerinin üzerinde betimlenen heykel *khiton* giymektedir³⁸⁵(fig. 201).

Kuşkusuz ritüeller bir eylem olarak insanların sunmuş olduğu hediyelerle anlaşılmaktadır. Buna doğrudan bir kült örneği olarak adak hayvanı taşıyan insan figürinleri verilebilir. Zeytintepe’de yapılmış olan kemik analizleri sayesinde tıpkı bu figürinlerin büyük çoğunluğu gibi keçiler veya koyunlardan oluştuğunu görürüz. Aynı şekilde burada keçi veya koyun taşıdığı düşünülen genç erkek figürinleri bulunmuştur (fig. 202). Yine lir çalan bir örnek de bize tapınak ritüelleri hakkında fikir vermektedir (fig. 203)³⁸⁶. Adak taşıyan erkek figürini, hayvanı omzunda taşımasıyla Naukratis örneklerine benzemektedir (fig. 106). Bu nedenle Miletos’a sadece Kıbrıs değil Naukratis gibi farklı güçlü merkezlerinde etkisi söz konusudur.

7.3.Datça Emecik Apollon Kutsal Alanı

Apollon kutsal alanı, Anadolu’nun güneybatısında Knidos topraklarında ve Emecik’te konumlanmaktadır (Harita: 9). 20. yüzyıldan beri arkeolojik eserleri bakımından çekici bir merkez olmuştur. Bu bölge de Doğu Ege’de Kıbrıs kökenli eserlerin bulunduğu alanlardan biridir. Bölgede ele geçmiş malzemelerin değerlendirilmesiyle Kıbrıslı malzeme bakımından zengin olduğu düşünülen kutsal alanda figürinlerin sınıflandırılması yapılacaktır.

7.3.1.Apollon Kutsal Alanında Ele Geçen Terakotalar

Emecik kutsal alanında yaklaşık olarak 450 adet Apollon’a adanmış terakota figürin ele geçmiştir. Bu türlerin geniş bir aralığı vardır. Bazı eserlerin ise sık tekrarı görülür. Bu durum özellikle yüzlercesi bulunan boğa terakotaları için geçerlidir³⁸⁷(fig. 204). Burada görülen terakotaların çoğu Doğu Ege’de Kıbrıs kökenli buluntular ile benzerlik gösterir.

Kireçtaşı heykellerinde olduğu gibi terakota figürlerde de Apollon’a kurban adandığına dair bir gösterge olarak adak hayvanı taşıyan figürler görülmektedir. Doğu Ege ve Kıbrıs’ta da görüldüğü gibi ayakta durur pozisyonda olan terakota figürin, dik bir duruş sergilemektedir (fig.

³⁸⁵ Senff 2009, 223.

³⁸⁶ a.e.

³⁸⁷ Kleibl 2006, 113.

205). Omuzları özenle yapılmıştır ancak sadece vücudunun gövde kısmı ele geçmiştir. Bu terakota figür kırmızımsı kahverengidir³⁸⁸. Bu tip figürinler Kıbrıs'ta Ayia Irini örneklerinde görülmektedir (fig. 153). Duruş ve pozisyon benzerliği bakımından buradaki figürinler de MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Aynı şekilde daha önce bahsedildiği üzere Kıbrıs'ta Ayia Irini ve Patriki gibi merkezler dışında, bu tip figürler Miletos, Samos ve Lindos gibi merkezlerden de ele geçmiştir³⁸⁹.

Adak hayvanı taşıyan erkek figürinlerde genellikle tipik olarak çift küpe ve kask görülür (fig. 206). Bunlar genellikle Kıbrıs kopyası olarak adlandırılır. Bu Kıbrıs tipi şapka muhtemelen başa sarılmış bir kaplamadan oluşuyordu³⁹⁰. Bunların bazen şapkanın arkasının süs amaçlı uzatıldığını (fig. 30), bazen ise dairesel motiflerle dekore edildiğini görürüz. Kıbrıs'ta bu örnekler MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda görülmeye başlamıştır. Bu Kıbrıs tipi başlıklar kadınlar da görülmekteydi ve erken Kıbrıs eserlerinde kostümün bir ortak unsuruydu. Emecik Apollon kutsal alanında da benzer başlıklı, şapkanın arkası uzatılmış bir örnek karşımıza çıkmaktadır (fig. 207).

Emecik'te tıpkı Kıbrıs Patriki ve Ayia Irini ve Samos örneklerinde olduğu gibi başı sarıklı terakota örnekleri de ele geçirilmiştir (fig. 152-153). Ele geçen örnekte tek bir baş görülmektedir. Bakışları ve yüz ifadeleri bakımından Kıbrıs örneklerine oldukça benzemektedir. Bu nedenle örneklerden yola çıkılarak bu başlar, M.Ö 620-570 yıllarına tarihlendirilmiştir³⁹¹(fig. 208).

Emecik sınıflandırmalarından biri de özellikle Miletos'ta gördüğümüz elbisenin sol omuzdan aşağı doğru inerek elbiseye desen veren örneklerdir (fig. 209). Bu örnekler rahip figürinleri olarak bilinir. Diğer figürlerden farklı olarak daha yaşlı olarak betimlenmiş bir gruptur. Paltolu olarak da tabir edilen bu örnekler, genellikle dağınık sakallarıyla verilmiştir³⁹². Bu tip terakota örnekleri Kıbrıs'ta özellikle Samos'ta görülmektedir. Rodos ve Samos'ta da ele geçen bu tipler, MÖ 670-660 yıllarına tarihlendirilmektedir³⁹³. Diğer bir tip savaşçı olarak nitelendirilen örneklerdir. Bu örnekler de sakallı verilmiştir. Savaşa hazırlık figürinleri olarak geçmektedir. Baş yapısı ve kostümleri ile mantolu örneklere benzemektedir³⁹⁴(fig. 210-211).

³⁸⁸ Kleibl 2006, 119.

³⁸⁹ Kleibl 2006, 126.

³⁹⁰ Karageorghis 1993, 36.

³⁹¹ Kleibl 2009, 126.

³⁹² Karageorghis 1995, 19.

³⁹³ a.e.

³⁹⁴ Kleibl 2006, 129.

Kalkanları ile verilmiş savaşa hazırlık tipi olarak adlandırılan örnekler, Kıbrıs'tan da ele geçmiştir (fig. 212). Bunlar konu bakımından Emecik Apollon kutsal alanından ele geçmiş örneklerle benzerlik göstermektedir (fig. 213). Kostüm bakımından Asur-Salamis gruplarına benzeyen örnekler, muhtemelen atlı araba gruplarının bir parçasıdır. Bu grup Karageorghis tarafından MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir³⁹⁵.

Hayvan terakotalara bir diğer örnek, püskülleriyle verilerek zenginleştirilmeye çalışılmış at örnekleridir. Bu örnekler Doğu Ege'de de karşımıza çıkmaktadır (fig. 214-215). Baş kısmı koyu kahverengidir. Vücut ise ya kahverengi ya da kırmızı verilmiştir³⁹⁶.

Kadın terakotalara yer verilen örnekler de mevcuttur. Bu örnekler Samos, Miletos ve Arsos örneklerine çok benzemektedir. Göğüslerin açık olarak verilen örnekler daha önce de bahsedildiği üzere aslında Suriye kökenlidir. Fakat yine daha önce belirtildiği gibi Kıbrıs, Suriye, Fenike gibi Doğu Akdeniz kültürlerinden aldığı özellikleri, kendi tarzına uyarlayarak yeni yüz tipleri ve farklı kompozisyonlar oluşturmuştur. Bu nedenle başı sarıklı verilen bu rahibe figürinleri, Kıbrıs'ta sağ elleriyle kitap taşır şekilde verilirken karşımıza çıkar. Ayrıca tam olarak çıplak değildir ve transparan bir elbise giyerler. Rahibeler Kıbrıs'ta tipik olarak gördüğümüz şekilde Emecik'te de süslü verilmişlerdir (fig. 216). Emecik'te de bu örneklerle yakın bir parça muhtemelen Kıbrıs ve Samos gibi merkezlerde görüldüğü gibi kutsal alanlardan ele geçmiştir (fig. 217). S. Fourrier bu figürinlerin Arsos'ta atölyelerden üretilerek (fig. 169), Salamis'ten ihraç edildiğini düşünmektedir³⁹⁷. Emecik'te benzer örneklerden yola çıkılarak bu figürin parçası, MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilmiştir.

7.3.2. Apollon Kutsal Alanında Kireçtaşı Heykeller

Apollon kutsal alanında, Apollon'a adanmış kült faaliyetlerinin izleri Geometrik Döneme kadar gitmektedir. Geç Geometrik Dönemde ve daha sonraki dönemlerde Doğu Ege arkeolojisi bakımından önem taşıdığı anlaşılan kutsal alanın öneminin giderek artmış olduğu detaylı araştırmalar sonucunda ispatlanmıştır. Temelinde ön sonuçların da gösterdiği üzere tapınak, Geometrik Dönemde kullanım görmüş ancak bölge Arkaik Dönemde denizaşırı ağda etki sağlamıştır. Bununla birlikte kutsal alanda Triopion'un lokalizasyonu ile ilgili sorunlar

³⁹⁵ Karageorghis 1995, 114.

³⁹⁶ Kleibl 2006, 130.

³⁹⁷ Fourrier 1999, 173.

doğmuştur. Kazılardan elde edilen buluntular doğrultusunda Emecik yakınında bulunan Apollon kutsal alanında Triopion için uygun bir yer olduğu anlaşılmıştır³⁹⁸.

Kutsal alanda Kıbrıslı terakotalar, Etrüsk çanak çömleği, Frig *fibulası*, Mısır muskası gibi pek çok ithal malzemeden oluşan adak eşyalar bulunmaktadır. Tapınağın güney kısmında pek çok etnik kökenli topluma ait karakteristik malzemeler bulunmuştur³⁹⁹. Adak eşyalarının dağılımı önemlidir ve muhtemelen çoğu Apollon kimliğini yansıtır⁴⁰⁰.

Kutsal alanda adak eşyası olarak kullanılan çoğu yabancı kökenli ve lüks olan ihracat malları, deniz aşırı ticaret veya korsanlık ile gelmiş olabilir. Kutsal alana adanmış adaklar, Pers egemenliği öncesinde Dor bölgesinin siyasal ve sosyal ağını da gösterir. Bölgede Yunan barışçıl koşulları bulunmaktaydı ve bu nedenle de tehditlere açık değildi. Kutsal alana daha sonra Dor etnik kökenlilerin yanında yabancı sosyal faktörler de girmeye başladı. Böylece multi-etnik grupların da katılımıyla ritüellerin devam ettiği söylenebilir. Epigrafik kayıtların yanı sıra sitede bulunan yerli adak ve ithal eserlerin miktarı, Arkaik Dönemde Dorların etkili olduğu kutsal alanın, Klasik Dönemde kesintiye uğradığını ortaya koymaktadır. Bu kutsal alan daha sonra Apollon Karneios'a adanmış yerel bir özellik kazanmıştır⁴⁰¹.

Türk ve Alman araştırmacılar, 1998-2001 yılları arasında kutsal alanla ilgili küçük buluntulardan yola çıkarak yorumlar getirmeye başlamıştır. Burada ele geçen kireçtaşı malzemeler oldukça önem taşımaktadır. Kazı sırasında ele geçen bu buluntular arasında Kıbrıs, Mısır, Fenike, Etrüsk gibi pek çok sayıda köken olarak farklı büyük kireçtaşı heykeller vardır. Kıbrıs'ta ve Doğu Ege'de yaygın olarak görülen, Kıbrıs kökenli olan çeşitli kireçtaşı figürinler burada da yaygındır. Ancak son yapılmış araştırmalarda bu Kıbrıs kökenli olduğu düşünülen kireçtaşı heykellerin yerel Knidos üretimi olabileceği ön görülmüştür. Kutsal alanda Geç Hitit Döneminden beri bir Yakın Doğu etkisi de söz konusudur. Özellikle aslanlar ve şahinler Emecik'te sıklıkla ele geçen nesnelerdir. Emecik kutsal alanında bulunan oturan aslan heykelciği, Lindos, Samos ve Salamis ile özellikle baş gösterimi açısından karşılaştırılabilir durumdadır (fig. 218-219). Genel olarak aslanlar bir kaide üzerine, arka ayakları üstüne oturmuş olarak tasvir edilmektedir. Bunların yeleleri kazıma çizgi ile belirginleştirilmiş,

³⁹⁸ Berges *et al.* 2006, 19-34.

³⁹⁹ Tuna, Atıcı, Muşkara, Sakarya 2009, 229.

⁴⁰⁰ Bevan 1985, 335-6.

⁴⁰¹ Berges *et al.* 2006, 24-9.

çeneleri açık ve dişleri ile dilleri görünmektedir. Sol ve arka ayakları üzerinde aslan kuyrukları sarmal olarak gösterilmektedir⁴⁰².

1998-2006 yılları arasında yapılan çalışmalarda çok sayıda şahin heykelcik ele geçmiş ve bu durum Emecik kutsal alanının kehanet merkezi olduğunu tamamen kanıtlamıştır (fig. 220-221). Apollon kült uygulamaları ile ilgili olan şahin türleri, sık sık Dor bölgelerinde ve Doğu Yunan'da görülmektedir. Burada ele geçmiş şahin tipleri, benzer örnekleri ile karşılaştırıldığında MÖ geç 7. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁴⁰³. Kanatları kazıma çizgiyle verilmiş olan şahin figürleri, aslanlar gibi bir kaide üzerine otururken tasvir edilmiştir.

Kireçtaşından yapılmış *kouros* buluntularının sayısı 44 adettir. Bu sayı oranı, adak heykelciklerle ilgili ritüellerin yoğun olduğu anlamına gelir. Apollon'un erkek tanrı özelliğini yansıtan heykeller, dini törenlerde adak eşyası olarak bırakılmıştır⁴⁰⁴. Emecik *kouros* özelliği, uzun vücutları ile dikkate değerdir. Bunların uzun gözleri, kalın kalıplı saçları ve yumruk şeklinde verilmiş elleri Mısır etkisini göstermektedir⁴⁰⁵. Sadece Mısır etkisi değil aynı zamanda Doğu Dor özellikleri de taşıyan *kouros*lar, MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁴⁰⁶. Büyük miktarda ele geçen Emecik *kouros*ları, Arkaik Knidos'ta yerel bir heykel atölyesi olduğunu düşündürmektedir. Kendine özgü tarzı olan bu *kouros*lar, Emecik'i Doğu Dor merkezlerinden biri yapmıştır. Emecik'te bulunan *kouros*lar, diğer Doğu Akdeniz merkezleri ile karşılaştırıldığında Knidoslu sanatçıların rolünün ne denli önemli olduğu anlaşılmıştır⁴⁰⁷ (fig. 222).

2006 yılında çıkarılan kireçtaşı *kouros* heykelcikleri, yumruk pozisyonunda elleri, uzun gözleri, geniş omuzlarıyla yerel Arkaik Knidos atölyesinin iyi verilmiş örnekleridir. Benzer özelliklere sahip *kouros*larla karşılaştırıldığında MÖ geç 7. yüzyıla ait olabileceği düşünülmüştür⁴⁰⁸ (Lev. 4 fig. 223-224).

Kireçtaşı figürinlerin bir başka grubunu ise rahip türleri kapsamaktadır. Kıbrıs ve Doğu Yunan'da bulunan tiplerine bakıldığında MÖ 7. yüzyılın sonuna tarihlendirilmiştir⁴⁰⁹. Emecik'te bulunan rahip figürinler, genellikle kemer ile uzun iki parçalı elbise giyiyor olarak

⁴⁰² Tuna Et Al. 2009, 233.

⁴⁰³ Blinkenbereg 1931, 456.

⁴⁰⁴ Simon 1986, 415.

⁴⁰⁵ Jenkins 2000, 155.

⁴⁰⁶ Boardman 1967, 68.

⁴⁰⁷ Tuna Et. Al. 2009, 233.

⁴⁰⁸ a.e.

⁴⁰⁹ Hrouda 1965, 36.

tasvir edilirler. Bu tip heykellerin genç ve küpeli verilmiş modelleri de mevcuttur (fig. 225). Örnekler arasında sarıklı ve küpeli verilmiş olanları da mevcuttur (fig. 226). Ele geçen bazı rahip figürinlerinin sol kolları serbest, sağ kolları ise göğüs kısmına doğru bükülmüş şekildedir. Tipolojik olarak Kıbrıs kökenli figürinlere benzerler. Kırmızı boya izleri elbise üzerinde hala görülebilmektedir. Şapkalı olan rahip, temsilci olarak kabul edilmekte ve kireçtaşı bu tip heykellerin kutsal alanın özelliklerini simgelemektedir⁴¹⁰(fig. 227-228).

Tahta oturmuş rahip grubu, bazı figürlerin boynuzlu verilmesiyle Apollon Karneios'un tipik özelliğini yansıtır. Geometrik Dönemden beri Knidos topraklarındaki bu tanrı için yapılan kült faaliyetlerinin varlığını gösterir⁴¹¹. Tahta oturmuş bu rahip grubu, ayakta tasvir edilmiş rahip türleriyle benzer özelliklere sahiptir. Sol el genelde taht koluna dayalıdır ve ayakta duran rahip figürinleri gibi sağ el bir sunu tutar şekilde bükülüdür (fig. 229).

Adak kireçtaşı figürler arasında, Apollon'a adanmış keçi, tavşan, koyun gibi alt gruplara ayrılmış hayvan türleri mevcuttur. Onlar kurban için hayvan taşırken ayakta betimlenmiştir. Bazı örneklerde omuzlarda genellikle koç taşıyan heykel grupları görülür (fig. 230-231). Bu tipler dışında, göğüs üzerinde veya yan tarafta adak hayvanı taşıyan heykeller de vardır⁴¹²(fig. 232-233). Örnekler daha çok Naukratis heykelleri ile paralellikler gösterir (fig. 106-107).

Müzisyenler de kireçtaşı heykel figürinler bağlamında özel bir grubu oluşturmaktadır. Bunlar muhtemelen Apollon adına düzenlenen kült törenlerinde flüt ya da gayda çalmaktadır. Üç erkek içeren bir müzisyenler grubunda, figürinler büyük değildir. Soldaki şeklin flüt çaldığı açık bir şekilde görülürken, diğer figürin gayda oynamaktadır. Lindos gibi bazı merkezlerde görülen kireçtaşı müzisyenler grubu benzerliklere dayalı olarak M.Ö 600 yılına tarihlendirilmektedir⁴¹³(fig. 234). Müzisyenler grubunun lir çalan örnekleri de mevcuttur. Ancak bunlar kompozisyon bakımından Kıbrıslı örnekleri çağrışırsa da saçların verilmiş biçimi bakımından Mısır, duruş açısından da Doğu Yunan sanatını yansıtmaktadır (fig. 235).

Türüne göre adak eşya bakımından bir dağılım yapıldığında kutsal alanda en çok baskın adaklar çanak çömlek türleridir. Çoğunlukla pişmiş topraktan yapılmış boğa heykelcikleri ikinci buluntu gruplarıdır. Kireçtaşı figürin parçaları ise üçüncü önemli grubu temsil etmektedir. Aslan, şahin gibi adak ve ibadet tipleri ve kireçtaşı *kouros*larla birlikte, çok sayıda boğa pişmiş toprak heykelcikleri de adak eşyası olarak ele geçmiştir. Tüm bu tipler Apollon'a

⁴¹⁰ Tuna *Et. Al.* 2009, 233.

⁴¹¹ Petterson 1992, 61; Berges *et al.* 2006, 86.

⁴¹² Tuna *Et. Al.* 2009, 25.

⁴¹³ Blinkenberg 1931, no. 1707.

adanmış olabileceği fikrini desteklemektedir. Arkaik Knidos için bu oran bir kireçtaşı heykel atölyesinin varlığını desteklemektedir. Benzer çeşitlilik türleri bakımından son çalışmalar bu heykelleri yerel olarak görmüştür⁴¹⁴.

7.4.Rodos

Rodos adası Kıbrıslı eserler bakımından en zengin bölgelerden biridir. Bulguların en çok yoğun olduğu alanlar, Lindos, Kameiros ve Ialysos olmakla birlikte diğer pek çok küçük site de bulgular bakımından önem kazanmıştır (Harita: 10).

7.5.Athena Lindia Kutsal Alanı

Hem kireçtaşı heykel hem de pişmiş toprak figürinler bakımından zengin olan Athena Lindia Kutsal Alanı, Orientalizan malzeme bakımından son derece zengindir. Burada Mısırlı terakotalar, koşum takımı parçaları gibi pek çok eser ele geçmiştir⁴¹⁵. Öte yandan küçük Kıbrıslı plastik eserler sayısız denecek kadar çok olup buradan ele geçmiş olan en eski figürinlerin büyük çoğunluğunu temsil etmektedirler.

Akropolis'in güney kısmında kalan kutsal alandan Arkaik Döneme ait malzemeler ele geçmiştir. Genellikle buluntular MÖ 6. yüzyılın ortasına tarihlendirilmiştir. Adak nesnelerinin burada yoğun olarak görülmesi ve kült faaliyetlerine ait izler kutsal alanın Arkaik Dönem tapınağı olduğunu göstermiştir⁴¹⁶. Muhtemelen tapınak bu dönemde yeniden yapılandırılmış da olabilir. Eğer böyle bir durum varsa, MÖ 7. ve 6. yüzyıllara ait malzemelerin iyi korunmuş halde ele geçmiş olması kutsal alan değişikliğinin başarılı bir şekilde tamamlandığını gösterir. Kıbrıslı heykelcik gruplarına dahil olan nesneler de MÖ 6. yüzyıla ve öncesine tarihlendirilir⁴¹⁷.

Lindoslu figürinlerin çoğu Samos'ta olduğu gibi Salamis üretimleriyle paralellikler göstermektedir (fig. 236). Bu örnek Salamisli bir seri grubu olup Lindos'ta biraz daha farklı bir yüz tipinde karşımıza çıkmaktadır. Lindos örneğinde burun sıkıştırılarak belirtilmiş ve alın düz verilerek, gözleri ve kaşları içe doğru belirginleştirilmiştir (fig. 237). Bunlara eşdeğer örnekler

⁴¹⁴ Tuna 2009, 234.

⁴¹⁵ Blinkenberg 1931.

⁴¹⁶ Blinkenberg 1931, 11.

⁴¹⁷ Fourrier 1999, 149.

Arsos'tan da ele geçmiştir (fig. 21-22). Lindos'ta bu örneğe benzer bir başka heykelcik, üretim yeri bakımından aynı yerden çıkmış gibi görülmektedir⁴¹⁸.

Buradan ele geçen kalıplanmış figürinler arasında yine Salamis örnekleriyle (fig. 12) benzer erkek figürin başları görülmüştür. Sadece baş kısımları ele geçmiş olsa bile bu figürinlerin gövdenin verilişi olarak da aynı olduğu düşünülmektedir (fig. 238). Bu örnek de rahip figürinlerine atfedilir. Bunların sakalsız verilmiş örnekleri de mevcuttur (fig. 239). Karageorghis Lindos'tan ele geçmiş bu örnekleri Samos figürinleri ile karşılaştırmıştır. Figürinin giysi ve detaylarını tanımlamak için Samos tanımlamalarından yararlanmıştır⁴¹⁹. Kıbrıs'ta nadir olarak sakalsız görülen bu tipler, Samos'ta da Lindos örneklerinde olduğu gibi sakalsız ve Kıbrıs tipi başlıklarıyla ele geçmiştir (fig. 240). Karageorghis bu tipleri MÖ 6. yüzyıl başına tarihlendirmiştir⁴²⁰. Fourrier ise bu figürinleri Asur-Salamis dizisine atfetmiştir⁴²¹. Bu tanımlamayı yüz benzerliklerine dikkat çekerek yapmıştır. Bu figürinler, yuvarlak bir yüze sahiptir ve hafif çıkıntılı iri gözleri vardır. Ayrıca burun hafif kalkık verilmiş ve etli bir ağız yapısı vardır. Başlıkları ve paltolarıyla da stilistik olarak bu gruba dahil edilebilirler. Bu örneklerin koşun takımı olarak adlandırılan atlı grupları da mevcuttur. Sakalsız ele geçen erkek örneğine bakıldığında (fig. 239), hem erkek hem de kadınsı özellikler taşıdığını görürüz.

Lindos'ta erkek modellerine karşılık gelen kadın temsilcileri de ele geçmiştir. Özellikle Arsos ile bağlantısı olduğu düşünülen bu figürinlerin, püsküllü başlıkları vardır. Omuzlarından göğüslerine düşen uzun saçlar şeritler halinde inmektedir. Bu rahibe tipi örneklerin benzerleri Lindos'tan da ele geçmiş olup kolyeleriyle birlikte verilmiştir. Oldukça iyi kalıplanmış bu örnekte iki farklı kolye tipi görülür. Daha zengin verilmiş örnekleri de mevcuttur. Örneğin bir örnekte üç farklı kolye dizisi görülür. Karageorghis, bu kolyenin birinci ve ikinci kısmını çiçeklere benzetmiştir. Üçüncü kısmında ise uzun kabuklardan yapılmış yuvarlak bir zincir şeklindedir⁴²²(fig. 166-167).

Ele geçen figürinler arasında adak hayvanı taşıyan erkek modelleri de bulunmaktadır (fig. 241). Bu örnekler duruş ve hayvanı tutuş bakımından Patriki ile benzerlikler gösterir (fig. 16). Ancak ele geçen figürin bir gövde parçası olarak yorumlanmıştır. Bununla birlikte

⁴¹⁸ Fourrier 1999, 150.

⁴¹⁹ Karageorghis 2009, 155.

⁴²⁰ Karageorghis *et al.* 2009, 100.

⁴²¹ Fourrier 1999, 152.

⁴²² Karageorghis 2009, 148.

Blinkenberg'e göre yüz bakımından da figürin Patriki modellerinden çok farklı olmamalıdır⁴²³. Aynı zamanda bu örnekte kolun duruşu ve ellerin yumruk şeklinde verilmesi Naukratis örneklerini anımsatmaktadır. Naukratis örneğinde olduğu gibi iki elle adak hayvanı taşıyan örnekler de mevcuttur (fig. 242). Ancak bu tarz tiplere Kıbrıs'ta pek rastlanmaz.

Kıbrıslı terakota ve kireçtaşı heykellerinden tanıdığımız göğüslerini tutarken verilmiş ve doğurganlığı sembolize eden kadın figürinleri, Lindos'ta da ele geçmiştir (fig. 243). Buradaki örnekte figürin başörtüsüyle ve göğüslerini sıkarak şekilde tasvir edilmiştir. Bu tarz baş örtüsüyle verilmiş bir tip Samos örneklerinde de görülmektedir (fig. 142).

Lindos'tan tahtta oturan figürin tipleri de ele geçmiştir. Bunlar karşımıza bazen Zeus-Ammon başı, (fig.244) bazen ise bir erkek veya kadın başı (fig. 115) olarak çıkar. Kıbrıs'ta da tahtta oturan boynuzuyla tasvir edilmiş tanrı figürinlerine rastlanır (fig. 69-70). Ancak bunlar Kıbrıs'ta yoğun olarak ele geçmiş bir grup çeşidi değildir. Daha çok ayakta tasvir edilmiş tipleriyle karşılaşırız. Lindos'ta ayakta dururken betimlenen çocuk görünümlü bir figürin, yanında bulunan keçinin boynuzlarından tutarken tasvir edilmiştir (fig. 245). Böyle bir sahneye ilk kez Rodos'ta rastlarız. Adak hayvanı gruplarına dahil edilen bu figürin, Kıbrıs stili gibi görünmesine rağmen üretiminin Kıbrıslı olup olmadığı hakkında kesin bir şey söylenemez⁴²⁴. Adak taşıyan erkek figürinleri değerlendirildiğinde, grupta adak hayvanına eşlik eden bir çocuk figürinine çok ender rastlarız. Bu grup genellikle bir tema olarak Mısır'da karşımıza çıkar. Ancak Arsos'tan ele geçmiş iki eliyle göğsünde adak taşıyan ve baş örtüsü ile verilmiş bir erkek figürini tema bakımından farklılaşsa da benzerlik açısından Lindos örneği ile paralellikler göstermektedir (fig. 246). Bu tip figürinlerin yükseltiyle verildiği dikkat çekmektedir. Artık tamamen düz bir gövdeyle verilmeye başlanmış olan bu adak taşıyan heykelcikler, kimi araştırmacılar tarafından "karma" Kıbrıs stili olarak adlandırılrsa da daha sonra "Kıbrıs-Ion tipi" olarak literatüre geçmiştir⁴²⁵.

7.6.Kameiros Nekropolü

Kameiros, 1930'lu yıllarda İtalyanlar tarafından yapılan kapsamlı bir çalışma sahası olmuştur. Burada ele geçen Kıbrıslı buluntular, yoğun olarak akropolis ve nekropolis olmak

⁴²³ Blinkenberg 1931, 1931, 498-499.

⁴²⁴ Hermery 1989, 293, 440; Fourrier 1999, 157.

⁴²⁵ Senff 1994, 66; Hermery 1989, 46-48.

üzere iki ana alanda yayılmıştır. Kıbrıslı eserlerin dışında, yerel üretimde yapılmış pişmiş toprak figürinler ve daha birçok bronz heykelcik ele geçmiştir⁴²⁶.

Nekropol alanından üç kireçtaşı ve bir pişmiş toprak figürin olmak üzere toplamda dört adet plastik eser bulunmuştur. Buradan ele geçen seramikler değerlendirildiğinde figürinlerin MÖ 575-570 tarih aralığında olabileceği düşünülmüştür. Ancak kronolojik anlamda çok güvenilir bir saptama sağlanamamıştır⁴²⁷.

Arsos figürinleri arasında iyi bilinen (fig. 162) bir kadın başı Kameiros'tan da ele geçmiştir. Bu baş muhtemelen transparan elbisesiyle, süslü verilmiş ve kolları iki yanda bitişik olan kadın tiplerine karşılık gelir. Kameiros örneği de saçların verilişi ve kulakların belirtilmesi bakımından bu gruba dahil edilebilir (fig. 247). Aynı örnekler Samos'ta da yoğun olarak rastlarız (fig. 163). Bu örnekler arasında Kameiros'ta Mısır özellikleri gösteren kadın başları da mevcuttur (fig. 248). Örnek, Kıbrıs adasında karşılık gelen herhangi bir stilistik özelliğe karşılık gelmez. Çıplak olarak verilen kadın heykelciğinde yüz daha uzun verilmiştir. Ayrıca figürin, Kıbrıs plastiğinde gördüğümüz süslü mücevherlerden yoksundur. Bu tarzda verilmiş kadın figürinlerine Kıbrıs'ta nadir rastlarız. Kıbrıs-Ion tipine atfedilen bu örnekler, Kameiros'ta oldukça sık görülmüştür. Bunlar MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilir. Oldukça soluk ve üçgen şeklinde yüz tipleri vardır⁴²⁸. Peruk şeklinde Mısır tipi saç özelliğine sahip figürinler, sade verilmiştir (fig. 249-250).

Nekropol alanında müzisyenler grubunu temsil eden üç kireçtaşı heykelciği bulunmuştur. Kemersiz ve uzun tunik giymiş olan bir figürin, çift flüt çalar şekilde betimlenmiştir (fig. 251). Bunlar Kıbrıs'ta daha çok lir çalarken ve süslü giysileriyle karşımıza çıkar. Samos Heraion'dan da çift flüt çalan bir erkek heykelciği ele geçmiştir (fig. 252). MÖ erken 6. yüzyıla tarihlendirilmiş örnek, Lindos figürininden farklı olarak çizgili *khiton* giyer⁴²⁹.

8.KIBRISLI FİGÜRİNLERİN TİPOLOJİK DAĞILIMLARI

Bu bölümde tipolojik ve ikonografik bir yaklaşımla Doğu Yunan ve Kıbrıs arasındaki etkileşimler yeniden ele alınacaktır. Serilerin stilistik özellikleri doğrultusunda coğrafi yayılım alanları analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılacak olan karşılaştırmalar; kadın, erkek ve adak

⁴²⁶ Jacopi 1933.

⁴²⁷ Fourrier 1999, 165.

⁴²⁸ Karageorghis *et al.* 2009, 107.

⁴²⁹ Karageorghis *et al.* 2009, 99.

hayvanları olarak sıralanmaktadır. Bu örnekler özellikle Arkaik Dönemde Kıbrıs ve Doğu Ege arasındaki ilişkinin varlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

8.1.Kadınlar

Kıbrıslı kadın figürinleri; başlıkları, mücevherleri, taşıdıkları nesneler, duruş şekilleri ve saç stilleri gibi pek çok ikonografik özellikleriyle ayırt edilmektedir. Bu figürinler özellikle tanrıçalara adanmış tapınaklarda ele geçmiş ve Doğu Yunan'da yayılım göstermiştir. Kadınların duruş şekillerine ve kıyafetlerine göre pek çok yorum getirilmiştir. Bunlardan bazıları rahibe figürinleri olarak adlandırılırken, kimisi de sunu yapan kadınlar olarak tanımlanmıştır.

8.1.1.Kolları İki Yanda Olan Kadın Tipleri

Kadın figürinleri arasında en yaygın görünen örneklerden biri, kolları vücudunun her iki yanında gergin verilmiş kadın tipleridir (Harita: 11). Bu figürinlerde bacaklar yan yana verilmiş ve kollar vücuda neredeyse bitişik gibi yakın tutulmuştur. Köken olarak tanrıça Astarte temsilleriyle doğrudan ilişkili olduğu düşünülür⁴³⁰. Bunlar MÖ II. binyılda Suriye-Filistin sanatında kullanılmaktaydı. Kıbrıs Tunç Çağı'nda Suriye-Filistin kökenli olduğu bilinen Astarte figürinlerinin temsillerini çıplak verilen kadın örnekleriyle yansıtmaya başlamıştır. Bunlar özellikle pişmiş toprak figürinler olarak yoğun bir şekilde ele geçmiştir⁴³¹. Karageorghis bu türün, Kuzey Suriye ve Filistin kıyılarındaki atölyelerden alınan fildişi nesnelerin taklit edilmesiyle Kıbrıs'ta yaygınlaşmış olabileceğini düşünmüştür⁴³². Ancak Geç Tunç Çağı'nın sonunda bu türün artık dökümlü bir elbiseyle verilmeye başlaması taklitten çıkarak Kıbrıs'ta yeni bir sanat akımının doğuşuna öncülük etmiştir. Nitekim Arkaik Dönem Kıbrıs'ında bu ayakta duran kadın figürinleri, vücudu neredeyse tamamen görünür kılan şeffaf bir elbiseyle belirtilmiştir. Bu türün kireçtaşı heykelleri nadir olarak ele geçmiştir⁴³³.

Doğu Ege'de bu tip ayakta duran ve kolları vücuda bitişik verilmiş, şeffaf giysili kadın figürinler, Tunç Çağı kültür sanatında henüz bilinmiyordu. Çıplak kadın figürinleri genellikle MÖ 7. yüzyılda yayılım göstermeye başlamış ve Rodos ile Girit'te yoğun olarak ele geçmiştir.

⁴³⁰ Gray 1969, 77.

⁴³¹ Karageorghis 1999, 68.

⁴³² Karageorghis 1999, 69.

⁴³³ Karageorghis 2009, 171.

Bu bölgeler muhtemelen MÖ 8. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu'nun ticari rotaları aracılığıyla bu tipleri tanımıştır⁴³⁴. MÖ 8. yüzyılda yine Samos'ta karşımıza fildişi eserler olarak çıkmıştır. Buradan ele geçen şeffaf, dökümlü elbiseli kadın tipleri sıklıkla Anadolu modelleri ile ilişkilendirilmiştir⁴³⁵.

Kyrieleis tarafından Efes ve Samos'tan ele geçen ahşap heykelcikler, MÖ 7. yüzyıl sonu ve 6. yüzyıl başı olarak tarihlendirilmiştir⁴³⁶. Rodos ve Miletos dışında bu tiplerin büyük ölçekli örneklerine pek rastlanmamıştır. Ancak Kıbrıs örneklerine kıyasla, Ege örneklerinin saç, başörtüsü ve mücevherlerinde farklı bir karakter görülür⁴³⁷. Kıbrıs örneklerinde takılar daha ayrıntılı verilmiştir. Ayrıca Kıbrıs bu tip figürinler için tutarlı bir seriye sahiptir. Ancak Doğu Ege'de bazen bu tipler karşımıza sade olarak da çıkmaktadır.

Kolları iki yanda verilmiş kadın figürinleri, iki tarafta çıkıntılı kulakları ve ortadan iki ayrılmış göğüs hizasına gelen saçlarıyla karşımıza Mısır etkisinde olan tipler olarak da çıkar. Bu tipler özellikle Arsos ve Samos'ta paralellikler gösterir. Stil yaygın olarak Kıbrıs-Mısır stili olarak bilinmektedir. Gjerstad tarafından MÖ 570-520 yılları arasına tarihlenen bu stil Mısır'da Amasis hakimiyeti sırasında popülerlik kazanmıştır⁴³⁸. Bu tarzda, kulakları dışarıda bırakan bir saç veya saç örtüsü, dolgun yüz, hilal kaş ve ince dudaklar genel özellikler olarak karşımıza çıkar⁴³⁹(fig. 253).

8.1.2. Adak Eşyası Taşıyan Kadın Figürinleri

Adak taşıyan kadın figürinleri, hem Kıbrıs'ta hem de Doğu Yunan'da yaygın olan diğer bir kadın formu olarak karşımıza çıkar (Harita: 12). Bu figürin tiplerinde bacaklar yan yana verilmiş ve bir el aşağı doğru bakarken, diğer el karın hizasında adak eşyası taşırken betimlenmiştir. Bu türlerin çoğu Cypro-Arkaik II Dönemine tarihlendirilir. Bu tarz tipler, 19. ve 18. Mısır sülaleleri ikonografilerinden, *Thebes* mezarlarından bilinmektedir. Mezar duvarlarında resmedilen adak taşıyan kadınların ellerinde genellikle lotus çiçeği, ritüel kabı ya da meyve görülmektedir⁴⁴⁰. Ancak Kıbrıs'ta Salamis mezarlarından ele geçen ve bu tiplere atfedilen fildişi objeler, adaya bu figürinlerin direk Mısır'dan değil, Fenike aracılığıyla girdiğini

⁴³⁴ Barreler 1968, 126-127.

⁴³⁵ Boardman 1981, 1; Karageorghis 2009, 172.

⁴³⁶ Kyrieleis 1998, 277-286.

⁴³⁷ Karageorghis 2009, 172.

⁴³⁸ Gjerstad 1948, 89.

⁴³⁹ Mylonas 1998, 49.

⁴⁴⁰ Yon 1974, 112.

gösterir. Kıbrıs'ın erken dönem örneklerinde lotus çiçeği taşıyan tipler karşımıza çıkar ve bu kadın tiplerinin Mısır tipi başlık giydiği görülür. Kıbrıs Arkaik Döneminde kireçtaşı kadın heykellerinin taşıdıkları adak eşyalarında bir çeşitlilik vardır. Bunlar kuş gibi küçük bir hayvan, kase ve lotus çiçeği gibi pek çok nesneler taşırken betimlenmiştir⁴⁴¹ (fig. 253). Terakota örneklerde ise genel olarak figürin sağ eliyle adak eşyasını tutar ve adaklar genellikle karşımıza güvercin (fig. 126) veya daha küçük adak hayvanları olarak karşımıza çıkar (fig. 254). Kıbrıs giyim tarzını temsil eden özellikler, boyun etrafında gördüğümüz kolyeler ve süslü küpelerdir. Bunun dışında Kıbrıs'ta yaygın olarak görülen geniş ve şişkin başlıktan ziyade bunlar türbanla temsil edilmiştir. Bu nedenle hem Mısır hem de Kıbrıs etkisi söz konusudur.

Doğu Ege'de de erken dönemlerden beri yaygın olan kadın figürinleri, adak eşyası olarak genellikle bir kuş tutarken karşımıza çıkar. Kuş dışında ise tavşan, meyve ya da çiçek gibi objeler de tercih edilir. Diğer elleri ise ya yumru olarak aşağıya iner ya da elbisenin kıvrımlarını tutarken verilir. Kıbrıslı figürinlerden farklı olarak adak eşyaları genellikle sol elde tutulur. Mısır'da da sol elle tutulan adak figürinleri daha çok görülür. Bu durum bize Mısır sanatının Doğu Yunan'a ya doğrudan Mısır etkileşimiyle ya da Fenikeli tüccarlar aracılığıyla girdiğini gösterir⁴⁴². Karageorghis bu bağlamda bir ayrım yapmaya çalışmıştır ve figürinlerin taşıdıkları nesnelere değil, tuttukları ellere odaklanmıştır⁴⁴³. Ancak tuttukları nesneler de etkileşimlerini görme bağlamında oldukça önem taşımaktadır. Örneğin Mısır'da sol eliyle adak hayvanı taşıyan bir kadın figürini, tıpkı Kıbrıslı erkek figürinleri (fig. 16, 153) gibi adak eşyası olarak keçi taşımaktadır (fig. 255)⁴⁴⁴. Bu tarz figürinlerin de duruş pozisyonları ve kolyelerinin veriliş şekilleri kolları iki yanda verilmiş kadın figürinlerine benzemektedir.

MÖ 6. yüzyılda adak eşyası taşıyan kadın figürinlerinin diğer eliyle elbisesinin kıvrımını tuttuğu görülür. Bu tarz figürinler hem kireçtaşı heykellerde hem de terakotalarda karşımıza çıkarlar. Figürinlerin bir ayağının da biraz daha önde belirtildiğini ve giysi olarak şeffaf elbiseden ziyade bir *himation* giyimi tercih ettiklerini görürüz.

Başında vazo ya da lamba gibi başka bir nesneye benzer objeler taşırken betimlenen kadın figürinleri de mevcuttur. Kıbrıs'ta karşımıza çıkan bu tip figürinler, Vandenabeele tarafından Fenike tipi olarak adlandırılmıştır⁴⁴⁵. Filistin'den Kıbrıs'a kadar yayılan bu tipler, Doğu Yunan'da nadir görülmektedir. Görülen nadir tipleri de Yunan stilindedir. Bu nedenle bu

⁴⁴¹ Karageorghis 2009, 173.

⁴⁴² Marantidou 2009, 173.

⁴⁴³ Karageorghis 2009, 173.

⁴⁴⁴ Nick 2004, 62-63.

⁴⁴⁵ Vandenabeele 1985, 356.

tip figürinlerin Doğu Ege'ye doğrudan Fenike ya da Kıbrıs'tan ithal edilip edilmediği hakkında pek yorum yapılamaz⁴⁴⁶. Bu figürin tipi genellikle kolları iki yana açılmış kadın tiplerinde karşımıza çıkar.

8.1.3. Göğsünü Tutan Kadın Tipleri

Göğsünü tutan kadın figürinleri, tek elle ve iki elle tutan gruplar olarak ikiye ayrılmaktadır. İki eliyle göğsünü tutan kadın figürinlerine değinecek olursak, bu plastik eserler kadınları sanatsal bir tema içinde ilahlaştırarak simgeler. Bunlar MÖ 2. binyıl eserlerinde Suriye-Filistin kültürünün bir parçası olan Astarte tipleriyle karşımıza çıkarlar⁴⁴⁷. Göğüslerini tutan kadın figürü, MÖ 1. binyıl boyunca Suriye, Filistin ve Fenike'de birçok bölgede yayılmış ve özellikle Tyre'de hem çıplak hem de dökümlü giysilerle karşımıza çıkarak türleri genişletilmiştir.

Kıbrıs'ta göğsünü tutan kadın figürinleri Tunç Çağı'nda görülmüş ve daha sonra muhtemelen Fenike etkisiyle Cypro-Arkaik I Döneminde yeniden ortaya çıkmıştır⁴⁴⁸. Karageorghis, üç farklı göğüs tutma şeklinden bahseder. Bunlar; göğüslerini kavrayarak verilen eller, göğüslerinin altını tutan eller ve göğüslerini gösteren eller olarak sıralanır⁴⁴⁹. Kıbrıs'ta daha çok pişmiş toprak figürin olarak karşımıza çıkarlar ve kireçtaşı örnekleri nadirdir⁴⁵⁰. Çıplak verilen modelleri olduğu gibi yerel özellik göstererek Kıbrıs tipi kıyafetlerle de karşımıza çıkarlar. Bu tip kıyafetler "rahip sınıfını" temsil eder. Kıvrımlar halinde duran Kıbrıs karakteristiğine ait bu elbiseler, belden aşağı düşen püsküllü bantlarla verilir. Ayrıca bu tiplerin boyun ve omuzlarını örten şalları vardır ve yine süslü bir tipte verilmişlerdir (fig. 127)⁴⁵¹. Kıbrıs Arkaik Çağ sanatında bu tipte kıvrımlı kıyafetlere sahip figürinler yoğun olarak yapılmıştır. Özellikle pişmiş toprak figürinlerinde rastladığımız Kıbrıs tipi giysiler, çeşitliliği bakımından diğer bölgelerle kıyaslanmayacak kadar benzersiz örnekler sunmuştur⁴⁵².

MÖ 8. yüzyılın sonlarında bu tip figürinler Ege dünyasında da görülmeye başlar. Arkaik Dönemde özellikle bazı özgün örnekleri Samos ve Rodos'ta ortaya çıkar. Muhtemelen bu

⁴⁴⁶ Karageorghis 2009, 176.

⁴⁴⁷ Karageorghis 1999, 1.

⁴⁴⁸ Karageorghis 1998, 21.

⁴⁴⁹ Karageorghis 2009, 174.

⁴⁵⁰ Hermary 1989, 394-395.

⁴⁵¹ Karageorghis 2009, 174.

⁴⁵² Karageorghis 1993, 92.

dönemde de Fenikeli tüccarların rolü büyüktür. Bu tip figürinler MÖ 6. yüzyılın sonuna kadar yaygınlaşmış ve yoğun olarak görülmüştür (Harita: 13).

Diğer bir tip ise göğsünü tek eliyle tutan kadın figürinleridir. Bunlar genellikle dirsekten bükülü sağ elle sol göğsü tutarken betimlenmiştir (fig 256). İlk olarak MÖ 9. ve 8. yüzyılda Yakın Doğu ve Filistin sanatında bereket tanrıçasını sembolize eden kadın figürinleri olarak karşımıza çıkarlar. Kıbrıs'ta da Tunç Çağı'nda bu tarz modeller görülmekteydi. Ancak Arkaik Kıbrıs'ta yenilenen bu figürin tipi, ayak bileklerine kadar uzanan yerel elbiselerle karşımıza çıkmaya başladı⁴⁵³. Doğu Ege'de de bu tip figürinler Suriye-Filistin örneklerine yakın olarak görülür. Ancak Yunan sanatçıları Doğu'dan aldıkları bu geleneği geliştirerek daha farklı yüz ifadeleri ortaya koymuşlardır (Harita: 14).

8.1.4.Kadın Müzisyenler Grubu

Kıbrıs'ta bir tema olarak görünen kadın müzisyenler grubu son derece ilgi çekici kategorilere sahiptir. Pişmiş toprak figürinlerden ya da heykelciklerden oluşan bu ilginç kategoriler, ellerinde yuvarlak ya da dikdörtgen olan ve farklı şekillerde yorumlanan nesnelerle karşımıza çıkarlar. Yuvarlak olan nesneler genellikle tamburin ve güneş diski olarak tanımlanmıştır. Dikdörtgen şeklinde olanlar ise kitap ya da müzik aleti olarak tanımlanır⁴⁵⁴. MÖ 7. yüzyıl sonu ve 6. yüzyıl başı, birçok kadın müzisyen temsilcilerinin ortaya çıktığı ve kült sahnelerinin daha ayrıntılı işlendiği bir dönem olmuştur. Böylece bu döneme ait olan figürinlerde görülen nesneler, kolayca müzik enstrümanı olarak ayırt edilebilir⁴⁵⁵.

Tamburin çalan kadın figürinleri Mezopotamya sanatında MÖ geç 3. bin ile erken 2. binyıl arasında karşımıza çıkmaktadır⁴⁵⁶. Filistin'de ise MÖ 1200 civarında görülen bu tipler, Fenike örneklerine oldukça benzemektedir. Kıbrıslı sanatçıların geliştirdiği pek çok farklı temayı daha çok pişmiş toprak figürinlerde görürüz. Bir eliyle karın hizasında tamburin tutan kadın figürlerinde diğer elinin düz bir şekilde verildiği örnekleri mevcuttur (fig. 140, 156). Bunun dışında bileğine ip ile bağlanmış türleri de vardır (fig. 257). Ayrıca iki eliyle göğüs

⁴⁵³ Karageorghis 1999, 130-145.

⁴⁵⁴ Karageorghis 1999, 11.

⁴⁵⁵ Karageorghis 2009, 176.

⁴⁵⁶ Barrelet 1968, 238.

hizasında tamburin çalan kadın figürinleri de Kıbrıs'ta karşımıza çıkan örnekler arasındadır (fig. 129). Meerschhaert bu örnekler arasında bir ayrım yapmıştır. Ona göre iki eliyle tamburin çalan tipler gerçekten müzisyenler grubuna dahil edilebilir, ancak tamburini karnında tutan kadın figürinleri adak eşyası taşıyan grubuna atfedilmelidir⁴⁵⁷.

Doğu Ege'de tamburin gibi bir müzik aleti çalan kadın figürleri, Geç Arkaik Döneme kadar bilinmemekteydi. Bu döneme kadar da sadece Rodos'ta görülmüştür⁴⁵⁸.

Dikdörtgen bir nesneyi tutan kadın figürinleri ise açıklaması daha zor tanımlanan bir tiptir. Dikdörtgen objenin genellikle sağ elle karın bölgesine doğru tutulduğunu ve diğer elin düz bir şekilde aşağı indiğini görürüz (fig. 169). Kitap şeklinde olan bu dikdörtgen nesnenin, figürin kıyafetinin verilmesi bakımından bir rahibe tarafından tutulduğu düşünülmektedir⁴⁵⁹. Doğu Yunan'da da bu tipler Miletos ve Samos gibi önemli kutsal alanların olduğu bölgelerden karşımıza çıkmaktadır (fig. 138, 176).

Kıbrıs repertuarında lir veya kithara çalan figürinler ve heykelcikler de mevcuttur. Bunlar genellikle sol elde tutulur ve sağ elle çalarken betimlenir. Yerel Kıbrıs kıyafetiyle verilmiş, "tanrıça" veya "rahibe" olarak adlandırılan örnekleri de mevcuttur (fig. 10). Tamburin çalan kadın figürinlerinin aksine, lir çalan figürinlerin köken olarak Kıbrıslı bir form olduğu düşünülür⁴⁶⁰. Bu tema MÖ 6. yüzyıl başından itibaren neredeyse tüm Kıbrıslı terakotalarda ve heykellerde görülmüştür⁴⁶¹. Diğer yandan Yunan dünyasında lir çalan figürinler, genellikle erkek olarak tasvir edilmiş olup Apollon kültü ile ilişkilendirilmiştir (fig. 235).

Tüm bu sıralanan ayrıntılar kadın müzisyenler grubunun Kıbrıslı bir tema olarak Yunan dünyasına etki ettiğine işaret eder (Harita: 15). Ancak bu etki tamamen Doğu Yunan'da varlığını hissettirmez ve Rodos, Miletos, Samos'ta görülen nadir örnekler dışında pek rastlanan bir grup değildir⁴⁶². Ayrıca bu bölgelerde de karşımıza bir şemadan ziyade tamburin veya kitap benzeri nesneler tutan örnekler olarak çıkar.

8.1.5.Kıbrıslı Yerel Giysiler

⁴⁵⁷ Meerschhaert 1991, 183-186.

⁴⁵⁸ Karageorghis 2009, 177.

⁴⁵⁹ Schmidt 1968, 29.

⁴⁶⁰ Karageorghis 2009, 177.

⁴⁶¹ Karageorghis 1999, 221-222; Hermay 1989, 388.

⁴⁶² Karageorghis 2009, 177.

En erken Kıbrıslı kadın terakota figürinlerinde ayak bileklerine akan şeffaf bir elbise karşımıza çıkar (fig. 123). Bu tip şeffaf giysiler vücudun belirginleştirilmesini sağlar ve Mısır heykelleri ile duvar resimlerinde görülen örneklerle benzer⁴⁶³. Schmidt sayesinde analiz edebildiğimiz Samos eserlerinde de bu tarz şeffaf bir elbiseyle verilmiş kadın tiplerine rastlarız (fig. 164). Bazı tiplerinin ise göğüslerinin açık verilerek dikdörtgen bir uzun *chiton* giydiği görülür (fig. 169). Daha enteresan olan giysi tipi ise, kollarının yan kanatlarından iki yana açılan ve ön kısmının yarım daire şeklinde bırakılarak verildiği örneklerdir. Belden yarım daire çizerek inen bu tipler Doğu Ege’de de ele geçmiş örneklerde görülmektedir (fig. 175). Bunların belden tek bir kemerle verilen örnekleri de mevcuttur (fig. 145-146)⁴⁶⁴. En önemli giysi tiplerinden biri de Kıbrıslı rahibe gruplarına atfedilen belden düşen püsküllü bantlarla verilmiş *hieratic* elbiselerdir (fig. 139). Kıbrıslı rahibeler genellikle Kıbrıslı ustalar tarafından boyun ve omuzlarını kaplayan şallarla temsil edilmiştir (fig. 127). MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında, Doğu Yunan sanatı ve *himationu* Kıbrıs sanatına etki etmeye başladığı zaman Kıbrıslı giysi tipinde kısmen değişiklikler görülmeye başlamıştır. Genellikle sağ omuza düşen zengin katlardan oluşan *chiton* üzerine bir *himation* giyerek betimlenen figürinler görülmeye başlamıştır (Harita: 16). Özellikle Miletos’tan bilinen bu tiplerin bazılarının bel çevresinde bir kemer görülür⁴⁶⁵. MÖ 6. yüzyıl başından beri Kıbrıslı kireçtaşı kadın heykellerinde ise uzun sade bir *khiton* görülür. MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Yunan tipi giysiler Kıbrıs’ı etkilemiş olsa bile, bu sade katlanmamış *khiton* örnekleri Geç Arkaik Döneme kadar devam etmiştir (fig. 253)⁴⁶⁶.

Kıbrıs tipi giysilerle kıyaslandığında Doğu Yunan giysileri biraz daha sınırlı kalır. MÖ 7. yüzyılda kuşaklı peplos giyen sade figürinler mevcuttur. Bu örneklerde ayaklarının görünmesini sağlayan yarı dairesel bir açıklık vardır. MÖ 6. yüzyılda ise Doğu Yunan giysi tiplerinde değişiklikler görülür. Heykel giysilerdeki en büyük değişimi Samos Heraion’da görürüz. Burada görülen giysi tipleri daha sonra Kıbrıs repertuarına da uyarlanmıştır⁴⁶⁷.

Hem Kıbrıs hem de Yunan repertuarında görülen bazı ikonografik öğelerin kökenleri vardır. Elbisede merkezi bir kıvrımı kavrarken betimlenen bu özellikler, köken olarak Mısır ve Suriye’ye dayanır. Bu tarz bir hareket Kıbrıslı sanatçılar tarafından üretilmesi de Naukratis’te Kıbrıs stilini yansıtan heykellerde karşımıza çıkar⁴⁶⁸. Ancak elbisesinin kıvrımını tutan kadın

⁴⁶³ Posener 1959, 116, 149.

⁴⁶⁴ Karageorghis 1999, 9.

⁴⁶⁵ Karageorghis 2009, 177-178; Richter 1968, 51.

⁴⁶⁶ Karageorghis 2009, 178.

⁴⁶⁷ a.e.

⁴⁶⁸ Gjerstad 1948, 371; Senff 2005, 102.

figürinlerinin ilham kaynağı veya geliştireni, aslında *Geneleos* grubundan başlayan bir hareketle Yunanlılar olmuştur⁴⁶⁹.

8.1.6. Takılar ve Saç Tipleri

Kıbrıslı kadın figürinlerinde zengin takılar ve saç tipleri stilistik açıdan ayırt edici özellikler sunar. İlk olarak saç tiplerinden ve başlıklardan bahsetmek gerekirse, başlıkların benzersiz olduğu ve saçların da, ya kalın ya da ince çizgiler halinde omuzlara düştüğü görülür. Bükülmüş bukleler halinde ve uzun verilmiş saç tipleri ise Yunan *koreleri* etkisinde olan Kıbrıs tipini göstermektedir⁴⁷⁰ (Harita: 17). Mısır tipi peruk şeklinde verilmiş modelleri ise MÖ 664-525 yılları arasında taklit edilen bir tür olarak Kıbrıslı heykellerin bazılarında görülmekteydi. Bunlar yatay çizgiler verilmeden yapılan Mısır saç tipinin en basit şekliydi. Ele geçen bu tip figürinlerde Mısır tipi peruğun kulakları kapatarak, omuz yüksekliğine ulaştığı görülür. Samos'ta da benzer örnekleri mevcuttur (fig. 151). Ayrıca Kıbrıslı örneklerde kulakları açık bırakılarak verilen bu tip peruklu figürinler yoğun olarak ele geçmiştir. Bu özellikler Kıbrıslı sanatçıların bulunduğu Naukratis eserlerinde de görülür (fig. 109). Kıbrıs'ta tipik olarak, kadın figürinlerinin açık bırakılan kulaklarının süslü bir şekilde veya küpeleriyle verildiği görülür.

Saç düzeni olarak, yüzün her iki tarafında yatay bölmelerle veya alnın üzerinde buklelerle görülmeye başladı. Bu durum Mısır etkisinde görülen (MÖ 725-675) ve saçın her iki yandan kalın kitleler halinde inen modellerinin, Yunanlı sanatçılar tarafından geliştirildiğine işaret etmektedir (fig. 155). Özellikle MÖ 6. yüzyılda bu tiplerin daha gerçekçi temsilleri ortaya çıkmıştır. Hatta hem arkada hem de önde kitleler halinde görülen bu kitlenmiş şekilde verilmiş saç bukleleri, MÖ 6. yüzyıl sonunda Kıbrıslı sanatçılar tarafından kireçtaşı heykellerde de taklit edilmiştir⁴⁷¹ (fig. 258). Bu kireçtaşı örnekler yerel Kıbrıs tipi olmaktan çok Yunan özellikleri gösterir⁴⁷².

Kıbrıslı başlık tipleri oldukça çeşitlidir. Bunlar bazen karşımıza rahibe tipi başlıkla bazen ise bir diademle çıkarlar (fig. 127). Örtünün altından görülen diademli tipler de mevcuttur (fig. 11). MÖ 7. yüzyıl sonunda figürinler özellikle Astarte temsillerini simgelemek için etkileyici diadimler giyerler. Bunlar alt kenarları süslenmiş bir taç veya dikey çizgili kenarlarıyla karşımıza çıkmaktadır (fig. 259). MÖ 6. yüzyılın sonunda sık görülen şeritli

⁴⁶⁹ Higgins 1967, 35.

⁴⁷⁰ Karageorghis 1993, 94.

⁴⁷¹ Karageorghis 2009, 178-179.

⁴⁷² Jenkins 2001, 170.

başlıklar vardır. Sarıklar, kalın kumaştan yapılmış ve ön tarafı dikey çizgilerle süslenmiş tipleriyle verilir (fig. 169). Çeşitli süslemelerle verilmiş olan bu sarıklı kadın figürinleri, Kıbrıs'ta MÖ 6. yüzyıl başından beri bilinmektedir⁴⁷³. Aynı dönemde Doğu Yunan'da da yayılım göstermiş olan bu tip başlıklar Samos ve Lindos gibi önemli Doğu Yunan kentlerinde karşımıza çıkmıştır (fig. 158-167). Sarıkların altında ise Kıbrıs örneklerindeki gibi bazen düz bazen de şekilli diademler görülmektedir.

Doğu Yunan'da bazı heykellerde alın üzerine çekilen ve bir çelenk gibi başı çevreleyen, saçların ise serbest bırakıldığı figürin tipleri mevcuttur⁴⁷⁴. Bu örnekler ilk kez MÖ 575 yılında Samos'ta ortaya çıkmış ve daha sonra MÖ 540'dan itibaren Miletoslu sanatçıları da etkilemiştir. Bazen ise bu uzun başörtüsüne MÖ 7. yüzyılın ortasında Samos sanatında görülen bir polos eşlik etmiştir. Bu tarz örnekler özünde Yunanlı değildir ve Anadolu sanatında Kybele tasvirlerinde görülür⁴⁷⁵.

Kıbrıslı takılar özellikle terakota figürinlerinde çok çeşitli örnekler olarak karşımıza çıkar. Özellikle dikkat çekici olanı, boynun etrafına gergin bir şekilde takılmış görünen gerdanlıklardır. Bu oriental gelenekte, boncuk dizileri, büyük disk şeklinde kolye ve damla veya deniz kabukları şeklinde dizilmiş gerdanlıklar görülür. Burun halkaları ve küpeler halinde de karşımıza çıkan bu takı tipleri, muhtemelen tanrıçanın rahiplerini sembolize etmektedir⁴⁷⁶. Bazen motifli verilmiş disk şeklinde küpeler, muhtemelen köken olarak Mısır'a dayanmaktadır⁴⁷⁷. Bilezikler ise daha çok Yunan sanatının özelliğidir⁴⁷⁸. Kıbrıs sanatında yoğun olarak kullanılan bu zengin takılar, MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Yunan sanatını da etkisi altına almıştır.

8.2.Erkekler

Kıbrıslı erkek figürinler, giysi tipleri, duruş şekilleri ve çeşitli temaları ile farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle pişmiş toprak figürinlerde karşımıza çıkan bu örnekler, Arkaik Dönemde kült ve adak eşyası olarak Doğu Yunan'da başta Samos, Rodos, Miletos, Chios ve Datça Emecik kutsal alanlarına yayılmıştır. Kıbrıs etkili en erken örnekler

⁴⁷³ Karageorghis 1993, 93.

⁴⁷⁴ Karakasi 2001, 39; Ridgway 1993, 137.

⁴⁷⁵ Karageorghis 2009, 179.

⁴⁷⁶ Karageorghis 1993, 94.

⁴⁷⁷ Richter 1968, 11.

⁴⁷⁸ Jarosch 1994, 89.

ise Samos Heraion'dan ele geçmiştir. Schmidt tarafından MÖ 670/660–640/630 arasına tarihlendirilmiştir⁴⁷⁹.

Kutsal alanlardan ele geçen erkek tipleri genellikle tapınım pozisyonundadır⁴⁸⁰. Asur özelliği gösteren bu tipler önemli devlet adamlarını temsil eder niteliktedir. Devlet adamları kendi tasvirlerini tapınağa sunarak tanrı ya da tanrıçanın koruması altına girmeyi amaçlamış olabilirler⁴⁸¹. Kıbrıs sanatında görülen bu etki, Ege dünyasında da kendini göstermiştir. Duruş pozisyonları bakımından ayrıldığı gibi sakallı ve sakalsız olarak da ayrımlar gözetilen bu tipler, adak taşıyanlar grubu ile “Asur-Salamis” tarzı bir manto giymiş, sol kolu bükülerek verilen tipler olarak da kendi içinde ayrılmaktadır. Bu tipler, buluntu yerlerine göre de farklılıklar göstermektedir.

8.2.1. Adak Hayvanı Taşıyan Erkek Grubu

Kıbrıs kökenli adak hayvanı taşıyan figürinler, MÖ geç 7. yüzyıl ve erken 6. yüzyılda Doğu Ege'de yayılım göstermiştir (Harita: 18)⁴⁸². Adak hayvanları genellikle karşımıza bir yavru keçi olarak çıkmaktadır. Çok nadir türleri arasında ise koç veya dana gibi türleri de mevcuttur. Bunlar genellikle Kıbrıs'ta erkek tanrılara adanan adaklar olarak yorumlanır⁴⁸³. Datça Emecik Apollon kutsal alanı hariç, Doğu Yunan ve Naukratis'te ise bunun tam tersi olarak kadın tanrılara adanmış türleri mevcuttur⁴⁸⁴.

Kıbrıs kutsal alanlarında bu tür buluntular genellikle resmi ilişkilerin bir ürünüdür. Yunan kutsal alanlarından ele geçen Kıbrıslı kireçtaşı heykeller ise yalnızca Yunan kültüründe kullanılmamıştır. Bunlar aynı zamanda Yunan sanatına aşina olan Kıbrıslı zanaatkarların üretimlerini Yunan pazarına yöneltmeleriyle de farklı bir amaç taşırlar. Böyle bir durum Yunan kutsal alanlarında karşımıza çıkan Kıbrıs tipi *Kouros* heykelcikleriyle de açıklanabilir⁴⁸⁵.

⁴⁷⁹ Schmidt 1968, 10.

⁴⁸⁰ Karageorghis 1995, 76.

⁴⁸¹ Karageorghis 2009, 154.

⁴⁸² Karageorghis 1993, 36-40.

⁴⁸³ Karageorghis 1998, 58.

⁴⁸⁴ Höckmann 2009, 252.

⁴⁸⁵ a.e.

Kıbrıs'ta karşımıza çıkan ve nerdeyse hepsi pişmiş toprak figürin olan adak hayvanı taşıyan tipler, genç erkekler olarak betimlenmiştir⁴⁸⁶. Bu figürin tipleri genellikle kısa kollu ve kuşaklı kısa bir *khiton* giyerler (fig. 153). Tiplerde kemerin altından inen şeritler görünür. Nadir örnekleri arasında kemersiz bir *khiton* ve *himation* da mevcuttur⁴⁸⁷. Başlarında ise sarık veya büyük bir şapka görülür⁴⁸⁸. Bunlar kutsal alanların geleneksel tipte verilmiş başlıklarıdır. Hatta bunları kadın modellerinde de görürüz. Küpe ve bilezik gibi takılar da bu tip erkek figürinlerinde ön plana çıkar (fig. 207). Adak hayvanı bükülmüş bir kol ile yatay olarak taşınır. Bazı örneklerde ise bacakları aşağı bakan adak hayvanları da mevcuttur. Bu tarz örnekler, MÖ geç 7. yüzyıl ve 6. yüzyılın ilk yarısında terakota figürinlerinde görülür⁴⁸⁹.

Adak hayvanı taşıyan erkek figürinlerinde gerçek hayatta da olabileceği gibi küçük bir hayvan zarar görmemesi için alttan tutularak verilmiştir. Bu durum, hayvanın nasıl taşınabileceğine dair gerçeklik ifadesi olarak figürinlere yansır. Yunan kutsal alalarında da adak hayvanları sıklıkla kuzu ya da yavru keçi olarak karşımıza çıkar (fig. 233). Bu yavru adaklar, büyük festivallerde halk için yapılan hayvan adaklarının aksine, ucuz olmaları nedeniyle küçük bir grupta ya da bir aile grubunda tercih edilen türlerdir. Bu tip sunular, kuşkusuz yaygın ritüellerdir⁴⁹⁰. Karageorghis'e göre Kıbrıs'ta görülen adak hayvanı taşıyan genç erkek figürinleri, ikonografik özellikleri bakımından diğer kültürlerden bağımsız olarak ortaya çıkmıştır⁴⁹¹.

Salamis, Ayia Irini ve Patriki'nin erkek tanrılar için yapılmış kutsal alanlarından ele geçen terakota figürinler Doğu Ege'den gelenlerle paralellikler gösterir (Harita: 19). Pek çok araştırmacı Ege örneklerinin, Kıbrıs kutsal alanlarının atölyelerinden ithal edildiği konusunda hemfikirdir⁴⁹².

Doğu Yunan'da ve Naukratis'te kireçtaşından yapılmış adak hayvanı taşıyan heykelcikler, kemerli ya da kemersiz bir *khiton* giyerken görülürler (fig. 260). Örneklerin çoğunda baş kısmı eksik olduğu için saç tipleri hakkında çok fazla yorum yapılamaz. Adak hayvanları bazen tek elle bazen de çift elle taşınırlar. Ancak genelde Kıbrıslı terakota örneklerinde görüldüğü gibi yatar bir pozisyonda taşınan adak hayvanları görülmektedir. Bu

⁴⁸⁶ Karageorghis 1998, 58.

⁴⁸⁷ Karageorghis 1993, 36-40; Kleibl 2006, cat. no. 25.

⁴⁸⁸ Kleibl 2006, 161.

⁴⁸⁹ Kleibl 2006, 158-160.

⁴⁹⁰ Höckmann 2009, 253.

⁴⁹¹ Karageorghis 1995, 44.

⁴⁹² Kleibl 2006, 157.

heykeller MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilir⁴⁹³. Samos ve Naukratis'ten ele geçen kireçtaşı heykeller ise MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilmektedir.

Doğu Ege ve Naukratis örneklerinde hayvanlar bazen bacaklarından tutulurken verilir. Bu durum Kıbrıs'ta Idalion hariç herhangi bir örnekte görülmemiş olup genelde kadın gruplarında karşımıza çıkar⁴⁹⁴. Böylece Kıbrıslı sanatın benimsendiğini ancak kendi sanat anlayışlarını da ekleyerek farklı tipler ortaya koyduklarını söyleyebiliriz. Bir ilham kaynağı olduğu kuşkusuz görülmektedir⁴⁹⁵.

Muhtemelen Yunanlılar terakota figürinler yerine kireçtaşı heykelleri tercih etmişti. Bu nedenle Kıbrıslı sanatçılar, Yunanlı alıcılar için kireçtaşı heykeller üretmeye başlamıştı. Belki de bu adak grubunun kireçtaşı heykellerde görülmesinin başlangıcı böyle olmuştur⁴⁹⁶. Ancak bu büyük kireçtaşı heykellerin Kıbrıs atölyelerinden Doğu Ege ve Naukratis'e dağılımı zor bir ihtimaldir. Diğer yandan da Yunanlı motifler dışında bu kireçtaşı heykelleri stilistik açıdan Kıbrıs işçiliğini göstermektedir. Yunan karakteristiği taşıyan saç tipi gibi unsurlar, yerel bazlı bir üretim olduğunun da çağrışımını yapmaktadır. Bu nedenle muhtemelen Kıbrıslı ve Yunanlı sanatçılar bir arada çalışmıştır. Örneğin Kyrieleis, Yunan dünyasında çalışan Kıbrıslı ustalar olduğunu öne sürmüştür⁴⁹⁷.

Sonucunda kireçtaşından yapılmış heykeller, MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında üretim yerlerinden bağımsız olarak Yunanlı alıcılar için değer kazanan sanat eserleri olmuştur. Bu durum Kıbrıs ve Doğu Ege arasında yoğun ticari temasların olduğunu ve böylece sanatın da bundan etkilendiğini gösterir. Böylece yaşanan yakın ilişkiler sayesinde Kıbrıs-Yunan tipi kireçtaşı heykellerin doğduğu ve yayıldığı yeni bir dönem başlamıştır⁴⁹⁸.

Doğu Yunan'da yoğun olarak ele geçen hayvan adakları taşıyan erkek figürinleri pek çok sorunsalı da beraberinde getirmiştir. Bu sorunsalların ana temasını oluşturan, Yunan inançlarıyla bu adak hayvanı taşıyan figürinler arasında nasıl bir bağlantı olabileceğidir. Rodos'ta Athena, Samos'ta Heraion, Emecik'te Apollon ve Naukratis'te Aphrodite kutsal alanları bu adakların alıcısı olarak görülmüştür. Buna göre de erkek veya kadın tanrı arasında

⁴⁹³ Schmidt 1968, 88; Walter 1968, 89.

⁴⁹⁴ Brönnert 2002, 146-147.

⁴⁹⁵ Fourrier 1999; Nick 2009; Schmidt 1968.

⁴⁹⁶ Fourrier 2001, 41; Kourou *et al.* 2002, 73-77.

⁴⁹⁷ Kyrieleis 1989, 54.

⁴⁹⁸ Raptou 1996, 249-256.

sadece genel bir bağlantı vardır⁴⁹⁹. Buralarda özellikle kurban edilen hayvanlar arasında yaygın olan keçidir ve belirli bir kültüre veya tanrıya bağlı değildir⁵⁰⁰.

MÖ 6. yüzyılın başlarında Yunan sanatında ilk olarak Samos'ta olmak üzere Doğu Yunan'da adak hayvanı taşıyan erkek figürinlerin varlığı bilinmektedir⁵⁰¹. MÖ 6. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Ionia bölgesinde özellikle kireçtaşlarında olmak üzere geniş bir alanda yayıldığı bilinir. Höckmann, ikonografik olarak aynı olan bu büyük ve küçük boyutlu Kıbrıslı heykellerin MÖ 6. yüzyıl boyunca Doğu Yunan'da bu kadar popülerlik kazanmasının bir tesadüf olamayacağını söylemiştir⁵⁰². Meynersen ise, bu ürünlerin Kıbrıs'tan Yunanlı atölyelere transfer edilmediğini vurgulamıştır⁵⁰³. Nihayetinde çoğu araştırmacı bu tipleri, Kıbrıslı figürinlerin Yunan tasvirlerinde olan bir yansıması olarak görmüştür. Sonucunda ritüel bir çerçevede değerlendirilince adak hayvanını taşıyan genç bir erkek tasviridir ve bu durum ortaktır⁵⁰⁴.

8.2.2.Paltolu Erkekler

Paltolu verilmiş erkek figürinleri, genellikle ayakta dururken ve konik başlıklarıyla temsil edilirler. Bu tiplerin karakteristik özelliği uzun paltolarının sol kol sırasında görülen saçaklı bir kattır ve diğer kolları ise dirsekten bükülü şekilde verilmiştir (fig. 47-48). Genellikle sakallı tasvir edilen ceketli erkek figürinleri, “Asur tipi” olarak adlandırılmıştır.

Paltosuyla verilmiş, sakallı erkek figürinleri kıyafetlerinin verilişi bakımından önemli devlet adamlarını, soyluları veya savaşçıları simgeler. Asur Kralı Sargon II'nin saltanatında bu Asur tipi kıyafetler bir sanat akımı olarak Kıbrıs'ta da kendini göstermiştir. Bu yeni kostüm tipinin Kıbrıslı terakota atölyeleri tarafından devralınması, Kıbrıs'ta ve Yakın Doğu'da Asur İmparatorluğu'nun hakim olduğu bir döneme tekabül eder. MÖ 8. yüzyıl sonundan itibaren Kıbrıs'ta görülmeye başlayan bu tip, özellikle MÖ 7. yüzyıl ve 6. yüzyıl arasında Samos ve Rodos gibi önemli Doğu Yunan merkezlerinde yayılım göstermiştir⁵⁰⁵. Schmidt Samos'ta ele

⁴⁹⁹ Blinkenberg 1931, 430.

⁵⁰⁰ Karageorghis 1995, 43; Hermery *et al.* 2004, 59; Klöckner 2006, 141-144; Kleibl 2006, 158.

⁵⁰¹ Kyrieleis 1984, 108.

⁵⁰² Höckmann 2009, 255.

⁵⁰³ Meynersen 2003, 355.

⁵⁰⁴ Höckmann 2009, 255.

⁵⁰⁵ Karageorghis 1995, 19.

geçen Asur-Kıbrıs tipi figürini, MÖ 670-660 yılları arasına tarihlendirmiştir⁵⁰⁶. Ancak Kıbrıs'ta bu Asur tipi örneklerin en parlak dönemi MÖ 570-540 yılları arasında olmuş ve bu tarihlerden sonra da daha az üretilmiştir⁵⁰⁷.

Fourrier bu Asur dizilerini Salamis üretimi olarak yorumlamıştır⁵⁰⁸(fig. 12). Hatta ona göre kireçtaşı heykel türleri de Salamis'ten geliyordu. MÖ 7. yüzyıl sonunda Salamis'ten elde edilen “Asur tipi” heykelcikleri bir dizi seri olarak sunmuştur. Bunları sadece ceketleriyle değil yuvarlak yüzleri, yukarı bakan büyük gözleri ve etli dudaklarıyla bu diziye dahil etmiştir. Böylece sakallı veya sakalsız, konik başlıklı veya düz başlıklı olarak değil genel bir ayırım yapmıştır. Ancak bunlar Asur karakteristiği taşımalarına rağmen Kıbrıs krallıklarının yapımlarıdır. Aynı tarz tipler Kıbrıs'ta Arsos'ta da bulunmuştur (fig. 25). Ayrıca Kazaphani örneklerinde bu tipler daha sık sakallı verilmiştir ve yüz tipi daha yaşlı bir erkeği vurgular. Samos'ta da Kazaphani örneğine benzer bir yüz tipiyle yaşlı erkek figürinleri ele geçmiştir (fig. 147, 170). Bunlar da muhtemelen aynı tip cekete ve duruşa sahiptir. Datça Emecik Apollon kutsal alanında da bulunan kireçtaşı rahip tipleri Asur ve Kıbrıs karakteristiğindedir. Doğulu kıyafet giyen bu tipler genellikle iki uzun parçadan oluşan kıyafet üzerine kemer takarlar. Duruş açısından ele alırsak sol kol vücudun yanında, sağ kol dirsekten bükülmüş olarak göğüs üzerinde yer almaktadır. Ayrıca bu kategoriye giren tiplerde konik başlık karakteristiktir⁵⁰⁹. Bu tarz mantolu tiplerin sakalsız örnekleri de mevcut olup, Datça Emecik Apollon kutsal alanı ve Naukratis'ten ele geçmiştir (fig. 103-105, 227). Yaşlı ve genç erkek figürinleri ayırt etmek gerekirse, muhtemelen yaşlı örnekler “rahip” ve genç verilmiş olanlar ise “savaşçı” tiplerdir.

MÖ 7. yüzyıl sonunda Kıbrıs'ta özellikle Ayia Irini'den büyük boyutlu heykeller gelişmeye başlamıştır. Bu yüzyıldan sonra ise yüz hatları detaylandırılmış, göz kapakları ile çevrili geniş yuvarlak gözler ve kalın çizgili kaşlar yapılmıştır (fig. 17-18). Doğu Yunan'da ise benzer örnekler ve en gelişmiş örneklerle sahip heykeller Samos'ta ele geçmiştir. Örneklerin başlığına bakıldığında yanaklıklılı ve halka dekorasyonlu bir başlık tipi olduğu görülmektedir. Saç ise boyunun arkasın dökülür vaziyette tasvir edilmiştir. Halka bezemeli başlık ise yine Salamisli atölyelerin özelliğidir (fig. 7, 9)⁵¹⁰.

⁵⁰⁶ Schmidt 1968, 129.

⁵⁰⁷ Kleibl 2009, 128.

⁵⁰⁸ Fourrier 2007, 152.

⁵⁰⁹ Tuna, Atıcı, Muşkara, Sakarya 2009, 233.

⁵¹⁰ Karageorghis 2009, 157-158.

8.2.3.Savaşçı Erkek Grupları

Kıbrıslı savaşçı erkek grupları da paltolu verilmiş “Asur tipi” figürinlerin gruplarına dahil edilebilir. Bunlar genellikle savaşçı arabaları ile belirli bir kompozisyon oluşturur. Bu nedenle de ceketli erkek gruplarından ayrılır. Ancak buluntular özellikle de Doğu Ege’de çoğu zaman parçalanmış halde ele geçmiştir. Bunlar paltolar bakımından rahip grupları olarak adlandırılan örneklere benzese de başlık bakımından onlardan ayrılır. Genellikle bu başlıklar daha önce de söz edildiği gibi kulakları kapatan tarzda ve uzundur.

Savaşçı gruplarda süvarilerin başları da oldukça büyük yapılmış olup, erkek grupları gibi püsküllerle zenginleştirilerek verilmişlerdir (fig. 214-215). Bunların vücutları çoğu zaman kırmızı veya kahverengi boyalarla çizgiler halinde belirginleştirilerek verilmiştir. Aynı şekilde “Asur-Salamis” tipi olarak adlandırılan bu süvarilerin Doğu Yunan’daki örnekleri, Kıbrıs’ın erken dönemlerindeki pişmiş toprak figürinleri ile benzerlik gösterir.

Özellikle Fenikelilerin yerleşmiş olduğu Kition ve Amathus gibi Kıbrıs merkezlerinde yoğun olarak ele geçen bu figürinlerin aracısı muhtemelen Fenike olmuştur (fig. 63-65, 80-81). Daha sonra bu örnekler Samos, Miletos, Knidos yarımadası, Rodos (Lindos) gibi Doğu Yunan merkezlerinin hem yerleşim alanlarına hem de kutsal alanlarına yayılmıştır (Harita: 20)⁵¹¹. Lindos ve Emecik örnekleri benzerlikleri nedeniyle kronolojik açıdan değerlendirilmiş ve MÖ 6. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir.

Yukarıda sıralanmış olan Doğu Ege bölgerinin atölyeleri, Kıbrıslı savaşçı gruplarının kopyalarını yapmış ve MÖ 5. yüzyıla kadar bu örnekleri kullanmıştır⁵¹². Ele geçen örneklerin ise stilistik ve biçimsel açıdan farklılıkları olsa da Kıbrıslı gruplara tipolojik bağlılığı dikkat çekmiştir. Ancak Kıbrıs’ta bile farklı örnekleri bulunan bu grubun çeşitliliği göz ardı edilmemelidir. Bütün olarak ele alınabilecek örnekleri Salamis’te mevcuttur. Karageorghis belki de bu nedenden dolayı savaşçı figürinleri üslup açısından bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır⁵¹³. Bu nedenle yayılımın nedeni Salamis’te savaşçı figürinler üreten bir atölyeden kaynaklı olabileceği düşünülmüştür.

Savaşçı erkek grupları herşeyden önce soylu bir gruba hitap ediyordu. Bu nedenle muhtemelen soylular kendilerini temsil etmek adına kutsal alanlara bu adakları

⁵¹¹ Kleibl 2009, 131.

⁵¹² a.e.

⁵¹³ Karageorghis 1995, 33, 113.

adamışlardır. Zengin bir şekilde belirtilmiş atlar ve erkek figürinleri bu yargıyı doğrular niteliktedir. Ayrıca dini alaylarda da binici grupları bir ritüel olarak karşımıza sıklıkla çıkar. Örneğin Datça Emecik Apollon kutsal alanında ele geçen bu grup, kült festivallerine dahil olan katılımcılar ile açıklanabilir⁵¹⁴.

8.2.4. Aslan Terbiyecisi Grubu

Aslan terbiyecisi grubu, genellikle kireçtaşından yapılmış olan heykellerde görülür. Bu grup; Samos, Rodos, Miletos, Knidos yarımadası, Naukratis ve Kıbrıs'ta görülmüştür⁵¹⁵ (Harita: 21). Figürinlerin temel özelliği, genç bir erkeğin önünde dik bir şekilde tasvir edilen aslandır. Kompozisyon olarak, genç erkekler her iki eliyle evcilleştirilmiş aslanı tutarken verilir. Yunan *kouros*larında, bu tip diğerlerinden farklı olarak adım atarken karşımıza çıkar. Kıbrıs'ta da bu çalışma işlenmiştir⁵¹⁶.

Grup içinde oldukça çok çeşit vardır. Örneğin saç modelleri bazen farklılık gösterir ve ayrıca bazı örneklerde kısa sakal görülür. Samos'tan bir örnekte önde görülen saç çizgisinin alt kenarları dişli verilmiştir (fig. 261). Bu örnekte figürinin boyun kısmında çiziklerin verilmesi ve kollarında bir şerit olması erkeğin üst kısmının çıplak olmadığını gösterir. Bu tarz ikonografik detaylar farklı olsa da aslanların genellikle verildikleri seviye ise aynıdır. Aslanın başı ise yan veya aşağı doğru verilebilir. Hatta Lindos ve Emecik örneklerinde hayvanın başı dik tutulurken görülür (fig. 262).

Aslan terbiyecisi figürini, Doğu Akdeniz'den gelen *kouros*larla stilistik açıdan benzerlik taşıdığı için MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir⁵¹⁷. Örneğin Smith ve Nick tarafından yapılan çalışmalar sonucu *kouros* ve aslan terbiyecisi figürinin Naukratis'te aynı atölyeden çıktığı belirlenmiştir⁵¹⁸. Bu tiplerin en erken tarihlerinin MÖ 600-575/560 olduğu karşılaştırılan örnekler sonucu anlaşılmıştır⁵¹⁹.

Salamis'ten gelen bir aslan terbiyecisi örneğinde vücudun çıplak verildiği görülmektedir. Yüz tipi yuvarlak ve şişkin verilmesiyle hala Salamis özellikleri gösterir. Saç tipi ise ortadan ikiye ayrılmış olup geride verilmiştir (fig. 263). Samos'tan da bu tarz saçlar

⁵¹⁴ Kleibl 2009, 133.

⁵¹⁵ Nick 2006, 47.

⁵¹⁶ Kourou 2002, 12.

⁵¹⁷ Nick 2006, 48.

⁵¹⁸ Smith 1892 no. 110; Nick 2006, 49.

⁵¹⁹ Schmidt 1968, 98-101; Berges *et al.* 2006, 65-68; Senff 2009, 277.

kulakların arkasında verilmiş ve geride omuz hizasının arkasında görünen üç tip baş ele geçmiştir⁵²⁰(fig. 264). Bu başların ise Salamis'ten gelmiş olabileceği düşünülmüştür⁵²¹. Bu ortadan ayrılmış saç modelleri Knidos *kouros*larında da mevcut olup, saçlar diğer örneklerle göre daha uzun verilmiştir. Bu örnekler de *kouros* gruplarıyla karşılaştırılmış ve MÖ 590-570 yılları arasına tarihlendirilmiştir⁵²². Ayrıca vücudu çıplak verilmiş Naukratis'ten ele geçen bir aslan terbiyecisi figürünü de Kıbrıs özelliğini yansıtır. Baş kısmı olmamakla birlikte vücut verilmiş bakımından Salamis örneklerine benzer (fig. 265).

Tipolojik olarak incelendiğinde aslan terbiyecisi grubunun hem Doğu Yunan hem de Kıbrıs plastğinde özel bir yeri olduğu görülür. Aslan terbiyecisi gruplarının vücut tipleri ise Kıbrıs'ta daha güçlü tasarımlara sahiptir. Ancak Salamis'ten gelen çıplak verilmiş aslan terbiyecisi figürünü, doğrudan paralellikler taşısa da istisna olan bir gruptur. Detaylar incelendiğinde uzun ince bir gövde ve yuvarlak bir yüz görülür. Vücut formu erken dönem Salamis eserleri ile karşılaştırılmaz niteliktedir. Vücut tasarımı bakımından aslan terbiyecisi tipleri *kouros*lara benzese bile sırt tasarımı ve omuzlarının verilmesi bakımından özellikle Doğu Yunan'da güçlü örnekleri tanımlanmıştır. Yakın Doğu modelinden türeyen kostümlü örnekleri en eski örnekleri gibi durmaktadır. Daha sonra çıplak Yunan *kouros*ları geliştirilmiştir⁵²³. Yunan'da ve Kıbrıs'ta ele geçen aslan terbiyecisi örneklerinin vücutlarında görülen anatomik benzerlikler Kıbrıslı ve Yunanlı heykeltıraşların birlikte çalıştığı bir atölyenin olabileceği sorunsalını gündeme getirmiştir⁵²⁴. Ayrıca grupta ilgili olarak çoğu zaman bir kahramanı temsil ettiği yorumu da vardır⁵²⁵.

8.2.5.Tahtta Oturan Rahip Grupları

Tahtta oturan rahip gruplarının çoğu zaman başlarının verilmesi bakımından tanrısallaştırıldıkları görülür. Kıbrıslı tahtta oturan rahip figürlerinin kireçtaşından yapılmış paralel örnekleri Samos ve Rodos akropolislerinden ele geçmiştir⁵²⁶. Genellikle örneklerde tahtta oturan tiplerin kollarını tahtın dirseklerine dayadıkları veya Lindos örneğinde verildiği

⁵²⁰ Schmidt 1968, 58 Taf. 99.

⁵²¹ Nick 2006, 49.

⁵²²a.e.

⁵²³ Nick 2006, 51.

⁵²⁴a.e.

⁵²⁵ Berges *et al.* 2006, 87-90.

⁵²⁶ Kyrieleis 1989, 54.

gibi ellerinde bir sandık tuttıkları görülür (fig.115). Örneklere bakıldığında karşımıza ya bir koç başı ya da koç boynuzlu bir insan başı çıkar. Bunlar Mısır ikonografisinden türeyen ve Fenike aracılığıyla alınan Baal-Hammon ve Doğu Yunan'da karşılaşılan Zeus Ammon'dur⁵²⁷.

Tahtta oturan rahibin, kendisinden daha yüksek birine işaret ettiği örnekler de bulunmaktadır (fig. 229). Tahtta oturan figürinlerin yayılımı MÖ 6. yüzyılın ortasında gerçekleşmiştir (Harita: 22). Aynı tarzda örnek Naukratis'ten de ele geçmiştir (fig. 266). Daha önce verilmiş Kıbrıslı paltolu rahip tiplerine benzeyen bu örnekler muhtemelen yüksek mertebede kişileri simgelemektedir. Başlık bakımından da Kıbrıs özelliği gösterir (fig. 206). Bu form Kuzey Suriye'den türemiş ve MÖ 8. ve 7. yüzyıldan beri Kıbrıs sanatında görülmektedir. Uzun bir *khiton* ve palto da Kıbrıs sanatında uzun süredir varlığını göstermiştir. Ayrıca bu tahtta oturan örnekler Doğu Yunan sanatında gelişen tahtta yatar pozisyonda olan örneklerden daha erken bir döneme tarihlendirilmelidir. Bu nedenle tarih olarak MÖ 600-560 bu tipler için *terminus ante quem* verir⁵²⁸.

8.3.Adak Hayvanları

Hayvan figürinleri özellikle Kıbrıs-Ion üretiminin aslan ve şahin grupları olarak bir dizi üretimidir. Özellikle aslan figürinleri, Kıbrıs'ta Salamis ve Larnaka gibi merkezlerde mevcut olmasına rağmen bilinen örneklerin çoğu Rodos, Samos, Knidos ve Chios'tan gelmektedir⁵²⁹ (Harita: 23). Bu örnekler MÖ 620/600 ve 580/570 yılları arasına tarihlenir. Kronolojik tarihlendirmede ise Samos ve Knidos örnekleri önemli bir rol oynamıştır⁵³⁰.

8.3.1.Aslan Figürinleri

Kıbrıs'ta aslan figürinlerinin ana merkezi Salamis olmuştur⁵³¹. Pişmiş topraktan yapılmış terakota örnekleri Kourion Apollon kutsal alanından ele geçen birkaç buluntu

⁵²⁷ Hermary 1989, 305.

⁵²⁸ Nick 2006, 52-53.

⁵²⁹ Berges *et al.* 2006, 94, 100; Hermary 1989, 462-463; Tuna *et al.* 2009, 240; Senff 2009, 277.

⁵³⁰ Berges *et al.* 2006, 92-97; Henke 2013.

⁵³¹ Yon 1973, 19.

haricinde yok denecek kadar azdır. Genellikle burada mezarlardan gelen aslan figürinleri MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁵³².

Mısır'da aslanlar genellikle çömelerek veya arka ayaklarının üzerinde oturarak temsil edilmiştir. Mısır sanatında tıpkı Yakın Doğu sanatında olduğu gibi çömelme türü yaygındır. Yuvarlak kulaklar, ağzın açık bir şekilde verilmesi ve yelelerin taç şeklinde verilmesi Geç Hitit modellerine benzemektedir. Büyük kediler için de aynı tip özellikler kullanılmıştır⁵³³.

İlk örnekleri vasat ve korunmamış olarak ele geçtiği için aslan heykelciklerini kronolojik olarak sınıflandırmak kolay olmamıştır. Bu nedenle iyi korunmuş örnekleri arasında olan Samos ve Lindos'tan ele geçmiş aslan heykelcikleri ele alınmış ve MÖ 560-550 yılları arasına tarihlendirilmiştir⁵³⁴. Bunun nedeni Doğu Yunan'da temsil edilen aslan figürinlerinin en iyi temsilcilerinin ağız açık ve dil dışarda verilmesidir. Bu yüz tipinin en erken örneklerinden birine ise Samos'ta bir aslan terbiyecisi figürin örneğinde görülen aslan başında rastlarız (fig. 267).

Arkaik Dönemde Kıbrıs'ta oldukça az sayıda karşımıza çıkan aslan heykelciklerinin en iyi örnekleri Salamis'tendir (fig. 268). Hatta Kıbrıslı vazo resimlerinde bile bu tip nadir olarak görülmüştür⁵³⁵. Burada aslanlar ölülerin koruyucusu olarak daha çok mezarlardan ele geçmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta Aphrodite tanrıçasına karşılık gelen Astarte'nin bir kutsal hayvanı olarak da karşımıza çıkmış olabilir. Doğu Yunan'da ise bu aslan türleri sadece kutsal alanlardan ele geçmiştir.

8.3.2.Şahin Figürinleri

Şahin grupları Rodos, Knidos, Miletos ve Samos'tan oldukça sık ele geçmiştir. Öte yandan Kıbrıs örnekleri yine nadiren Salamis'ten ele geçmiştir. Şahinin temsili Mısırlı olup Horus'u temsil etmektedir. Bu nedenle Naukratis örneklerini dikkate almak gerekir. Kronolojik bağlamda Samos, Lindos ve Naukratis bulguları karşılaştırılmış ve MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir⁵³⁶.

⁵³² Karageorghis 1996, 21.

⁵³³ Nick 2006, 70.

⁵³⁴ a.e.

⁵³⁵ Karageorghis 1996.

⁵³⁶ Nick 2006, 71-72.

9.KIBRIS-ION TİPİ

Kıbrıs-Ion tipi, MÖ 6. yüzyılın ortasından daha erken bir tarihte Doğu Yunan'da keşfedilen ve daha az Kıbrıslı stilistik özellikleri taşıyan heykellerin tarzını belirlemede kullanılan bir terim olarak doğmuştur. Bu sınıflandırmayı ilk yapan ise Hermery olmuştur⁵³⁷. Doğu Yunan'da keşfedilen hem Kıbrıslı hem de Kıbrıs-Ion tipi heykeller bulunduğu için bunların ayrımını yapabilmek oldukça zordur. Bu nedenle eğer gerçekten böyle bir stil varsa iyi analiz edilmelidir. Örneğin Fourier, Kıbrıs-Ion tipinin gerçekten olup olmadığını sorgulamıştır⁵³⁸. Senff ise bu ayrımı yapabilmek için Kıbrıslı eserler ile olası Kıbrıs-Ion tipi heykellerin profillerini karşılaştırmıştır ve Kıbrıs-Ion tipi örneklerinin daha düz bir vücuda sahip olduğunu öne sürmüştür⁵³⁹.

Kıbrıs-Ion tipini analiz etmek için daha önce ithal edilen Kıbrıslı eserleri iyi anlamak gerekir. Bununla birlikte eğer böyle bir tip varsa muhtemelen Kıbrıslı ve Yunanlı sanatçılar bir araya gelmiş olmalıdır. Genel olarak kabul gören yargı ise, Kıbrıs-Ion tipi heykellerin Kıbrıs'ta neredeyse hiç olmadığı ve hatta Kıbrıs uygarlığına yabancı olmasıdır. Örneğin Kıbrıs kökenli heykelerde erkekler giysileriyle verilir ve çıplaklık Yunan etkisinin görüldüğü eserlerde karşımıza çıkar. Bunun dışında bir önceki bölümde de görüldüğü üzere şahin ve aslan grupları Kıbrıs'ta nadir örnekler olarak temsil edilirken, Yunan kutsal alanlarında neredeyse en iyi kanıtlanmış bir diziyi oluştururlar. Hatta bu türe aslan terbiyecisi grubu da eklenir. Nadir de olsa ele geçen bu gruplar özellikle Salamis'ten gelmiştir (fig.263)⁵⁴⁰. Hermery bu türlere kuş tutan heykelleri ve Zeus Ammon grubunu da dahil etmiştir⁵⁴¹. Sonuç olarak Kıbrıs'ta sınırlı olan ama Yunan kutsal alanlarında daha sık görülen heykellerin Kıbrıs-Ion tipi olabileceği düşünülmüştür. Ancak Salamis modellerine bakıldığında bağımsız ve özgün bir sanat anlayışına sahip olduğu da gerçektir. Bu nedenle Kıbrıslı heykeltıraşların Kıbrıs-Ion tipi açısından önemli bir rol oynadığı söylenebilir⁵⁴².

Kıbrıs-Ion tipinin ortaya çıkışında yayılan bir sanat anlayışının etkileri olduğu da varsayılabilir. Böylece sadece Kıbrıslı esintiler taşıyan heykeller olarak da ortaya çıkmış olabilir. Buna örnek olarak Doğu Ege'de farklı tarzda yapılmış müzisyenler grubu verilebilir.

⁵³⁷ Hermery 1989, 483.

⁵³⁸ Fourier 2007, 274.

⁵³⁹ Senff 1994, 66.

⁵⁴⁰ Yon 1973, 45.

⁵⁴¹ Hermery 1989, 466.

⁵⁴² Fourier 2007, 275.

Sonucunda bazı örneklerde Kıbrıslı tipolojik özelliklerin Kıbrıs-Ion tipini daha çok etkilediği görülür. Bu tarz bulgular hem Yunan tipi hem de Kıbrıs tipi özellikler taşır.

Yunanlı zanaatkarlar tarafından üretilen heykellerin, Kıbrıs'tan ithal edilen eserlerin bir kopyası niteliğinde olup olmadığını görmek için ise üslup farkına bakmak gerekir ve bunu en iyi sunabilecek yer Naukratis'tir⁵⁴³. Boardman'a göre burada bulunan Doğu Yunanlılar Kıbrıslı eserlerin kopyasını yapmıştır⁵⁴⁴. Bunun nedeni saç stili ve yüz ifadesi bakımından Kıbrıs-Ion tipini en iyi yansıtan merkezlerden biri olmasıyla da açıklanabilir. Ayrıca Kıbrıslı eserler arasında sayısız “karma” tip bulunmaktadır. Buna örnek olarak Lindos'tan ele geçen ve Kıbrıs türünü yansıtan Kıbrıs-Ion tipi bir sfenks verilebilir (fig. 269). Bunlar Doğulu özellikler taşımaktadır. Fenikeliler bu anlamda etkili olmuştur⁵⁴⁵. Bu etkili karma stil Samos, Lindos ve Knidos gibi Doğu Yunan merkezlerinde yayılmıştır (fig. 270). Fourrier Kıbrıslı ve “karma” tarzda yapılmış eserlerin aynı atölyeden çıktığını söylemiştir⁵⁴⁶. Karma tarzda Kıbrıslı heykellerin üzerinde durmasının nedeni ise Kıbrıs-Ion tipini de bu kategoriye dahil etmesidir.

Kimi araştırmalara göre Kıbrıs-Ion stili, Doğu Yunan, Mısır ve Kıbrıs bileşenlerinden oluşuyordu. Nicholls ve Budde bu tipleri “ağırlıklı olarak Doğu Yunan işi” ve “ağırlıklı olarak Kıbrıslı çalışma” olarak ayırmıştır⁵⁴⁷. Bu incelemeler heykellerin üretim yerlerinin daha iyi tanımlanması konusunda ipuçları sunmuştur. Mısır sadece bir detay ya da tema kaynağı değildi. Aynı zamanda tanrısallaştırma gibi belirli türler için gerekliydi. Kıbrıs-Ion heykellerinde Kalathos'un “kanatlı tanrıçası” ve Zeus Ammon gibi tanrısal özelliklere sahip örnekler mevcuttur (fig. 271)⁵⁴⁸. Herşeyden önce koç başlı bir tanrının sembolü Zeus-Ammon ile ilişkilendirilir ve Mısır kökenlidir. Bu örnekler Doğu Yunan'da ikonografik ve üslup seçimlerinde “karma” tarzın heykellere yansıdığını gösterir.

Sonuç olarak materyal ve teknik açısından Kıbrıslı heykeltıraşlara işaret eden bir atölyeden söz edilebilir. Bunun nedeni ithalat ve taklitleri arasında ayırım yapabilmenin zor olmasından kaynaklıdır. Bu nedenle büyük ihtimalle tüm çalışmalar aynı atölyeden üretilmiş olabilir. Ancak bunlar sadece varsayımlardan oluşmaktadır.

Diğer bir tartışma da MÖ 6. yüzyıl başında Kıbrıs'ta mermer ve kireçtaşı heykellerin ortaya çıkışı ve Doğu Yunan'da başta Samos olmak üzere kutsal alanlardaki gelişimi üzerine

⁵⁴³ Boardman *et al.* 1995, 152.

⁵⁴⁴ a.e.

⁵⁴⁵ Hermary 1989, 37.

⁵⁴⁶ Fourrier 2007, 276-277.

⁵⁴⁷ Budde, Nicholls 1964, 5-8.

⁵⁴⁸ Fourrier 2007, 279.

olmuştur⁵⁴⁹. Bu bağlamda Hermary Metropolitan Müzesi kataloğundan yola çıkarak Kıbrıslı heykellerle ilgili bir çalışma yapmıştır⁵⁵⁰. Esas olarak Idalion ve Golgoi’den üretilen orta ve küçük boyutlardaki heykelleri incelemiştir ve bu dönemde giyim ile saç stilineki değişimleri ele almıştır. Saç stillerinde merkezi bir ayrımın yapıldığını ve saçların bu ayrımla bölünerek küçük kilitler halinde verildiğini vurgular. Höckmann tarafından omuzların her iki yanına dökülen uzun kilitler halinde verilen bu saçlar “Naukratis saç stili” olarak ele alınmıştır⁵⁵¹(fig. 98). Kıbrıs’ta nadir ele geçen bu saç stiline sahip heykeller Kıbrıs-Ion tipi olarak adlandırılmıştır. Bunların veriliş biçimi genellikle alında bir bant ile bölünen saçların, kulakları açık bırakılarak kilitler halinde dökülmesi şeklindedir. Bunlar çok çeşitli örneklerde karşımıza çıkmıştır. Örneğin Kıbrıs’tan ele geçmiş bir örnekte başın merkezine yerleştirilmiş üçgen görülür. Burada heykelin alnında bir bant görülür. Üçgen şeklinde iki yana ayrılan saçlar, kulakların arkasına kadar verilen bant ile sona erer. Bu bant sayesinde saçlar geride ve kulak açık verilmiş gibi bir görüntü sunmaktadır (fig. 272). Bu ayrım özellikle Doğu Yunan’da Samos’tan ele geçmiş *kouros*larda da görülmektedir (fig. 273). Örneklerde görüldüğü üzere saç kilitler halinde değil düz inmektedir⁵⁵². Karageorghis Kıbrıs’ta görülen bu saç tipi değişikliklerini MÖ 6. yüzyılın ortasına tarihlendirmiştir⁵⁵³.

Hermary Samos’u Kıbrıs-Ion tarzının yaratılmasında önemli bir merkez olarak görmüştür. Bu durumu MÖ 600’lü yıllarda kentin dinamizmi ve zenginliğine dayandırmıştır⁵⁵⁴. Kıbrıs ise stilistik özelliklerini daha çok pişmiş toprak figürinleri ile ortaya koymuştur. Muhtemelen Kıbrıslı terakota figürinleri prestijli eserler olarak değer kazanmış ve bu durum Kıbrıs’ta kireçtaşı heykel gelişiminin de önünü açmıştır. Hermary Idalionlu heykeltıraşların Samosluların isteği üzerine materyalleriyle birlikte buraya hareket ettikleri yorumunda bulunmuştur. Aynı zamanda orijinalde Idalion’dan gelen bu heykeltıraşların Doğu Ege’nin diğer kentlerine, Naukratis’e ve Levant kıyısına yayıldıklarından bahsetmiştir. Kıbrıs-Ion tarzının sona ermesini ise Doğu Yunan’da sanatsal bağlamda çalışan Kıbrıslı heykeltıraşların Kıbrıs’a geri dönmesine bağlamıştır⁵⁵⁵. Bu görüş sadece bir varsayım olmakla birlikte az da olsa Kıbrıs’tan ele geçmiş Kıbrıs-Ion tipi heykellerin bu dönemden sonra Kıbrıs’ta çeşitli yerlere dağılmasıyla açıklanabilir.

⁵⁴⁹ Kyrieleis 1996.

⁵⁵⁰ Hermary 2009.

⁵⁵¹ Höckmann 2007, 51.

⁵⁵² Hermary 2009, 245.

⁵⁵³ Karageorghis 2003, 102-103.

⁵⁵⁴ Hermary 2009, 247.

⁵⁵⁵ a.e.

Sonuç olarak bu eserler Yunan kutsal alanlarında ele geçen MÖ 7. yüzyılın yarısına ve MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Kıbrıslı heykeltıraşlar tarafından yapılmış eserleri belirlemede önemlidir. Naukratis bu eserlerin dağılımında önemli bir merkezdir. Fenike ile Kıbrıs arasındaki ilişkiler de unutulmamalıdır. Heykeltıraşlara yönelmek gerekirse de Mısır karakteristiği taşıyan bu heykellere sadece Yunanlı ve Kıbrıslı sanatçıların ürünlerinden doğar demek doğru olmaz. Kesin olan yargılardan biri de Yunan tapınaklarında oldukça fazla miktarda ele geçen Kıbrıs-Ion tipi heykellerin büyük olasılıkla Yunanlılar için üretilmiş olduğudur. Aynı stilistik zelliklerin Naukratis'te olan varlığı da Kıbrıslı ustaların burada bulunduklarına işaret etmektedir. Böylece zanaatkarların hareketliliğiyle gelişen bir sanat akımı doğmuş olabilir. Bunun bir nedeni de kireçtaşından yapılmış büyük boyutlu heykellerin taşınmasının zorluğudur.

Yunan tapınaklarından ele geçen ve üslup açısından Kıbrıslı olup malzeme bakımından Kıbrıslı olmayan eserler ise Kıbrıs rnlerinin Yunanlı ustalar kadar kopyalandığına işaret etmektedir. Bu eserler MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından sonra Doğu Yunan tapınaklarında daha çok karşımıza çıkmakta ve Yunanlıların Doğu Akdeniz'den aldığı sanat anlayışını kendi sanat anlayışlarına katarak geliştirdiği bir başka döneme işaret etmektedir. Böylece artık Yunan sanat anlayışının daha baskın olduğu yeni bir dönem doğacaktır. Belki de bu nedenle Hermery Doğu Ege'ye sözde yerleşmiş olan Kıbrıslı heykeltıraşların daha sonra tekrar Kıbrıs'a olan dönüşlerinden bahsetmiştir. Bu durum Yunanlı sanatçıların artık kendi ürünlerini yaratacak düzeye eriştikten sonra yaşanmış olabilir.

10.SONUÇ

Kıbrıslı terakota ve kireçtaşı heykellerin Doğu Yunan'da dağılımında grldğu üzere kutsal alanlar ve coğrafi konumları önemli rol oynamaktadır. Çalışma kapsamında Doğu Yunan kentlerinden Samos, Miletos, Knidos yarımadası ve Rodos üzerinde durulmuş ve bu bölgelerin kutsal alanlarından ele geçen Kıbrıs kökenli figürinler değerlendirilmiştir. Pek çok araştırmacının dikkatini çeken ve daha önce ele alınmış olan bu Kıbrıs kökenli figürinlerin neden ve nasıl Doğu Yunan kutsal alanlarında bu denli yoğun grldğu hakkında yorumlar getirilmiştir. Coğrafi konumlar dikkate alındığında ticaretin rolü bu dağılımda etkili olmuştur. Ancak kutsal alanlar dikkate alındığında sadece ticaret değil aynı zamanda için siyasi ve sosyal boyutlarının da önem taşıdığı grlmştir. Güç sahibi hükümdarlar veya kişiler tarafından da

Yunan tanrılarını onurlandırmak ve kendi güçlerini ispat etmek amaçlı prestijli hediyeler sunulmuş olabileceği bunun bir örneğidir.

Bir başka değinilen konu da Kıbrıslı figürinlerin tipolojik çeşitliliği üzerine olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs'ın erken dönem ilişkileri ile ilgili bir ön değerlendirme yapılmıştır. İlişkilerin yansıdığı somut değerlendirmeler, Kıbrıs'ın çeşitli merkezleridir. Bu merkezlerde bulunan atölyelerden ele geçen figürinler arasında bazen ikonografik ayrımlar görünse de üslup açısından bir bütünlük olduğu görülmüştür. Örneğin Salamis'te "Salamis-Asur" tipi olarak adlandırılan eserler adanın diğer kentlerine de yayılmıştır. Bunun dışında Amathus ve Kition gibi Fenike etkisinin görüldüğü merkezlerden ele geçen Astarte tipi kadın figürinleri de farklı ikonografik detaylar olsa bile tipolojik ölçüde adada yayılım göstermiştir. Bu örnekler gibi pek çok stilistik çeşitlilik, adanın Doğu Akdeniz temaslarının ne denli güçlü olduğunu ortaya koymuştur. Kıbrıs etkileşimde bulunduğu kültürel ilişkiler ışığında MÖ 7. yüzyılda kendi stilini tam anlamıyla ortaya koymuş ve sanatına yansıtmıştır. Bu tarih aynı zamanda Kıbrıs kökenli figürinlerin Doğu Yunan'daki dağılımına da işaret etmektedir. Buradan hareketle Kıbrıslı heykeltıraşların ortaya koydukları sanat eserlerinin ilgi görmesiyle beraber denizaşırı ticaret anlayışlarının da aynı dönemde gelişmiş olduğu söylenebilir. Kıbrıslılar büyük ihtimalle bu denizaşırı faaliyetleri de topraklarına yerleşen Fenikeliler aracılığıyla öğrenmiştir. Böylece erken dönem ilişkileri ışığında gelişen Kıbrıs sanatı özellikle kendini terakota figürinlerde göstermeye başlamış ve bu figürinlerin yoğun ihracatı başlamıştır.

İhracat Kıbrıs kökenli figürinlerin dağılmasında kuşkusuz en önemli faktörlerden biriydi. Bununla birlikte tek başına yeterli olmamıştır. Örneğin korsanlık, göç, siyasi ve sosyal faktörler de bu yayılımda önemli rol oynamıştır. Buna en iyi örnek Naukratis'tir. Burada yaşayan Yunanlı tüccarlar ve Kıbrıslı zanaatkarlar arasında ticari bir ilişki doğmuştur. Belki de Kıbrıslılar burada yaşayan Yunanlı tüccarların talepleri doğrultusunda kireçtaşı heykeller üretmeye başlamışlardır. Bu yargının nedeni Naukratis'ten gelen eserlerin genellikle kireçtaşı ve mermerden yapılmış olmasıdır. Ancak bu heykeller aynı zamanda da Kıbrıslı sanat eserlerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu özelliklere verilebilecek en iyi örnekler ise müzisyenler grubu ve tahtta oturanlar grubudur. Yüz ve duruş bakımından Kıbrıslı eserlere benzese de bu gruplarda belirli ayrımlar söz konusu olmuştur. Çalışmada da yer verildiği gibi saç biçimi, giyim modelleri ve sakalsız verilen erkek tipleri bunlara en iyi örnektir. Böylece kimi araştırmacıya göre "karma", kimisine göre de "Kıbrıs-Ion" tipi olarak adlandırılan yeni bir model anlayışı geliştirilmiştir. Görüldüğü üzere sanat akımının gelişmesinde sanatçıların veya tüccarların yer değiştirmesi önemli bir faktördür. Ayrıca daha erken dönemde gerçekleşen

ve Kıbrıs'ı hem kültürel hem de sanatsal açıdan etkileyen Fenikeliler de bu harekete iyi bir örnektir. Sonuç olarak farklı kültürlerle mensup kişilerin denizaşırı hareketleriyle yeni sanat akımları doğmuş ve yayılım göstermiştir. Kuşkusuz ki bir sanat anlayışının yayılım göstermesindeki en önemli sebeplerden biri de talep görmesidir.

Schmidt sayesinde daha detaylı inceleyebildiğimiz Samos'a yoğunlaşacak olursak, burada MÖ 7. yüzyılda aniden gelişen bir sanat anlayışının izleri görülür. Buradan ele geçen eserlerin analiz edilmesiyle ortaya çıkan tablo, bu gelişen sanat anlayışının Kıbrıs'ın etkisiyle gerçekleştiğidir. Bu durum örnekler karşılaştırıldığında da göze çarpar niteliktedir. Muhtemel yorumlar getirilecek olursa üç farklı seçenek ortaya çıkmaktadır. İlk olarak Samoslu sanatçılar, Kıbrıslı eserleri bire bir kopyalayarak kusursuz bir sanat anlayışı doğurmuş olabilir. Ancak böyle bir durumda malzemenin kalitesi üzerinde durmak gerekebilir ve bu pek mümkün görülmemektedir. Malzeme ithalatı yerine direk eserleri getirebilmek daha mantıklı bir yaklaşım gibi durmaktadır ki bu olasılık ikinci ihtimal olup, ticari ilişkilerle açıklanabilir. Diğer bir yorum da Hermary tarafından geliştirilmiştir. Ona göre Kıbrıslı zanaatkarlar, Doğu Yunan'daki atölyelerde çalışmalar yapmış olabilir. Ancak üçüncü ihtimal daha çok "Kıbrıs-Ion" tipinin doğuşunda geçerlilik kazanabilir. Bunun nedeni büyük yapılarda kireçtaşı heykellerin ithalatının zor olmasından kaynaklıdır. Kıbrıs tipi kireçtaşı heykellerin yayıldığı dönemde, Kıbrıs'ta da bir durgunluk yaşanması da bu görüşü destekler niteliktedir. Bu dönemde, Doğu Yunan'daki kadar çok sayıda kireçtaşı heykel ele geçmediği için böyle bir yargı kabul edilebilir.

Samos hem kutsal alanı hem de coğrafi konumu nedeniyle, güçlü devletlerin ticari faaliyetleri sırasında uğradığı bir nokta olmalıdır. Bu nedenle aslında bölgede ele geçmiş sanat eserlerinin Mısır, Kıbrıs ve Suriye gibi kültürlerin etkisini taşıması şaşırtıcı değildir. Ayrıca Samos coğrafi konumu ve kutsal alanı sayesinde zamanla güçlenerek zenginleşmiştir. Böylece siparişlerde de bulunmuş olabilir. Kıbrıs kökenli figürinlerin Doğu Yunan'da ilk görüldüğü yer de Samos olmuştur. Bu nedenle diğer Doğu Yunan kentlerinden ele geçen olası Kıbrıs kökenli figürinler incelenirken her zaman Samos'a da yer verilmiştir.

Samos gibi Rodos da konumu gereği önemli limanlara sahip olan bir ada olduğu için deniz ticareti yapanların uğrak noktası olmuştur. Kıbrıs kökenli figürinler burada da yoğun olarak ele geçmiştir. Özellikle Lindos'ta Athena tapınağından ele geçen adak eşyaları hem Samos hem de Kıbrıs eserleriyle karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, "Kıbrıs-Ion" tipinin burada yoğun olarak bulunduğu gözlemlenir. Salamis ve Arsos modelleriyle benzerlik gösteren pek çok kadın ve erkek figürinleri mevcuttur. Özellikle tanrıçaya adanmış kadın örnekleri

Samos Heraion'dan ele geçenlerle benzerlik gösterir. Bunlar Arsos'tan bir atölyeye işaret eder. Ancak özellikle adak taşıyan erkek figürinler stilistik açıdan incelendiğinde, Kıbrıs örneklerinden farklılaşır. Bu örnekler Kıbrıs'ta az sayıda ele geçen Kıbrıs-Ion tiplerine karşılık gelir. Aynı tipler Naukratis eserlerinde de karşımıza çıkar. Bu örnekler çalışmada da kıyaslanmıştır. Lindos ve Kameiros'ta oldukça sık rastlanan bu örnekler Naukratis örneklerine benzemesi nedeniyle, Naukratis'te Yunanlı ve Kıbrıslı sanatçıların bir arada çalışmış olabileceği yargısını arttırmaktadır. Bunun dışında bu eserlerin bol miktarda ele geçmesi, Mısır ve Rodos arasında denizaşırı ticari faaliyetlerin yoğun olduğuna da işaret eder.

Çalışmada yer verilen diğer bir Doğu Yunan kenti Miletos olmuştur. Burada da Aphrodite kutsal alanından dolayı Lindos ve Samos'ta olduğu gibi yoğun olarak kadın figürinleri ele geçmiştir. Bunlar Kıbrıslı rahibe tipidir ve kolyeleriyle süslü verilmişlerdir. Bu örneklerin yine Kıbrıs adasının doğusunda kalan atölyelerden çıkmış olabileceği düşünülür. Ancak bunlar dışında ele geçen bazı örnekler incelendiğinde tam olarak Kıbrıs tarzı taşımayan pek çok örnek de mevcuttur. Bu örnekler daha çok Doğu Yunan özelliği göstermektedir. Ancak aynı zamanda Kıbrıslı esintiler de taşımaktadır. Bu nedenle yine "Kıbrıs-Ion" stiline atfedilebilir. Özellikle Samos örnekleri ile neredeyse aynı derecede olan benzerliği, her iki kutsal alan için ortak bir atölyenin varlığına işaret edebilir.

Datça Emecik Apollon kutsal alanı Apollon kültünü temsil ettiği için Miletos, Lindos ve Samos kutsal alanlarından ayrılır. Buradaki örnekler daha çok savaşçı erkek gruplarını temsil eder niteliktedir. Ayrıca en çok ele geçen grup şahin ve boğa figürinleri olmuştur. Bunun dışında ele geçen terakota örnekleri başlık, duruş ve kostüm bakımından Salamis, Ayia Irini ve Patriki merkezleri ile paralellik taşıyan figürinlerdir. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar kireçtaşından yapılmış heykeller için bölgede yerel bir atölyenin varlığına işaret etmiştir. Tapınaktan ele geçen *kouros*lar ise Mısır sanatı ile ilişkilendirilmiştir. Tahta oturmuş rahip grubu, bazı figürlerin boynuzlu verilmesiyle de Apollon Karneios ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu figürinlerin ayakta temsil edilen örnekleri de Kıbrıs'ta pek çok merkezden ele geçmiş olup MÖ 7. yüzyılın ilk yarısından itibaren adada yayılmıştır. Bu nedenle Emecik'te bir atölye bulunmuş olsa bile mutlaka Kıbrıs'tan ilham alınan bir sanat anlayışı söz konusudur. Ayrıca kireçtaşından yapılmış *kouros*larda da ayakta verilmiş rahip örnekleri başlık, yüz tipi, kostüm ve duruş bakımından Kıbrıslı rahip tiplerini anımsatmaktadır. Böylece bir Kıbrıs etkisinin olmadığını söylemek yanlış olacaktır. Bununla birlikte adak hayvanı taşıyan kireçtaşı örnekleri de veriliş bakımından Kıbrıs'ın adak hayvanı taşıyan türlerinden ayrılır. Bunlar daha çok Naukratis ile benzerlik taşır. Kıbrıs'ta stilistik olarak bu tip hayvanın tek elle ve göğüs

hizasında, gövdenin ön kısmında taşınmasıyla karşımıza çıkar. Ayrıca kıyafetin verilişi de sadeleşmiştir. Çıplak verilen *kouros*lar da Kıbrıs stilini yansıtmaz. Ancak başlığıyla ele geçmiş örneği, gövdenin üst kısmının da giysili gibi verilmesiyle “Kıbrıs-Ion” tiplerine benzer. Zaten bu tip daha çok kireçtaşı heykellerde karşımıza çıkar ve analizlere göre kendini en iyi gösteren yerlerden biri de Datça Emecik olmuştur. Bunlarda yüz Kıbrıs özelliği taşırken saç ve kostümde farklılıklar görülür. Burada da yüz olarak dolgun verilmiş Kıbrıs tipi başlar ele geçmiş ve bunlar saçların ortadan ikiye ayrılmasıyla saç stili bakımından farklılıklar göstermiştir. Kesin bir yargıya varılamamakla birlikte yorumlar getirilebilecek bir durumdur. Belki de Hermery tarafından ortaya atılan Kıbrıslı sanatçıların Doğu Yunan’a yerleşmesi Datça Emecik için de söz konusu olmuştur ve Kıbrıslı sanatçılar Apollon kutsal alanı için heykeller üretmişlerdir.

Sonuç olarak Kıbrıs ve Doğu Yunan ilişkilerinin varlığı çoğu araştırmacının da belirttiği üzere kesin olarak kendini göstermiştir. Bu iki alanda özellikle plastik eserler bakımından bir hareket söz konusuydu. Hareket belki ilk başlarda tek taraflıydı ancak zamanla figürinlerdeki çeşitlilik arttı ve bu durum Yunan sanatının gelişim gösterdiği aşamada gerçekleşti. Burada muhtemelen Naukratis’te yaşayan Yunanlı zanaatkarların rolü büyüktü. Özellikle kireçtaşı heykellerin dağılımında Naukratis Akdeniz ticaretini şekillendiren önemli bir merkez konumunda olmalıdır. Muhtemelen bu bölge, Kıbrıs adasının Mısır ile olan doğrudan bir temas noktasıdır. Ayrıca Kıbrıslı malzemenin Doğu Yunan’daki dağılımının incelenmesiyle sanat anlayışının gelişim aşamalarını da çok rahat bir şekilde izleyebiliriz.

Son olarak Doğu Yunanistan’da ele geçmiş olan bu eserler, Doğu-Yunan arasında Suriye-Filistin kıyıları ve Mısır temaslarıyla da coğrafi etkenlere bağlı olarak yayılım kazanmış olabilir. Kısaca Kıbrıs ticari olarak kesinlikle bu temasta önemli rol oynamıştır. Çünkü bu modeller Doğu Akdeniz’de yaygındı ve Orientalizan Dönemde Yunan Dünyasını etkisi altına almıştı. Doğu Yunan’da Kıbrıs ithalatı olduğu bir gerçek olmakla birlikte, özellikle MÖ 6. yüzyılda “Kıbrıs-Ion” tipinin görüldüğü dönemde, Kıbrıslı göçmen ustalar burada bulunmuştu. Bunun dışında farklı bir yargıda bulunmak gerekirse, Yunanlılar için Kıbrıslı ustalardan eğitim görmüş olduğu da varsayılabilir.

EDEBİ METİNLER

- HERODOTOS Herodot Tarihi. (Çev. Müntekim Ökten). Kültür Yayınları, İstanbul (1991).
- HOMEROS İlyada. (Çev. A. Erhat-A. Kadir). Can Yayınları, İstanbul (1984).

KAYNAKÇA

- BARRELET 1968 Barrelet, M. T. (1968). *Figurines et reliefs en terre cuite de la Mésopotamie antique*. Paris: Geuthner.
- BERGES 2002 Berges D. (2002). "Archaische Funde aus Alt-Knidos". *IstMitt* 52, 99-164.
- BERGES, TUNA 2000 Berges, D., Tuna, N. (2000). "Das Apollonheiligtum von Emecik Bericht über die Ausgrabungen 1998 und 1999". *IstMitt* 50, 171-214.
- BERGES et al. 2006 Berges, D., Nollé, J., Krämer, J., Fittschen-Bandura, G. (2006). *Knidos: Beiträge zur Geschichte der archaischen Stadt*. Mainz am Rhein: Von Zabern.
- BEVAN 1985 Bevan, E. (1985). *Representations of Animals in Sanctuaries of Artemis and other Olympian Deities 1* (BAR IS 315). Oxford.
- BLINKENBENG 1931 Blinkenberg, C. (1931). *Lindos. Fouilles de l'acropole 1902-1914. I Les petits objets*. Berlin.
- BOARDMAN 1967 Boardman J. (1967). *Excavations in Chios, 1952-1955: Greek Emporio*. London: British School of Archaeology at Athens.
- BOARDMAN 1981 Boardman, J. (1981). *Kolonien und Handel der Griechen: Vom späten 9. bis zum 6. Jahrhundert v. Chr.* München: C. H. Beck.
- BOARDMAN et al. 1995 Boardman, J., Griffin, J., Murray, O. (1995). *Greece and the Hellenistic world*. New York: Oxford University.
- BOARDMAN 2001 Boardman, J. (2001). *Cyprus between East and West*. Nicosia: Bank of Cyprus Cultural Foundation.
- BOARDMAN 2011 Boardman, J. (2011). *The Greeks overseas: Their early colonies and trade*. London: Thames&Hudson.

- BROWN 2012 Brown, M.G. (2012). *Landscapes of Settlement in South-East Cyprus: The Late Bronze Age Origins of a Phoenician Polity*. (Published Doctorate Thesis). University of Edinburgh, Scotland.
- BRONNER 2002 Brönnner, M. (2002). "Kalksteinplastik". *Antike Kunst aus Zypern. Antikensammlung, Museum für Vor-und Frühgeschichte, Münzkabinett* (pp. 131-171). S. Brehme et al. (eds.). Berlin.
- BUDDE,
NICHOLLS 1964 Budde, L., Nicholls R. (1964). *A Catalogue of the Greek and Roman Sculpture in the Fitzwilliam Museum*. Cambridge.
- BUMKE 2007 Bumke, H. (2007). "Fremde Weihungen für griechische Götter. Überlegungen zu den Bronzestatuetten ägyptischer Götter und Priester im Heraion von Samos". *Kult und Kommunikation. Medien in Heiligtümern der Antike* (pp. 349-380). C. Frevel and H. von Hesberg (eds). Wiesbaden: Reichert Verlag.
- BURKERT 1995 Burkert, W. (1995). *The orientalizing revolution: Near Eastern influence on Greek culture in the early archaic age*. Cambridge.
- CAUBET 1991 Caubet A. (1991). "Recherche sur les ateliers de terres cuites de la partie occidentale de Chypre". *International Conference of Cypriote Studies* (pp. 109-113). F. Vandenabeele, R. Laffineur (eds.). Leventis Foundation. Brussels-Liege-Amsterdam, 29 May-1 June 1989. Brussels.
- CAUBET 1992 a Caubet A. (1992). "Achna, 1882: réflexion sur les découvertes du sanctuaire chypro-archaïque et classique". *Studies in honour of Vassos Karageorghis* (pp. 261-267). G. K. Ioannides (eds.). Nicosia.
- CAUBET 1992 b Caubet, A. (1992). "The Terracotta Workshops of Idalion during the Cypro-Achaic period". *Acta Cypria: Acts of an International Congress on Cypriote Archaeology held in Göteborg on 22-24 August 1991* (pp. 128-151). P. Aström (ed.). Jönköping: P. Aström förlag.

- CESNOLA 1885 Cesnola, L. P. (1885). *A Descriptive atlas of the Cesnola Collection of Cypriote Antiquities I. Sculpture*. New York.
- COLDSTREAM 1977 Coldstream, J. N. (1977). *Geometric Greece*. London: Methuen.
- COLDSTREAM 2006 Coldstream, J. N. (2006). "Other peoples" pots. Ceramic borrowing between the early Greeks and Levantines, in various Mediterranean contexts". *Across Frontiers: Etruscans, Greeks, Phoenicians and Cypriots. Studies in Honour of David Ridgway and Francesca Romana Serra Ridgway* (pp. 49-55). E. Herring *et al.* (eds.). London.
- COUNTS 2009 Counts, D.B. (2009). "Exploring Cultures in Contact: Postcolonial Models and Votive Religion in Ancient Cyprus". *Zypern-Insel im Schnittpunkt interkultureller Kontakte: Adaption und Abgrenzung von der Spätbronzezeit bis zum 5. Jahrhundert v. Chr: Symposium, Mainz 7.-8. Dezember 2006* (pp. 32-47). Bol R., Kleibl K., Rogge S. (eds.). Münster: Waxmann.
- COURTOIS 1971 Courtois, J.C. (1971). "Le sanctuaire du dieu au lingot d'Enkomi-Alasia", *Alasia I* (pp. 151-362). C. Schaeffer (ed.). Paris.
- DAVIS 1979 Davis W.M. (1979). "Ancient Naucratis and the Cypriotes in Egypt", *Göttinger Miszellen* 35, 13-23.
- DIKAIOS 1969 Dikaios, P. (1969). *Enkomi Excavations 1948-1958: By Porphyrios Dikaios*. Mainz am Rhein.
- EBBINGHAUS 2006 Ebbinghaus, S. (2006). "Begegnungen mit Agypten und Vorderasien im archaischen Heraheiligtum von Samos", *Stranieri e non cittadini nei santuari Greci, Atti del convegno internazionale* (pp.187-229). A. Naso (ed.). Floransa.

- FOURRIER 1999 Fourrier, S. (1999). *Chypre et la Grèce de l'Est à l'époque archaïque (VII-Ve s. av. J.-C.): La petite plastique chypriote et les échances en Méditerranée orientale*. (Lyon Thèse de doctorat). Lyon.
- FOURRIER 2001 Fourrier, S. (2001). "Naukratis, Chypre et la Grèce de l'Est: le commerce des sculptures 'chypro-ioniennes". *Naukratis. Die Beziehungen zu Ostgriechenland, Ägypten und Zypern in archaischer Zeit. Akten der Table Ronde in Mainz, 25.-27. November 1999* (pp. 39-54). U. Höckmann and D. Kreikenbom (eds.). Möhnese.see.
- FOURRIER 2007 Fourrier, S. (2007). *La coroplastie chypriote archaïque. Identités culturelles et politiques à l'époque des royaumes*. Travaux de la Maison de l'Orient et de la Méditerranée 46, Lyon.
- GABER 1986 Gaber, P. (1986). *Régional styles in Cypriote sculpture: The sculpture from Idalion*. NewYork: Garland.
- GARDNER 1888 Gardner, E.A. (1888). *Naukratis: Part II*. London.
- GJERSTAD *et al.* 1937 Gjerstad, E., Lindros, J., Sjoqviste, E., Westholm, A. (1937). *The Swedish Cyprus Expedition. Finds and results of the Excavations in Cyprus 1927-1931: Vol. III*. Stockholm: Swedish Cyprus Expedition.
- GJERSTAD 1948 Gjerstad, E. (1948). *The Swedish Cyprus Expedition: Vol. IV. Part 2. The Cypro-Geometric, Cypro-Archaic and Cypro Clasical Periods*. Stockholm: Swedish Cyprus Expedition.
- GJERSTAD 1959 Gjerstad, E. (1959). "Naukratis again". *AArch* 30, 147-165.
- GJERSTAD 1978 Gjerstad, E. (1978). "The Cypro-Archaic life size terracotta statue found in Old Smyrna". *Proceedings of the Xth International Congress of Archaeology* (pp. 709-713). E. Akurgal (ed.). Ankara.
- GRAEVE 1990 Graeve, V. (1990). "Der Schnitt auf dem Gipfelplateau des Kalabaktepe". *IstMitt* 40, 39-42.

- GRAEVE 2005 Graeve, V. (2005). "Funde aus Milet XVII. Fragmente von Bauskulptur aus dem archaischen Aphrodite-Heiligtum". *AA* 2, 41-48.
- GRAEVE 2007 Graeve, V. (2007). "Zur Kunstgeschichte früher milesischer Terrakotten". *Milesische Forschungen* 5. Frühes Ionien. *Eine Bestandsaufnahme (Panionion-Symposion Güzelçamlı, 26. September – 1. Oktober 1999* (pp. 645-668). Mainz am Rhein.
- GRAY 1969 Gray J. (1969). *Near Eastern Mythology*. Verona.
- HADIJICOSTI M. 1989 Hadjicosti, M. (1989). "More evidence for a Geometric and Archaic rural shrine of a female divinity at Enkomi". *RDAC*, 111-120.
- HELD 1993 Held, S. (1993). "Insularity as a modifier of culture change: the case of prehistoric Cyprus". *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*. 292, 25-33.
- HENKE 2005 Henke, J. (2005). "Funde aus Milet XVIII. Kyprische Koroplastik". *AA* 2, 49-71.
- HENKE 2009 Henke, J. (2009). "Cypriote terracottas from Miletus", *Cyprus and the East Aegean Intercultural Contacts from 300-500 BC. An International Archaeological Symposium held at Pythagorion, Samos, October 17th-18th 2008* (pp. 206-217). V. Karageorghis, O. Kouka (eds.). Nicosia.
- HENKE 2017 Henke, J. (2017). *Die zyprischen Terrakotten aus Milet: Neue Überlegungen zur Einordnung der archaischen zyprischen Terrakotten aus ostägäischen Fundkontexten und ihrer werkstattsspezifischen Zuweisung*. Boston: De Gruyter.
- HERMARY 1981 Hermary A. (1981). *Amathonte II. Testimonia* 2. Les sculptures découvertes avant 1975: Etudes Cypriotes V. Paris.
- HERMARY 1987 Hermary, A. (1987). "Amathonte de Chypre et les Phéniciens". *Studia Phoenicia* V. *Phoenicia and the East Mediterranean in the First Millennium B.C. Proceedings of the Conference held in Leuven from the 14th to the 16th of November 1985* (pp. 357-374). E. Lipinski (ed.). Louvain.

- HERMARY 1989 Hermary A. (1989). *Catalogue des antiquités de Chypre*. (Catalogue des antiquités de Chypre). Paris: Ed. de la Réunion des musées nationaux.
- HERMARY 1991 Hermary A. (1991). "Les Débuts de la grande plastique chypriote en terre cuite". *Cypriote Terracottas: Proceedings of the First International Conference of Cypriote Studies* (pp. 139-147). F. Vandenabeele, R. Laffineur (eds.).
- HERMARY 1994 Hermary, A. (1994). *La tombe du sanctuaire d'Aphrodite à Amathonte. RDAC*, 197-210.
- HERMARY 1996 Hermary, A. (1996). "Les Sculptures en pierre". *The Sanctuary of Apollo Hylates at Kourion: excavations in the Archaic precinct. SIMA CIX*: 139-149. D.Buitron-Oliver (ed.). Jonsered.
- HERMARY 2004 Hermary, A. (2004). "Les sacrifices dans le monde grec". *ThesCRA I*, 59-134.
- HERMARY 2009 Hermary, A. (2009). "Ionian styles in Cypriote sculpture of the sixth century BC", *Cyprus and the East Aegean Intercultural Contacts from 300-500 BC. An International Archaeological Symposium held at Pythagorion, Samos, October 17th-18th 2008* (pp. 244-251). V. Karageorghis, O. Kouka (eds.). Nicosia.
- HIGGINS 1967 Higgins, R.D. (1967). *Greek Terracottas*. London: Methuen.
- HOGARTH 1899 Hogarth, D.G. (1899). *Excavations at Naukratis*. London: British School at Athens.
- HOGARTH *et al.* 1905 Hogarth, D.G., Lorimer, H.L., Edgar C.C. (1905). Naukratis 1903. *JHS* 25, 105-136.
- HÖCKMANN 2009a Höckmann U. (2009). "Kalksteinplastik aus Zypern und Naukratis". *Zypern-Insel im Schnittpunkt interkultureller Kontakte: Adaption und Abgrenzung von der Spätbronzezeit bis zum 5. Jahrhundert v. Chr: Symposium, Mainz 7.-8. Dezember 2006* (pp. 93-111). Bol R., Kleibl K., Rogge S. (eds.). Münster: Waxmann.
- HÖCKMANN 2009b Höckmann U. (2009). "Male figures bearing sacrificial animals from Cyprus, the Aegean and Naukratis". *Cyprus and the East*

- Aegean Intercultural Contacts from 300-500 BC. An International Archaeological Symposium held at Pythagorion, Samos, October 17th-18th 2008* (pp. 252-262). V. Karageorghis, O. Kouka (eds.). Nicosia.
- HÖCKMANN 2007 Höckmann, U. (2007). Zyprisch-griechische Kouroi, andere Figuren und plastisch verzierte Gefäße. *Archäologische Studien zu Naukratis II* (pp. 13-162). U. Höckmann, W. Koenings (eds.). Worms: Wernersche Verlagsgesellschaft.
- HROUDA 1965 Hrouda, B. (1965). *Die Kulturgeschichte des Assyrischen Flachbildes*. Bonn.
- IKOSI 1993 Ikosi, G. (1993). "Kythrea Temenos. Unpublished material from the Swedish Cyprus Expedition". *Medelhavsmuseet Bulletin* 28, 11-81.
- JACOPI 1933 Jacopi, G. (1933). "Esplorazione archeologica di Camiro II". *Clara Rhodos vol. VI-VII*, 5-568.
- JAROSCH 1994 "Samische Tonfiguren des 10.-7. Jahrhunderts v. Chr. aus dem Heraion von Samos", *Samos XVIII*, Bonn.
- JENKINS 2000 Jenkins, I. (2000). "Cypriot Limestone Sculpture from Cnidus". *Periplous: Papers on Classical Art and Archaeology Presented to Sir John Boardman* (pp.153-162). G.R. Tsetskhladze et al. (eds.). London.
- JENKINS 2001 Jenkins, I. (2001). "Archaic Kouroi in Naukratis: The Case for Cypriot Origin". *AJA* 105, 163-179.
- KARAGEORGHIS 2005 Karageorghis, J. (2005). *Kypris: The Aphrodite of Cyprus: ancient sources and archaeological evidence*. Nicosia: A. G. Leventis Foundation.
- KARAGEORGHIS 2009 Karageorghis, J. (2009). "Moulds, production and circulation of terracottas of Cypriote style in Cyprus and the Eastern Aegean during the Archaic period". *Cyprus and the East Aegean Intercultural Contacts from 3000 to 500 BC. An International Archaeological Symposium held at Pythagoreion, Samos, October 17th - 18th 2008* (pp. 144-170). V. Karageorghis, O. Kouka (eds.). Nicosia.

- KARAGEORGHIS 1970 Karageorghis, V. (1970). *Excavations in the necropolis of Salamis II*. Nicosia.
- KARAGEORGHIS 1971 Karageorghis, V. (1971). "A Deposit of Archaic Terracotta Figures from Patriki, Cyprus". *RDAC* 1971, 27-36.
- KARAGEORGHIS 1978 Karageorghis, V. (1978). "A <Favissa> at Kazaphani". *RDAC* 1978, 156-193.
- KARAGEORGHIS 1982 Karageorghis, V. (1982). *Cyprus: From the Stone Age to the Romans*. London: Thames&Hudson.
- KARAGEORGHIS 1993a Karageorghis, V. (1993). *The Coroplastic Art of Ancient Cyprus II. Late Cypriote II-Cypro-Geontetric III*. Nicosia: Leventis Foundation.
- KARAGEORGHIS 1993b Karageorghis, V. (1993). *The Coroplastic Art of Ancient Cyprus III. The Cypro-Archaic period large and medium size sculpture*. Nicosia: A. G. Leventis Foundation.
- KARAGEORGHIS1995 Karageorghis, V. (1995). *The Coroplastic Art of Ancient Cyprus IV. The Cypro-Archaic Period Small Male Figurines*. Nicosia: A. G. Leventis Foundation.
- KARAGEORGHIS1996 Karageorghis, V. (1996). *The Coroplastic Art of Ancient Cyprus VI. The Cypro-Archaic period monsters, animals and miscellanea*. Nicosia.
- KARAGEORGHIS 1998 Karageorghis, V. (1998). *The coroplastic art of ancient Cyprus: A handmade/wheelmade figurines*. Nicosia: A.G. Leventis Foundation.
- KARAGEORGHIS 1999 Karageorghis, V. (1999). *Ancient Cypriote Art in the Severis Collection*. Athens: Costakis and Leto Severis Foundation.
- KARAGEORGHIS *et al.*
2000 Karageorghis, V., Mertens, J.R., Rose, M.E. (2000). *Ancient Art from Cyprus. The Cesnola Collection in The Metropolitan Museum of Art*, New York.
- KARAGEORGHIS 2002 Karageorghis, V. (2002). *Early Cyprus. Crossroads of the Mediterranean*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum.
- KARAGEORGHIS *et al.*

- 2009 Karageorghis, V., Karageorghis, J., Marantidou, P. (2009). *Terracotta statues and figurines of cypriote type in the Aegean: Provenance studies*. Nicosia: A. G. Leventis Foundation.
- KARAKASI 2001 Karakasi, K. (2001). *Archaische Korai*. Munich.
- KOUROU 2002 Kourou, N. (2002). *Limestone statuettes of Cypriote type found in the Aegean: Provenance studies*. Nicosia: A. G. Leventis Foundation.
- KILIAN DIRLMEIER 1985 Kilian Dirlmeier, I. (1985). "Fremde Weihungen in griechischen Heiligtümern vom 8. bis zum Beginn des 7. Jahrhunderts v. Chr.". *JRGZM* 32, 215-54.
- KITCHEN 2009 Kitchen, K.A. (2009). "Alas(h)i(y)a (Irs) and Asiya (Isy) in Ancient Egyptian Sources", *Egypt and Cyprus in Antiquity* (pp. 2-8). D. Michaelides, V. Kassianidou and R. Merrillees (eds.). Oxford.
- KLEIBL 2006 Kleibl, K. (2006). "Terrakottavotive", *Beiträge zur Geschichte der archaischen Stadt*. D. Berges, Knidos. Mainz am Rhein.
- KLEIBL 2009 Kleibl, K. (2009). "Zypro-archaische Terrakottavotive aus dem Apollon-Heiligtum in Emecik (Türkei) als Zeugnis interkultureller Beziehungen". *Zypern-Insel im Schnittpunkt inerkurtullerer Kontakte: Adaption und Abgrenzung von der Spatbronzezeit bis zum 5. Jahrhundert v. Chr.,Semposium Mainz 7-8 Dezember 2006* (pp. 113-137). Bol R., Kleibl K., Rogge S. (eds.), Münster.
- KLEINER 1966 Kleiner, G. (1966). *Alt-Milet*, Wiesbaden.
- KLÖCKNER 2006 Klöckner, A. (2006). "Votive als Gegenstände des Ritual-Votive als Bilder von Ritualen. Das Beispiel der griechischen Weihreliefs". *Archäologie und Ritual. Auf der Suche nach der rituellen Handlung in den antiken Kulturen Ägyptens und Griechenlands. Tagung Heidelberg 2004* (pp.139-152). J. Mylonopoulos and H. Roeder (eds.). Vienna.
- KNAPP 2008 Knapp, A.B. (2008). *Prehistoric and Protohistoric Cyprus: Insularity, Connectivity and Identity*. Oxford: Oxford University Press.

- KOUROU 2000 Kourou N. (2002). Aegean and Cypriot Wheel-made Terracotta Figures of the Early Iron Age, Continuity and Disjunction. *Die nahöstlichen Kulturen und Griechenland an der Wende vom 2. zum 1. Jahrtausend v. Chr. Kolloquium des Sonderforschungsbereiches 295 "Sprachliche und Kulturelle Kontakte" der Johannes-Gutenberg Universität Mainz*, 11-12. Dezember 1998 (pp. 11-38). Eva Andrea Braun, Holzinger Hartmut Matthaus (eds.), Möhnesee.
- KOUROU et al. 2002 Kourou, N., Karageorghis, V. et al. (2002). *Limestone Statuettes of Cypriote Type found in the Aegean*. Provenance Studies Nicosia.
- KYRIELEIS 1979 Kyrieleis, H. (1979). "Babylonische Bronzen im Heraion von Samos." *Jdl* 94, 32-48.
- KYRIELEIS 1984 Kyrieleis, H. (1984). "Zwei samische Bronze-Kouroi." *AM* 99, 105-111.
- KYRIELEIS 1989 Kyrieleis, H. (1989). "New Cypriot Finds from Heraion of Samos". *Cyprus and the East Mediterranean in the Iron Age, Proceedings of the Seventh British Museum Classical Colloquium, April 1988* (pp. 52-67). Veronica Tatton-Brown (eds.). London.
- KYRIELEIS 1998 Kyrieleis, H. (1998). "Cretan Works of Art in Samos." *Proceedings of the International Symposium Eastern Mediterranean: Cyprus-Dodecanese-Crete 16th-6th cent. B.C., Rethymnon 13-16 May 1997* (pp. 227-286). V. Karageorghis, N. Stampolidis (eds.), Athens.
- KYRIELEIS 2000 Kyrieleis, H. (2000). "Arhaische ionische Plastik des Ägäisraumes und ihre Rezeption in Griechenland und Sizilien." *Die Ägäis und das westliche Mittelmeer. Beziehungen und Wechselwirkungen 8. bis 5. Jh. v. Chr. Akten des Symposiums Wien 24. bis 27. März 1999* (pp. 265-274). Franz Krinzinger (ed.).

- KYRIELEIS 2006 Kyrieleis, H. (2006). "Archäologische Einführung." *Stranieri e non cittadini nei santuari Greci, Atti del convegno internazionale* (pp. 129-139). A. Naso (ed.). Floransa.
- KYRIELEIS 2009 Kyrieleis, H. (2009). "Intercultural commerce and diplomacy: Near Eastern, Egyptian and Cypriote artefacts from the Heraion of Samos". *Cyprus and the East Aegea Intercultural Contacts from 3000 to 500 BC. An International Archaeological Symposium held at Pythagoreion, Samos, October 17th - 18th 2008* (pp. 139-143). V. Karageorghis, O. Kouka (eds.). Nicosia.
- LEWE 1975 Lewe, B. (1975). *Studien zur archaischen Kyrischen Plastik*. (Ph. D. Dissertation). Johann Wolfgang Goethe-Universität. Frankfurt am Main.
- MARANTIDOU 2009 Marantidou, P. (2009). "The standing draped female figure in the Archaic art of Cyprus and the Eastern Aegean: a comparative study". *Cyprus and the East Aegea Intercultural Contacts from 3000 to 500 BC. An International Archaeological Symposium held at Pythagoreion, Samos, October 17th - 18th 2008* (pp. 171-188). V. Karageorghis, O. Kouka (eds.). Nicosia.
- MEERSCHAERT 1991 Meerschaert, C. (1991). "Les musiciens dans la coroplastie chypriote de l'époque archaïque". *Cypriote Terracottas. Proceedings of the First International Conference of Cypriote Studies, Brussels-Liège-Amsterdam, 29 May-1 June* (pp.183-92). F. Vandenabeele and R. Laffineur (eds.). Brussels.
- MEYNERSEN 2003 Meynersen, F. (2003). *Kriophoros und Moschophoros-Chronologie, Ikonographie und Bedeutung*. (Unpublished dissertation). Mainz am Rhein.
- MONLOUP 1984 Monloup T. (1984). *Salamine de Chypre XII. Les figurines de terre cuite de tradition archaïque*. Paris.
- MUNRO, TUBBS 1890 Munro, J.A.R., Tubbs, H.A. (1890). "Excavations in Cyprus, 1889. Polis tes Chrysochou, Limniti". *JHS* 11, 1-99.
- MUNRO, TUBBS 1891 Munro, J.A.R., Tubbs, H.A. (1891). "Excavations in Cyprus, 1890". *JHS* 12, 59-198.
- MURRAY et al. 1900 Murray, A.H., Smith, A.H., Walters, H.B.(1900). *Excavations in Cyprus*, Londra.

- MUŞKARA *et al.* 2007 Muşkara, Ü., Ataman, O. Y., Demirci, Ş., Bakırdere, S. (2007). “Datça/Emecik/Sarı Liman Mevkii Arkaik Kutsal Alanından Çıkan Bazı Kireçtaşı Heykelciklerin Arkeometrik Yönden İncelenmesi”. *AST* 22, 43-58, Ankara.
- MUŞKARA 2007 Muşkara, Ü. (2007). *Provenance Studies on Limestone Archaeological Artifacts Using Trace Element Analysis*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- MYLONAS 1998 Mylonas, D.G. (1998). *Archaische Kalksteinplastik Zyperns, Untersuchungen zur Ikonographie, Typologie und formgeschichtlichen Entwicklung der kyprischen Rundplastik der archaischen Zeit*. Mannheim.
- MYRES 1914 Myres, J. (1914). *Handbook of the Cesnola Collection of Antiquities from Cyprus*, New York.
- NICHOLLS 1952 Nicholls, R.V. (1952). “Type, group and series: a reconsideration of some coroplastic Fundamentals.” *ABSA* 47, 217-226.
- NICK 2006 Nick, G. (2006). *Zypro-ionische Kleinplastik aus Kalkstein und Alabaster. Archäologische Studien zu Naukratis I, Möhnesee*.
- OHNEFAKSCH-RICHTER 1893 Ohnefaksch-Richter, M. (1893). *Kypros, the Bible and Homer*. London.
- PETRIE 1886 Petrie, W.M. (1886). *Naukratis I. Third Memoir of the EEF*, London.
- PETTERSON 1992 Pettersson, M. (1992). *Cults of Apollo at Sparta. The Hyakinthia, the Gymnopaideiai, and the Karneia*. Stockholm.
- POR 2004 Pord, D.F. (2004). “The Levantine waterway, riparian archaeology, paleolimnology and conservation”. *Human Palaeoecology in the Levantine Corridor* (pp. 5-20). N. Goren-Inbar and J. D. Speth (eds.). Oxford: Oxbow.
- POSENER 1959 Posener, G. (1959). *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*. Paris.
- RAPTOU 1996 Raptou, E. (1996). “Contribution to the study of the economy of ancient Cyprus: copper-timber”. *The Development of the Cypriot*

- Economy* (pp. 249-259). V. Karageorghis and D. Michaelides (eds.), Nicosia.
- REYES 1994 Reyes, A.T. (1994). *Archaic Cyprus. A Study of the Textual and Archaeological Evidence*. Oxford: Clarendon.
- RICHTER 1968 Richter, G. (1968). *Korai. Archaic Greek Maidens*. London.
- RIDGWAY 1993 Ridgway, B.S. (1993). *The Archaic Style in Greek Sculpture*. Chicago III: Ares.
- SCHMIDT 1968 Schmidt, G. (1968). *Kyprische Bildwerke aus dem Heraion von Samos*. Samos VII, Bonn.
- SENN 1993 Senn, R. (1993). "Das Apollonheiligtum von Idalion: Architektur und Statuenausstattung eines zyprischen Heiligtums." *SIMA* 94, Jönköping.
- SENN 1994 Senn, R. (1994). "Zyprische und ostgriechische Statuetten aus Milet." *Cypriote Stone Sculpture. Proceedings of the Second International Conference of Cypriote Studies, Brussels-Liege, 17-19 May 1993* (pp. 63-69). F. Vandenabeele, R. Laffineur (eds.). Bruxelles-Liege.
- SENN 2009 Senn, R. (2009). "Beasts, heroes and worshippers: Cypriote limestone statuettes from the sanctuary of Aphrodite at Miletus". *Cyprus and the East Aegean Intercultural Contacts from 3000 to 500 BC. An International Archaeological Symposium held at Pythagoreion, Samos, October 17th - 18th 2008* (pp. 218-228). V. Karageorghis, O. Kouka (eds.). Nicosia.
- SHIPLEY 1987 Shipley G. (1987). *A History of Samos. 800-180 BC*, Clarendon Press, Oxford.
- SIMON 1986 Simon, C.G. (1986). *The Archaic Votive Offerings and Cults of Ionia*. (Ph.D. dissertation). University of California. Berkeley.
- SØRENSEN 1978 Sørensen, L.W. (1978). "Early Archaic limestone statuettes in Cypriote style. A review of their chronology and place of manufacture." *RDAC* 1978, 111-121.

- STYLIANOU 2003 Stylianou, A. (2003). "Neues zur Chronologie der frühen kyprischen Plastiken." *Junge zyprische Archäologie, Symposium, Berlin 6. April 2002* (pp.29-49). V. Karageorghis and S. Rogge (eds). Münster.
- TATTON BROWN 2000 Tatton Brown, V. (2000). "Sculpture and Terracottas from Enkomi in the British Museum". *CCEC* 30, 17-25.
- TUNA *et al.* 2009 Tuna, N., Atıcı, N., Sakarya, İ. (2009). "Datça Yakınlarında Arkeolojik Kazılarla Ortaya Çıkarılan Arkaik Apollon Kutsal Alanı". *TAÇDAM* 42, Ankara.
- Tuna *et al.* 2009 Tuna, N., Atıcı, N., Muşkara, Ü., Sakarya, İ. (2009). "Some remarks on the limestone figurines recently found at the Archaic sanctuary of Apollo in the territory of Knidos". *Cyprus and the East Aegea Intercultural Contacts from 3000 to 500 BC. An International Archaeological Symposium held at Pythagoreion, Samos, October 17th - 18th 2008* (pp.229-243). V. Karageorghis, O. Kouka (eds.). Nicosia.
- VANDENABEELE 1985 Vandenabeele, F. (1985). "Phoenician influence on the Cypro-Archaic terracotta production and Cypriot influence abroad." *Acts of the International Archaeological Symposium 'Cyprus between the Orient and the Occident', Nicosia 8-14 September* (pp.351-60). V. Karageorghis (ed.). Nicosia.
- VELLA 1996 Vella, N. (1996). "Elusive Phoenicians." *Antiquity* 70, 268-245.
- VENIT 1988 Venit, M.S. (1988). *Greek Painted Pottery from Naukratis in Egyptian Museums*. Winona Lake.
- WACHSMANN 1998 Wachsmann, S. (1998). *Seagoing Ships and Seamanship in the Bronze Age Levant*. Texas, Texas A&M University Press.
- WALTER 1968 Walter, H. (1968). *Frühe Samische Gefäße. Chronologie und Landschaftsstil ostgriechischer Gefäße (Samos V)*. Bonn.
- WEBB 1999 Webb, J.M. (1999). *Ritual Architecture, Iconography and Practice in the Late Cypriot Bronze Age*. Jonsered: Astrom.
- WINTER 1991 WINTER, N.A. (1991). "Terracotta Figurines from Kourion: the workshops", *Cypriote Terracottas. Proceedings of the First International Conference of Cypriote Studies* (pp. 221-224). F. Vandenabeele, R. Laffineur (eds.).

YON 1973	Yon, M. (1973). “Les lions archaïques.” <i>Salamine de Chypre IV</i> , 19-47. Paris.
YON 1974	Yon, M. (1974). <i>Salamine de Chypre V. Un dépôt de sculptures archaïques</i> . Paris.
YON, CAUBET 1991	Yon, M., Caubet, A. (1991). “Regional Classification of Cypriot Terracottas”, <i>Cypriot Ceramics: Reading the Prehistoric Record</i> (pp. 207-213). J. A. Barlow <i>et al.</i> (eds.). University Museum Symposium Series vol. 2, 207-213, Philadelphia.

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’deki konumu.

Harita 2: Geç Bronz Çağında Alasia ve Fenike Bölgesi.

Harita 3: Geç Bronz Çağı yerleşim yerleri ve Kıbrıs Güneydoğu bölgesindeki başlıca siteler (Brown 2012, 3, fig. 1.1).

Harita 4: Kıbrıs adası ve üretim atölyeleri (Fourrier 2007, 22, fig. 1).

Harita 5: Kıbrıs’ta erkek figürinlerin yoğun olduğu bölgeler (Fourrier 1999, 118, fig. 21).

Harita 6: Salamis etkisinde Arsos atölyesi (Fourrier 2007, 24, fig. 2).

Harita 7: Arkaik Dönemde Kıbrıs figürinlerinin dağılım alanları (Fourrier 1999, 145, fig. 25).

Harita 8: Samos’un Doğu Yunan’daki konumu (Shipley 1987, 2, fig. 1).

Harita 9: Datça Emecik Apollon kutsal alanı konumu (Berges 2006, 21, Abb. 21).

Harita 10: Rodos ve adadaki Kıbrıs kökenli malzemelerin dağılım yerleri (Fourrier 1999, 147, fig. 26).

Harita 11: Kolları vücudunun iki yanında ve gergin verilmiş kadın figürinlerinin dağılımı (Marantidou 2009, 184, fig. 1).

Harita 12: Adak taşıyan kadın figürinlerinin coğrafi dağılımı (Marantidou 2009, 185, fig. 3).

Harita 13: İki eliyle göğsünü tutan kadın figürinlerinin coğrafi dağılımı (Marantidou 2009, 186, fig. 5).

Harita 14: Tek eliyle göğsünü tutan kadın figürinleri (Marantidou 2009, 186, fig. 6).

Harita 15: Kadın müzisyenler grubunun coğrafi dağılımı (Marantidou 2009, 187, fig. 8).

Harita 16: Kıbrıs ve Doğu Yunan'da kadın giysi tipleri (Marantidou 2009, 188, fig. 9).

Harita 17: Kıbrıs ve Doğu Yunan'da kadın figürinlerinde görülen saç tipleri (Marantidou 2009, 188, fig. 10).

Harita 18: Adak hayvanı taşıyan terakota (yeşil) ve kireçtaşı (kırmızı) erkek gruplarının Kıbrıs'tan yayılmasını gösteren harita (Höckmann 2009, 260, fig. 2).

Harita 19: Adak taşıyan Kıbrıslı terakotaların Doğu Yunan'da yayılımı (Kleibl 2009, 127, Abb. 10).

Harita 20: Kıbrıslı savaşçı gruplarının coğrafi dağılımı (Kleibl 2009, 132, Abb. 15).

Harita 21: Aslan terbiyecisi grubunun yayılım alanları (Tuna 2009).

Harita 22: Aslan figürinlerinin buluntu alanları (Tuna 2009).

LEVHA LİSTESİ

Fig. 1: Çift cinsiyetli pişmiş topraktan yapılmış kentaur. M.Ö erken 7. yüzyılda Salamis'te bulunmuştur. Kırmızı ve siyah boyalarlı figürün kaskı vardır (Karageorghis 2002, 191, fig. 384).

Fig. 2: Kourion Apollon kutsal alanından atlı binici figürinler (Karageorghis 2002, 190 fig. 383).

Fig. 3: Naukratis Aphrodite kutsal alanından ele geçmiş Salamis tipi binici grup (British Museum 1911, 0606.1; <http://www.britishmuseum.org/naukratis>).

Fig. 4: Kıbrıs-Asur tipi grubundan Salamis'ten ele geçmiş yaşlı erkek figürin başı (Fourrier 2007, *Salamine série B1*, cat.120).

Fig. 5: Samos'tan ele geçmiş Asur-Salamis tipi erkek başı (Karageorghis *et al.* 2009, 130, Pl. XXVII, SAH65).

Fig. 6: Gözleri belirgin verilmiş Salamis'ten ele geçmiş Kıbrıs stili sakallı erkek başı (Fourrier 1999, *Salamine série C1*, cat. 149).

Fig. 7: Salamis'ten orta boylu genç ve sakalsız verilmiş erkek başı (Karageorghis 1993b, 50, cat. no. 145).

Fig. 8: Rodos Kameiros'tan ele geçmiş figürin parçası (Jacopi 1932, 298 no. 27, fig. 27).

Fig. 9:Salamis'ten ele geçmiş dairesel başlıklı terakota erkek başı (Fourrier 1999, *Salamine série* C3, cat. 152).

Fig. 10: Kemeriyile ve süslü elbisesi ile betimlenmiş muhtemelen tanrıça olduğu düşünülen Achna kadın figürini (Fourrier 1999, *Achna série* A1, cat. 1).

Fig. 11: Achna'dan süslü verilmiş bir rahibe figürini (Fourrier 1999, *Achna série* A2, cat. 2).

Fig. 12: Salamis-Asur dizisi örneği (Fourrier 1999, *Salamine série* B1, cat.120).

Fig. 13: Achna'dan gözleri kapalı verilmiş, muhtemelen sağ elinde çiçek ve sol elinde bir ayna tutan sade elbiseli rahibe figürini (Fourrier 1999, *Achna série* A3, cat. 4).

Fig. 14: Achna'dan iki eliyle göğüslerini tutan rahibe figürini (Fourrier 1999, *Achna série* A3, cat. 5).

Fig. 15: Kolların veriliş biçiminden dolayı muhtemelen tanrıça olabileceği düşünülen çıplak kadın figürini (Fourrier 1999, *Achna série* A4 cat. 8).

Fig. 16: Patriki'den ele geçmiş Kıbrıs-Asur grubuna benzeyen hayvan taşıyıcı erkek figürinler (Fourrier 1999, *Patriki série* B1 cat. 4).

Fig. 17: Ayia Irini'den adak taşıyan genç erkek figürini (Fourrier 1999, *Ayia Irini série* O cat. 242).

Fig. 18: Salamis'ten Ayia Irini ile benzer ifade ile verilmiş kasklı erkek figürini (Fourrier 1999, *Salamine série* C2 cat. 151).

Fig. 19: Arsos'tan silindirik gövdeli kadın figürini (Karageorghis 1998, 16, cat. no. I (i) 93).

Fig. 20: Arsos'tan Kollarını bükerek havaya doğru kaldıran kadın figürini (Karageorghis 1998, 36, cat. no. I (xi)a 8).

Fig. 21-22: Arsos'tan ele geçmiş stilistik olarak benzer figürinler (Fourrier 1999, *Arsos série* E1 cat. 7; E2 cat. 8).

Fig. 23: Arsos'tan ele geçmiş silindirik gövdeli ve kalıplanmış yüz tipiyle verilmiş kadın figürini (Karageorghis 1998, 6, cat. no. I (i) 10).

Fig. 24: Idalion'dan ele geçmiş kollarını iki yana açan tanrıça figürini(Fourrier 1999, *Idalion série* A1 cat. 1).

Fig. 25: Arsos'tan sakallı ve ceketli verilmiş erkek tipi (Fourrier 1999, *Arsos série H1* cat. 11; Schmidt 1988, Taf. 10).

Fig. 26: Arsos'tan ele geçmiş zengin takılarıyla verilmiş rahibe veya tanrıça figürin (Fourrier 2007, *Arsos série H3*, cat. 18).

Fig. 27: Lapithos'tan şeffaf elbise giymiş, kolye ve elbisesiyle betimlenen kadın heykelcik (Karageorghis 1999, 168, cat. no. V (iv) 43).

Fig. 28: Kolları iki yana açılmış verilen tanrıça figürin, Idalion'dan ele geçmiştir (Fourrier 1999, *Idalion série A2*, cat. 5).

Fig. 29: Idalion'dan ele geçmiş ve yerel bir üretimi yansıtan terakota figürin (Fourrier 1999, *Idalion série Cl*, cat. 16).

Fig. 30: Idalion'dan lir çalan savaşçı erkek figürü. Figür dişi özellikler gösterir (Fourrier 1999, *Idalion série Gl*, cat. 45).

Fig. 31-32: Idalion'dan ele geçmiş rahibe olduğu düşünülen ve aynı stilistik özelliklere sahip iki kadın figürin (Fourrier 2007, *Idalion série G2*, cat. 49; *G3*, cat. 61).

Fig. 33: Idalion'dan ele geçmiş ve karakteristik gözleriyle yerel Idalion üretimine işaret eden kadın figürin (Fourrier 1999, *Idalion série G5*, cat. 63).

Fig. 34: Idalion'dan ele geçmiş ve yerel üretim olduğu düşünülen sakallı erkek figürin (Fourrier 1999, *Idalion série G6* cat. 69).

Fig. 35: Idalion'dan ele geçmiş göğüslerini tutarken verilen kadın figürini (Fourrier 1999, *Idalion série L*, cat. 122).

Fig. 36: Kition'dan ele geçmiş, Idalion örneğine benzer kuş tutan kadın figürin(Fourrier 1999, *Kition série K3*, cat. 76).

Fig. 37: Kıbrıs'ta nereden çıkmış olduğu henüz bilinmeyen ve ikonografik olarak hamur açarken betimlenen kadın figürini (Karageorghis 1998, 62, cat. no. II (ix) 1).

Fig. 38: Idalion'dan ele geçmiş muhtemelen “hamur açan” veya “çocuk taşıyan” kadın figürini (Fourrier 1999, *Idalion série N*, cat. 129).

Fig. 39:Arsos'tan ele geçmiş Idalion ile benzer yüz ifadelerine sahip, iki eliyle göğsünü tutarken betimlenen kadın terakota figürini(Fourrier 1999, *Arsos série H9*, cat. 36).

Fig. 40-41: Kazaphani'den ele geçmiş konik başlıklı erkek figürinleri (Fourrier 1999, *Kazaphani série A1*, cat. 2; A2, cat. 6).

Fig. 42: Ayia Irini tapınağından ele geçmiş yüksek konik başlıklı ve silindirik gövdeli erkek figürini (Karageorghis 1995, 4, cat. no. I (i)14).

Fig. 43: Kazaphani'den ele geçmiş konik başlıklı erkek başı (Fourrier 1999, *Kazaphani série F2*, cat. 25).

Fig. 44: Ayia Irini'den ele geçmiş yüz biçimiyle Kazaphani örneğine benzer, konik başlıklı erkek figürin (Fourrier 1999, *Ayia Irini série F3*, cat. 149).

Fig. 45: Kazaphani'den ele geçmiş sakallı bir erkek başı (Fourrier 2007, *Kazaphani série G2*, cat. 31).

Fig. 46: Kazaphani'de bulunmuş "Asur-Salamis" tipini yansıtan sakallı erkek figürini (Fourrier 2007, *Kazaphani série G3*, cat. 35).

Fig. 47: Bir eli göğsünde verilmiş Kazaphani'den ele geçen yaşlı ve sakallı erkek figürin (Fourrier 1999, *Kazaphani série G4*, cat. 46).

Fig. 48: Kazaphani'den *khiton* ve püsküllü palto giymiş "Asur" tipi rahip figürin (Karageorghis 1995, 20, cat. no. I (ii)41).

Fig. 49: Samos'tan Asur tipi verilmiş figürin parçası (Schmidt 1968, Taf. 8).

Fig. 50-51: Kazaphani'den ele geçmiş başlıklı ve kulakları belirgin verilmiş erkek figürinleri (Fourrier 1999, *Kazaphani série G7*, cat. 71; G8, cat. 75).

Fig. 52: Kazaphani'den ele geçmiş sakalsız, kıvrıkcık saçlı ve küpeli erkek başı (Karageorghis 1978, 161, no. 26).

Fig. 53: Kazaphani'den sakallı ve konik başlıklı erkek başı (Karageorghis 1993b, 45, cat. no. 111).

Fig. 54: Sakalsız, konik başlıklı ve küpeleriyle verilmiş genç erkek başı. Nereden ele geçtiği bilinmeyen figürin, MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilmiştir (Karageorghis 1993b, 46, cat. no. 120).

Fig. 55: Ayia Irini'den ele geçmiş sivri burun ve sivri başlıklı, kolları iki yana yaslanmış şekilde verilen erkek figürini (Fourrier 1999, *Ayia Irini série, A4*, cat. 52).

Fig. 56: Kıbrıs Ayia Irini kutsal alanında bulunmuş büyük ve küçük boyutlu terakota figürinler (Karageorghis 2002, 186, fig. 377).

Fig. 57: Kıbrıs Ayia Irini'den ele geçmiş büyük boyutlu ve bir eli göğsünde verilmiş şapkalı erkek figürin (Fourrier 1999, *Ayia Irini série M*, cat. 236).

Fig. 58: Ayia Irini'den ele geçmiş konik başlıklı ve sivri sakallı, sert yüz ifadesine sahip erkek başı (Fourrier 1999, *Ayia Irini série F8*, cat. 197).

Fig. 59: Ayia Irini kare yüzü terakota (Fourrier 1999, *Ayia Irini série G2*, cat. 216).

Fig. 60: Limniti'den Ayia Irini örneğine benzeyen terakota figürin(Fourrier 1999, *Limniti série D*, cat. 18).

Fig. 61: Amathus'tan ele geçmiş, iki eliyle ayna tutan kadın figürini (Fourrier 1999, *Amathonte série A* cat. 10).

Fig. 62: Amathus'tan ele geçmiş çanak modellen figürin (Fourrier 1999, *Amathonte série B*, cat. 124).

Fig. 63-65: Amathus'tan ele geçmiş binici grup modelleri. Üçüncü figürin haricinde yüz tipi bakımından Amathus modellerine benzemediği düşünülmektedir (Fourrier 1999, *Amathonte série C*, cat. 125; *D*, cat. 127; *E*, cat. 132).

Fig. 66: Fenike etkili Amathus maskeli figürini (Fourrier 1999, *Amathonte série F*, cat. 140).

Fig. 67:Amathus'tan Fenike etkili maskeli rahip figürini (Fourrier 1999, *Amathonte série, F*, cat. 145).

Fig. 68: Kourion'dan ele geçtiği düşünülen yanakları oyuk şekilde verilmiş bir erkek maskesi (Karageorghis 2002, 206, fig. 408).

Fig. 69: Meniko kutsal alanından ele geçmiş sakallı ve boynuzlu tasviriyle tahtta oturan tanrı figürini (Karageorghis 2002, 205, fig. 406).

Fig. 70: Idalion'dan ele geçmiş Zeus-Ammon tipi tahtta oturan tanrı figürini (British Museum, cat. C222; <http://www.britishmuseum.org/naukratis>).

Fig. 71: Amathus'tan ele geçtiği düşünülen minyatür tapınak içinde verilmiş tanrıça figürinleri (Karageorghis 2002, 206, fig. 407).

Fig. 72: Amathus'tan ele geçmiş, saçları ve duruşuyla Mısır etkisi altında terakota figürin (Fourrier 1999, *Amathonte série G*, cat. 149).

Fig. 73: Kition'dan ele geçmiş ve Amathus örneği ile benzer özellikler barındıran figürin (Fourrier 1999, *Kition série G2*, cat. 23).

Fig. 74: Naukratis'ten ele geçmiş "hamile" tipi, Doğu-Kıbrıs stilinde terakota figürin (British Museum, 1888, 0601.100; <http://www.britishmuseum.org/naukratis>).

Fig. 75: Amathus'ta ele geçmiş bir duvar dekorasyonu. Duruş ve saç stili bakımından Mısır etkisi taşımaktadır (Karageorghis, 2007, fig. 411).

Fig. 76-77: Amathus iki eliyle göğsünü tutan çıplak kadın figürinleri (Fourrier 1999, *Amathonte série 12*, cat. 166; 13, cat. 171).

Fig. 78: Kolyesi ve küpeleriyle verilmiş Astarte figürini, Amathus'tan ele geçmiştir (Karageorghis 1999, 9, cat. no. I (iii)16).

Fig. 79: Kırmızı ve siyah boya ile detaylandırılmış, Amathus'tan Astarte figürini (Karageorghis 1999, 13, cat. no. I (iii)25).

Fig. 80: Kition süvari figürini (Fourrier 1999, *Kition série B*, cat. 6).

Fig. 81: Amathus'tan ele geçmiş binici grubuyla stil açısından benzer özelliklere sahip figürin (Fourrier 1999, *Kition série C*, cat. 8).

Fig. 82: Kition'dan ele geçmiş, saçları kalıp şeklinde verilen kadın figürini (Fourrier 1999, *Kition série E*, cat. 10).

Fig. 83: Arsos'tan kolları vücuda bitişik verilmiş, çıplak kadın terakota (Karageorghis 1999, 100, cat. no. II (v)66).

Fig. 84-85: Mısır kökenli tanrıları temsil eden Kition terakota figürinleri (Fourrier 1999, *Kition série G3*, cat. 24; *G4*, cat. 27).

Fig. 86: Kition'dan ele geçmiş "Astarte tipi" figürin (Fourrier 1999, *Kition série H*, cat. 36).

Fig. 87: Terakota duvar süsünde yerel tanrıça Astarte kollarını iki yana açmış şekilde betimlenmiştir. M.Ö 9. yüzyıla tarihlendirilir (Karageorghis 2002, 146, fig. 309).

Fig. 88: Kollarını iki yana açmış silindirik gövdeli erken dönem tanrıça figürini (Karageorghis 2002, 138, fig. 297-298).

Fig. 89: Taht üzerinde oturan Astarte figürü, atın arkasında verilmiştir (Karageorghis 2002, 147, fig. 310).

Fig. 90: Asur Kralı Sargon II kabartması. Kıbrıs'ın yedi kralları ayağından öpmektedir (Karageorghis 2002, 154, fig. 320).

Fig. 91: Salamis'te bulunmuş, Kıbrıs Fenike kabı. Giyinmiş halde verilen üç kadın figürü vardır. Kanın etrafı lotus çiçekleri ile kaplıdır. Tomurcukları sarı ve siyah boyalıdır. Üst merkezinde bulunan kapak da siyah ve kırmızı renklerle dekora edilmiştir (Karageorghis 2002, 173, fig. 363).

Fig. 92: Asur ve Urartu etkisi taşıyan motifler görülür. M.Ö 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilir (Karageorghis 2002, 162, fig. 332).

Fig. 93: Salamis'ten ele geçmiş bronz kemer (Karageorghis 2002, 162, fig. 333).

Fig. 94: Bir at için bronz kolye. Tanrıça Astarte betimlenmiştir (Karageorghis 2002, 162, fig. 335).

Fig. 95: Naukratis'ten Kıbrıs tipi kadın terakota figürin (Gjerstad 1948, 105-7, pl. 7).

Fig. 96: Arsos'tan ele geçmiş kolları vücuda bitişik verilen kadın heykelciği (Fourrier 2007, *Arsosn° 79, Groupe Salamine, Arsos B. 6*).

Fig. 97: Naukratis'ten *kouros* başı (British Museum, B: 439, London).

Fig. 98: Kıbrıs'tan Mısır etkili erkek heykelciği (Paris, Louvre N 2557; Hermary 1989, no. 72).

Fig. 99: Datça'dan Mısır etkisinde *kouros* tipi (Berges 2002, 114-115, Abb. 7a-7c).

Fig. 100: Atina'dan Kıbrıs tipi lir çalan figürin (Höckmann 2009, 102, Abb. 7-8).

Fig. 101-102: Mısır'dan leopar postu giymiş avcı erkek grupları (Nick 2006, Taf. 4 Kat. 8; Taf. 6 Kat. 10).

Fig. 103-104: Kıbrıs kökenli Mısır *khiton* ve *himation*lu erkek figürinleri (Nick 2006, Taf. 1 Kat. 1; Taf. 1 Kat. 3).

Fig. 105: Naukratis'ten "Asur" tipi terakota figürin (British Museum, 1949, 0808. 1; <http://www.britishmuseum.org/naukratis>).

Fig. 106-107: Naukratis'ten adak hayvanı taşıyan heykeller (Nick 2006, Taf. 3 Kat. 6, Kat. 7).

Fig. 108: Amathus'tan ele geçmiş omzunda adak taşıyan erkek figürini (Fourrier 1999, *Amathonte série H*, cat. 158).

Fig. 109: Naukratis'ten kireçtaşı kadın figürini (Fitzwilliam Museum, Cambridge, GR.2.1887; <http://data.fitzmuseum.cam.ac.uk/id/object/66072>).

Fig. 110: Naukratis'ten katlanmış *khiton*u ile verilen kireçtaşı heykeli (British Museum, 1888,0601.23; <http://www.britishmuseum.org/naukratis>).

Fig. 111-112: Naukratis ve Samos'tan ele geçmiş pileli *khiton* giyen kadın heykeller (Fourrier 1999, Naukratis cat. n°16; d'après Buschor 1961, fig.348).

Fig. 113: Naukratis'ten ele geçmiş rahibe figürinin, süslü kolye parçası (Karageorghis 1999, 221-4, VII (i-ii))

Fig. 114: Naukratis Aphrodite kutsal alanından ele geçmiş kireçtaşı tahtta oturan kadın figürini (Nick 2007, Taf. 22, Kat. 55).

Fig. 115: Lindos'tan ele geçmiş tahtta oturan kadın figürin (Fourrier 1999, Lindos cat. n°455).

Fig.116:Devasa büyüklükte yapılmış sakallı ve başlıklı kireçtaşı erkek örneği. Konik şeklinde başlığa sahip olan heykel, M.Ö 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilir (Karageorghis 2002, 187, fig. 378).

Fig. 117: Larnaka'dan kolları havaya doğru kaldırılmış olan tanrıça terakota (Karageorghis 2002, 188, fig. 379).

Fig. 118: Gözleri çıkıntılı verilmiş ve süslü bir şekilde tasvir edilmiş tanrıça figürini (Karageorghis 2002, 188, fig. 380).

Fig. 119: Tanrıça figürinin başlığı zengin bir şekilde dekore edilmiştir (Karageorghis 2002, 188, fig. 381).

Fig. 120:Yüksek kalitede pişmiş topraktan yapılmış üç Geryon tipi. M.Ö 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir (Karageorghis 2002, 189, fig. 382).

Fig. 121: Golgoi'den Mısır tipi erkek heykel (Karageorghis 2002, 196, fig. 391).

Fig. 122: Amathus'tan Mısır tipi genç erkek heykeli (Karageorghis 2002, 197, fig. 392).

Fig.123: Kırmızıyla belirtilmiş transparan bir elbiseye giyen terakota kadın figürleri Arsos'tan ele geçmiştir. Sağdaki figürin, elinde tamburin tutarken betimlenmiştir (Karageorghis 2002, 207, fig. 410).

Fig. 124: Amathus mezarlarında bulunmuş Astarte figürini (Karageorghis 2002, fig. 412).

Fig. 125: Lapithos'tan ele geçmiş rahibe figürini (Fourrier 1999, *Lapithos série* Bl, cat. 23).

Fig. 126:Lapithos'tan güvercin tutan kadın figürini (Fourrier 1999, *Lapithos série* G2, cat. 61).

Fig. 127: Achna'dan giysili ve süslü verilmiş Astarte figürini (Karageorghis 2002, 208, fig. 413).

Fig. 128: Samos'tan tambrurin çalan kadın figürin (Schmidt 1968, Taf. 91, T 1799).

Fig. 129: Amathus'tan tamburin çalan kadın terakota figürini (Karageorghis 2002, 209, fig. 416).

Fig. 130:Lapithos'tan tamburin ve lir çalan figürlerin yanında kuzu taşıyan bir başka figürin yer almaktadır (Karageorghis 2002, 209, fig. 417).

Fig. 131:Samos'tan Salamis tipi erkek başı (Schmidt 1968, Taf. 30, T 1690).

Fig. 132:Samos'tan kadın heykelcik başı(Fourrier 2007, *série* I.6.a Samos cat. n°30).

Fig. 133: Samos'tan erkek başı (Schmidt 1968, Taf. 69, T 801).

Fig. 134: Limniti'den erkek başı (Fourrier 1999, *Limniti série* Gl, cat. 35).

Fig. 135:Samos'tan ele geçmiş silindir gövdeli heykelcikler (Schmidt 1968, Taf. 3, T 519).

Fig. 136: Samos'tan ele geçmiş silindir gövdeli, göğüsleri belirtilmiş figürinler (Schmidt 1968, Taf. 1, T 1084).

Fig. 137: Samos'tan ele geçmiş Asur-Salamis tipi heykelcik (Schmidt 1968, Taf. 10, T 121).

Fig. 138-139:Sırasıyla Samos ve Kıbrıs'tan rahibe figürinleri (Schmidt 1968, Taf. 52,T 636, C 698).

Fig. 140: Arsos'tan ele geçmiş tamburin tutan kadın figürini (Schmidt 1968, Taf. 70, C 598).

Fig. 141: Samos'tan parçalar halinde ele geçmiş tamburin tutan kadın figürin (Schmidt 1968, Taf. 70, T 2312).

Fig. 142-143: Samos'tan elleriyle göğüslerini tutan kadın figürinler. Kasık kemikleri üçgen şeklinde verilmiştir (Schmidt 1968, Taf. 29, T 2395, T 2639).

Fig. 144: Arsos'tan göğüslerini tutarken verilmiş Astarte tipi figürin (Karageorghis 1999, 44, cat. no. I (vii) 114).

Fig. 145: Samos'tan ele geçmiş bir kadın figürinin üst gövdesi görülmektedir (Schmidt 1968, Taf.19, 107).

Fig. 146:Arsos'tan üstü kısmı çıplak verilmiş kadın heykelcik (Schmidt 1968, Taf. 19, C 586).

Fig. 147: Samos'tan ele geçmiş sakallı erkek figürin (Schmidt 1968, Taf. 6, T 1731).

Fig. 148: Samos'tan Salamis tipi başlıklı heykelcikler (Schmidt 1968, Taf. 44, T 2504).

Fig. 149: Samos'tan ele geçmiş süslü ve başlıklı kadın figürini (Schmidt 1968, Taf. 63-64, T 1472).

Fig. 150: Patriki'den ele geçmiş kulakları kapatan başlığıyla verilmiş kadın figürin parçası (Fourrier 1999, *Patriki série B2*, cat. 9).

Fig. 151: Idalion'dan dairesel başlıklı ve kulağı süslemeli verilmiş figürin başı (Fourrier2007, Idalion, cat. n° 116).

Fig. 152: Samos'tan ele geçmiş sakalsız ve genç verilen, adak hayvanı taşıyan erkek figürini (Karageorghis 2009, 169, fig. 2).

Fig. 153: Kıbrıs Ayia Irini'den ele geçmiş Samos'ta bulunan örneklerle bire bir benzer olan sakalsız verilmiş kurban taşıyan erkek heykeli (Karagerorhis 2009, 169, fig. 5).

Fig. 154: Samos'tan ele geçmiş omzunda adak taşıyan erkek figürini (d'après Webb, 1978, pi. XIV, 306; Fourrier 1999, *Samos Heraion*,pl. XCVI).

Fig. 155: Samos'tan elleri vücudunun iki yanında verilmiş, süslü rahibe figürini (Schmidt 1968, Taf. 71, T 600).

Fig. 156: Arsos'tan tamburin tutan rahibe figürini (Karageorghis 2009, 170, fig. 2)

Fig. 157: Kıbrıs'tan tamburin tutan ve süslü boncuklarıyla verilmiş, transparan elbiseli rahibe figürin (Karageorghis 2009, 167, fig. 7).

Fig. 158: Samos'tan Kıbrıs tipi başlığıyla, küpeleriyle ve boyunluğu ile verilmiş rahibe figürin (Karageorghis 2009, 170, fig. 6).

Fig. 159: Rodos'tan süslü boyun parçası (Jacopi 1932-33, 299 no. 35, fig. 34).

Fig. 160: Arsos'tan ele geçen transparan giysili kadın figürini (Karageorghis 2009, 167, fig. 1).

Fig. 161: Samos'tan ele geçmiş, dekolte veren ve transparan giysiye sahip kadın figürini (Karageorghis 2009, 167, fig. 2).

Fig. 162: Arsos'tan kolları vücudunun iki yanında gergin verilmiş, şeffaf elbiseli kadın figürini (Fourrier 2007, Arsos n°42 *Groupe Salamine*, Arsos B, 4).

Fig. 163: Samos'tan ele geçmiş kadın başı (Karageorghis 2009, 167, fig. 4).

Fig. 164: Samos'tan şeffaf elbiseli kadın figürinin alt kısmı (Karageorghis 2009, 167, fig. 3).

Fig. 165: Samos'tan kolyeli ve süslü bir şekilde betimlenmiş rahibe figürin parçası (Schmidt 1968 Taf. 46, T 1907).

Fig. 166: Lindos'tan ele geçmiş tef tutan kadın figürin parçası (Karageorghis 2009, 167, fig. 6).

Fig. 167: Lindos'tan süslü ve Kıbrıs tipi başlıklı kadın figürin başı (Karageorghis 2009, 167, fig. 5).

Fig. 168: Samos'tan türbanlı kadın heykelciği (Schmidt 1968, Taf. 50).

Fig. 169: Arsos'tan ele geçmiş kitap tutan, süslü rahibe figürini (Schmidt 1968, Taf. 59, C 609).

Fig. 170: Samos'tan ele geçmiş sakallı erkek tipi (Karageorghis 2009, 168, fig. 1).

Fig. 171: Samos'tan erkek savaşçı heykelinin başlığındaki desenler görülmektedir ve yüz detaylarının verilişi de Kıbrıs özelliği taşımaktadır (Karageorghis 2009, 169, fig. 1).

Fig. 172: Salamis Toumba'dan dairesel desenli figürin parçası (Karageorghis 2009, 169, fig. 3).

Fig. 173: : Kazaphani'den şeritli bantlarla verilmiş erkek figürin parçası (Karageorghis 2009, 169, fig. 4).

Fig. 174: Miletos'ta ele geçmiş bir gövde parçası (Henke 2009, 216, fig. 1).

Fig. 175: Miletos'tan plak şeklinde bir kadın figürü görülmektedir (Henke 2009, 216, fig. 2).

Fig. 176: Miletos'tan kitap taşıyan kadın figürünü (Henke 2009, 74, Abb. 5-6).

Fig. 177: Tipi Kıbrıs Arsos'a bağlı olan Miletos'tan bir kadın başı (Henke 2009, 216, fig. 3).

Fig. 178-179: Miletos ve Samos'tan benzer yüz özelliklerine sahip kadın başları (Henke 2009, 76, Abb. 12-13).

Fig. 180: Samos'tan ele geçmiş iki erkek figürin başı (Schmidt 1968, Taf. 14, T 235, T 1900).

Fig. 181: Miletos'tan ele geçmiş erkek figürin parçası (Henke 2009, 87, Abb. 19).

Fig. 182-183: Miletos ve Samos'tan ele geçmiş ayak parçaları (Schmidt 1968, Taf. 61, T 1057, T 696).

Fig. 184: Salamis örneğine benzer bir ifadeyle verilmiş Miletos terakota parçası (Henke 2009, 216, fig. 4).

Fig. 185: Kıbrıs'ta palto giymiş rahipler üzerindeki desenlerin, Miletos terakotalarında da görüldüğünü gösteren parçalar (Henke 2009, 216, fig. 5-6).

Fig. 186: Miletos'tan üçgen şeklinde, kıvrımları olan terakota parçası (Henke 2009, 217, fig. 8).

Fig. 187: Miletos'tan zengin takılarıyla verilmiş rahibe figürin parçası (Henke 2009, 217, fig. 10).

Fig. 188: Samos'tan zengin boncuklarıyla ve küpeleriyle verilmiş rahibe figürin parçası (Schmidt 1968, Taf. 66, T 871).

Fig. 189: Miletos'ta giysisiyle süslü olarak verilmiş rahibe figürü. Anatomik yapısı belirgindir. Kulakları ve yüz ifadesiyle Kıbrıs tiplerine benzemektedir (Senff 2009, 227, fig. 1).

Fig. 190: Miletos'tan bir kadın figürünün inci kolyesi ile ayak parmaklarının oranları (Henke 2006, 85; Henke 2009, 84, Abb. 25-26).

Fig. 191: Miletos'tan muhtemelen bir rahibeye ait olduğu düşünülen kolye parçası (Henke 2009, 73, Abb. 4).

Fig. 192: Miletos'tan ele geçmiş keçi kafası olduğu düşünölen adak heykelcik parçası (Henke 2009, 77, Abb. 14).

Fig. 193-194: Miletos'tan bir kadın terakota parçası ve Samos'tan bir kadın başı (Henke 2009, 78, Abb. 15; 81, Abb. 22).

Fig. 195: Miletos'ta parçalanmış şekilde bulunmuş figürin, muhtemelen tek bir rahibe figürinine aittir (Henke 2009, 72, Abb. 1).

Fig. 196: Samos'tan ele geçmiştir Miletos örneğine benzer rahibe figürin parçası (Henke 2009, 72, Abb. 2).

Fig. 197: Miletos'ta ele geçmiş çıplak erkek heykelciğı (Senff 2009, 227, fig. 3).

Fig. 198: Miletos'ta kurban izlenimi veren aslan figürü (Senff 2009, 227, fig. 4).

Fig. 199: Miletos'ta göğsünde tüy desenleri verilmiş şahin heykeli (Senff 2009, 227, fig. 5).

Fig. 200: Miletos'tan ele geçmiş bir heykelciğın alt kısmını gösteren özensiz yapılmış parça (Senff 2009, 228, fig. 7).

Fig. 201: Miletos'tan taht üzerine oturmuş bir heykeli gösteren parça (Henke 2009, 228, fig. 8).

Fig. 202: Miletos Aphrodite kutsal alanından ele geçmiş omzunda adak hayvanı taşıyan erkek figürini (Senff 2009, 228, fig. 10).

Fig. 203: Miletos Aphrodite kutsal alanından ele geçmiş lir çalan heykelcik (Senff 2009, 228, fig. 11).

Fig. 204: Emecik Apollon kutsal alanında bulunmuş boğa terakotaları (Kleibl 2006, Taf. 106).

Fig. 205: Emecik Apollon kutsal alanında adak hayvanı taşıyan terakota figürinler (Kleibl 2009, 120, Abb. 4a-d).

Fig. 206: Ayia Irini'den ele geçmiş adak taşıyan erkek figürini (Kleibl 2009, 123, Abb. d-e).

Fig. 207: Emecik Apollon kutsal alanından ele geçmiş Kıbrıs tipi başlıklı erkek figürin başı (Kleibl 2006, Taf. 91).

Fig. 208: Emecik kutsal alanında ele geçmiş Kıbrıs tipi sarıklı bir şapkayla verilmiş terakota başı (Kleibl 2006, Kat. 361 Taf. 92,1-2).

Fig. 209: Emecik kutsal alanında paltolu verilmiş terakota örneği (Kleibl 2006, Kat. 357 Taf. 90,1).

Fig. 210-211: : Emecik kutsal alanında ele geçmiş sakallı savaşçı örnekleri (Kleibl 2006, Taf. 101,1-2).

Fig. 212: Kıbrıs'tan sakallı betimlenmiş atlı erkek grubu (Karageorghis 1995, 114, fig. 65).

Fig. 213: Emecik'ten savaşçı erkek grubu (Kleibl 2009, 131, Abb. 14).

Fig. 214: Emecik'ten ele geçmiş süslü at figürini (Kleibl 2009, 130, Abb. 13a).

Fig. 215: Lindos'tan süslü at örneği (Kleibl 2009, 130, Abb. 13b).

Fig. 216: Emecik'ten ele geçmiş kitap şeklinde dikdörtgen bir nesne tutan süslü kadın figürin parçası (Kleibl 2006, 165Taf. 95,1).

Fig. 217: Samos kutsal alanından kitap şeklinde nesne tutan rahibe figürin parçası (Schmidt 1968, Taf. 59, T 2085).

Fig. 218-219: Emecik kutsal alanından ele geçmiş aslan heykelleri (Tuna *et al.* 2009, 240, fig. 8-9).

Fig. 220-221: Emecik kutsal alanında ele geçen şahin heykelcikleri (Tuna *et al.* 2009, 240, fig. 10-11).

Fig. 222: Emecik kutsal alanından ele geçen *kouros*lar (Berges *et al.* 2000, 209; Tuna 2009, 240, fig. 12).

Fig. 223-224: Emecik kutsal alanından ele geçen *kouros*lar (Tuna *et al.* 2009, 240, fig. 13-14).

Fig. 225: Emecik Kutsal alanından ele geçmiş kireçtaşı genç ve küpeli erkek heykel (Tuna *et al.* 2009, 241, fig. 15).

Fig. 226: Emecik kutsal alanından ele geçmiş sarıklı başlığıyla verilmiş kireçtaşı bir erkek başı (Tuna *et al.* 2009, 241, fig. 16).

Fig. 227-228: Emecik Kutsal alanında ele geçmiş rahip kireçtaşı heykeller (Tuna *et al.* 2009, 241, fig. 17-18).

Fig. 229: Emecik kutsal alanından ele geçmiş tahtta oturan kireçtaşı heykel (Tuna *et al.* 2009, 242, fig. 21).

Fig. 230-231: Emecik kutsal alanında bulunmuş adak eşyası olarak kurban taşıyan heykeller (Tuna *et al.* 2009, 242 fig. 22-23).

Fig. 232-233: Emecik kutsal alanından ele geçmiş ön tarafında adak hayvanı taşıyan erkek kireçtaşı heykelleri (Tuna *et al.* 2009, 243-244, fig. 24-25).

Fig. 234: Emecik kutsal alanından ele geçmiş müzisyenler grubu (Tuna *et al.* 2009, 243, fig. 26).

Fig. 235: Emecik'ten lir çalan erkek heykelciği (Berges 2002, 129, Abb. 16).

Fig. 236: Salamisli erkek figürini (Fourrier 1999, *Salamine série A3*, cat.108).

Fig. 237: Lindos'tan ele geçmiş Salamis tipi figürin (Fourrier 1999, *série I.lb Lindos*, cat. n°163).

Fig. 238: Lindos'tan ele geçmiş sakallı rahip figürini (Karageorghis 2009, 168, fig. 4).

Fig. 239: Lindos'tan sakalsız genç erkek figürin başı (Fourrier 2007, *série III.A.3b*, Lindos cat. n°215).

Fig. 240: Samos'tan Kıbrıs tipi başlık giymiş sakalsız erkek başı (Schmidt 1968, Taf. 12, T 2458).

Fig. 241: Lindos'tan ele geçmiş adak hayvanı taşıyan erkek figürin gövdesi (Fourrier 1999, *type IV*, 3a Lindos, cat. n°339).

Fig. 242: Lindos'tan iki elle adak hayvanı taşıyan heykelcik (Fourrier 1999, *type IV*, 2 Lindos cat. n°337).

Fig. 243: Lindos'tan ele geçmiş göğüslerini tutarken verilmiş bir kadın figürini (Fourrier 1999, *type VI.5 Lindos*, cat. n°446).

Fig. 244: Lindos'tan ele geçmiş tahtta oturan Zeus-Ammon figürini (Fourrier 1999, *type VI L1 Lindos*, cat. n°452).

Fig. 245: Lindos'ta adak hayvanına eşlik eden çocuk figürini (Fourrier 1999, *type IX. La Lindos*, cat. n°473).

Fig. 246: Arsos'tan iki eliyle adak hayvanı taşıyan heykelcik (Fourrier 1999, *Arsos série SCE III*, pl. CXC, 5).

Fig. 247: Kameiros'tan kadın başı (Fourrier 1999, *série III.A.,4.a Camiros*, cat n°15).

Fig. 248: Kameiros'tan Mısır tipi kadın heykelcik (Fourrier 1999, *série III.A., 4.d Camiros*, cat n°16).

Fig. 249: Kameiros'tan karışık stilde yapılmış figürin başı (Jacopi 1932-33, 294 no. 13, fig. 21).

Fig. 250: Kameiros'tan, muhtemelen göğüslerini tutarken verilmiş, peruk tipi saçla sahip kadın terakota parçası (Jacopi 1932-33, 297 no. 24, fig. 25).

Fig. 251: Kameiros'tan çift flüt çalan figürin (Fourrier 1999, *type III. 1 Camiros*, cat. n°100).

Fig. 252: Samos'tan çift flüt çalan erkek heykelcik (Schmidt 1968, Taf. 11, T 147).

Fig. 253: Kıbrıs Golgoi'den kireçtaşı kadın heykeli (Karageorghis 1995, 165, fig. 164).

Fig. 254: Achna'dan adak hayvanı taşıyan kadın figürini (Fourrier 2007, *Achna n° 1, Groupe Salamine*, B.1).

Fig. 255: Naukratis'ten adak hayvanı taşıyan kadın figürini (Nick 2006, Taf. 17, Kat. 35).

Fig. 256: Salamis'ten Sağ eliyle sol göğsünü tutarken betimlenen kadın figürini (Fourrier 2007, *Salaminen° 140, Groupe Salamine*, Arsos B. 4).

Fig. 257: Idalion'dan bileğine tamburin bağlanmış kadın figürini (Fourrier 2007, *Idalion n° 50, Groupe Idalion*, B.1).

Fig. 258: Idalion'dan kireçtaşı heykel (Jenkins 2001, 170, fig. 9).

Fig. 259: Paphos'tan ele geçmiş püsküllü başlıklı kadın başı parçası (Fourrier 2007, *Paphos n° 43, Groupe Paphos*, C. 1).

Fig. 260: Samos'tan uzun bir *khiton* giymiş adak hayvanı taşıyan erkek heykelciği (Höckmann 2009, 262, fig. 7).

Fig. 261: Samos'tan aslan terbiyecisi örneği (Schmidt 1968, Taf. 98, C 228).

Fig. 262: Emecik'ten aslan terbiyecisi örneği (Berges, Tuna 2000, 205, *Abb. 17 f*).

Fig. 263: Salamis'ten aslan terbiyecisi figürini (Cambridge, Inv. GR. 3b.1891; Fourrier 1999, *Salamine*, pl. XC).

Fig. 264: Samos'tan aslan terbiyecisi figürinin parçası (Schmidt 1968, Taf. 99 C 92).

Fig. 265: Naukratis'ten aslan terbiyecisi *kourousu* (Nick 2006, Taf. 7 Kat. 11).

Fig. 266: Naukratis'ten tahtta oturan erkek heykeli (Nick 2006, Taf. 8 Kat. 14).

Fig. 267: Samos'tan aslan terbiyecisi heykel parçası (Schmidt 1968, Taf. 101 C 212).

Fig. 268: Salamis'ten aslan heykelciği (Fourrier 1999, Pl. XC, *Salamine*).

Fig. 269: Lindos'tan ele geçmiş Kıbrıs-Ion tipi Sfenks başı (Fourrier 1999, *Lindos*, cat. n°531).

Fig. 270: Samos'tan Kıbrıs “karma” tipi heykel (Schmidt 1968, Taf. 102, C 211).

Fig. 271: Kalathos'tan kanatlı tanrıça heykeli (Fourrier 1999, *type XII.3 Kalathos*, cat. n°131).

Fig. 272: Golgoi'den ele geçmiş Kıbrıs-Ion tipi heykel başı (Hermay 2009, 249, fig. 3).

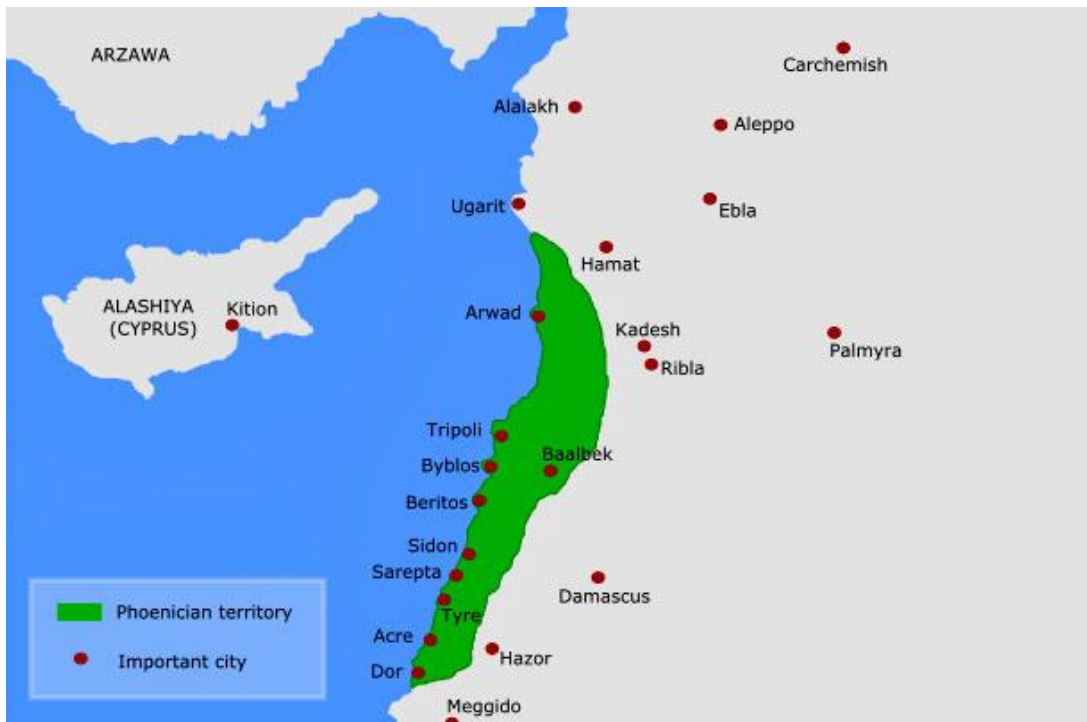
Fig. 273: Samos'tan Kıbrıs-Ion tipi kireçtaşı heykel parçası (Hermay 2009, 249, fig. 4).

HARİTALAR

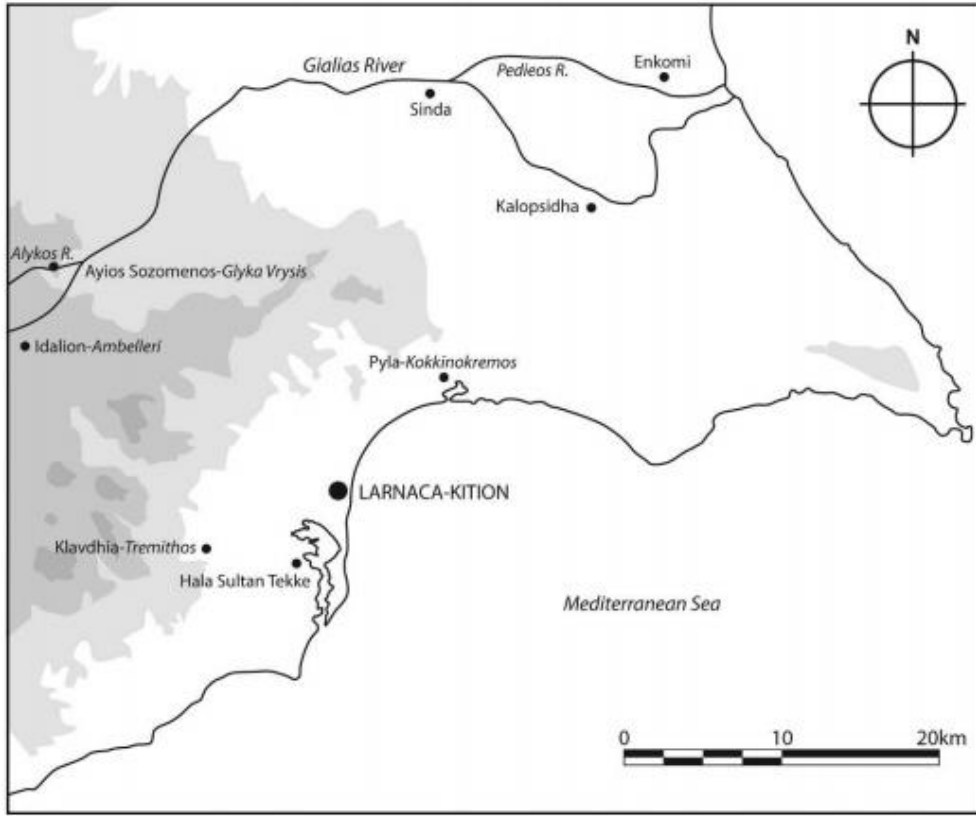
Harita 1

Harita 2

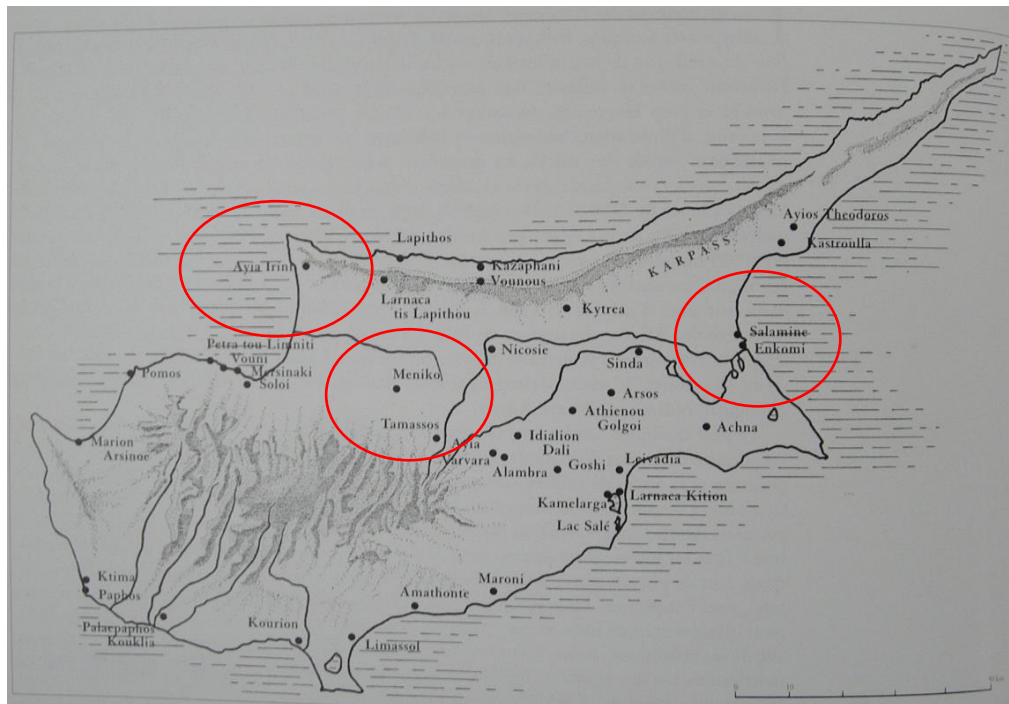
Harita 3

Harita 4

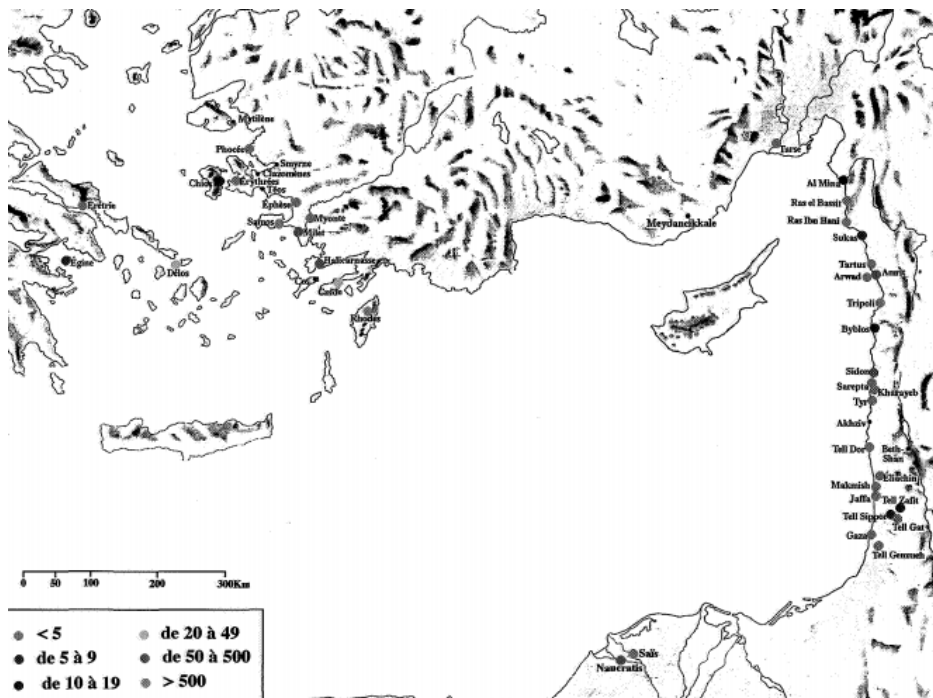
Harita 5

Harita 6

Harita 7

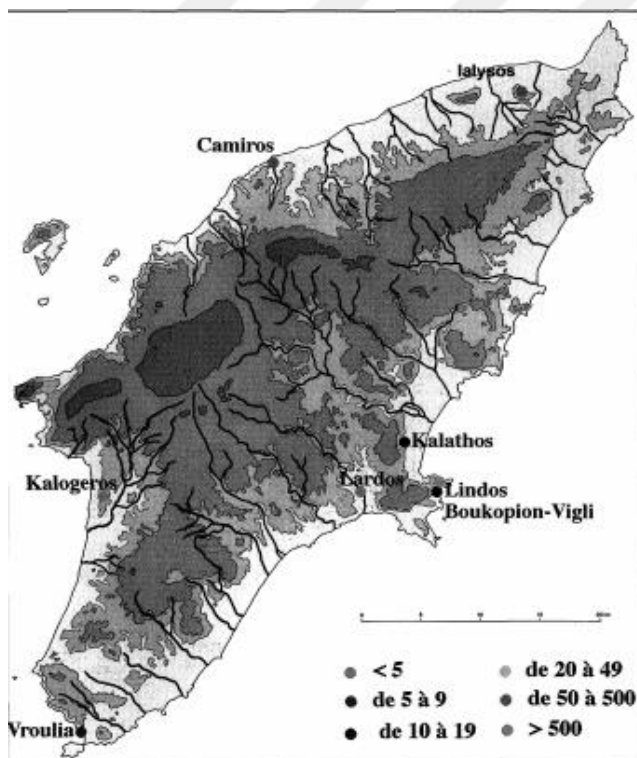
Harita 8

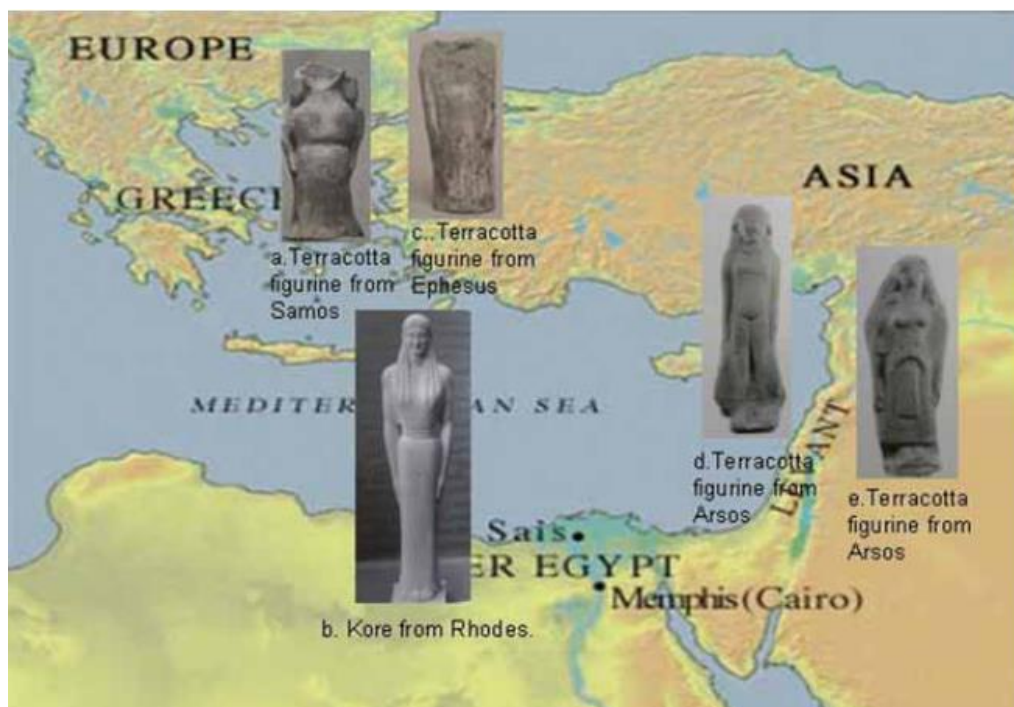
Harita 9

Harita 10

Harita 11

Harita 12

Harita 13

Harita 14

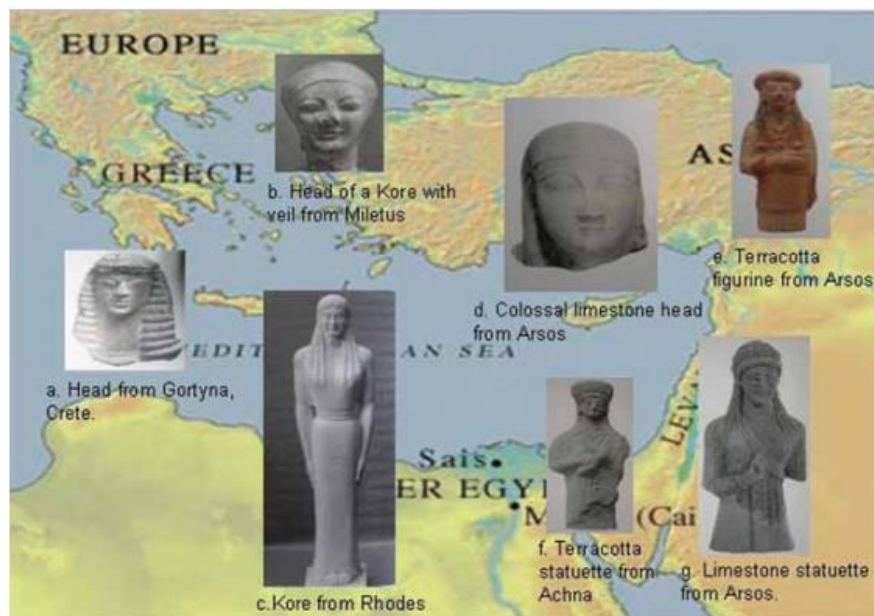
Harita 15

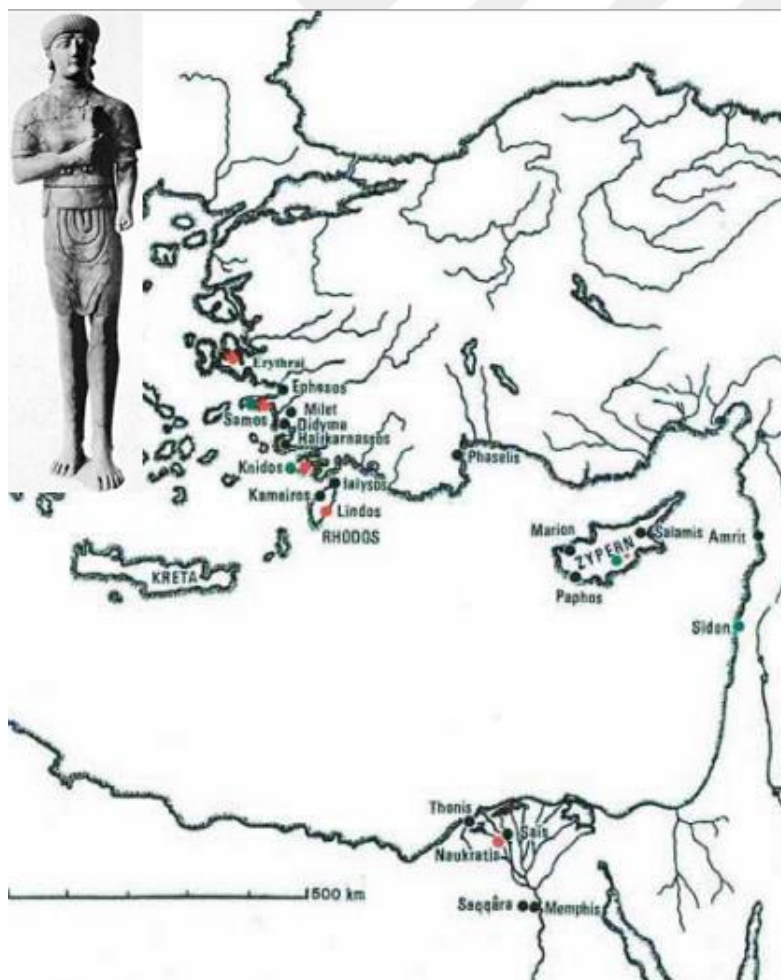
Harita 16

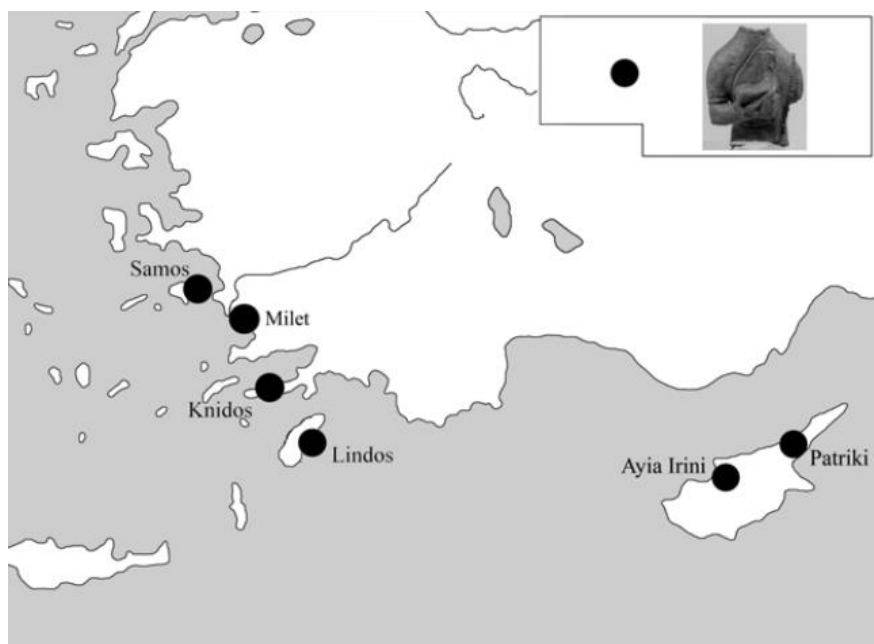
Harita 17

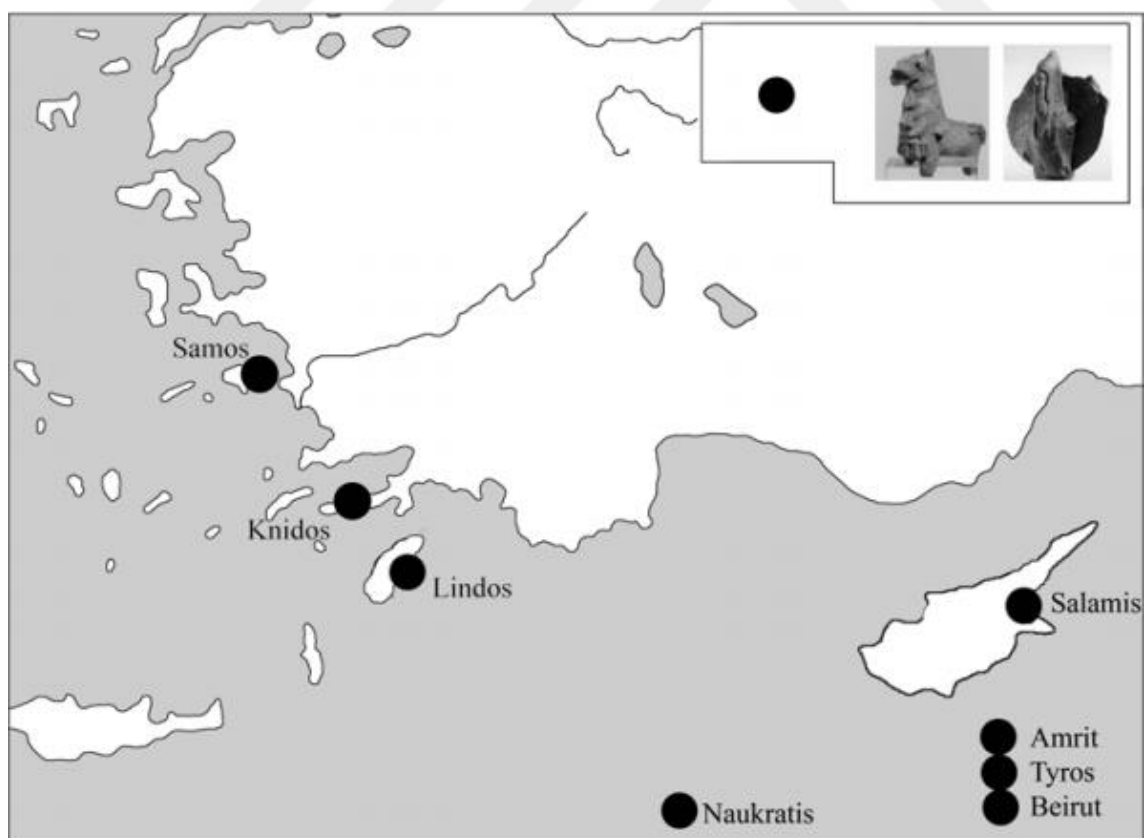
Harita 18

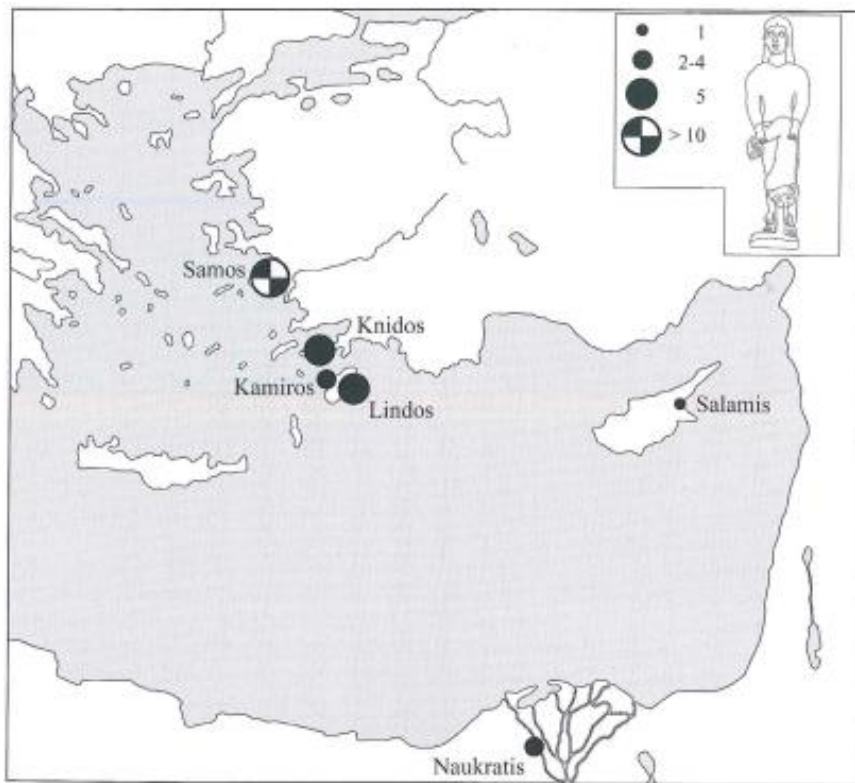
Harita 19

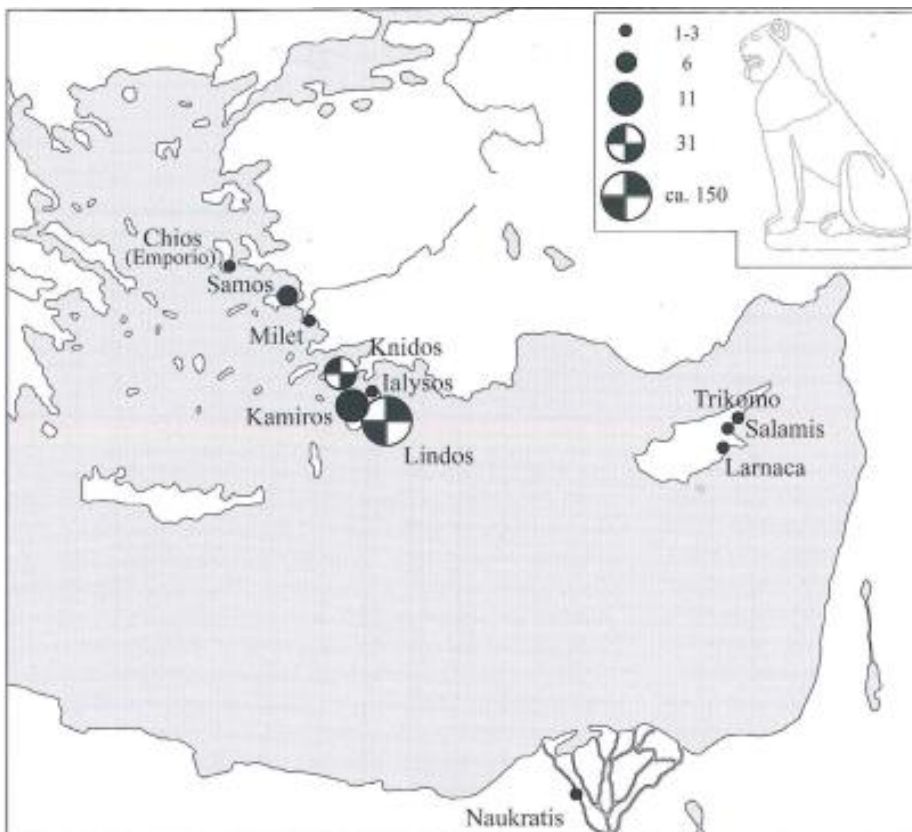
Harita 20

Harita 21

Harita 22

LEVHALAR

Fig. 1

Salamis

Fig. 2

Kourion

Fig. 3

Naukratis

Fig. 4

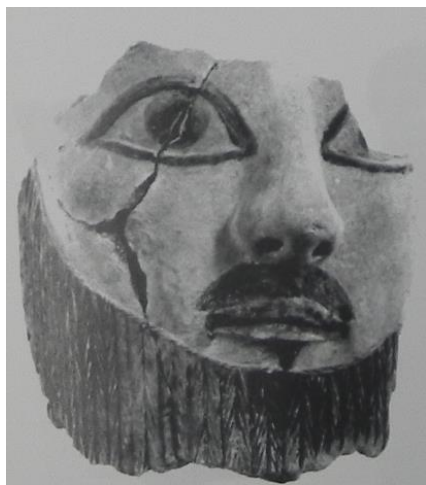
Salamis

Fig. 5

Samos

Fig. 6

Salamis

Fig. 7

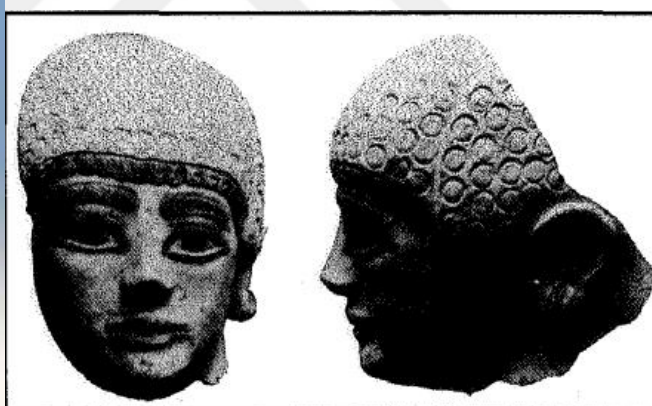
Salamis

Fig. 8

Kameiros

Fig. 9

Salamis

Fig. 10

Achna

Fig. 11

Achna

Fig. 12

Salamis

Fig. 13

Achna

Fig. 14

Achna

Fig. 15

Achna

Fig. 17

Ayia Irini

Fig. 16

Patriki

Fig. 18

Salamis

Fig. 19

Arsos

Fig. 20

Arsos

Fig. 21

Arsos

Fig. 22

Arsos

Fig. 23

Arsos

Fig. 24

Idalion

Fig. 25

Arsos

Fig. 26

Arsos

Fig. 27

Lapithos

Fig. 28

Idalion

Fig. 29

Idalion

Fig. 30

Idalion

Fig. 31

Idalion

Fig. 32

Fig. 33

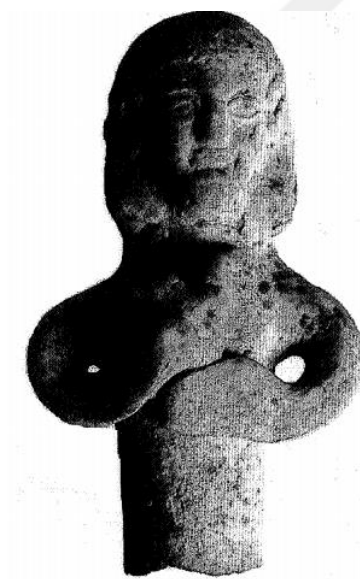
Idalion

Fig. 34

Idalion

Fig. 35

Idalion

Fig. 36

Kition

Fig. 37

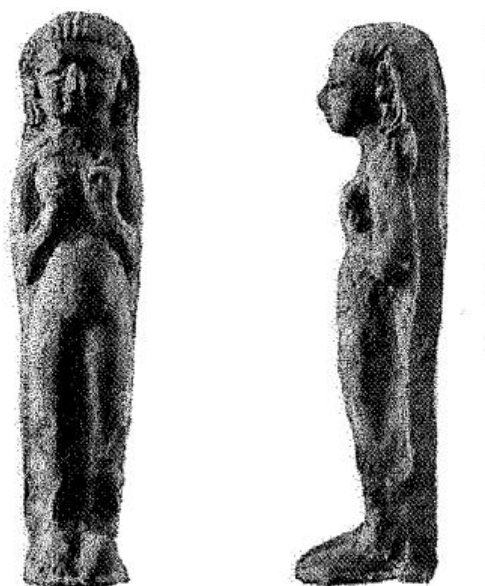
Kıbrıs

Fig. 38

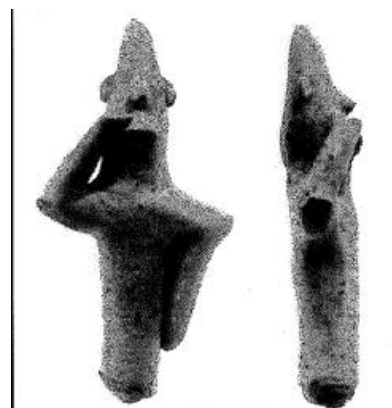
Idalion

Fig. 39

Arsos

Fig. 40

Kazaphani

Fig. 41

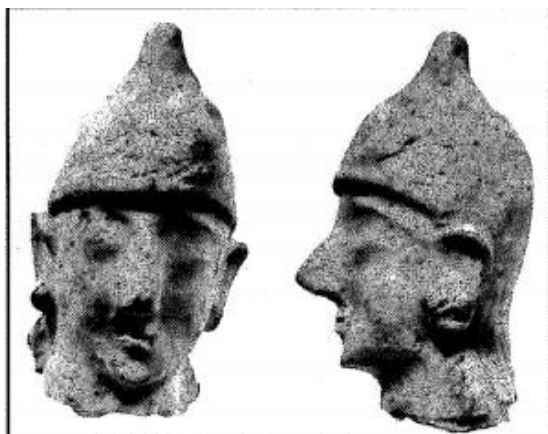
Kazaphani

Fig. 42

Ayia Irini

Fig. 43

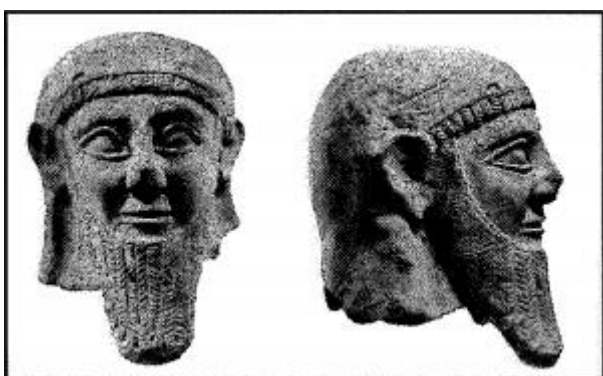
Kazaphani

Fig. 44

Ayia Irini

Fig. 45

Kazaphani

Fig. 46

Kazaphani

Fig. 47

Kazaphani

Fig. 48

Kazaphani

Fig. 49

Samos

Fig. 50

Kazaphani

Fig. 51

Kazaphani

Fig. 52

Kazaphani

Fig. 53

Kazaphani

Fig. 54

Famagusta?

Fig. 55

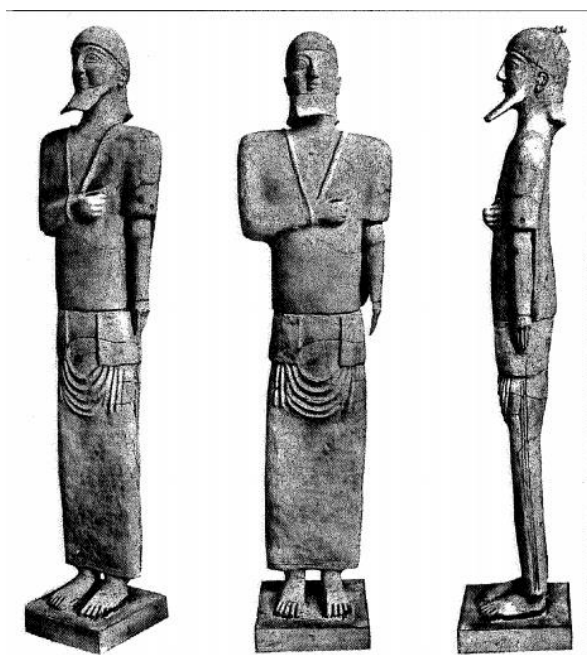
Ayia Irini

Fig. 56

Ayia Irini

Fig. 57

Ayia Irini

Fig. 58

Ayia Irini

Fig. 59

Ayia Irini

Fig. 60

Limniti

Fig. 61

Amathus

Fig. 62

Amathus

Fig. 63

Fig. 64

Fig. 65

Amathus

Fig. 66

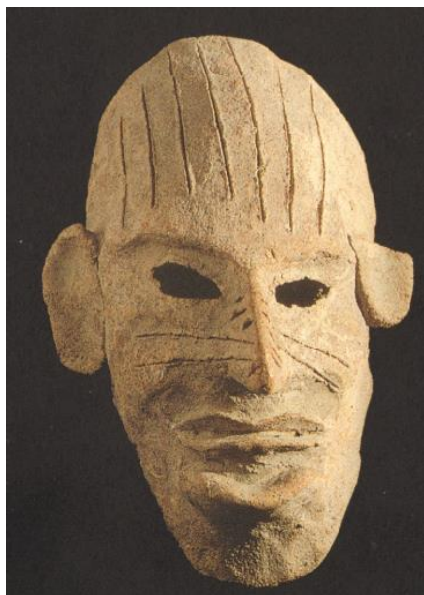
Amathus

Fig. 67

Amathus

Fig. 68

Kourion

Fig. 69

Meniko

Fig. 70

Idalion

Fig. 71

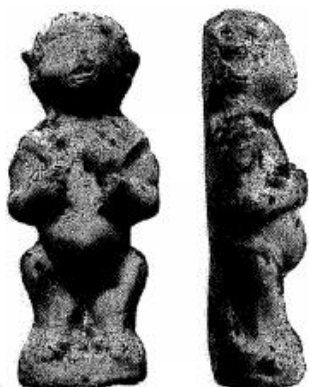
Amathus

Fig. 72

Amathus

Fig. 73

Kition

Fig. 74

Naukratis

Fig. 75

Amathus

Fig. 76

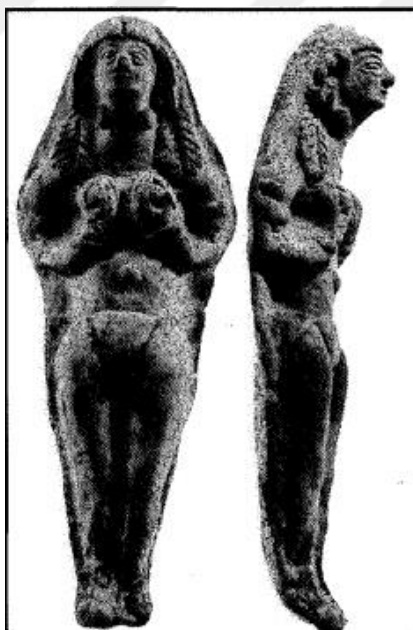
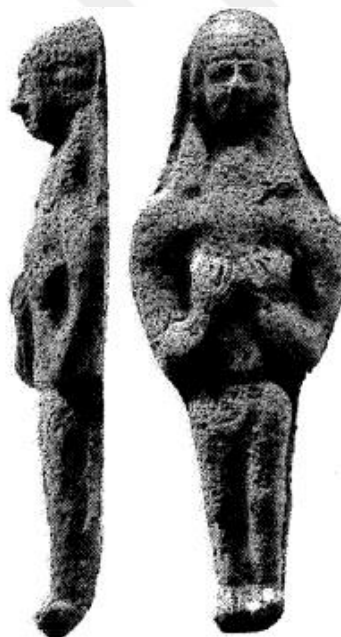

Fig. 77

Amathus

Fig. 78

Amathus

Fig. 79

Amathus

Fig. 80

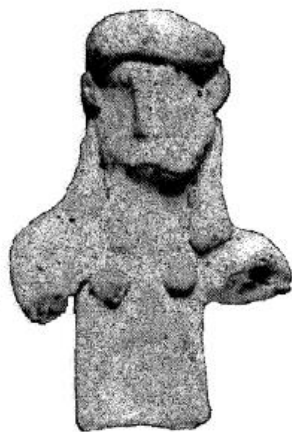
Kition

Fig. 81

Kition

Fig. 82

Kition

Fig. 83

Arsos

Fig. 84

Kition

Fig. 85

Kition

Fig. 86

Kition

Fig. 87

Famagusta

Fig. 88

Limassol

Fig. 89

Paphos

Fig. 90

Kition

Fig. 91

Salamis

Fig. 92

Salamis

Fig. 93

Salamis

Fig. 94

Salamis

Fig. 95

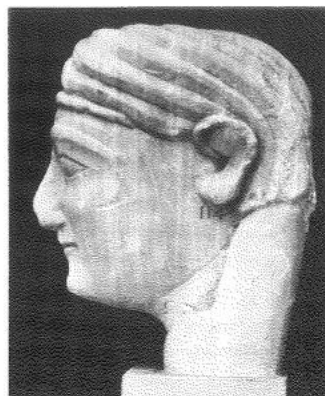
Naukratis

Fig. 96

Arsos

Fig. 97

Naukratis

Fig. 98

Paphos

Fig. 99

Datça

Fig. 100

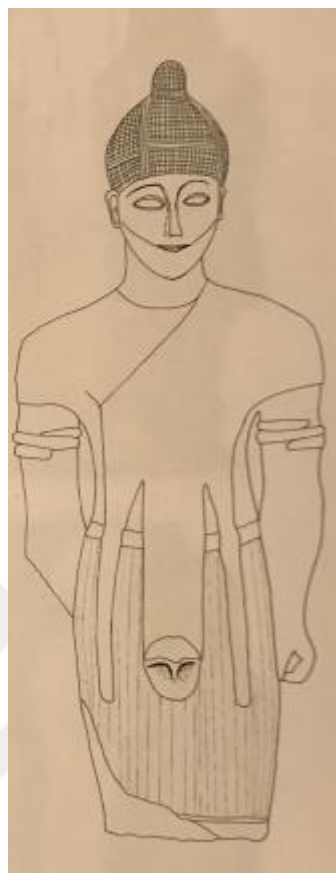
Atina

Fig. 101

Naukratis

Fig. 102

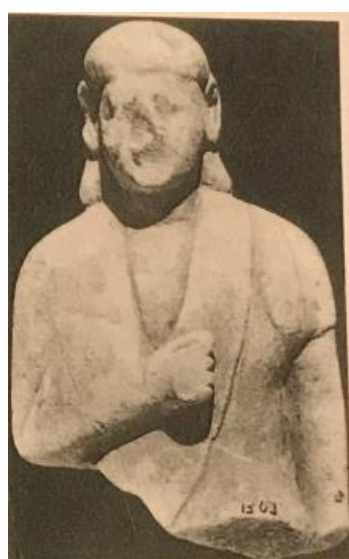
Naukratis

Fig. 103

Naukratis

Fig. 104

Naukratis

Fig. 105

Naukratis

Fig. 106

Naukratis

Fig. 107

Naukratis

Fig. 108

Amathus

Fig. 109

Naukratis

Fig. 110

Naukratis

Fig. 111

Naukratis

Fig. 112

Samos

Fig. 113

Naukratis

Fig. 114

Naukratis

Fig. 115

Lindos

Fig. 116

Golgoi

Fig. 117

Larnaka

Fig. 118

Morphou-Toumba

Fig. 119

Paphos

Fig. 120

Famagusta

Fig. 121

Golgoi

Fig. 122

Amathus

Fig. 123

Arsos

Fig. 124

Amathus

Fig. 125

Lapithos

Fig. 126

Lapithos

Fig. 127

Achna

Fig. 128

Samos

Fig. 129

Amathus

Fig. 130

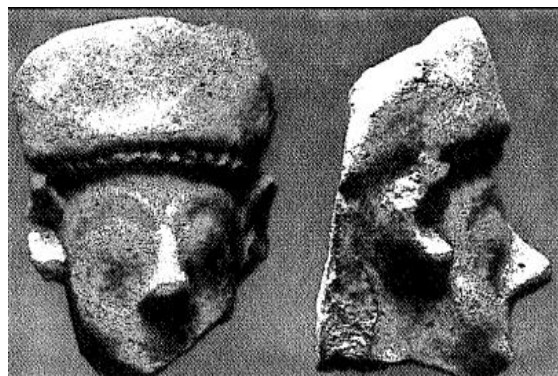
Lapithos

Fig. 131

Samos

Fig. 132

Samos

Fig. 133

Samos

Fig. 134

Limniti

Fig. 135

Samos

Fig. 136

Samos

Fig. 137

Samos

Fig. 138

Samos

Fig. 139

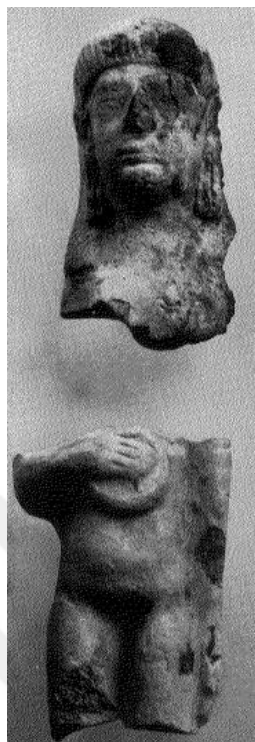
Arsos

Fig. 140

Arsos

Fig. 141

Samos

Fig. 142

Samos

Fig. 143

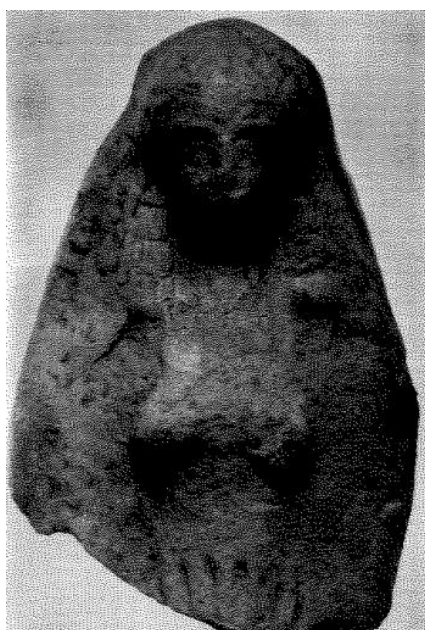
Samos

Fig. 144

Arsos

Fig. 145

Samos

Fig. 146

Arsos

Fig. 147

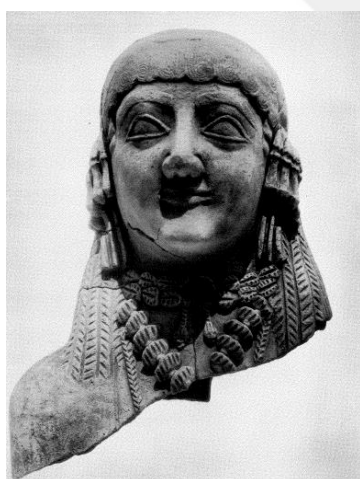
Samos

Fig. 148

Samos

Fig. 149

Samos

Fig. 150

Patriki

Fig. 151

Idalion

Fig. 152

Samos

Fig. 153

Ayia Irini

Fig. 154

Samos

Fig. 155

Samos

Fig. 156

Arsos

Fig. 157

Piyi

Fig. 158

Samos

Fig. 159

Kameiros

Fig. 160

Arsos

Fig. 161

Samos

Fig. 162

Arsos

Fig. 163

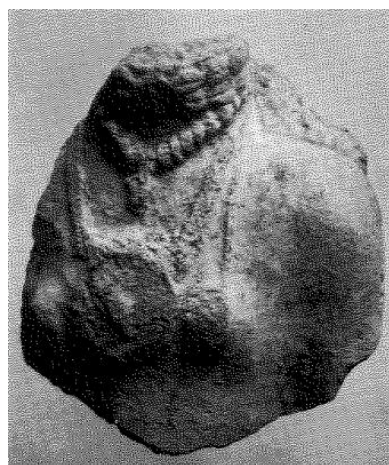
Samos

Fig. 164

Samos

Fig. 165

Samos

Fig. 166

Lindos

Fig. 167

Fig. 168

Samos

Fig. 169

Arsos

Fig. 170

Samos

Fig. 171

Samos

Fig. 172

Salamis

Fig. 173

Kazaphani

Fig. 174

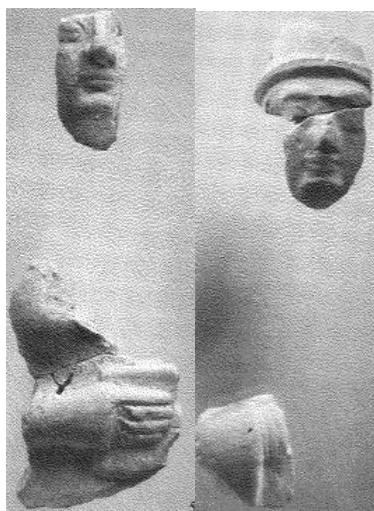
Miletos

Fig. 175

Miletos

Fig. 176

Miletos

Fig. 177

Miletos

Fig. 178

Miletos

Fig. 179

Samos

Fig. 180

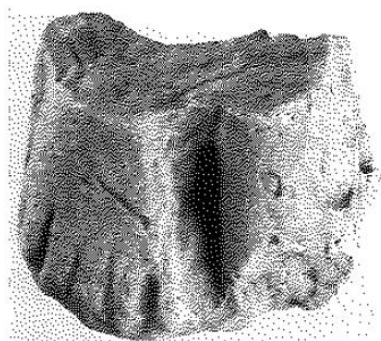
Samos

Fig. 181

Miletos

Fig. 182

Miletos

Fig. 183

Samos

Fig. 184

Miletos

Fig. 185

Miletos

Fig. 186

Miletos

Fig. 187

Miletos

Fig. 188

Samos

Fig. 189

Miletos

Fig. 190

Miletos

Fig. 191

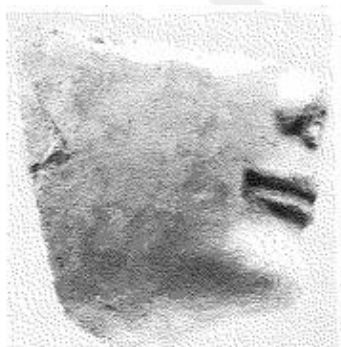
Miletos

Fig. 192

Miletos

Fig. 193

Miletos

Fig. 194

Samos

Fig. 195

Miletos

Fig. 196

Samos

Fig. 197

Miletos

Fig. 198

Miletos

Fig. 199

Miletos

Fig. 200

Miletos

Fig. 201

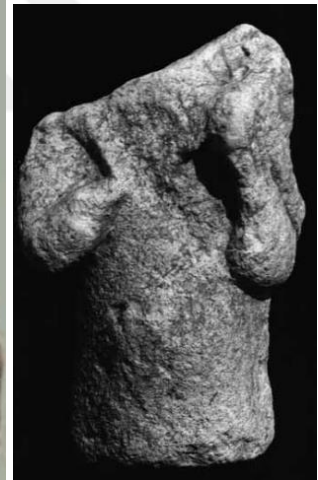
Miletos

Fig. 202

Miletos

Fig. 203

Miletos

Fig. 204

Datça Emecik

Fig. 205

Datça Emecik

Fig. 206

Ayia Irini

Fig. 207

Datça Emecik

Fig. 208

Datça Emecik

Fig. 209

Datça Emecik

Fig. 210

Fig. 211

Datça Emecik

Fig. 212

Kıbrıs

Fig. 213

Datça Emecik

Fig. 214

Datça Emecik

Fig. 215

Lindos

Fig. 216

Emecik

Fig. 217

Samos

Fig. 218

Fig. 219

Fig. 220

Fig. 221

Datça Emecik

Datça Emecik

Fig. 222

Fig. 223

Fig. 224

Datça Emecik

Datça Emecik

Fig. 225

Datça Emecik

Fig. 226

Datça Emecik

Fig. 227

Datça Emecik

Fig. 228

Fig. 229

Datça Emecik

Fig. 230

Fig. 231

Fig. 232

Fig. 233

Datça Emecik

Datça Emecik

Fig. 234

Fig. 235

Datça Emecik

Datça Emecik

Fig. 236

Salamis

Fig. 237

Lindos

Fig. 238

Lindos

Fig. 239

Lindos

Fig. 240

Samos

Fig. 241

Lindos

Fig. 242

Lindos

Fig. 243

Lindos

Fig. 244

Lindos

Fig. 245

Lindos

Fig. 246

Arsos

Fig. 247

Kameiros

Fig. 248

Fig. 249

Kameiros

Fig. 250

Kameiros

Fig. 251

Kameiros

Fig. 252

Samos

Fig. 253

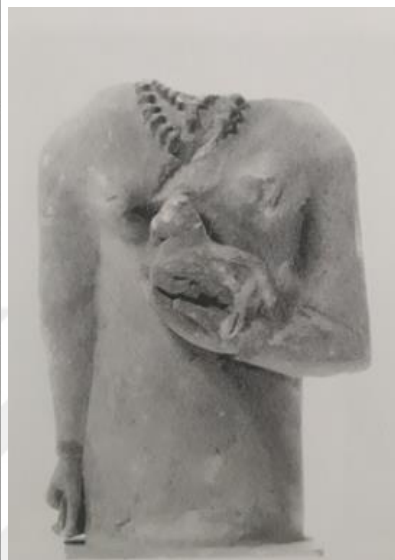
Golgoi

Fig. 254

Achna

Fig. 255

Naukratis

Fig. 256

Salamis

Fig. 257

Idalion

Fig. 258

Idalion

Fig. 259

Paphos

Fig. 260

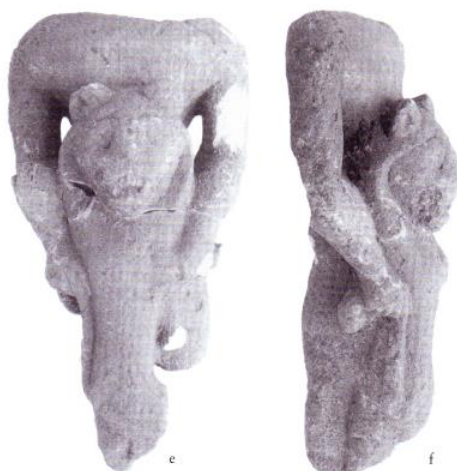
Samos

Fig. 261

Samos

Fig. 262

Datça Emecik

Fig. 263

Salamis

Fig. 264

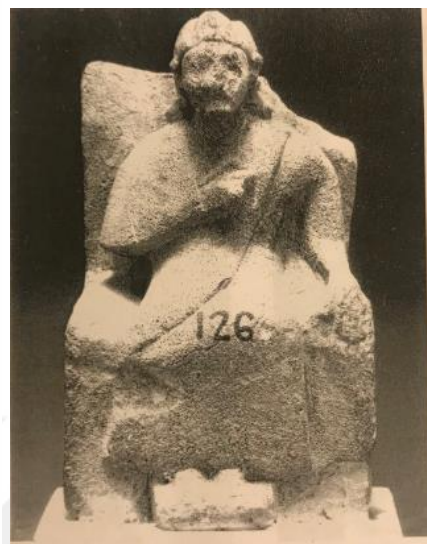
Samos

Fig. 265

Naukratis

Fig. 266

Naukratis

Fig. 267

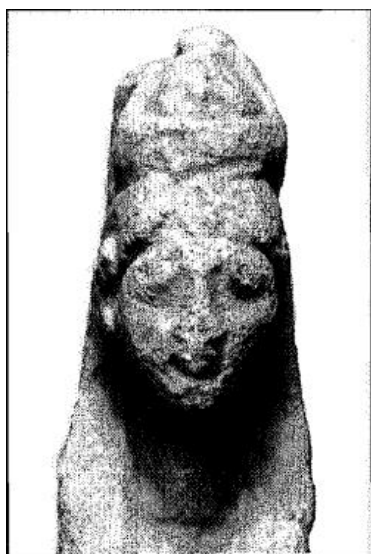
Samos

Fig. 268

Salamis

Fig. 269

Lindos

Fig. 270

Samos

Fig. 271

Kalathos

Fig. 272

Golgoi

Fig. 273

Samos